8:069
G 29

Mihai Geleleţu Ion Mihăescu

Scriitori în muzee şi case memoriale

8:069
G29

MIHAI GELELEȚU

ION MIHĂESCU

Scriitori în muzee și case memoriale

Acolo unde-s
„izvoare-ale gîndirii" și „rîuri de cîntări" . . .
(M. Eminescu – **Epigonii**)

60 871

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ – BUCUREȘTI, 1979

Referenți : *Al. Dima*
Nicolae I. Nicolae
T. Novac
Al. Oprea
V. Velican

Redactor : *Veronica Gheorghiu*
Tehnoredactor : *Ana Țîmpău*
Coperta : *Florin Ionescu*

„Educarea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, și în primul rînd a tineretului, în spiritul dragostei față de țară și al patriotismului revoluționar, socialist, constituie o îndatorire permanentă care trebuie să ocupe un loc central în întreaga activitate politică și culturală. Dezvoltînd recunoștința și prețuirea față de strămoșii care, cu sacrificii și jertfe uriașe, au apărat ființa națională a poporului, au purtat steagul luptei pentru libertate și neatîrnare, pentru dreptate națională și socială, trebuie să sădim în conștiința oamenilor sentimentul răspunderii față de moștenirea înaintașilor, al hotărîrii de a duce mai departe, în noile condiții istorice, făclia progresului și civilizației pe pămîntul României".

(N i c o l a e C e a u ș e s c u – Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România – prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste)

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Gîndul de a porni în pelerinaj acolo unde-s „izvoare-ale gîndirii" și „rîuri de cîntări" ne-a urmărit cu o nostalgică obsesie îndelungă vreme. El s-a concretizat prin vizitarea a peste treizeci de muzee și case memoriale ale scriitorilor. Bineînțeles că lucrarea noastră nu prezintă o listă exhaustivă a tuturor muzeelor și caselor memoriale, pentru că unele nu prinseseră viață pînă în momentul călătoriei noastre.

Am pătruns cu pietate și devoțiune în aceste focare de cultură, cum în mod repetat ne-a fost în intenție să afirmăm, cu speranța că vom reuși să infuzăm aceste sentimente și cititorilor noștri.

Deliberat, ne-am propus să realizăm un dublu țel : instructiv și educativ. Pentru eficiența lui am comentat mare parte din exponate, oferind lectorului date inedite sau mai puțin cunoscute. Ne-am servit adesea de citate culese din exegeți notorii, pentru ca audiența acestora în sfera maselor largi de cititori să fie și pe calea aceasta sporită. Lămuririle absolut necesare au fost notate cu cifre arabe și trimise în subsolul paginii ; documentul comentat a primit o cifră romană, inserat fiind la Addenda.

În ceea ce privește sumarul, e de la sine înțeles că el nu reprezintă ordinea parcurgerii de către autori a itinerarului efectuat. El a urmărit, pe cît a fost posibil, mersul evolutiv al capitolelor din manualele școlare, criteriul fiind astfel, în bună măsură, cronologic. Am optat pentru această sistematizare, deoarece am socotit-o mai firească și mai simplă în acțiunea de cercetare a materialelor de către elevi și studenți cărora, în primul rînd, opera de față dorește să le fie utilă.

Autorii

PREFAȚA

Conservînd relicve de mare preț din viața oamenilor de seamă, muzeele au devenit instituții de cultură, de instrucție și educație ; au devenit, totodată, și temple ale recunoștinței, cu care urmașii sînt totdeauna datori marilor înaintași. De aceea, deși adăpostesc obiecte și chipuri, nume și fapte de altădată, aceste case ale amintirilor sînt, de fapt, perfect încrustate în prezent și, aș zice, prin actualitatea lor, se înfățișează ca veritabile punți spre viitor. Căci muzeele și casele memoriale s-au alcătuit și funcționează dintr-o reală necesitate spirituală, din marea dorință a omului de a mai găsi și folosi încă o cale, încă un canal de legătură cu ceea ce a fost valoros, impresionant, pilduitor, uman, măreț în trecut. Dar nu numai de dragul trecutului ilustru ci și, ori chiar mai ales, din dorința de a ști că avem un trecut bogat pe care să ne întemeiem, ca să ne angajăm permanent în viitorul mult visat de orice om și de orice generație.

De aceea apreciez lucrarea intitulată așa de poetic „Acolo unde-s «izvoare ale gîndirii» și «rîuri de cîntări»" și închinată muzeelor și caselor memoriale cu atîta trudă și cheltuială consacrate scriitorilor, ca pe un fapt util și meritoriu, spre a sta la îndemîna profesorilor de literatură și a elevilor, atît la clasă cît și în excursiile rînduite de-a lungul și de-a latul țării, în vacanțe, ori în timpul liber. Pentru că, vrînd-nevrînd, un muzeu ori o casă memorială este încă un mijloc de pătrundere în viața și, mai ales, în laboratorul de creație al scriitorului, al poetului și, prin aceasta, în însăși opera lui. Intrarea în casa unde a locuit

și a muncit, unde s-a format ca om și ca artist, trecerea pe acolo pe unde poetul a dat impuls inspirației creatoare, perindarea prin atmosfera în care a trăit artistul izvodește acea caldă, umană și inefabilă impresie care face totul de neuitat.

Am auzit pe mulți spunînd că un muzeu este o formă a istoriei concrete și condensate. Și cred că au dreptate. Pentru că, în cazul lucrării de față, de pildă, autorii ne poartă pe la cîteva zeci de vetre ale creației literare și ne pregătesc să înțelegem mai bine ceea ce avem ca tezaur istoric, organizat în vederea conservării amintirilor despre creatorii noștri întru poezie și artă a cuvîntului scris. O pagină mîzgălită de Ion Creangă, de Liviu Rebreanu sau Mihai Eminescu, privită cu luare-aminte, reînvie plastic sentimentul momentului în care a fost scrisă, redă emoția descoperirii gîndului ce s-a vrut spus și rămîne în conștiința noastră ca o imagine de neșters, ca o comoară a noastră înșine. E încă o cale de îmbogățire spirituală.

Fără îndoială, scriitorii merită păstrarea amintirii lor de semănători de idei, de făuritori de idealuri, de cîntăreți ai naturii, ai patriei, ai frumuseții vieții. O vizită la Ipotești, la Prislop ori la „Mărțișor" înseamnă, concret, un popas în lumină. Am înțeles mai deplin, mai adînc, mai complet de ce „Luceafărul" are cadența basmului proiectat în infinitul celest al gîndirii române și umane, și de ce Ion al Glanetașului iubește pămîntul și se prăbușește în dragoste sau de ce poezia pornește de la miracolul întru potrivirea cuvintelor.

Pentru mulți dintre noi, și pentru tineret îndeosebi, obiectul concret, palpabil și anecdotica joacă un rol foarte însemnat în înțelegerea oamenilor și a creației artistice, în personificarea unui creator de gînd înalt și de frumusețe artistică. Sonetul parcă devine perfect pe locul unde, acolo în Iași, Mihai Codreanu a forjat, cu infinită răbdare, sutele și miile lui de versuri în endecasilab. Îi înțelegem mai bine pe junimiști, dacă ne aflăm, un ceas-două, în „Casa Vasile Pogor" din același Iași al veacului al XIX-lea. Și poate nu-i rău să mai

adăugăm încă un exemplu, „Muzeul memorial Emil Isac" din Cluj-Napoca, spre a ne da și mai bine seama cum s-a dus, cu mijloacele artei și ale gîndirii, lupta pentru dreptatea poporului român și pentru desăvîrșirea unității naționale înainte de 1918 și în acel mare 1 Decembrie de la Alba Iulia.

Autorii acestui select vademecum prin amintirile, relicvele rămase de la scriitori au avut o grijă deosebită să exprime, prin cuvînt, ceea ce casele memoriale și muzeele au păstrat din istoria literaturii românești. Și de aceea socotesc că lectorii le vor îmbrățișa lucrarea cu interes. Că altfel înțelege cineva „Muzeul Iosif Vulcan" din Oradea și mai bine își lămurește uriașul rol al revistei „Familia", dacă, atunci cînd îi trece pragul, are un bagaj de cunoștințe, o pregătire prealabilă, oricît de modestă.

Am dat doar cîteva exemple. Ele vorbesc de la sine. Mă simt totuși dator să relev aici că această călăuză prin templele amintirilor literare este scrisă cu vioiciune, cu dinamism, totdeauna la obiect și esențial, încît mi se pare că nu trebuie să lipsească din nici un rucsac ori geamantan de excursionist prin România. Prețuiește mult pentru că ne ajută să vedem și, apoi, să ne reamintim ceea ce am văzut.

La Vînătorii Neamțului, mai precis în Casa Sadoveanu de la Vovidenie, am întîlnit, anul trecut, un grup de școlari. Pășeau cu atenție și ascultau cu evlavie explicațiile ghidului. Unii cereau să citească textele ori să noteze cîte o idee. Cît a durat vizita am trăit, alături de acei școlari, emoțiile reînviate nu mai știu a cîta oară, cu o intensitate și o stare de spirit tensională parcă sporite.

Cînd circuitul s-a încheiat, am surprins furișarea a două fetițe și a unui băiețel, pe calea întoarsă : fetele voiau să mai vadă o dată o ediție din „Dumbrava minunată" și să-și noteze ce scria în vitrină ori pe zid despre Lizuca, iar pe băiețel l-am întîlnit în fața uneltelor de vînătoare și pescuit pe care le-a folosit autorul atîtor povestiri din „Valea Frumoasei".

Și atunci mi-am dat seama că, pentru orice vizitator, perindarea prin fața exponatelor, adesea prea în grabă, e abia un început, o inițiere în marile taine care se descopăr pe încetul și după mai multe reveniri. O formă de pregătire și de invitație la revenire prin acele locuri scumpe, dragi, pilduitoare este și cartea de față.

Muzeele sînt temple ale amintirilor. Istoria este și ea amintirea creatorilor de bine și de frumos și de aceea este cea mai necesară dintre toate elementele științifice și afective pe care ni le oferă cultura. Ele se înscriu în conștiința noastră ca niște comori spirituale proprii, devin ale noastre dacă le cultivăm cu interes, cu respect și cu dragoste.

DUMITRU ALMAȘ

MUZEUL SCRIITORILOR TÎRGOVIȘTENI ȘI MUZEUL TIPARULUI ȘI AL CĂRȚII VECHI ROMÂNEȘTI – TÎRGOVIȘTE (DÎMBOVIȚA) [1]

„Fericit loc Tîrgoviștea ! Din ea, din jurul ei, din zarea ei apar la începutul veacului al XIX-lea spiritele mari ale regenerării noastre naționale : Văcărești, Heliade, Cîrlova, Alexandrescu" (Ion Ghica).

Tot aici, în acest „fericit loc" a fost statornicit – întru cea mai lungă a sa viețuire – scaunul domnesc din 1396 pînă în 1714.

Iar în vremea noastră, cînd se cinstește tot ce e nume scris cu majuscule, s-a deschis în fosta casă a lui Ion Al. Brătescu-Voinești muzeul scriitorilor tîrgovișteni.

În curte te întîmpină bustul amfitrionului, al cărui condei a semnat *Privighetoarea, Puiul, Bietul Tric* și alte povestiri duioase peste care copilăria noastră și-a picurat lacrima.

În interior, în prima încăpere din stînga, un panou cu Elena Văcărescu (1856–1947) – fotografii și opere : piesa *Maolea, Le Rapsode de Dîmbovița* („Rapsodul Dîmboviței" – apărută și în românește, culegere folclorică, premiată de Academia Franceză), romanul *Le sortilège* („Vraja"), inspirat din viața satului românesc.

Alături, un panou cu unul dintre marii înaintași : Iancu Văcărescu, animator al culturii în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Țara Românească ; un portret al lui din tinerețe, din anii cînd studia la Viena (1804–1810) și operele : *Ermiona, mireasta lumii, Napoleon la Schöenbrun și Santa Elena* (două drame istorice), *Regulus* (tragedie în cinci acte), facsimile ale poeziilor.

Panouri cu Nicolae și Alecu Văcărescu (facsimile ale poeziilor), Ienăchiță Văcărescu (pagini din manuscrise și coperta gramaticii *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orînduielilor gramaticei românești).*

---

[1] Tîrgoviște, str. Justiției nr. 5.

Udrişte Năsturel, fratele Doamnei Elina, soţia lui Matei Basarab, unul din cei mai învăţaţi cărturari ai vremii care a stăruit pentru introducerea tiparului în Ţara Românească, a încurajat traducerile şi a scris versuri la stema ţării, cel ce avea în bibliotecă acea cărticică „de otravă de moarte sufletească" – cum o califica Varlaam – îşi află portretul alături de un alt valoros om de cultură, de circulaţie europeană, Const. Cantacuzino-Stolnicul, căruia i se reproduce, aici, prima hartă a Ţării Româneşti, alcătuită de el în 1700.

Într-o nişă, bustul în bronz al lui Ienăchiţă Văcărescu, patriarhul familiei, cel ce lasă faimosul *Testament* liric, urmat cu osîrdie de toţi ai lui mai sus pomeniţi : „Urmaşilor mei Văcăreşti, / Las vouă moştenire / Creşterea limbii româneşti / Şi-a patriei cinstire", îndemn căruia i-au dat ascultare şi alţi tîrgovişteni, precum Ion Heliade Rădulescu, numit – pe drept cuvînt – „părintele literaturii române" şi căruia la 1 martie 1863 Adunarea Generală a României (Parlamentul) îi votează o „recompensă naţională" sub forma unei pensii de 2 000 lei pe lună, „care pensiune va trece şi la familie". Protocoalele Adunării Generale arată că „toţi . . . sîntem datori a recunoaşte cu toată ţara adevăratele servicii aduse de acest bărbat literaturii române într-un timp cînd limba română era încă în copilărie şi sentimentul naţional puţin dezvoltat, serviciu din care a profitat spre luminare toată generaţiunea prezentă". Discuţiile pentru acordarea „recompensei naţionale" începuseră încă de la 25 mai 1862 şi susţinătorii ei menţionau – în cuvîntările lor – bună parte din meritele lui Heliade : profesor la Sf. Sava, îşi ţinea lecţiile „fără foc în timp de iarnă, fără uşă, fără ferestre şi expus la asprimea crivăţului şi tuturor tempestelor" ; directorul primului ziar muntean „Curierul românesc", cu o lungă viaţă şi cu un număr de abonaţi între 150–200, întemeietor al primului „Teatru Naţional cu o şcoală filarmonică la care a pus muncă şi cheltuieli peste puterile sale materiale" etc.

Propunerea se votează, după lungi discuţii, unele alimentate de răutăţi meschine, fapt care determină, mai tîrziu, pe epigramistul Toma Florescu să scrie următorul catren statuii lui Heliade din faţa Universităţii (unde, pe atunci, la etajul I îşi ţinea şedinţele Senatul) :

„– Dă ce bătrîne, de-atîta vreme
Cu mîna întinsă tu stai ş-acum ?
– Cerşesc la lume-un dram de minte
Pentru-nţelepţii de peste drum" [1]

---

[1] Apud Barbu Lăzăreanu, *„Cu privire la . . ."* (Edit. Minerva, Buc. 1971, pag. 255–259).

Heliade se bucură (cel puțin acum) de atenția muzeografilor tîrgovișteni care ilustrează bogat mai multe perioade din viața lui : anii exilului (1848–1859 – ai celui mai controversat și mai nedreptățit dintre pașoptiști), lupta pentru înființarea unui teatru național, activitatea didactică, lucrările literare etc., fotografii de familie, „Villa Heliade Rădulescu" (pe locul unde zeci de ani a fost Cîmpul Moșilor, lîngă Halele Obor), tipografia. [1]

Grigore Alexandrescu, oaspete o vreme al lui Heliade, iconografia prezentîndu-l cu pagini din „Curierul românesc", e prezent cu poeziile : *Miezul nopții, Adîo, Prieteșugul* (poezie inspirată, se crede, de prietenia cu Ion Ghica), cu primul volum (tipărit de Heliade), *Eliezer și Neftali* (1832), traducere din Florian, unde se găsesc și versurile originale din *Adio la Tîrgoviște* ; producțiile din anii maturității literare (1837–1848), activitatea ultimilor ani.

Vasile Cîrlova, poetul atît de tînăr răpus (1809–1831), și totuși unul din primii inovatori, pentru că, mulțumită lui, „poezia noastră a ajuns să capete mai multă mlădiere, mai multă muzicalitate, el i-a dat ritmul modern", este prezent în muzeu cu fotografii și facsimile *(Păstorul întristat* – apărut în *Curierul românesc* din 8 mai 1830).

Într-o altă încăpere este Ion Al. Brătescu-Voinești cu mărturii ale celor mai semnificative momente din viață : anii studenției, perioada debutului la *Convorbiri literare*, colaborarea la *Viața Românească*, în editura căreia îi apar cele dintîi volume de proză, facsimile (prima poezie tipărită în *Convorbiri literare* din februarie 1891, schița *Simbătă* care, după amintirile autorului, e cea mai veche proză imprimată în *Convorbiri*, mai 1892), violoncelul (a doua pasiune a scriitorului) etc.

În camera alăturată : I. C. Vissarion (de la Costești) [2], povestitor popular, scriitor prin vocație, trăind literatura, spirit permanent agitat de probleme literare și științifice, autor a numeroase volume : *Nevestele lui moș Dorogan, Florica, Lupii, Mîrlanii, Capcana, Ber-Căciulă etc. ;* un portret în ulei al Smarandei Gheorghiu (1857–1944), nepoată a lui Gr. Alexandrescu, cunoscută sub numele de Maica-Smara, o neobosită propagatoare a culturii românești, scriitoare pentru copii, prezență quasi-permanentă la festivități și șezători literare, de obicei în costum național.

---

[1] De la Heliade au rămas ideile privind întocmirea gramaticii și dicționarului limbii române, precum și aceea de a se traduce în românește ceea ce este mai valoros în literatura lumii (biblioteca universală). Aceste vechi deziderate s-au realizat în anii puterii populare.

[2] lîngă Titu.

În sfîrșit, muzeul își încheie seria exponatelor cu un panou Ionescu Raicu-Rion, criticul de la *Contemporanul*, fost profesor la gimnaziul din Tîrgoviște.

În aceeași curte, într-o clădire nouă, a fost instalat *Muzeul tiparului și al cărții vechi românești*. Camerele sînt spațioase, luminoase, foarte curate, iar exponatele rînduite cronologic. Muzeul, mai bogat și mai instructiv decît Casa Dosoftei de la Iași, prezintă (menționăm pe cele mai importante exponate) : o tiparniță de mînă din prima jumătate a veacului al XVIII-lea, o hartă a țării noastre cu localitățile unde s-au tipărit cărți cu litere cirilice și litere latine, pe ani (ca de exemplu : Mănăstirea Dealu, 1508 ; Brașov, 1535 ; Iași, 1540 ; Sibiu, 1544 ; Tîrgoviște, 1545 etc.), o hartă a Europei ilustrînd apariția tiparului (Maenza : 1445, Roma : 1467, Veneția : 1469, Paris : 1470, Nüremberg : 1470), o fotografie a Mănăstirii Dealu și copertele lucrărilor lui Macarie : *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510), *Evangheliarul* (1512), apoi *Molitvelnicul* (1545) altui mare meșter tipograf, Dimitrie Liubavici, *Biblia de la București* (1688), monument de limbă și de artă tipografică (subiect de lungi dispute între istorici și filologi în problema paternității ei), tipărituri din vremea lui Brîncoveanu în limbile română, greacă, slavă, arabă, gruzină, cînd s-au trimis și meșteri și literă în Georgia (la Tiflis) și Siria (Alep), *Îndreptarea legii* (Pravila cea Mare, 1652), prima tipăritură cu caracter juridic a Țării Românești ; lucrări prețioase imprimate în alte provincii românești : *Noul Testament* al mitropolitului Simion Ștefan — Bălgrad (Alba-Iulia), 1648, *Viața și petrecerea svinților*, opera lui Dosoftei, Iași, 1682—1686, lucrări ale lui Cantemir, ale învățaților Școlii ardelene, mențiune a unor centre culturale străine unde s-au tipărit cărți românești : Roma — 1677, Viena — 1771, Buda — 1780, Lwow — 1789, Petersburg — 1817.

CASA DOSOFTEI – IAŞI [1]

Casa Dosoftei se află în imediata apropiere a *Palatului Culturii* [2] al Iaşului şi a fost construită, se crede, în vremea Mitropolitului Dosoftei, cînd scaunul mitropolitan a fost strămutat de la Suceava la Iaşi. Clădirea are trei camere, două la parter şi una la etaj. Ea conservă azi opere valoroase ale literaturii noastre vechi, începînd din secolul al XIV-lea şi pînă în secolul al XIX-lea.

Aici, între 1679–1686 a lucrat tiparniţa adusă din Rusia prin străduinţa lui Dosoftei, mitropolitul, şi sprijinul învăţatului Nicolae Milescu, dascălul ţarului Petru I. Din teascurile ei au ieşit numeroase lucrări cu caracter religios, lucrări care probează arta miniaturiştilor şi tipografilor din ţara noastră, precum şi trudnicele încercări de a da aură poetică unei „limbi vechi şi înţelepte".

Se află aici între altele : un manuscris foarte preţios pentru vechimea şi arta caligrafului, cu iniţiale mari, înflorate, din secolul al XIV-lea (1350–1380), redactat în limba medio-bulgară ; cel mai vechi manuscris românesc datat (1560), *Apostolul*, copiat la Braşov ; prima tipăritură din ţara noastră, în limba slavonă : *Liturghierul* lui Macarie (Tîrgovişte 1508) ; cărţile lui Varlaam [3] ; *Cazania* (1643), *Şeapte taine a besearecii* (1644), *Răspuns împotriva catehismului calvinesc* (1645), catehism găsit de mitropolit în biblioteca lui Udrişte Năsturel şi al cărui conţinut indignat îl califică : „plin de otravă de moarte sufle-

---

[1] Str. Anastase Panu, 69. De fapt, se presupune numai că aceasta ar fi „Casa Dosoftei", lipsind precizia documentară.

[2] În faţa Palatului Culturii se înalţă maiestuoasă statuia lui Ştefan cel Mare, determinînd aprige dispute în timp (1882) pe tema bărbii neînvinsului voievod. Frémier, sculptorul francez, ceruse încă 48 000 lei ca să radă barba, peste cei 130 şi ceva de mii cît primise. Lucrarea îi fusese trimisă înapoi, dar operaţia, nu se ştie din ce pricină, n-a putut fi executată.

[3] Care adusese şi el tiparniţă din Rusia, tot cu ajutorul unui mare suflet de român, mitropolitul Kievului, Petru Movilă, şi o aşezase în chiliile bisericii Trei-Ierarhi.

tească" ; *Noul Testament* de la Bălgrad (Alba-Iulia, 1648) al mitropolitului Ardealului, Simion Ştefan, a cărui predoslovie către cititori e deschizătoare de drumuri ; una din primele cărţi de legi : *Pravila lui Vasile Lupu* (1646), care reproduce pe una din pagini cele dintîi versuri în limba română, tipărite pentru prima dată în *Cazania* lui Varlaam din 1643 ; cărţile lui Dosoftei : *Psaltirea în versuri*, imprimată în Polonia, la Uniev (1673), *Viaţa şi petrecerea svinţilor* (Iaşi, 1682–86) etc. ; manuscrise şi tipărituri datorate lui Nicolae Milescu, cărţile populare *Alexandria, Esopia, Halima, Varlaam şi Ioasaf* etc. ; istoriografii moldoveni : o copie a cronicii lui Gr. Ureche (de prin 1665), foarte interesantă pentru că prezintă însemnări făcute de Miron Costin şi fratele său Velicico, lucrări ale lui Miron Costin şi Neculce, un document din 1680 scris şi iscălit de Miron Costin, cea dintîi lucrare a lui Dimitrie Cantemir, scrisă în limba română : *Divanul sau gîlceava înţeleptului cu lumea sau giudeţul sufletului cu trupul*, cu textul paralel românesc şi grecesc (Iaşi, 1698), *Descriptio Moldaviae*, traducere în germană (Frankfurt, 1771), prima ediţie a *Descrierii Moldovei* în limba noastră (Mănăstirea Neamţ, 1825), „cronograful" fost al lui Eminescu [1], un manuscris din veacul al XVIII-lea, de unde „luceafărul poeziei româneşti" a cules primul licăr de lumină pentru a face să strălucească – peste vremi – *Luceafărul* său ; cărţi didactice, calendare, primele traduceri de romane etc.

---

[1] Este de fapt Cronograful lui Cigala, cu adnotările şi sublinierile lui Eminescu. Se cunoaşte nobila pasiune a omului de cultură, Eminescu, pentru manuscrise şi cărţi vechi. Modicele lui subsidii mergeau în bună parte pentru aceste mărturii ale trecutului. Din ele s-au alimentat mulţi, între care şi M. Gaster, profesor la Oxford, amic, pe cînd era în ţară, al lui Eminescu şi membru al „Junimii".

MUZEUL MEMORIAL GHEORGHE LAZĂR – AVRIG

Lucrări și obiecte ce au aparținut ctitorului învățământului românesc Gh. Lazăr se găsesc conservate în muzeul comunei Avrig [1]. Sînt aici o călimară și mai multe cărți de școală în nemțește, una din 1797 cu semnătura lui. O inscripție ne face cunoscut unde și cu sprijinul cui și-a făcut studiile.

În vitrină, un facsimil interesant : prima pagină a *Gramaticii românești*, partea I, cu autograful autorului (Lazăr), manuscris aparținînd lui Gaster și care a servit lui Heliade[II] la elaborarea *Gramaticii* sale din 1828 ; apoi, alte două facsimile din *Aritmetica matematicească* și din *Trigonometria cea dreaptă* (1821, februarie 26). Deasupra, un tabel cu lucrările acestui multilateral cercetător și mentor al începuturilor culturii noastre moderne, în total treizeci : opere originale, traduceri, corespondență, ca de pildă : *Geografia matematică*, *Geometria*, *Logica*, *Metafizica*, *Învățături morale pentru băieți*, traducere din germană, *Teologia dogmatică și morală*, *Scrisoare către contele Ludovic Gyulai*, din Viena, 18 dec. 1807 etc.

60871

Într-o altă vitrină, lîngă fotocopii de pe paginile manualului de artimetică, se găsește actul istoric (anaforaua) prin care boierii efori din București cer domnului, la 6 martie 1818, să încuviințeze deschiderea unei școli în chiliile de la Sf. Sava. Pentru a sublinia sub ce auspicii nefavorabile lua ființă în Țara Românească prima școală superioară, un fel de „oaie neagră" în preocupările protipendadei, citățm din anaforà : „... pentru această școală am găsit cu cale să se așeze în mînăstirea Sf. Sava în niște odăi ce sînt la altarul bisericei, unde a fost înainte școala elinească, în care odăi, fiindcă se află niște carătași nemți, roagă pe Înălțatul Domn să dea poruncă ca egumenul să scoată pe nemți din acele odăi". Semnează Nectare, mitropolit, Gr. Ghica, Const. Bălăceanu, Alex. Mavrocordat, Iordache Golescu.[III]

---

[1] Avrig, comună mare, la circa 14–15 km de Sibiu.

Atrag atenția alte două exponate prețioase : *Hronica românilor* de Șincai (tom. II, III – tipărite cu cirilice, la Iași, în tipografia româno-franceză, anii 1853, 1854) și planul moșiei Obislavului din jud. Dîmbovița [1], lucrat de Gh. Lazăr cu elevii săi de la Sf. Sava, în 1818.

O vitirină a colecționat studii și monografii despre Lazăr, semnate de Bogdan-Duică, I. Mateiu, G. Macovescu, Onisifor Ghibu etc.

La cîțiva pași de muzeu, pe strada 23 August nr. 1, se află casa în care s-a născut profesorul umanist Gh. Lazăr. Pe o placă de marmură, aceste cuvinte patetice ale lui Nicolae Iorga : „aici în casa săracă de țăran român robit s-a născut omul cu credință tare, Gh. Lazăr, predicatorul mîndriei trecutului și pregătitorul îndeplinirilor viitorului".

Peste drum de casă, în curtea bisericii, se poate vedea mormîntul lui, pe a cărui lespede un fost elev al său, Carol, comite de Rosetti, a pus să se sape în 1864 – cu litere latine – un epitaf în versuri.

O nota bene pentru localnici : mormîntul e cu grijă întreținut ; o floare albă – simbol al pietății – încălzește cu lumina ei lespedea.

Addenda

I) Gh. Lazăr s-a născut în satul Avrig, la 5 iunie 1779. Între 1791–1798 învață carte în comună, apoi la liceul din Cluj, între 1799–1804, cu excepția anului 1801–1802, cînd revine la Sibiu. Din nou e în 1805 la Sibiu și audiază cursurile Academiei de Drept. În 1806 este trimis ca bursier la Viena, ca să studieze teologia. Odată cu teologia, urmează însă și cursuri de fizică, matematică, chimie, medicină, geografie, literatură, inginerie etc. În capitala Imperiului austro-ungar rămîne pînă în 1811. Lucrează acum la o serie de traduceri, rămase în manuscris. Scrie chiar versuri în limbile română, latină, germană și maghiară, care i se publică.

Revenind în Transilvania, e numit profesor la seminarul teologic din Sibiu (1811–1815), în care vreme alcătuiește un *Compendiu de geografia Transilvaniei* și o *Gramatică româno-germană*. Intrat în conflict cu autoritățile, pentru ideile lui liberale, vine la Brașov ca profesor al copiilor Ecaterinei Bărcănescu și în 1816 trece cu această familie în Țara Românească. La București caută să pună în practică învățăturile sale

[1] Astăzi comuna Corbii Mari, jud. Dîmbovița.

de inginer hotarnic și cunoaște pe unul din eforii școlilor, pe Constantin Bălăceanu. Îl roagă să-l ajute la înființarea primei școli superioare, dar boierul ezită, nefiind încredințat că în limba noastră s-ar putea „paradosi" știința „cea filosoficească", ori matematicile superioare și suspectîndu-i totodată nivelul de pregătire. Pentru aceasta îl supune unui test : îi dă să măsoare o bucată de pămînt, operație pe care anterior o făcuse un inginer neamț. Lazăr se execută, cifrele sînt aidoma și Bălăceanu e cîștigat de ardeleanul entuziast. În 1818 „Academia" de la Sf. Sava se deschide prin conferințe care, dată fiind pregătirea diferită a elevilor, comunicau cunoștințe din gramatică, geografie, aritmetică, filozofie, matematică, topografie, desen. Mersul arid al prezentării informațiilor era însuflețit de patosul patriotic al dascălului, care nu găsise totuși, precum vom vedea, nici în capitala țării un climat favorabil.

Același fierbinte patriotism îi impune o muncă îndîrjită de pionier ; întocmește numeroase manuale : *Aritmetica matematicească, Geometria, Trigonometria cea dreaptă* [1], *Logica* etc. Școala se organiza pe patru trepte („tagme") și în prospectul alcătuit în august 1818 Lazăr anunță că „școala academicească" va avea curs primar, secundar și superior.

Patriot, în măsura în care era și primul mare dascăl al școlii românești, la izbucnirea răscoalei lui Tudor, convins că de aici va veni izbăvirea poporului din robie, stă la sfat cu căpitanul de panduri, rămîne o vreme în tabăra lui, face calcule pentru precizia tunurilor sale. După înfrîngerea revoluției din 1821, se îmbolnăvește grav de ftizie și în iulie 1823, împreună cu fratele său Oanea, venit din Transilvania să-l ia cu căruța, părăsește Bucureștii.

II) Heliade, fostul său elev și profesor la Sf. Sava, avea pentru dascălul său stimă și dragoste împinsă pînă la venerație.

Ca amintirea să rămînă vie, la rugămintea lui Heliade, tatăl, polcovnicul Rădulescu, cumpără și casa din Cîmpul Moșilor, unde șezuse prețuitul magistru.

III) În *Cuvînt la înscăunarea Mitropolitului Dionisie* (1819), Lazăr vorbește cu mîndrie de acele „hrisoave nemincinoase" care „ne mărturisesc dreptul ce avem în stăpînirea pămîntului strămbunesc, deșteptîndu-ne a urma și noi strămbunilor noștri, ca neprecurmat să se prea mărească semințiа în veacuri". Dar cu obidă observă decăderea urmașilor și se întreabă : „... oare cînd s-ar ridica duhul din țărîna acelora și ar privi peste strănepoții marelui Cezar, măritului Aureliu și înaltului Traian, oare în ziua de astăzi mai cunoaște-i-ar ? Negreșit i-ar căuta în palaturile cele mari împărătești și i-ar afla în vizuinile și

[1] Tipărită pentru întîia oară de prof. Tr. Lalescu în 1919.

bordeele cele proaste și întunecate ; i-ar căuta în scaunul stăpînirii, și i-ar afla amăriți sub jugul robiei ; i-ar căuta măriți și luminați, și cum i-ar afla ? rupți, goi, amăriți și asemănați dobitoacelor . . ."

Într-un alt articol (citat de Petre Poenaru în discursul de recepție de la Academie, 1872) Gh. Lazăr descrie momentul sosirii sale în Țara Românească, în același stil de poezie retorică :

„Cînd am venit într-acest ales și de Dumnezeu binecuvîntat pămînt românesc, ca să seamăn grîul cel curat și fără neghină, am aflat într-acest pămînt o mulțime de mărăcini ; totuși nu mi-au trebuit multă osteneală de a-i putea curăți, căci toți patrioții cei adevărați dîndu-mi ajutor, am putut foarte lesne semăna grăunțele cele adevărate și nenumărate mii de flori străluceau pe holdele române. Iată atunci și mulțime de lăcuste au venit, căutînd ca semănăturile, încă pînă a nu aduce doritele fructe, să le strice. La aceasta nu puțin m-am fost mîhnit, nu atîta căci știam că lăcustele niciodată vin ca să dea rod, ci ca să mănînce sudoarea și osteneala pămîntului, cît mai vîrtos, căci tare m-am încredințat că unii din neamul românesc sînt cu totul predați în limba grecească . . ."

MUZEUL MEMORIAL ANTON PANN – RÎMNICU-VÎLCEA

Muzeul[1] este instalat în casa locuită de Anton Pann în anii şederii sale la Rîmnicu-Vîlcea. Clădirea, în stil vîlcean, a fost ridicată pe la jumătatea secolului al XVIII-lea. Anton Pann s-a stabilit aici, pentru întîia oară, în vara anului 1826. Fiul lui Ion Pantaleon Petrov, de meserie căldărar, s-a născut în 1796 la Sliven (Bulgaria). După moartea tatălui, mama (Tomaida) trece cu cei trei fii în România (1806). Stabilindu-se în 1812 la Bucureşti, „Antonică" urmează timp de 4 ani cursurile şcolii lui Dionisie Fotino[2]. Peregrinările şi studiile îl ajută să vorbească bine mai multe limbi : bulgara, româna, greaca, turca şi mulţumitor rusa.

Un panou intitulat „Legăturile lui Anton Pann cu Rîmnicu-Vîlcea" ne explică prezenţa muzeului în acest oraş oltean : „Anton Pann locuieşte la Rm. Vîlcea în două etape : între 1826–28 şi între 1835–37. A fost cîntăreţ şi profesor de muzichie, avînd printre elevi şi maici de la mănăstirile din jur . . .". În iulie 1848, cînd cetăţenii din Rîmnic depun jurămîntul pe constituţie într-un cadru sărbătoresc, Anton Pann – aflîndu-se din nou aici – pune pe note versurile din *Deşteaptă-te, Române !* şi melodia se cîntă în entuziasmul unanim.

Exponatele ne vorbesc despre o activitate proteică, multiplă în diversitatea ei : cîntăreţ, profesor de „muzichie", compozitor, scriitor, tipograf[3] şi primul nostru folclorist.

Ca scriitor îl aflăm mai ales în cele patru lucrări : *Fabule şi istorioare, O şezătoare la ţară, Povestea vorbei, Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea.* Culege cîntece populare, proverbe, zicători şi le grupează pe teme.[II]

---

[1] Str. Ştirbei-Vodă, 18.

[2] Şerban Cioculescu şi alţii afirmă că după 1828 ar fi audiat şi cursurile de la Sf. Sava.

[3] Tipăreşte peste o sută de volume şi broşuri cu snoave populare, proverbe etc.

Într-un tablou sînt figurile scriitorilor „cuprinși în Spitalul amorului" : Costache Conachi, Ienăchiță Văcărescu, Iancu Văcărescu, Bolintineanu, Heliade, Alexandrescu. Lucrarea apare mai întîi în 1850, cuprinzînd poezii alese din poeții citați sau din alții puțin cunoscuți : M. Lupescu, E. Popescu, G. Ucenescu (fost elev al său) etc., în total 88 de poezii, dintre care pentru 60 Anton Pann dă melodia în notație psaltică. Dar ediția din 1852 e mult mai bogată. Ea include 293 de poezii și cîntece, dintre care 167 cu melodie.

Într-o altă cameră se găsesc obiecte și mobilier care au aparținut scriitorului : ceainic, linguriță, oglindă, lampă cu picior etc. Într-o vitrină — lucrări originale și lucrări despre el, ca de pildă : Elisabeta Dolinescu — *Anton Pann, viața în imagini* ; Ion Manole : *Anton Pann.* Pe un perete, o inscripție memorabilă : „Opera lui Anton Pann este una vie. Ea a înfruntat veacul și a rămas proaspătă și viguroasă".

Într-o cămăruță de la finele coridorului, un panou ocupă un perete întreg. Sînt aici citate din Eminescu, Alecsandri, Iosif, Iorga, Călinescu, Vianu, caracterizînd succint opera pannescă.

Un alt panou, între altele cu o imagine a tîrgului din Rîureni (Vilcea), ne amintește de peregrinările lui pe la bîlciuri și tîrguri, cînd sta de vorbă cu țărani și lăutari, culegînd material folcloric. Tot aici, menționea : „Anton Pann a murit la 2 noiembrie 1854 și a fost înmormîntat la biserica Lucaci din București, unde i se află și azi mormîntul. Pe piatra de mormînt este săpat un epitaf compus de scriitor :

„Aici s-a mutat cu jale
În cel mai din urmă an
Care din cărțile sale
Se citește Anton Pann.

Acum mîna-i încetează
Ce la scris mereu ședea
Nopți întregi nu mai lucrează
La lumină cărți să dea.

Împlinindu-și datoria
Și talantul-nengropînd
Și-a făcut călătoria
Dînd în lume altor rînd".

„Talantul" i-l intuiește G. Călinescu în pasajul înscris pe panoul menționat mai sus : „Schimbarea ritmicei, neprevăzutele rime interioare, armonizarea culorilor verbale țipătoare dezvăluie un artist desăvîrșit. Arta e clasică, îndreptată doar spre observația morală. O

galerie de „caractere" este alcătuită numai dintr-o combinație obiectivă de proverbe și zicători plină de nuanțe invizibile, de o truculență generală".

„Talantul" lui Pann a irigat, ici-colo, ogorul fertil al lui Arghezi sau Ion Barbu ori a irumpt, sorginte inspiratoare, în opera lui Blaga (piesa *Anton Pann*).

Astăzi : „Poetul mahalalei nu mai face parte din mahalaua poeziei . . . El aparține fondului de aur al literaturii naționale, înscriindu-se ca demn părtaș în acea familie spirituală plină de robustețe și cordialitate, de veselie și exuberanță vitală care cuprinde pe Negruzzi din *Negru pe alb* și *Au mai pățit-o și alții*, pe Alecsandri din *Doine*, pe incomparabilul Creangă, pe Caragiale din *Kir-Ianulea* și *Hanul lui Mînjoală*, pe Sadoveanu din *Hanu-Ancuței*" [1].

Addenda

I) Încă de pe cînd se afla la Brașov (1826–27) Anton Pann culege și prelucrează material folcloric, îndemnul venindu-i de la Ion Barac, pe care l-a cunoscut în orașul transilvănean.

Cu mult mai înainte însă (1821–22) începuse să îmbrace în vestmînt românesc cîntările bisericești. Ba chiar introduce în lucrările de acest gen, pe care le publică după 1840 (*Noul Doxator* – 1841, *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau gramatica melodică* – 1845, *Irmologhiu sau Catavasier* – 1846 etc.), compoziții proprii.

După 1830 depune o intensă activitate de folclorist, compilator, autor și editor, evidentă în opere ca : *Poezii deosebite* sau *Cîntece de lume* (1831), *Hristoitie au școala moralului care învață toate obiceiurile și năravurile cele bune* (1834), *Noul Erotocrit* (1837), *Fabule și istorioare* (1841), *Poezii populare* (1846), *Culegere de proverburi sau Povestea vorbei* (1847) etc.

II) Folclorist – culege proverbe, zicători, cîntece de la țărani, dar și de la oamenii mahalalelor, de la lăutarii de la periferia orașelor. Tot materialul adunat îl îmbină cu ceea ce găsește prin cărți populare, calendare, manuscrise etc. Apoi prelucrează și unifică ansamblul acesta eterogen, reușind grație unei inventivități prodigioase a unui lexic expresiv să dea formă definitivă unor creații noi care au constituit – într-o vreme – o prețioasă și mult căutată hrană spirituală, la care poporul apela pentru nota ei delectabilă.

---

[1] Paul Cornea, *Anton Pann*, pag. 164.

Dar acest material literar aducea odată cu el și foloase, care îi erau ignorate. El se asocia cu învățături morale, pe care lectorul le asimila fără a le socoti indigeste. Acesta învăța de aici să prețuiască munca, buna-cuviință, bunul-simț, școala :

„Școala, mamă, pe om face să se numească frumos,
Ea pe urît îl preface ca să fie drăgăstos".

Astfel, numeroase lucrări, precum „Povestea vorbii" – „o veritabilă enciclopedie de morală socială" – devin, mulțumită geniului pannesc, adevărate „bijuterii verbale" (Tudor Arghezi).

MUZEUL MEMORIAL VASILE ALECSANDRI – MIRCEȘTI

Dacă vii la Mircești, copleșit de lecturi – din care ai reținut că Alecsandri avea aici un latifundiu, că a fost primul ambasador (recte ministru) al României la Paris, că a refuzat domnia Principatelor, că a călătorit ca nimeni altul în epoca lui prin trei continente, nu poți crede că – „acel rege-al poeziei veșnic tînăr și ferice" – a locuit într-o căsuță cu tavane joase, întunecoasă, rece, umedă, cu un mobilier lipsit de podoabe.

De aceea distonant îți apare mărețul mausoleu în care i s-a așezat în 1928 sicriul, monument ridicat de Academia Română.

Căsuța de la Mircești („căsuța mea este deopotrivă ospitalieră pentru toți" – V. Alecsandri) are în aripa dreaptă trei camere, unde odinioară erau sala de biliard cu două dulapuri de muzică, canapele pentru oaspeți și biliardul dăruit de domnitorul Cuza, dormitorul fiicei sale, Maria, și sufrageria. Azi se găsesc aici fotografii de familie : mama poetului (născută Elena Cozoni) [1], tatăl cu cei doi fii : Vasile și Iancu, prietenii : Negruzzi, Kogălniceanu, Costache Negri, frumoasa Elena Negri, care îi scrie inspirat : „Cel mai frumos titlu de glorie la care trebuie să rîvnească un poet e acela de poet național și popular", cuvinte ce aveau să fie confirmate și întărite de patosul lui Bălcescu, care – după moartea celei ce „lucea atît de vie, pe cînd eram în lume tu singură și eu" [2] – convingea pe îndureratul bard că numai cîntarea patriei îl poate mîngîia ; un tablou : Mînjina – 1845, amintind de reuniunile organizate la moșia de aici a lui Costache Negri [3] cu toți

---

[1] Ei îi datorează poetul cîteva din darurile cele mai prețioase cu care natura l-a înzestrat : blîndețea, distincțiunea manierelor, delicatețea sentimentelor (G. Bengescu).

[2] Versuri din „Steluța" (V. Alecsandri).

[3] ... „ultimul reprezentant al marilor noștri strămoși, model al tuturor frumoaselor însușiri care fac onoare omenirii" (V. Alecsandri).

cei ce visau la „regenerarea" unei patrii comune ; operele scriitorului, unele traduse în alte limbi, volume cu dedicații de la Matilda Cugler, George Sion etc., o scrisoare trimisă de la Viena fiicei sale, care relevă tandrețea paternă și unde o sfătuiește s-o asculte pe tanti Aimée ca și pe „mămuța" etc.

Din aripa dreaptă în aripa stîngă a casei se trece printr-un hol numit „corabie" (din cauza tavanului de scînduri curbat de apa ploilor). De aici se intră în dormitor, o cameră largă cu o fereastră spre grădină, cu o masă lungă cu scaune în jur, o canapea, un dulap cu oglindă și cufărul imens, cufărul de voiaj al poetului și omului politic, V. Alecsandri. Din dormitor pătrunzi în cabinetul de lucru, unde se află masa cu ediția princeps a „Pastelurilor", o lampă, un coupe-papier de fildeș etc., deasupra fotografii : Paulina—soția, fiica—Maria Bogdan ; în stînga, biblioteca posedînd puține cărți, dar o mare colecție de ziare și reviste românești, franțuzești și englezești. Aici, peste 22 de ani a visat și a scris, „lucrînd pentru gloria și înflorirea României" [1], aici, în „sărmanul meu bordei" (V. Alecsandri) a creat pe *Despot-Vodă*, *Fîntîna Blanduziei*, *Pastelurile* [2], *Legendele* etc. și a făcut ultimele corecturi ale dramei *Ovidiu*. [3]

Din casa aceasta i-a fost ridicat sicriul de către cei „nouă din Vaslui" la comanda sergentului și a fost urcat pe un pat „de fragede ramuri" într-un car tras de patru boi.

---

[1] Cum el însuși ne-o spune.

[2] Despre care Ion Pillat scrie : „Nu cred să fie în multe literaturi o carte mai minunată de iubire a naturii, o carte mai tînără și mai luminoasă decît acele *Pasteluri*, care — singure — ar putea face un întreg studiu închinat peisajului românesc".

[3] Manuscris ce se găsește la biblioteca V. A. Ureche din Galați, în care am remarcat puține corecturi și o grafie măruntă, delicată, lizibilă.

MUZEUL MEMORIAL BOGDAN-PETRICEICU HASDEU – CÎMPINA [1]

Muzeul memorial Hasdeu de la Cîmpina te duce în timp la castelele medievale cu turnuri de veghe şi contraforturi de apărare : o imagine de ansamblu aluzivă, pentru că, privit de aproape şi în ambianţa arborilor, a bustului amfitrionului, construcţia e doar puţin ciudată, puţin din altă epocă nedefinită. Aici şi-a trăit ultima parte a vieţii unul din geniile universale ale culturii noastre. Hasdeu a fost cu adevărat un „monstrum eruditionis" prin vastitatea şi pluralitatea cunoştinţelor, prin urieşescul dimensional al operei, demn emul al lui Dimitrie Cantemir.

Spirit în continuă frămîntare, neliniştit, ironic, turbulent, Hasdeu provoca seisme deranjînd comodităţi. În disputele pe care îndeobşte le determina, găsea, ca într-un mediu de cultură, morbul care să le incite, să le prolifereze. Totuşi, cu prietenii „era o comoară vie, spirituală : un mare giumeţ şi un straşnic ironist. În nici o şedinţă (de la „Revista nouă", n.n.) meşterul filolog nu ne-a lăsat nici măcar să bănuim că e mare, aşa cum era. Acolo se făcea de-al nostru pe de-a-ntregul ; tînăr cu tinerii, hazliu pe socoteala ridiculilor, egal cu toţi colaboratorii". [2]

Primul panou din camera ce se află în stînga holului ne vorbeşte de cele dintîi încercări literare care datează de prin 1850. Cele mai multe sînt în ruseşte (*Odă ţarului Nicolae I, Ştefan-cel-Mare, Moldova, Sunt dac, Sunt român, Gîndire* – toate în versuri). Două fotografii ale lui Aron Pumnul poartă menţiunea : „prietenul şi biograful familiei Hasdeu".

Un alt panou îl înfăţişează pe Hasdeu la Iaşi (1857–1863). Mai întîi cîteva fotografii ale lui Th. Codrescu, editorul culegerii *Uricariul* şi primul îndrumător al lui Hasdeu în capitala Moldovei. O fotografie a

---

[1] Cîmpina (Prahova), str. 23 August 197.

[2] I. A. Bassarabescu apud Mihai Drăgan, *B. P. Hasdeu* (1972, ed. Junimea), pag. 259.

lui Anastase Panu, luptător unionist, care l-a ajutat pe B. P. Hasdeu să fie numit judecător la Cahul. În vitrină, un act în limba latină din 1742 al familiei Hâjdău, testamentul lui Tadeu Hâjdău, un document din secolul al XVIII-lea în care este menționat numele Hâjdău, un conspect al lucrării *Histoire des idées littéraires en France*, redactat de Al. Hâjdău în limba franceză.

Un panou intitulat : *Mediul natal* ne indică ascendenții. „Înaintașii lui Hasdeu urcă în timp, în secolul al XVII-lea, pînă dincolo de Efrem Hîjdău, pîrcălabul Hotinului (1571–1664) și de Ștefan Petriceicu, domnul Moldovei (1672). Tadeu Petriceicu [1] se naște la 28 februarie 1838 la Cristinești (Hotin). Bunicul : Tadeu Petriceicu Hâjdeu (1769–1835) scrie poezii în limba polonă și traduce din opera lui Kotzebue. Studiase în Austria și la Cracovia. Fiul său Alexandru, tatăl lui Bogdan, a făcut și el studiile la München și e om de litere (scrie poezii și nuvele) și de știință (filolog, istoric, arheolog). Membru al societății de istorie și antichități din Odesa, profesor de istorie și statistică la școlile din Polonia (Vinița, Camenița), orașe pe unde va fi trecut în anii copilăriei și fiul, Bogdan Petriceicu."

De la aceștia și de la înaintașii lor [2] moștenește Hasdeu patriotismul, ura împotriva împilatorilor dinăuntru și din afară, democratismul, setea de cunoaștere, tentația universalului și a europenismului [3]. Probatorie, o succintă prezentare a personalității enciclopedice a lui *B. P. Hasdeu :* poet, prozator, dramaturg, teoretician și critic literar, publicist și militant politic antifeudal și antimonarhic, savant istoric și filolog – totul pus în slujba unui înalt crez patriotic și democratic.

Panourile care urmează stau mărturie celor de mai sus : revista *Romania* „ebdomadară, cu articole istorice și filologice sub redapciune dlui B. Petriceiko Hajdău" apare în noiembrie 1858, fiind primul periodic condus și scris în întregime de Hasdeu. De orientare unionistă, revista e scoasă cu sprijinul lui Anastase Panu. A doua publicație : *Foae de Storia Română*, Iași, februarie–martie 1859 e de asemenea total re-

---

[1] Numele inițial al scriitorului nostru, care mai tîrziu îl va adopta pe cel de *Bogdan* Petriceicu și anume în 1857, cînd fuge din Rusia și se stabilește la Iași.

[2] Un Gheorghe Petriceico Hasdeu decreta la 1732 pentru întreaga stirpe : „Eu, părintele vostru, nu vă las să moșteniți altă moștenire decît mîndra mea spadă și faima înaintașilor mei. Turcii ne-au făcut să pătimim și ne-au gonit din obîrșia noastră, și eu am trăit în surghiun pînă la vîrstă înaintată, în împărăție străină" (M i h a i G a f i ț a, *Filă de istorie literară* – în „Luceafărul" (Nr. 1), 6 ian. 1973).

[3] Bogdan P. Hasdeu afirmă : „Bunicul meu a scris în polonă, părintele meu în rusă, eu în română, fiica mea în franceză" (M i h a i G a f i ț a, *art. cit.).*

dactată de el. Din martie și pînă în iulie 1860 apare *Foița de istorie și literatură* care încearcă să stabilească o corelație între cele două discipline. Aici își publică B. P. Hasdeu studiul neterminat *Pierit-au Dacii ?* în care apasă puternic pedala polemicii, atacînd pe „prealuminații puriști", fruntașii Școlii ardelene și ai Curentului latinist, Micu, Maior, Laurian etc. Respinge drept puerilă teoria originii exclusiv romane a poporului nostru, dovedind că „împăratul Râmului", Traian, a supus pe daci, nu i-a „stîrpit", iar după moartea lui numai o parte din Dacia a rămas sub stăpînirea romană, și conchide : „sub stelele României . . . respiră nu numai urmașii lui Romulus, ci și urmașii lui Decebal". Tot în *Foița . . .* se publică primele creații literare originale în limba română ale lui, poeziile *Muza*, *Noaptea toată* etc.

Într-o altă încăpere, un panou cu revista *Din Moldova*, căreia, acuzat fiind de separatism, îi schimbă titlul în *Lumina*. Aici se imprimă în 1862 nuvela *Micuța* (Duduca Mămuca). V. A. Ureche, președintele comitetului de inspecțiune al școlilor din Moldova, atacă pe Hasdeu, învinuindu-l de pasaje licențioase. Este demis din învățămînt pentru a doua oară [1]. Adresa „comitetului de inspecțiune" este semnată de Titu Maiorescu, O. Teodori și G. Mîrzescu. Procesul se judecă la Iași în zilele de 3 și 4 iunie. Acuzatul își pledează cauza cu atîta patos și mai ales cu atîtea nobile dovezi de nevinovăție, încît verdictul e : achitat.[1]

La *Din Moldova* „foaie științifică și literară" colaborează Alecsandri, Costache Negruzzi, Vîrgolici, Vasile Pogor, N. Beldiceanu etc. și bineînțeles redactorul ei care își plimbă pana prin toate rubricile intitulate pedant : diplomatologia, glosologia, isografica, adoporica, bibliologia, iconica ș.a.

Sprijinit de Alecsandri, care îl recomandă călduros lui Odobescu, este numit în 1863 în Comisia istorico-documentară din București. Aici începe o laborioasă activitate științifică. La 28 februarie 1864 îi apare prima lucrare în volum : *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, iar la 14 martie, *Filozofia portretului lui Țepeș*. Spiritele sînt acum mai liniștite. Forurile didactice superioare încep să-l aprecieze și în august 1864 îi dau plăcuta obligație de a edita *Arhiva istorică*.

La București se desfășoară însă din plin nu numai activitatea sa științifică și literară, ci și aceea de publicist și militant pentru democrație. Apar acum, între 1863–66, revistele sale satirice : *Aghiuță* și *Satyrul* în care atacă boierimea, duplicitatea burgheziei liberale, demagogia politicienilor, ipocrizia și corupția clerului și apără țărănimea

---

[1] Prima oară fusese scos la sfîrșitul anului 1860 în urma intrigilor adversarilor săi din capitala Moldovei. Atunci, pentru a putea trăi, înființase un „Institut privat de educațiune".

asuprită „al cărei potențial revoluționar îl intuise just". Articolele sînt însoțite adesea de caricaturi, ele înseși o critică incisivă a societății feudale.

Un panou alăturat atestă pluralitatea și diversitatea preocupărilor sale : *Arhiva istorică a României*, pe care Iorga o califică drept „prima carte de slavistică la noi". Apare în 4 tomuri (tomul I partea I—1864, partea a II-a : 1865 ; tomul II : 1865 ; tomul III : 1867 ; tomul IV : 1868). Cuprinde documente vechi, mai ales slave, cu privire la trecutul nostru. Se bucură de aprecierile contemporanilor, între alții a lui Kogălniceanu care, deși în 1864 îi suspendase revista *Aghiuță*, susține în 1867, în Parlament, subvenționarea de către Stat a *Arhivei*.

Documentat și instructiv, redactat succint e tabelul cu întreaga sa activitate științifică, literară, publicistică — pe luni și ani.

Alături opiniile unor condeie de mare prestigiu despre valoarea acestei opere ciclopice. Precisă, justă, simplă, lipsită de podoabe e afirmația lui G. Călinescu : „Hasdeu a fost un geniu universal și se poate afirma că a izbutit aproape peste tot. La vremea lui el știa tot și era la curent cu toate".

Revistelor *Aghiuță* și *Satyrul* li se alătură : a) un proces-verbal de înființare a „Societății chineze" scris de Hasdeu și semnat de el și redactorii de la *Satyrul* (Nicoleanu, Bujoreanu, Holban, Velescu) și b) piramida monopolurilor, o caricatură apărută în revista citată (sînt menționate marile afaceri ale vremii : monopolul pentru furniturile armatei, concesia podurilor de fier, a drumurilor de fier, a înfrumusețării Capitalei etc.).

Pana lui Hasdeu, lungă și ascuțită, precum o lance, ajungea adesea pînă în vîrful piramidei sociale și nu de puține ori atîța răni mai vechi în lumea confraților. De aceea politicieni ca Petre Carp nu l-au iertat niciodată, criticîndu-i opera și negîndu-i unanim recunoscutele-i merite. Astfel, într-o recenzie despre *Răzvan-Vodă* scrie că piesa e lipsită de acțiune, de caractere și de stil. (După succesul dramei, în a IV-a ediție a ei, Hasdeu publică în prefață această recenzie ca o replică usturătoare la adresa opiniilor greșite ale lui P. P. Carp.)

Nici Caragiale nu l-a iertat, fiindcă se asociase la Academie lui Dimitrie Sturdza și-i respinsese comediile de la premiere. L-a ironizat în lucrări ca *Excelsior*, *Ruga spiritistului*, *Magnum Mophtologicum* (1883), deși — cîțiva ani mai tîrziu (1897) — în *Cîteva păreri anonime* recunoaște : „ilustrul nostru academician (Hasdeu, n.n.) ar ține, fără-ndoială, un loc de onoare printre corifeii oricărei literaturi europene desăvîrșite ; ba, poate, cu însușirile sale prodigioase, ar stăpîni acolo un loc într-un chip mult mai hotărît și mult mai puțin discutat, decît acela cu care-și stăpînește locul la noi".

Splendidă pildă de obiectivitate ! În 1902 Hasdeu i-o urmează afirmînd : „Oricît ar protesta Dl. Caion, Caragiale face onoare neamului românesc".

Cu Maiorescu animozităţile au fost de mai lungă durată. Demiterea lui Hasdeu din învăţămînt în 1860, procesul din 1862 *(Duduca Mămuca)*, suprimarea în ianuarie 1875 a cursului de filologie comparată, de la Universitatea din Bucureşti (curs ţinut de Hasdeu), sînt triste întîmplări în care mentorul „direcţiei noi" este cel puţin „eminenţa cenuşie".

Conflictul urcă în timp pînă în momentul numirii lui Hasdeu (ian. 1860) profesor la Iaşi şi se stinge tîrziu. Cine provoca, cine aţîţa tăciunii niciodată stinşi nu se poate preciza. Multă vreme profesorul de atîtea ori repudiat a fost virulent ca în telegrama trimisă adversarului său, numit ministru : ES. MIN. TIT. MAIORESCU (citeşte : Escelenţei Ministrului Titu Maiorescu) ori a creat situaţii ridicole celor de la *Convorbiri* prin cele două farse, poezia *Eu şi ea* – trimisă şi publicată în revista *Junimei* (1871) – şi acrostihul *La noi*, semnat P. A. Călescu (apărut tot aici la 1 febr. 1876). Hasdeu ridiculizează germanofilismul revistei care publică o poezie proastă (*Eu şi ea*), numai fiindcă i se spune că e tradusă din Gablitz, autor inexistent, şi înlocuieşte în *La noi* cuvîntul *„vergină"* (la cap de vers) prin „fecioară" acrostihul citindu-se acum : La Conforbiri literare (nemţii pronunţă v=f).

Dar apele încep încet, încet să se limpezească. Din aprilie 1878 Hasdeu participă – din timp în timp – la *şedinţele Junimii*. Aşa, în 1881 (25 aprilie) asistă la lectura *Luceafărului* ; un an mai tîrziu citeşte el însuşi o lucrare, pe care Maiorescu o apreciază. Vine apoi cu fragmente din *Etymologicum*.

În 1882 Maiorescu scrie cuvinte elogioase despre *Cuvente den bătrîni*, iar în 1884 propune Academiei Române să încredinţeze lui Hasdeu alcătuirea primului mare dicţionar enciclopedic. În acelaşi an „Junimea" îl invitase la banchetul anual, iar redutabilul ironist nu mai scria „Ca-n alte dăţi", . . . „rămăşaguri", ci îşi exprima în versuri amabile regretul că nu poate participa :

„Răscoaptă ani de douăzeci
Ş-o zi pe an nebună,
Căci vrea să fie junǎ-n veci,
Măcar o zi, dar junǎ ;

Bînd la Cotnar, mîncînd pilav,
Croind la anecdote . . .
Veniam şi eu, dar sum bolnáv,
Regret că nu se póte".

Ca profesor de filologie comparată îmbrățișează limbile sanscrită, zendică, armeană, elină, latină, albaneză, celtică, germană, slavă și limbile romanice, toate în raport cu limba română, realizînd ca Universitatea din București să fie apreciată ca un înalt for cultural prestigios în concernul culturii universale.

Preocupările lui Hasdeu sînt, așa cum am mai arătat, multiple. Într-o altă încăpere, un panou e rezervat monografiei *Ioan Vodă cel Cumplit* (Buc. 1865), dedicată mai multor bărbați de seamă : Kogălniceanu, Bolliac, Odobescu, Al. Papiu-Ilarian, scrisă cu scopul de a stimula pe Cuza și colaboratorii săi să lupte cu curaj pentru democrație, pentru libertate socială și națională, împotriva boierimii și clerului.

Cu precise filiații pe linie politică se află și dramaturgia istorică, expusă alături ; drama *Răzvan și Vidra* (reprezentată la 10 febr. 1867 sub titlul *Răzvan-Vodă* și publicată între 23 martie – 29 iunie 1867 în ziarul „Perseverența", condus de Al. Candiano-Popescu). Mai înainte (1862) se exersase scriind o piesă „într-un apt" : *Răposatul postelnic*, iar anterior acesteia (1857), *Domnița Roxana* (pe care o reia în alte două versiuni din 1868 și 1895). Comedia *Orthonerozia*, îndreptată împotriva exagerărilor latiniste, e reprezentată în 1879 și publicată în același an, în volum, cu titlul *Trei crai de la răsărit*.

Dramaturgia probează admirația autorului pentru teatrul de luptă, iar publicistica – sentimentele antimonarhice ale lui Hasdeu. „Satira antimonarhică a făcut din el cel mai puternic și mai virulent critic al monarhiei din timpul său". În *Satyrul* (1866), în *Traian* (1869–70) și în *Columna lui Traian* (1870) a demascat venalitatea monarhiei, împletirea intereselor clasei domnitoare cu interesele claselor posedante, corupția și antipatriotismul lor . . . „Agitația antimonarhică a lui Hasdeu a constituit unul din germenii protestului popular sincer, exprimat în mișcarea republicană de la Ploiești – degenerată apoi prin intervenția politicienilor demagogi". Hasdeu este arestat la 9 august 1870 (deși mandatul de arestare este emis la 11 august), pe baza unei scrisori care ar stabili legăturile sale cu fruntașii mișcării ploieștene (din august 1870) și eliberat după 8 zile. În numărul din 20 august 1870 al „Columnei lui Traian", directorul care suferise „toată rigoarea arestului" nu scapă prilejul de a-și plăti polița primului-ministru Lahovary, scriind : „D. Lahovary a uitat că o pușcărie pentru un om politic, *demn de a purta acest nume*, este întocmai ca o armă pentru un bun ostaș : *O onoare mai mult și o nouă încurajare*" (sublinierea noastră).

Lupta contra claselor exploatatoare și a monarhiei este dusă și în versuri. Din 1872 însă consacrîndu-se activității științifice le adună și le publică în volum (1873). Într-o vitrină, facsimilele poeziilor *Muntele*

și valea și *Frunzele* opun — prin conținutul lor — „sterilității și înstrăinării claselor dominante virtuțile creatoare ale poporului muncitor".

Activitatea științifică menționează apariția la 10 aprilie 1872 a primei fascicole din *Istoria critică a românilor*, pentru care la 16 februarie 1873 Parlamentul votează un premiu pentru continuarea operei, printre susținători fiind și Maiorescu ; anterior (3 febr.) i se decernase autorului marea medalie de aur pentru „istorie națională". Alături, studiile : *Goții și gepizii în Dacia, Baudouin de Courtenay și dialectul slavo-turanic din Italia, Cum s-au introdus slavismele în limba română ?*

Și lucrările științifice continuă în camera următoare prin *Cuvente den bătrîni*, care „deschid o eră nouă în studiul istoric al limbii române și pun bazele științifice ale studiilor de literatură populară în România". Opera îi aduce mari satisfacții. Filologi de reputație mondială (Schuchardt) o elogiază, iar la 10 aprilie 1880 Academia îi acordă premiul „I. Heliade Rădulescu" de 5 000 lei (pentru primele două tomuri).

Un alt panou prezintă marele dicționar *Etymologicum Magnum Romaniae* (1886—1898), unde cuvintele sînt cercetate monografic, în istoria lor complexă, în toate epocile, în graiul popular și în limba literară. Fiind conceput pe un plan uriaș, autorul — după 3 300 pagini mari pe două coloane — nu poate ajunge decît la cuvîntul „bărbat", mai ales că nu înțelegea să renunțe cu totul la activitatea literară (scoate în decembrie 1887 periodicul *Revista nouă*) și este totodată victima unei năpraznice tragedii familiale (la 17 sept. 1888 moare unica sa fiică — Iulia).

La *Revista nouă* 1887—1895) au colaborat între alții Delavrancea, Vlahuță, N. Iorga, Ion Ghica, Petre Ispirescu, Ionescu-Gion, G. Dem. Teodorescu ș.a.

Un panou *Iulia Hasdeu* expune cîteva din caietele ei cu desene și poezii în franțuzește : *Au bord de la mer, Cousin et cousine, Feuille verte de chêne, Doïne roumaine* [1] :

„Feuille verte de chêne
Mon bel ami s'en est allé.
J'ai tant ri de sa peine
Et voilà qu'il part desolé. [2]

[1] „La țărmul mării", „Văr și verișoară", „Frunză verde de stejar", „Doină românească".

[2] „Frunză verde de stejar / Frumosul meu prieten s-a dus. / Atît am rîs de chinul lui / Și iată că pleacă dezolat.

Volumul de versuri *Bourgeons d'avril* [1] și numeroase alte manuscrise în limba franceză, în care — pînă la 19 ani — redactase nuvele, povestiri, piese de teatru, versuri — cele mai multe nepublicate. Moștenea inteligența tatălui, era mistuită de aceeași foame de carte și de orgoliul, întreținut epistolar de ambițiosul ei părinte, de a urca pe culmi numele Hasdeu. Era în acea vreme la Paris, unde își făcea studiile, un fenomen prin vastitatea culturii ei. O cunoșteau mulți dintre intelectualii și scriitorii Franței, pentru care constituia un miracol. La moartea ei, un mare poet, Sully Prudhomme, îi închină versuri, pictorul Maillart o prezintă pe patul de suferință, Al. Vlahuță scrie o emoționantă elegie.

Stejarul uriaș care înfruntase viscole și furtuni simte pentru întiia oară că pămîntul se desprinde de pe rădăcinile lui. Niciodată de acum încolo nu-și va mai găsi sprijinul de tihnă. Începe coborîrea de pe pisc. Hasdeu va crea din ce în ce mai greu, din ce în ce mai puțin.

În 1902 pierde și pe cea de a doua Iulie, soția sa, iar în ziua de 25 august 1907, la orele 11,45 a.m. se stinge la Cîmpina, vegheat numai de credinciosul său prieten, dr. C. Istrati.

La înmormîntarea lui, istoricul A. D. Xenopol scrie : „Un geniu și un vizionar al neamului sfîrșește în izolare totală și indiferență, neînțeles de o vreme cu cerul prea jos pentru aripile lui prea mari".

Îl înțeleseseră și-l apropiaseră mai mult străini de universal prestigiu, savanți ca Hugo Schuchardt, Ascoli, Gaston Paris, Curtius, Miklosich, G. Weigand etc., cu care coresponda și care scriseseră despre opera lui studii pertinente și elogioase.

Pentru opera sa, Academia Română și Academii străine au cinstea de a-l trece printre membrii lor.

La 13 septembrie 1877 este membru al Academiei noastre, în 1879 al Academiei literare din Belgrad, în 1882 al Academiei de lingvistică din Paris, în 1883 al Academiei de științe din Rusia, în 1885 al Societății italiene de filologie romanică și în 1895 al Academiei de științe din New-York.

Cinstită să-i fie memoria spre lauda patriei pentru care, precum un titan, a muncit, a luptat și a suferit de pe urma celor care, neputîndu-se ridica deasupra măruntelor patimi, n-au încetat a arunca piatra nici în perioada unei triste senectuți însingurate.

---

[1] „Muguri de aprilie".

Addenda

I) La proces, Hasdeu se prezintă cu un mare număr de „apărători" : opere clasice şi moderne, de scriitori străini şi români. Citează pagina licenţioasă din *Duduca Mămuca* şi o compară cu pasaje din Solomon (*Cîntarea cîntărilor*), Aristofan, Ovidiu, Petronius, Plaut, Rabelais, Boccaccio, Shakespeare, Goethe etc., Alecsandri, Beldiman şi mai ales Conachi, conchizînd că, dacă înaintaşii săi sînt „amorali", el este mîndru că se află într-o asemenea confrerie.

MUZEUL DE LITERATURĂ AL MOLDOVEI – IAȘI [1]

Casa unde se țineau ședințele *Junimii*, sanctuarul în care pășești cu emoție, pentru că simți cu fiecare pas în preajmă umbrele ce-au scris cîndva într-o „limbă ca un fagure de miere", este astăzi Muzeul de literatură al Moldovei.

La intrare te întîmpină pe o placă de marmură albă inscripția : „În această clădire, care a aparținut lui Vasile Pogor, s-au ținut – sub conducerea lui Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi – ședințele societății *Junimea*. Aici au citit din creațiile lor Mihai Eminescu și Ion Creangă".

Clădirea a fost ridicată între anii 1855–58 de Vasile Pogor în locul vechilor case părintești. Construcția e în stil românesc, dispunînd de 14 camere, cu fastuoase saloane de primire, cu o impunătoare bibliotecă, „biblioteca Junimii" (care ocupă salonul mare de la etaj), cu holuri spațioase, cu un parc umbrit de arbori seculari, oglindindu-și ramurile în apa limpede a fîntînilor.

În această casă „se făcuse obiceiul ca duminica, după sfîrșitul prelegerii [2], Maiorescu, Rosetti, Carp, eu și Pogor să ne adunăm la acesta din urmă pentru a discuta asupra obiectului prelegerii ce se ținuse. Era o mare plăcere pentru noi orele acestea petrecute în discuții filozofice și literare" – (Iacob Negruzzi).

De la cercul acesta restrîns s-a trecut la ședințe publice, cu lozinca „entre qui veut, reste qui peut" (intră cine vrea, rămîne cine poate). Numai așa ne explicăm de ce „burduhănosul" Creangă, plecat din bojdeuca sa, culcată pe o coastă, și intrat între atîția cărturari a rămas numai în prima seară sfios, pe o margine de scaun. Apoi, cînd a auzit că gluma primează și cînd a asistat la ritualul deschiderii ședințelor, și-a dat seama că va fi acolo oricînd printre cei mult așteptați.

---

[1] Str. I. C. Frimu, nr. 7, Iași.

[2] Se știe că începuturile *Junimii* – care „se pierd în negura vremii" – se constituie istoricește cert din 1863 prin „prelecțiuni publice" ținute de Maiorescu și ceilalți fondatori ai societății.

După ce Vasile Pogor, fiind dintre toți cel mai vesel, ... „mai poznaș", secondat de Creangă, oficiau deschiderea adunării cu mijloacele parodiei, începea, în sfîrșit, lectura, făcută adesea de cei doi — cei mai buni lectori al *Junimii* : Maiorescu și Eminescu [1]. Cînd se termina lectura, intra feciorul cu tăvi pline de cozonac și cești de ceai[I].

Pe la sfîrșitul lui februarie 1870, aici s-au citit primele versuri trimise *Convorbirilor literare* de Eminescu, cînd „toți și mai ales Pogor au fost încîntați de acest poet necunoscut", la primirea căruia Iacob Negruzzi exclamase entuziast : „În sfîrșit, am dat de un poet".

De aceea, în august 1874, venea să stea o vreme, în casa Pogor, ca invitat de onoare, un tînăr, „cu ochi vii și visători, cu părul negru, lung, ce i se cobora aproape pînă la umeri, cu zîmbetul blînd și melancolic, cu fruntea înaltă și inteligentă", întîmpinat în prag de amfitrion cu urarea : „Bine ai venit la Eși, domnule Eminescu !" ... Era, mărturisește G. Panu, „bine făcut (Eminescu, n.n.), frumos, cu mustață mică, subțire și cu plete mari".

Aici, în salonul cel mare de la etaj, „salonul Junimii" (cum se numește astăzi), au citit scriitorii din epoca de aur a literaturii noastre : Eminescu, Caragiale, Creangă, Maiorescu, Alecsandri, Conta, Xenopol etc.

La intrarea în acest lăcaș al culturii noastre, bogat și impresionant, îți urează parcă „bun venit" ! portretul lui Vasile Pogor, „sufletul întrunirilor", urare la care se asociază neobositul secretar al *Convorbirilor* [2], Iacob Negruzzi, al cărui chip se află în față.

Apoi pătrunzi în această casă a slovei românești, cu prima pagină a liricii noastre : cărți și obiecte ce au aparținut celui dintîi poet moldovean și mare cărturar, Costache Conachi. Urmează mărturii ale activității neobositului îndrumător cultural din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Gh. Asachi, „campion al inteligenței în timp de o jumătate de secol" (M. Kogălniceanu) ; lucrări tipărite cu cirilice (*Păca-*

---

[1] Zice-se că în prezența lui Maiorescu sau Alecsandri ședințele renunțau la acest climat de adolescentă bună dispoziție, desfășurîndu-se într-o atmosferă caldă, dar protocolar reținută.

[2] *Convorbiri literare* apar la 1 martie 1867. Pentru prima oară, acasă la Pogor, la ședința *Junimii*, din 15 ian. 1867, se discută despre publicarea unui „mic jurnal literar în care s-ar tipări scrierile citite și aprobate de Societate". Se propun mai multe nume pentru noul periodic și este admis cel rostit de I. Negruzzi (Convorbiri literare). Acceptat imediat, Maiorescu avansează invitația : „Tu ai găsit numele, tu ești dator să conduci treaba, fii tu redactorul *Convorbirilor literare*". (Petru Vintilă ; *Eminescu*, Roman cronologic, București, 1975, p. 57).

tele tinereţelor, Aprodul Purice, Muza de la Burdujeni etc.) aparţinînd lui C. Negruzzi ; mobilă din salonul lui Kogălniceanu şi revistele editate de el : *Arhiva românească, Steaua Dunării,* ca şi dublura ei în limba franceză : *L'étoile du Danube, Dacia literară* etc. ; Alecu Russo şi fragmente din *Cîntarea României ;* Alecsandri, autografe, opere ; fotografii, între care reprezentaţia de gală cu *Nunta ţărănească,* prilejuită de solemna deschidere a Teatrului Naţional din Iaşi, la 30 octombrie 1860 ; lampa cu picior a lui Al. I. Cuza ; portretele întemeietorilor *Junimii* (Pogor, Th. Rosetti, Maiorescu, Iacob Negruzzi, P. P. Carp) ; scrisori, lucrări şi obiecte ce au aparţinut lui Maiorescu ; o „citaţiune" a „Societăţii Junimea" prin care „noul secretar tot perpetuu", N. Gane, invită pe membri ca în ziua de 26 octombrie curent, orele 6 seara, să poftească în „Otelul Binder" la al „22-lea praznic tradiţional", unde „mîncarea va fi fudulie, ear băutura temelie". În *P.S.* se menţionează că : „Spiritul nu este de rigoare". Interesante sînt semnăturile multor membri ai cenaclului, între care acelea ale lui Eminescu, Maiorescu, Slavici, Caragiale, Creangă, I. Negruzzi, Pogor, N. Gane, A. D. Xenopol. Profuziunea de comori literare continuă cu manuscrise şi opere semnate de Creangă şi Eminescu, cu ceasul (dăruit fiului de Căminar) şi inelul aceluiaşi, ambele bijuterii aşezate în aceeaşi vitrină cu broşa Veronicăi ; masca mortuară a „sfîntului prea curat al ghiersului românesc", semnăturile lui Eminescu ; tabloul *Junimii,* care prin 1883 număra peste 70 de membri[II] ; revista *Convorbiri literare* şi corecturi făcute de Creangă la povestea *Capra cu trei iezi,* prefaţa autografă scrisă pentru volumul de Poveşti [1], o hartă cu „drumurile şcolirii lui Creangă" ; o fotografie a elevilor de la Cernăuţi între care se găseşte şi Eminescu (dreapta, rîndul doi de jos, al doilea) ; atestări contemporane *Junimii, Etymologicum Magnum* cu autograful lui Hasdeu etc.

Organizatorii din vremea noastră au adunat în această casă a culturii româneşti din capitala Moldovei şi alte vestigii grăitoare privind însemnătatea mişcărilor literare de la *Contemporanul* şi *Viaţa Românească.* Sînt strînse şi păstrate aici cu aceeaşi grijă ocrotitoare fotografii de scriitori şi reviste ale cercurilor socialiste ; masa de lucru a lui Ion Nădejde, redactorul pentru partea ştiinţifică a revistei *Contemporanul* (pentru partea literară fiind V. G. Morţun) ; vitrine Dobrogeanu-

---

[1] Aflat în pregătire sub îngrijirea lui V. G. Morţun, dar pe care n-a apucat să-l vadă tipărit în întregime :

„Iubite cetitoriu"

„Multe poveşti ăi fi cetit, de cînd eşti. Cetește, rogu-te, şi aceste dac-oi (scris sus, deasupra n.n.) unde (sic !) vede că nu-ţi vin la socoteală, ie pana în mână şi dă şi tu altceva mai bun la iveală căci eu atîta m-am priceput şi atîta am făcut".

„Autorul".

Gherea, Vlahuță, Ibrăileanu – cu biroul, biblioteca și operele acestui „spiritus rector" al *Vieții Românești* – masa lungă din redacția revistei unde veneau să-și citească slova toți „cei care au răsunat coral în *Viața Românească* ascultați de o țară și de un timp" (Ionel Teodoreanu) ; Calistrat Hogaș, Sadoveanu, Topîrceanu, Demostene Botez, Otilia Cazimir, Lucia Mantu, frații Teodoreanu – toți „viețiști" – cu opere, manuscrise și fotografii [1] ; Bacovia : lucrări, manuscrise, autografe, o fotografie care atestă hobby-ul lui, vioara, și o lapidară previziune a lui Macedonski : „ ... Marele lui talent (al lui Bacovia, n.n.) va fi într-o zi cinstit așa cum se cuvine. El, care trece prin viață ca o umbră, va fi mîine lumină" ; Dimitrie Anghel și Natalia Negru, Lia ciocîrlia suavului Steo, ea, nefericit măr al discordiei într-o amiciție ce dovedea potențe creatoare insolite. [2]

Și toată bogăția aceasta poetică a fost inițial și în bună parte descoperită, conservată și sporită de *Junimea.*

Addenda

I) Alta era atmosfera în care se țineau ședințele la București, în casa lui Maiorescu, după plecarea mentorului și a altora în Capitală. Citez : „În sala luminată frumos erau prezenți : Carp, aruncînd săgeți spirituale în dreapta și în stînga, Teodor Rosetti, cu gravitatea-i de magistrat în exercițiul funcțiunii, Iacob Negruzzi, plimbîndu-se nervos

---

[1] Umorul lui Păstorel eternizat pe perete în acest cvintet :

„Trebile aici nu merg
De cînd vine domni poeți
(Niște oarecare fleți),
Care scrie pe pereți,
Ei să facă, eu să șterg".

[2] Ea însăși, între două preocupări gospodărești, pe cînd cei doi lucrau, cocheta cînd cu ... Euterpe, cînd cu Anghel, compunînd versuri nu fără o grațioasă tentă epigramistică, precum :

Aflase și Conu Mitiț,
Precum că omul primitiv,
Ciocnind doi bolovani ... pe loc
Iasă scînteile de foc !
Și-a zis atunci : „Să-ncerc și eu
Să scot scîntei izbind mereu,
Nu bolovan de bolovan,
Ci capul meu de-al lui Ștefan".

de la un colț al camerei la altul, Hasdeu, cu surîsul lui sarcastic, Odobescu, cu înfățișarea lui de Apolon îmbătrînit. Printre ei, mai tineri : Caragiale, cu zeflemeaua în privire, ca ținută în lanțuri să nu izbucnească, Teodor Șerbănescu, un catolic în biserica poeziei ; Kibici-Rîvneanu, umbră fără glas, și alții. Pe la orele 9 trecute apăru Alecsandri, însoțit de Olănescu. Toată adunarea se sculă în picioare ; intra cu adevărat primul poet al țării și pe fețele tuturor se arăta o impresie de admirare și mîndrie. D-na Maiorescu îi ieși înainte. D-ra Livia îi pusese la butonieră un buchet de violete de Parma. Maiorescu îi prezentă pe cei necunoscuți și Alecsandri se așeză lîngă masa din mijloc, rugînd să se continue lectura începută, o piesă de teatru". (Apud Petru Vintilă, op. cit. pag. 546.)

II) Printre asistenții periodici de la ședințele *„Junimii"* (Buc.) s-a aflat o vreme și Al. Macedonski care a citit aici *Noapte de noiembrie* și alte poezii și despre care la 15 oct. 1882 Alecsandri îi scria lui Ghica : ... „îți amintești cu ce bunătate am primit și încurajat noi pe Macedonski et C-ie, cu titlu de tînăra pleiadă literară ?" Vizitatori de ... sezon au fost mulți, între care și Candiano-Popescu (inițiatorul mișcării republicane de la Ploiești din 7 august 1870, cînd Caragiale a fost numit – pentru o zi – comisar (vezi schița *Boborul*), autor de stihuri patriotarde, la a căror lectură Eminescu își refuza repulsiv prezența.

MUZEUL MEMORIAL MIHAI EMINESCU – IPOTEȘTI

„Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală este la nivelul culturii europene de astăzi... Pe cît se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al XX-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire pînă astăzi, va fi punct de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmîntului cugetării românești" (Titu Maiorescu). Cu aceste gînduri pătrundem în muzeul memorial din satul copilăriei lui Eminescu. Casa nu mai este aceeași. Proprietatea Eminovicilor a fost vîndută în două rînduri și ultima proprietăreasă, Maria Papadopol, a dărîmat-o în 1924. Acum numai iconografia de pînă la primul război mondial îi arată autentica arhitectură. Mobila din prima și a doua cameră încearcă o reconstituire în epocă.

La intrare, o statuie impunătoare îl reprezintă pe poet cu înfățișarea pe care majoritatea biografilor și prietenilor i-o relevă.[1] În camera din stînga – exponate de coperți ale operelor traduse în numeroase limbi străine, printre care, interesant, un facsimil dintr-o antologie japoneză. Extragem, pentru viziunea justă și căldura expresiei, un pasaj din prefața la „Mihai Eminescu – Poesie d'amore", Torino, 1964, semnată Mario Ruffini : „Visul înflorea în el ca o lumină răsfrîntă în adîncimea nemărginită a unei oglinzi, pe tărîmul singuratic al unui suflet fugind de oameni, închis în carcera unui trup mereu în luptă cu mizeria, dar nu chiar cu foamea, conștient în gradul cel mai înalt de propria valoare intelectuală și morală".

În camera din dreapta sînt numeroase facsimile ale poeziilor : *Scrisoarea II*, *Singurătate*, *Departe sînt de tine*[1], *Sonet*, *Cînd însuși*

---

[1] Ultimele două, împreună cu *Lacul*, *Dorința*, *Povestea Codrului*, *Povestea teiului*, *O rămîi*, *Pe aceeași ulicioară*, *Despărțire* fac parte din ciclul veronian, inspirate de Veronica Micle sau dăruite ei.

glasul [1]. Urmează mai multe fotografii ale prețuitorilor și prietenilor : Titu Maiorescu, Slavici, Creangă, Caragiale, Chibici-Rîvneanu[II] .

Într-o vitrină — diverse ediții de poezii, orînduite cronologic. Patru au fost îngrijite de Maiorescu. Ediția princeps a apărut într-un tiraj de 1.000 de exemplare, la 22 decembrie 1883, în București, editura Socec, „într-un splendid volum de 300 de pagini care face cea mai mare onoare artei tipografice" [2]. Maiorescu include aici, în afara celor publicate în *Convorbiri literare*, poeziile : *Și dacă . . ., Glossă, Oda în metru antic, Iubind în taină, Trecut-au anii,* sonetul *Veneția, Se bate miezul nopții, Cu mîine zilele-ți adaugi, Peste vîrfuri, Somnoroase păsărele, De-or trece anii, Te duci, Din valurile vremii, Ce te legeni . . ., La mijloc de codru, Mai am un singur dor* (patru variante), *Criticilor mei.*

Alături de o casetă aparținînd poetului, din vremea actoriei și a etapei studențești de la Viena și Berlin, ocrotită sub sticlă, o scrisoare din 10/22 decembrie 1881 (ștampila poștei) a Veronicăi : „Amicul meu, puteți veni mîine seară, 10 Decembrie, de la 7 ore seara înainte ; ziua mai nu sînt deloc acasă. Rămîn cu distinsă stimă și considerație, Veronica Micle" (Și un post scriptum) : „Ertați dacă nu francez (sic !) scrisoarea ; nu am mărunți la îndemînă". Tonul misivei este reticent ; — în partea de sus a paginii — o floare de colț, conservată admirabil.

Pe peretele din dreapta — fotografii ale poetului, ale lui Creangă, Caragiale, Maiorescu ; fotografii de epocă ale bojdeucii, ale Universității din Viena, unde sub auspiciile „Societății România Jună", Eminescu, Slavici etc. au pus la cale serbările de la Putna din 1871. Tot la Viena poetul are bucuria să întîlnească pentru prima oară pe Veronica, venită acolo cu soțul ei la un consult medical.

Urmează alte facsimile din *Mureșanu, Memento mori, Scrisoarea I, Scrisoarea III, Luceafărul, Pe lîngă plopii fără soț,* majoritatea dintre ele publicîndu-se după ani de travaliu. *Scrisoarea I* trece prin zece redactări și zece variante secundare, începută fiind în 1872 și publicată în 1881 ; *Luceafărul*[III] cunoaște 11 manuscrise principale și 6 preludii care — la rîndu-le numără și ele alte vreo 30 de variante și apare în 1883, după zece ani de „șlefuire". De aceea : „Cine privește o pagină manuscriptă din Eminescu, . . ., sfîșiată de tot atîtea intervenții ale peniței sau ale creionului, înțelege că se află în prezența

---

[1] Poezie care conține „cel mai frumos și cel mai poetic dintre versurile de iubire : *Pe veci pierduto, vecinic adorato,* grav și prelungit acord de violoncel" (Perpessicius, *Eminescu,* Opere, II, pag. 118).

[2] Maiorescu corectează la sfîrșitul lui noiembrie 1883, uneori pînă pe la orele 2 și 3 noaptea, ca volumul să vadă lumina tiparului, să aducă un sprijin material întreținerii poetului în sanatoriu.

unei file de hîrtie, mult răbdătoare, ... a unei file de hîrtie, care a suportat grele chinuri, a unei foi de temperatură, pe care s-au înscris toate vibrațiile febrei creatoare" [1] ... Conchizînd, Perpessicius îl numește „galerian al cuvîntului".

Pe unul din manuscrisele sale, romanticul îndrăgostit a schițat chipul Veronicăi în cîteva atitudini similare.

În dreapta ferestrei se află portretul lui Aron Pumnul, coperta de la *Lepturariul* său, de la broșura *Laecrimioarele învaețaeceilor gimnaesiaști de'n Cernaeuți la mormîntul prea iubitului lor profesoriu Arune Pumnul*, raepaeusat într'a 12/24 Ianuarie 1866" și de la *Lecțiunariu latinu*, carte dăruită, cu autograf, de Eminescu bibliotecii gimnaziaștilor unde a lucrat o vreme ca bibliotecar.

Moartea lui Aron Pumnul a îndoliat toată tinerimea studioasă bucovineană. Profund impresionați, Eminescu și alți șase colegi au adus ca însemne ale veneraței lor un florilegiu de stihuri. Poezia lui este a doua între cele șapte, cinci fiind elegii în românește și două în limba germană. *La mormîntul lui Aron Pumnul* este prima poezie publicată de elevul M. G. Eminovici. De dascălul său, poetul își va aduce adesea cu devoțiune aminte, iar unele dintre producțiile de început, precum *La Heliade*, vor primi seva din „Lepturariul" profesorului cernăuțean.

Facsimile ale poeziilor de debut se văd în continuare : *De-aș avea* [2], *O călărire în zori*, *Speranța*, *La Bucovina*, apărute în *Familia* de la Oradea. Sînt desigur aici primele acorduri ale lirei înaintea marelui, singularului concert. Se descoperă de pe acum sublimul solist, pentru că altfel nu s-ar explica înflăcărarea cu care e primit de studențimea din Blaj, în mai 1866[IV].

Într-o vitrină, numere din *Curierul de Iași* și *Timpul*. Munca de aici (de la *Timpul*) — de factotum — de la corector și paginator pînă la aceea de expeditor și redactor, vreme de șapte ani (oct. 1877 — iunie 1883) l-a vlăguit într-atît, încît în 1882 îi scrie Veronicăi aceste rînduri cutremurătoare : „În opt ani de cînd m-am întors în România, decepțiunea a urmat la decepțiune și mă simt atît de bătrîn, atît de obosit, încît degeaba pun mâna pe condei să'ncerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaus, ca să-mi vin în fire. Sunt strivit, nu mă mai regăsesc

---

[1] Perpessicius, *Geneza poemului eminescian*, Gazeta literară, 17 septembrie 1964.

[2] *De-aș avea*, apărută în martie 1866, prilejuiește lui Iosif Vulcan, directorul revistei *Familia*, schimbarea numelui Eminovici în Eminescu.

şi nu mă mai recunosc. Aştept telegramele Havas [1], ca să scriu, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormînt şi n'aş mai fi ajuns să trăiesc".

În sfîrşit, seria exponatelor se încheie cu un panou pe care sînt aşezate portretele membrilor familiei Eminovici : tatăl, Gheorghe ; mama, Raluca, născută Juraşcu ; Şerban, Nicolae, Iorgu, Ilie, Aglae, Henrietta, Matei ; o scrisoare a Henriettei şi una către Matei de la Aglae.

Tatăl, cunoscător al mai multor limbi (germana, franceza, polona, rusa), îi va fi transmis poetului dragostea pentru carte, el însuşi fiind un cititor asiduu, cu o bibliotecă apreciabilă.

De la Raluca, poetul a primit omenia, inima lui mare cît o ţară şi nostalgia visului neîmplinit.

Mihai, care este al şaptelea între cei 11 născuţi, îi depăşeşte pe toţi în inteligenţă, sete a cunoaşterii, generozitate, responsabilitate, dar şi în suferinţă.

În 1887 (chiar înainte, dar şi după) s-au făcut încercări de ajutorare a poetului. Se lansaseră liste de subscripţie, se ţineau conferinţe, se dădeau concerte ori reprezentaţii teatrale în folosul lui etc. La toate acestea, mîndria jignită a beneficiarului răspunde : „Nu te pot încredinţa îndestul cît de odioasă e pentru mine această specie de cerşetorie, deghizată sub titlul de subscripţie publică, recompensă naţională etc. E drept că n-am bani, dar aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public. Te rog dar să desistezi cu desăvîrşire de la planul tău, oricît de bine intenţionat ar fi, de a face pentru mine apel la public. Mai sînt destule alte mijloace onorabile pentru a-mi veni în ajutor, iar cel propus de voi e desigur cel din urmă la care aş avea vreodată recurs." [2]

Din iunie 1883 şi pînă în iunie 1889, timp de şase ani cît boala nu-l cruţă, are în răstimp şi perioade de luciditate şi linişte, cînd mai poate ţine pana în mînă, pana cu care a acoperit peste douăsprezece mii de pagini.

Martiriul ia sfîrşit în condiţii care înfioară : „Nenorocitul meu frate", scrie Henrietta, „a murit în cea din urmă mizerie" . . .

La 15 iunie 1889, grele, de plumb, pleoapele poetului se închid peste himericele viziuni ale ultimelor clipe. Deasupra strălucirii diamantine a versului coboară crepul eternităţii. Nirvana îşi desface larg porţile de azur.

---

[1] O agenţie de presă străină.

[2] Scrisoare trimisă lui Vlahuţă de la Mănăstirea Neamţ, la 26 ian. 1887 (apud. P. Vintilă, op. cit., pag. 682).

Coșciugul, încins cu crengi de tei, a fost depus în biserica Sf. Gheorghe-Nou. Maiorescu a desprins două frunze ; pe una a trimis-o într-o scrisoare surorei sale, Emilia Humpel.

În după-amiaza de 17 iunie, la orele 6, carul mortuar a pornit spre cimitirul Bellu.

Addenda

I. În *Nirvana* Caragiale ni-l prezintă astfel :

. . . „Tînărul sosi.

Era o frumusețe ! O figură clasică încadrată de niște plete mari negre ; o frunte înaltă și senină ; niște ochi mari — la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru ; un zîmbet blînd și adînc melancolic. Avea aerul unui sfînt tînăr coborît dintr-o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare".

Ștefanelli, coleg la Universitatea din Viena și prieten, relevă farmecul și candoarea „audientului extraordinar" : „Prin pielița curată a feței sale străbate o rumeneală sănătoasă, iar ochii săi negri, nu mari, dar pururea vii, te priveau dulce în față și se închideau pe jumătate cînd Eminescu rîdea. Și rîdea adese, cu o naivitate de copil, de făceau să rîză și ceilalți din societatea lui, iar cînd vorbea prin rîs, glasul său avea un ton deosebit, un ton dulce molatec, ce ți se lipea de inimă. Părul său negru îl purta lung pieptănat fără cărare spre ceafă și astfel fruntea sa lată părea și mai mare de cum era, ceea ce-i da o înfățișare senină, inteligentă, distinctă. Eine Denkerstirne (frunte de gînditor) ziceau colegii săi germani".

Dărnicia lui contrazicea pînă și instinctul de conservare. Slavici povestește cum într-o iarnă și-a descălțat ghetele ca să încalțe pe un necunoscut întîlnit în centrul Capitalei.

Totodată sentimentul de omenie concura cu cel patriotic. Patriotismul său fierbinte îi încălzea fraza pînă la incandescență, făcînd-o să lumineze previzibil peste veac :

„Prin faptele sale bărbătești", scria el în ian. 1878, „poporul român a dovedit că trăiește, că voiește să mai trăiască și că are în sine puterea din care izvorăște viața. Nu se poate ca miile de vieți să se fi stins în zadar ; mai curînd sau mai tîrziu din moartea fiilor țării va trebui să izvorească lumina . . . un popor voinic nu poate să sufere îndelung putreziciunea socială." [1]

---

[1] Petru Vinulă, op. cit., pag. 396.

Il Chibici-Rîvneanu, un prieten duios, un umăr pe care oricînd te puteai sprijini, se apropie de Eminescu încă din perioada vieneză. Junimist, Maiorescu îl numește revizor școlar. Lui i se încredințează delicata sarcină de a însoți pe poet în 1833 la Sanatoriul din Viena, apoi la Florența. Ca scriitor, Chibici nu publică decît însemnări din războiul pentru Independență : *Din viața mea de voluntar.*

Printre prietenii buni, foarte buni, Eminescu a avut pe Creangă, Slavici și Maiorescu. Eminescu și Creangă erau văzuți împreună : „mai nimeni nu mai văzu pe Eminescu fără Creangă și pe Creangă fără Eminescu, amîndoi veneau la Junimea, amîndoi eșiau de la Junimea", constată G. Panu în *Amintirile* sale.

Lui Creangă și Slavici poetul le este mentor literar. Primului îi corectează cea dintîi lucrare *Soacra cu trei nurori* și o trimite *Convorbirilor*, celui de-al doilea îi revede mai multe producții, printre care prima, comedia : *Fata de birău*, apărută în revista ieșeană. Ani de zile și unul și celălalt îi stau în preajmă.

Cu Slavici va lucra la *Timpul*. În casa lui va sta o vreme. Acolo îl doboară primul acces al năpraznicei boli. În august 1878, Eminescu, fiind la Florești să se odihnească, își află lucrurile aduse „într-un iatac luminos" din casa lui Maiorescu, unde va locui un timp.

Pentru discreția sentimentelor lui Maiorescu față de poet, în etapa „agoniei morale", sînt probatorii cîteva rînduri dintr-o scrisoare din 16 februarie 1884 : „Iubite domnule Eminescu, . . . griji materiale nu trebuie să ai [1]. În privința aceasta iată cum stau lucrurile. Chibici pleacă poimîine duminică la Viena și va fi dar luni la 4 ore la Dta în Ober-Döbling, precum ți-am telegrafiat alaltăieri. El vine pentru că în înțelegere cu dr. Obersteiner și după sfatul lui să te scoată din Institut și să facă cu dta o excursiune de vreo 6 săptămîni spre sudul Alpilor, poate pînă la Venezia, Padua sau Florența. Are mijloace bănești pentru aceasta precum și — se-nțelege — pentru împrospătarea garderobei dtale, care va fi stat și ea ca în vis în aceste 7 luni".

În sfîrșit, Maiorescu îi comunică vestea cea mare, cel mai bun remediu pentru reconfortarea morală :

„Acum trebuie să mai știi că volumul de poezii ce ți l-a publicat Socec, după îndemnul meu în decembrie trecut, a avut cel mai mare succes . . . În aceste 7 săptămîni de la apariținea lui, s-au vîndut 700 de exemplare ; o mie este toată ediția" . . .

În tot timpul călătoriei în Italia Maiorescu l-a urmărit cu scrisorile sale în care pulsează aceeași grijă pentru sănătatea nefericitului poet.

---

[1] Eminescu urma să părăsească Sanatoriul de la Viena.

„Jurnalul" maiorescian stă de asemenea mărturie nu numai a unei juste judecăți critice, ci mai cu osebire a sentimentului de plin sufletesc pe care prezența lui Eminescu îl infuza amfitrionului casei din str. Mercur [1].

La 24 aprilie menționează cu mîndrie : „Lectură a unei frumoase poezii a lui Eminescu, *Luceafărul*" [2].

Eminescu s-a bucurat și de prietenia revistelor și gazetelor socialiste, unde scriau Dobrogeanu-Gherea, V. G. Morțun, Iosif Nădejde, Ionescu-Raicu-Rion etc., cu care adesea *Convorbirile* intrau în polemică. Socialiștii vor fi printre cei dintîi care vor susține cu consecvență valoarea deosebită a creației eminesciene.

Desigur că șirul prietenilor nu se încheie aici. Am citat numai pe cei prezenți dintru început și rămași pînă la sfîrșit.

III Am arătat mai sus prin cîte surse trece poemul, pornind de la basmul lui Kunisch *Fata în grădina de aur* ca să ajungă la forma definitivă din Almanahul României June, unde a fost publicat. Un singur exemplu : pentru a definitiva ultimul vers din prima strofă a *Luceafărului* și anume *O prea frumoasă fată*, Eminescu încearcă variantele : *Un vlăstărel de fată, Un ghiocel de fată, O mult frumoasă fată, Un grangure de fată, Un soiu frumos de fată, O pasăre de fată, Un giuvaer de fată, Un cănăraș de fată, O delie de fată.*

IV Aura de cultură pe care o poartă cu sine de tînăr și poeziile publicate în *Familia* fac ca a doua zi după sosirea sa la Blaj [3] (mai 1866) numele lui să fie pe buzele tuturor studenților și toți să dorească să-l cunoască.

---

[1] Casa Maiorescu.

[2] La o ședință a Junimii în casa din București a lui Maiorescu.

[3] Drumul de la Cernăuți la Blaj l-a făcut mai mult pe jos. Cînd a zărit de pe o colină orașul, s-a descoperit și a rostit : „Te salut, mică Romă".

MĂNĂSTIREA VĂRATEC

Alt monument și depozit al culturii și artei noastre medievale. De acolo, de pe o placă așezată la intrare, am copiat rîndurile în contextul cărora am descoperit gîndurile lui Gala Galaction : „Dacă mă gîndesc la Văratec îi văd turlele cum se ivesc peste brazi și peste holde, văd alături Filiorul, dealul rotund ca un arici și purtînd în el stejari în loc de țepi, văd căsuțele albe ca omătul . . ., văd biserica Sf. Ioan, mormîntul Veronicăi Micle . . . și de jur împrejur dealuri de aluni și de mesteacăn, înălbite de romaniță".

Metaforele ne-au rechemat în minte ritmul incantatoriu al versurilor :

„De treci codri de aramă, de departe vezi albind,
Și-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo lîngă izvoară iarba pare de omăt . . .
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămîiet".

Pe aici își va fi plimbat visurile — peste ani — „un tînăr slab, palid, cu ochii mari, de tăietura migdalelor, expresivi, vorbitori și totodată misterioși, cu părul negru, lung, ce i se cobora aproape pînă la umeri, cu un zîmbet blînd și melancolic, cu fruntea înaltă și inteligentă" [1].

Prin locurile acestea, pe dincolo de poiana din spatele bisericii Sf. Ioan, de unde pătrunzi într-o pădure de taină, o romantică pereche trăise puținele clipe senine ale unei iubiri îndelung chinuite [2].

---

[1] Mite Kremnitz în *Amintiri despre Eminescu.*

[2] Chinuite, fiindcă temperamental cei doi se disociau precum polii opuși, el, Hyperion, coborît printre oameni, aspirînd la o iubire sub specie absoluti, ea, făptură vremelnică, pendulînd între pulbere și aștri, precum Cătălina. Veronica nu putuse supraviețui dispariției lui Mihai Eminescu în 1889 și își dobîndise liniștea prin moarte ! Pentru că numai așa putea ieși din inelul de vrajă al luceafărului „nemuritor și rece", al cărui chip o obseda — peste

MĂNĂSTIREA VĂRATEC

Alt monument și depozit al culturii și artei noastre medievale. De acolo, de pe o placă așezată la intrare, am copiat rîndurile în contextul cărora am descoperit gîndurile lui Gala Galaction : „Dacă mă gîndesc la Văratec îi văd turlele cum se ivesc peste brazi și peste holde, văd alături Filiorul, dealul rotund ca un arici și purtînd în el stejari în loc de țepi, văd căsuțele albe ca omătul . . ., văd biserica Sf. Ioan, mormîntul Veronicăi Micle . . . și de jur împrejur dealuri de aluni și de mesteacăn, înălbite de romaniță".

Metaforele ne-au rechemat în minte ritmul incantatoriu al versurilor :

„De treci codri de aramă, de departe vezi albind,
Și-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo lîngă izvoară iarba pare de omăt . . .
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămîiet".

Pe aici își va fi plimbat visurile — peste ani — „un tînăr slab, palid, cu ochii mari, de tăietura migdalelor, expresivi, vorbitori și totodată misterioși, cu părul negru, lung, ce i se cobora aproape pînă la umeri, cu un zîmbet blînd și melancolic, cu fruntea înaltă și inteligentă" [1].

Prin locurile acestea, pe dincolo de poiana din spatele bisericii Sf. Ioan, de unde pătrunzi într-o pădure de taină, o romantică pereche trăise puținele clipe senine ale unei iubiri îndelung chinuite [2].

---

[1] Mite Kremnitz în *Amintiri despre Eminescu.*

[2] Chinuite, fiindcă temperamental cei doi se disociau precum polii opuși, el, Hyperion, coborît printre oameni, aspirînd la o iubire sub specie absoluti, ea, făptură vremelnică, pendulînd între pulbere și aștri, precum Cătălina. Veronica nu putuse supraviețui dispariției lui Mihai Eminescu în 1889 și își dobîndise liniștea prin moarte ! Pentru că numai așa putea ieși din inelul de vrajă al luceafărului „nemuritor și rece", al cărui chip o obseda — peste

Tristan a trecut — fără de voie și fără de știre — pragul celuilalt tărîm ; a rămas Isolda, cu chipul nemurit în piatră, să-ți vorbească ție, trecătorule, despre nestrămutatele legi :

„Și pulbere țărînă din
tine se alege,
Căci asta e a lumii
nestrămutată lege.
Nimicul te aduce,
nimicul te reia.
Nimic din tine-n urmă
nu va rămînea".

Veronica Micle. [1]

spațiu și timp — precum atestă o scrisoare adresată la 20 sept. 1881 lui Iuliu I. Roșca, logodnicul în spe : „De ce dorești să viu în București ?... În București e acea ființă care-mi poate da și moarte și viață, și pe care cu tot dorul ce aș avea să o văd, mi groază, mă tem de mine însumi (sic !), e vorba de Eminescu, pe care aș vrea să-l uit și nu pot în Iași ; ce va fi cînd s-ar întîmpla să-l văd — nici eu nu știu". (Petru Vintilă, op. cit., pag. 492).

[1] Versurile de pe mormîntul de la Văratec al Veronicăi Micle.

MUZEUL MEMORIAL IOSIF VULCAN – ORADEA

În Oradea, pe strada Iosif Vulcan, la nr. 16, se găsește o casă cu ferestrele mai tot timpul spre soare, cu camere spațioase, strălucind de curățenie, dotate cu mobilier de epocă.

Aici a locuit „nașul" literar al tînărului Eminovici, cel ce – odată cu apariția poeziei *De-aș avea* în nr. 6 din 25 II/7.III.1866 al *Familiei* – îi schimbă numele în Eminescu.

Iosif Vulcan[I] era un bărbat cu privirea deschisă care comunica bunătate, familiaritate, bună dispoziție și subtilă ironie, calități deconspirate și de zîmbetul înflorit sub mustățile arcuite pe obraji.

În prima cameră a muzeului se află facsimile și volume semnate Iosif Vulcan, care atestă prolifica activitate cultural-literară a acestuia : articole, studii, cronici, comedii sătești, piese istorice, poezii, nuvele etc.

Un panou intitulat „Panteonul român" ne prezintă lucrarea cu același titlu, în care se pot citi „biografiile celebrităților române" însoțite de portrete, ca de pildă ale lui Ion Heliade Rădulescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Vasile Alecsandri, A. Treboniu Laurian, George Barițiu, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu.

Cea de a doua cameră e rezervată revistei *Familia : Familia și folclorul, Familia – revistă cu caracter enciclopedic, Eminescu și Familia, Alecsandri și Familia* etc.

Primul număr al *Familiei*[II] apare la 5/17 iunie 1865 la Pesta. Din 1880 redacția trece la Oradea, unde va rămîne 42 de ani, pînă în 1906, anul care precede stingerea din viață a directorului ei (1907).

Pe panoul „Eminescu și Familia" se observă în colțul din stînga chipul poetului și imprimată poezia *De-aș avea*, apoi la mijloc „Nota redacțională" care însoțește debutul : „Cu bucurie deschidem coloanele foii noastre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări poetice trimise nouă ne-a surprins plăcut".

În partea din stînga a panoului, Vulcan mărturisește nu fără vădită și justificată mîndrie :

„Într-una din zile .... un nou și remarcabil talent ne surprinse din Cernăuți. Se iscălea Eminovici și scria că este numai de 16 ani. I-am românizat numele și l-am introdus în literatură cu numele de Eminescu. Dînsul n-a protestat, ba l-a adoptat. Astfel botezul literar al lui Eminescu s-a făcut în *Familia*".

În dreapta panoului, rînduri dintr-o scrisoare din 1884 a poetului care mulțumește pentru singurul onorariu primit vreodată pentru colaborări literare și face aprecieri critice asupra moravurilor politice și literare de la noi :

„Mulțumesc pentru onorarul trimis – cel întîiu pentru lucrări literare pe care l-am primit vre-odată-n viață. În România domnește demagogia și-n politică și-n literatură ; precum omul onest rămîne aci necunoscut în viața publică, astfel talentul adevărat e înecat de buruiana rea a mediocrităților, a acelei școale care-i crede a putea înlocui talentul prin impertinență și prin admirație reciprocă.

Iartă-mi, stimate amice, acest ton polemic, dar te asigur că a fost pentru mine o rară mîngîiere de-a mă vedea remunerat dintr-un colț atît de îndepărtat al românimii din Oradea-Mare – cînd în țara mea proprie nu voi ajunge nici cînd să însemnez ceva, excepție făcînd de cercul restrîns al cîtorva amici. Și-apoi să nu fii pesimist ?".

Eminescu trimite la *Familia* 22 de poezii între anii 1866–1870 și în ultima perioadă a vieții. [1] Revista, în numărul ei din 7 iulie 1889, le publică pe toate, proaspătă floare pe un mormînt de curînd acoperit.

Un panou „Alecsandri și Familia" cu acest citat, denotînd din partea lui Iosif Vulcan același remarcabil ochi critic :

„A spune ce rol a avut *Alecsandri* în marea operă a renașterii noastre culturale este de prisos. Figura lui o întîlnim la toate actele mari ale țării sale, luptînd totdeauna în frunte pentru libertate, unire și progres".

„Bardul de la Mircești" colaborează intens la periodicul orădean : peste 40 de poezii, piese de teatru, ca : *Iorgu de la Sadagura*, fragmente din *Ovidiu* etc. Întreține cu directorul revistei o intensă corespondență. Într-una din scrisori îl anunță că i-a trimis 100 de broșuri din *Ostașii noștri* să dispună cum „va găsi mai bine cu cale", iar produsul vînzării să se dea în ajutorul „fraților noștri căzuți pe cîmpul gloriei" (adică românilor din armata austro-ungară răniți în luptele din Bosnia).

---

[1] Citățm o parte din poeziile publicate în *Familia : De-aș avea, O călărire în zori, Din străinătate, La Bucovina, Speranța, Misterele nopții, Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, La Heliade, La o artistă, Amorul unei marmure, Junii corupți* etc., unele dintre ele – precum *La Bucovina* – smulgînd cuvinte de admirație și canonicului Grama, criticastru, opac la inovațiile geniale de mai tîrziu.

Tot aici, o scrisoare a lui Al. Vlahuță în care – relevînd virtutea de „sufletist" a lui Vulcan – acuză spiritul de clică și lipsa de receptivitate la adevărata artă a membrilor Academiei :

„ . . . Dumneata ești unul din puținii Academicieni cari ne iubesc pe noi, cîțiva tineri urgisiți și priviți ca o primejdie pentru literatură de ceilalți colegi ai Dumitale. Academia n-are premii pentru nimeni din noi. Caragiale a fost respins, Gherea a fost respins, eu am fost respins, Delavrancea va fi probabil respins . . ."

Într-adevăr *Familia* deschide drumul către masa de cititori debutantului Eminescu și elevului George Coșbuc, căruia îi publică – pe cînd era la liceul din Năsăud, în 1884, – poezia *Aș vrea să fiu*, semnată cu anagrama C. Boșcu.

Revista lui Iosif Vulcan – o *Dacia literară* rediviva – realiza în coloanele ei unitatea culturală a tuturor românilor, prin ea, prin vasele ei comunicante, trecînd către popor, esențe de tăria Gheorghe Barițiu, Mihai Eminescu, Ilarie Chendi, Alex. Macedonski, Vasile Alecsandri, B. P. Hasdeu, Șt. O. Iosif, Timotei Cipariu, Al. Vlahuță, Duiliu Zamfirescu, Octavian Goga etc.

În camera a treia sînt prezentate lucrările dramatice ale amfitrionului. Unele au fost jucate și pe scena Națională bucureștean, bucurîndu-se de distribuții excepționale, ca de pildă drama istorică *Ștefan Vodă cel Tînăr*, în care apăreau Aristizza Romanescu, Const. Nottara, Iancu Brezeanu, Petre Liciu.

Fragmentul în versuri *Copila română* din comedia *Nu vătămați fetele bătrîne* – recitat de Matilda Pascali în turneul trupei prin Transilvania, în anul 1868, cînd Iosif Vulcan întîlnește la Arad pentru întîia oară pe Eminescu (sufleor și copist) – e consemnat de autor în lucrarea sa *Suveniri de călătorie* ca un mare succes.

Piesele animatorului și plurivalentului om de cultură, chiar dacă n-au rămas la loc de frunte în cartea dramaturgiei noastre, au contribuit la formarea unui repertoriu teatral românesc în Transilvania.

Mai mult încă, *Familia* a urmărit tot turneul din 1868 al companiei Pascali în Transilvania, transformînd cronicile ei într-o tribună a românismului, iar în 1871, odată cu înființarea „Societății pentru crearea unui fond de teatru român în Transilvania", devine organul de publicitate al acesteia.

În camera următoare (a patra) sînt amintite colaborările științifice de la *Familia*, iar în ultima, „salonul albastru", admirăm mobila minunată, excepțional păstrată, din casa ce a fost cîndva o prietenoasă „familie" pentru scriitorii din toate regiunile „românimii".

Iată de ce în 1904, cu ocazia serbărilor Jubileului de 40 de ani de la apariția revistei, vin la Oradea delegați de la 45 de societăți și asociații. Delegația studenților români din Franța aduce un imn în-

chinat lui Iosif Vulcan de George Enescu ; Vlahuță trimite poezia „Sfînta muncă", personalități politice și culturale expediază telegrame etc.

Și, ca o recunoaștere unanimă a operei de pionier al culturii și al românismului în Transilvania, realizată de Iosif Vulcan, organele de partid și de stat au hotărît să apară, odată cu sărbătorirea centenarului revistei, în septembrie 1965, noua revistă *Familia*.

Addenda

I) Iosif Vulcan s-a născut în Transilvania, în comuna Halod (pe lîngă Salonta), în anul 1841.

Face parte dintr-o familie cu tradiții culturale. Este nepot de frate al lui Samuil Vulcan, cel ce înființează gimnaziul românesc din Beiuș și sprijină activitatea fruntașilor Școlii ardelene. Prin mamă se înrudește cu studentul Irimie de la Facultatea de Chimie din Viena, inventatorul chibriturilor.

Face studiile medii la Oradea ; la Pesta urmează cursurile Facultății de drept și științe de Stat.

Încă de pe băncile școlii (la 12 ani) publică — împreună cu Gr. Ardeleanu — o revistă cu glume și caricaturi, care, mai apoi, va lua numele *Umoristul*, constituind începuturile literaturii umoristice românești din Transilvania.

În 1861 editează pentru țărănime *Gura satului*, iar de la 1 ianuarie 1865, *Șezătoarea*.

A publicat versuri, proză, teatru, note de călătorie, traduceri din literatura universală.

În 1879 este ales membru al Academiei Române.

II) Despre revista condusă de el timp de 42 de ani, Iosif Vulcan scria în 1904 : „Tribună liberă pentru toți cei ce aveau inspirațiunea de a veni în publicitate cu vreo idee prielnică pentru răspîndirea gustului de cetit și pentru dezvoltarea culturii naționale, *Familia* a fost în toate timpurile oglinda fidelă a evoluției noastre intelectuale".

Revista, frumos ilustrată, precum nu era alta în Transilvania, publică beletristică, folclor, studii de limbă și istorie, articole de știință și de artă, traduceri, informații politice, sociale, culturale, pe plan național și internațional.

În *Familia* apar în 1871 biografia lui Karl Marx și note despre Internaționala I, relatări despre Comuna din Paris, despre Războiul nostru de Independență, Revoluția din 1905 din Rusia, lupta popoarelor din colonii etc.

Familia militează continuu pentru progresul material și spiritual al țărănimii și pentru contactul permanent cu frații de dincolo de munți.

MUZEUL MEMORIAL ION CREANGĂ – HUMULEȘTI

La intrarea în Tîrgu-Neamț, venind de la Agapia, în fața Cetății Neamțului, sînt Humuleștii, azi cartier mărginaș al orașului, dar „pe vremea aceea (a lui Creangă n.n.) nu erau numai așa un sat de oameni fără căpătîiu, ci sat vechi răzeșesc, întemeiat în toată puterea cuvîntului : cu gospodari tot unul și unul, cu flăcăi voinici și fete mîndre, care știau a învîrti și hora, dar și suveica, de vuia satul de vătale în toate părțile". [1]

Aici s-a născut Nică a lui Ștefan a Petrii Ciubotariul, într-o casă de oameni vrednici, plină din zori pînă în seară de larma a opt copii, dintre care el era cel mai mare. Aici, dintr-un coridor lung și strîmt intri într-o cameră mare unde se află stîlpul hornului de care „lega mama o șfară cu motocei la capăt, de crăpau mîțele jucîndu-se cu ei" [2], aici e cuptoriul pe care se ascundea copilul cu „părul bălai" – și unde noaptea dormeau o parte din cele opt odrasle – apoi „prichiciul vetrei cel humuit", deasupra căreia stă și azi ceaunul de mămăligă ; scaunul lui moș Chiorpec „chiorpecul dracului", care-i dădea lui Nică cu dohot pe la nas ; lîngă perete un pat mare țărănesc în care se culcau părinții și cîțiva copii ; în mijlocul odăii, masa de zestre a Smarandei, cu un castron mare din care mîncau cu linguri de lemn toate gurile numeroasei familii ; tot pe ea își făcea lecțiile Creangă, buchisind pe ceaslovul păstrat acum ca o neprețuită comoară sub cristalul unei vitrine din coridor, faimosul ceaslov care, avînd „filele cam unse, trăgeau muștele și bondarii la ele", încît – cînd îl „clămpănea" ... „potop era pe capul mușteior" ; într-un colț pot fi văzute buhaiul, vîrtelnița și sucala la care lucra cu multă pricepere Nică, de-l porecleau fetele pizmașe „Ion Torcălău" ; deasupra patului se află hainele de sărbătoare ale părinților ; un opaiț de seu lumina către seară tot cu-

[1] Citat din *Amintiri din copilărie*, partea I.

[2] Idem.

prinsul acesta. În vitrinele din săliță se află două abecedare de la dascălul Iordache, de la care a primit și știința de carte, dar și bătaie, de-i era lehamite de școală, că o zi se ducea și două ba ; bătaie a mîncat și de la Popa Duhu la Tîrgu-Neamț, de a fugit acasă. Aici, prin 1854, a fost coleg cu Vasile Conta, filozoful de mai tîrziu, cu care avea să se întîlnească — peste ani — la ședințele „Junimii".

Muzeul conservă de asemenea operele marelui povestitor, unele în limbi străine , și fotografii de pe manuscrise [II], fotografii de familie etc.

Nu departe de casă, la vreo 600 m, se află un tei bătrîn, crescut din vechea rădăcină a celui din care, cîndva, Nică găbuise „găinușa" [1] și, peste drum, un cireș ce se înalță pe locul celui din ograda mătușii Mărioara, a celui ce i-a prilejuit mătușii și nepotului crossul de pomină prin cînepa din grădină :

„Și eu fuga, și ea fuga, și eu fuga și ea fuga, pînă ce dăm cînepa toată palancă la pămînt... Și după ce facem noi trebușoara asta, mătușa nu știu cum se încîlcește prin cînepă, ori se împiedică de ceva și cade jos"...

...„În sfîrșit, ce mai atîta vorbă pentru nimica toată ? Ia, am fost și eu, în lumea asta, un boț cu ochi, o bucată de humă însuflețită din Humulești, care nici frumos pînă la douăzeci de ani, nici cuminte pînă la treizeci și nici bogat pînă la patruzeci nu m'am făcut. Dar și sărac așa ca în anul acesta, ca în anul trecut și ca de cînd sînt, niciodată n'am fost." [2]

Addenda

I) Creangă a fost tradus în peste 40 de limbi — tradus însă este puțin spus. Creangă a fost citit, savurat și prețuit, așa cum ne relevă textul citat din Marcu Beza în *Scriitori în lumina documentelor*, de Horia Oprescu (pag. 100) : „În cămin pîlpîia viu, focul... Se traseră draperiile ferestrelor. Candelabrele, atunci aprinse, făceau să defileze pe dinaintea ochilor noștri chipurile străbunilor de demult, reînviați din cadre..."

„După ce s-a servit ceaiul, rămaserăm o clipă tăcuți, în jilțuri. Iar Luky Byng (care tradusese *Amintiri și alte povestiri*, n.n.) prinse a citi în filele *Amintirilor*, atunci traduse. Zăream cum se luminau figurile celor din jurul mesei. Toți zîmbeau de plăcere, mișcați, transportați. Adia un negrăit fior de artă"...

---

[1] Recte pupăza.

[2] Creangă, op. cit.

Fiorul artei ce, de astă dată, sosea dintr-o depărtată bojdeucă moldovenească.

Unul din cei mai buni exegeți ai activității marelui prozator a fost profesorul de limbi romanice de la Sorbona, Jean Boutière (*La vie et l'oeuvre de Ion Creanga.* * Paris, 1930).

II) Este interesant de știut modalitatea de abstragere în care scria Creangă. Iată atestată mărturia tipografului Ioan S. Ionescu : „Îmi spunea Creangă că în 1877 avea concediu de la școală, fiind bolnav. El neputînd sta în casă degeaba, s-a apucat să scrie *Povestea lui Arap-Alb.* A început-o pe la jumătatea lui april, și a isprăvit-o cam pe la începutul lui iunie, cînd mi-a și cetit-o în cancelaria tipografiei de pe niște tîrfăloage de hîrtie cu fel-de-fel de ștersături, adăugiri, mutări, strămutări, încît de abia le putea da de rost.

În tot timpul de două luni cît a scris el pe *Arap-Alb,* nu s-a îmbrăcat măcar o dată cu hainele și nici a eșit din casă.

El habar nu avea că se declarase război de români și că trecuseră împăratul Rusiei și oștirile lui, că erau răniți din război, că se ucisesă Cusminschi, prietenul favorit al lui Eminescu, și mai cîte de aceste. El ședea îmbrăcat în cămeșoiul lui cel lung și cu ghigilicul pe cap și scria necontenit povestea lui Arap-Alb". (Apud Petru Vintilă, op. cit. 369).

---

* Lucrarea a fost tradusă de Const. Ciopraga și publicată la Ed. Junimea – Iași, 1976.

MUZEUL MEMORIAL ION CREANGĂ – IAȘI (BOJDEUCA)

Aici a locuit marele povestitor, în „bojdeuca" din str. Simion Bărnuțiu, 4, gospodărit de Tinca Vartic, femeie voinică și frumoasă, precum o arată o pictură din 1887, mare meșteră în alivenci și în istorisit povești, primul lector și cenzor al lui Creangă. Pe numele ei cumpără el în 1879 de la Maria Ștefăniu casa de pe ulița Țicăului de Sus. Iată cum își înfățișează însuși Creangă locuința într-o scrisoare către Titu Maiorescu : „De veți avea răbdare, că bunătate totdeauna ați avut, veți întreba poate, unde-i bojdeuca mea ? Vă voiu răspunde respectuos : în mahalaua Țicău, ce-i mai zice și Valea plîngerii, strada Țicău de sus nr. 4 (dacă se mai poate numi stradă o hudicioară dosnică, plină de noroi pînă în genunchi cînd sînt ploi mari și îndelungate, zise și putrede, și la secetă geme colbul pe dînsa). Bojdeuca de căsuță în care locuiesc eu de vreo 18 ani e de vălătuci și povîrnită spre cădere pe zi ce merge, de n-ar fi rezemată de vreo 24 de furci de stejar și acelea putrede. Iarna dorm într-o odăiță toată hrăntuită, iar vara într-un cerdăcel din dos, începînd de pe la Mai și sfîrșind pe la Octombrie, cînd este vremea bună, cum îi acum. Așa m-am deprins". Căsuța a fost restaurată mai întîi în 1917, apoi în 1933 și în sfîrșit în 1962, iar muzeu a devenit din 1918. Reorganizarea expoziției de bază s-a făcut în 1966. Aici îl vizitau pe hîtrul povestitor filozoful Conta, filologul Lambrior, istoricul Xenopol, Gane și cu deosebire Eminescu care, o vreme (din iunie 1876 și pînă în toamnă), i-a fost zi de zi oaspete. [1] Bojdeuca are două odăi mici, joase, o prispă de jur îm-

[1] În preajma marelui cărturar și a genialului poet „țăranul" din bojdeucă alunga urîtul și singurătatea. De aceea folosea orice prilej pentru a-l îmbia să vină în Țicăul de Sus : „La Iași ninge frumos de ast-noapte, încît s-a făcut drum de sanie. Ciricul (un deal din apropiere, n.n.) parcă e mai frumos acum. Vino, frate Mihai, vino, căci fără tine sînt străin". (Dintr-o scrisoare din 1879 a lui Creangă către Eminescu).

prejur şi în spate un cerdac, cu orizont larg spre dealurile Şorogarilor şi Aroneanului [1].

În bojdeucă se păstrează acte şi obiecte de preţ care vorbesc – peste ani – de viaţa şi opera lui „Nică a lui Ştefan a Petrii Ciubotariul". Aşa, de pildă, actul său de naştere, datat 10 iunie 1839, Humuleşti, atestînd astfel ziua certă a venirii sale pe lume, infirmă declaraţia pe care o face însuşi Creangă în *Amintiri*, că s-ar fi născut la 1 martie 1837 ; o listă a premianţilor Şcolii preparandale de la Trei Ierarhi (Vasiliană), unde diaconul Creangă este trecut ca premiant I al anului întîi. (De pe atunci va fi cultivat Creangă admiraţia pentru cultura şi distincţia sufletească a lui Maiorescu, profesor şi director al şcolii [2] ; adresa Mitropoliei din Iaşi, din 15 iunie 1872, prin care se comunică Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii excluderea diaconului Creangă din rîndul clericilor. Pricinile care au dus la scoaterea lui din cler şi din învăţămînt au fost mentalitatea obtuză şi ignoranţa contemporanilor. Un duşman acerb a avut în pudicul bigot Calinic Miclescu, mitropolitul de tristă amintire al Moldovei. Cu patru ani mai înaintea demiterii sale, *Curierul de Iaşi* [3] în nr. 6 din 12 mai 1868 relata în articolul : *Tragerea la ţintă şi vînatul de păsări în mijlocul oraşului* îndrăzneala inadmisibilă a diaconului care, locuind într-o chilie a mănăstirii Golia, supărat de ciorile care-şi găsiseră sălaş în vestitul turn al Goliei şi care îi tulburau somnul de după-amiază, le speria trăgînd focuri de puşcă. Se ordonă o anchetă ecleziastică, dar este trimis şi la spitalul de alienaţi să fie cercetat. Bineînţeles, pîrîtul refuză să meargă, după cum nu se va supune nici mai apoi ordinului de a da socoteală de omeneştile lui „păcate" şi anume : frecventarea

---

[1] Pe care, contemplîndu-le, zice-se că Eminescu ar fi scris *Sara pe deal*, *La steaua* ş.a.

[2] Într-o scrisoare ce-i adresa în 19 nov. 1882, Creangă îl numeşte „cel mai drăgălaş profesor şi cel mai bun voitor ce am avut în viaţa mea" (Apud *Eminescu – roman cronologic* de Petru Vintilă, pag. 534).

[3] *Curierul de Iaşi* – gazetă săptămînală care îşi începe apariţia la 31 martie 1868 – avea să publice : „ştirile telegrafice, numiri şi destituiri în funcţiuni, ştirile locale de tot felul, procesele civile şi criminale, licitaţiuni de moşii, case etc., preţurile productelor, lista călătorilor, numărul depeşelor şi al scrisorilor intrate şi ieşite, numărul născuţilor, lista căsătoriţilor, numărul morţilor, numărul bolnavilor din spitaluri, burse, observaţiuni meteorologice, mişcarea în porturile române, bani de dat şi luat cu procente etc." Redactorul foaiei – T. Balsan. Aici, la această „foaie a vitelor de pripas", a lucrat puţină vreme şi Eminescu, fiind demis pentru că n-a voit să laude pe un anume Pastia, primarul de atunci al Iaşului.

teatrului (socotit loc de perdiție), scăldatul în public, port de haine civile, tăiatul părului. (Pe atunci clericii purtau părul mare, înnodat într-o codiță, la spate.) Pentru toate aceste grave abateri, diaconul a fost răspopit. În aceste condiții se cere Ministerului Instrucțiunii să-l scoată pe fostul diacon și din învățământ. Doi ani o duce greu, pînă ce, la 27 mai 1874 (cum atestă documentul aflat în bojdeucă), este reprimit în învățământ.

Pe o etajeră, alături de vechi numere ale revistei *Convorbiri literare*, se găsesc cărțile didactice elaborate de el, precum un abecedar — pe care a învățat și Sadoveanu — ajuns la peste 20 de ediții, — prima Geografie a județului Iași, mărturii ale intensei sale activități de după 1874, amintind de inovațiile sale pedagogice și de trudnica muncă hărăzită pînă și celor mai simple redactări. (Este amuzant și edificator episodul în care începe să lucreze cu colaboratorii săi la elaborarea bucății *Inul și cămeșa*. După ce — în prezența lor — Creangă întoarce pe toate fețele propoziția primă : „Din in și din cînepă tot pînză se face" și nu-l satisface formularea, coautorii îl părăsesc ducîndu-se să se „cinstească". Cînd revin, după cîteva ceasuri, îl află asudînd la aceeași propoziție.)

Dintre obiectele care suscită interesul, aflate în cele două odăițe, citățm : un ceas, o călimară de epocă cu ștergător de peniță, o tabacheră cu semnătura lui Creangă, o lampă cu picior care a fost cîndva a lui Vasile Pogor, gazda obișnuită a ședințelor „Junimii".

MUZEUL MEMORIAL ION LUCA CARAGIALE – PLOIEȘTI [1]

În antreu ne întîmpină un bust în bronz al lui Caragiale și un curriculum vitae (1852–1912). În camera din dreapta ni se prezintă ultimii ani de activitate 1904–1912, perioada berlineză. Sînt anii pe care-i trăiește cu întreaga familie la Berlin. Motivele pentru care se exilează voluntar sînt, credem, cel puțin două : pasiunea pentru muzică și supărarea pe „nație", recte pe cei ce erau în fruntea ei. Fiind meloman, Caragiale pleca adesea în Germania, patria pe atunci a concertelor clasice, uneori à l'improviste [2], cum s-a întîmplat într-o dimineață cînd, cornurile părîndu-i-se vechi, s-a dus să cumpere unele proaspete. Ieșind în oraș, n-a mai apărut decît a doua zi sub forma unei telegrame : „Sînt la Leipzig pentru un concert. Dacă vreți, veniți și voi". Ca să-și priveze familia de atari surprize, s-au mutat cu toți la Charlottenburg (Berlin). Argumente mai puternice pentru surghiunul deliberat i-au servit compatrioții. Astfel, Academia Română îi respinge de două ori de la premiere lucrările : o dată la 14 aprilie 1891 și a doua oară la 23 martie 1902 [3]. Cu ani mai înainte (5 mai 1889) este silit să-și dea demisia din postul de director general al teatrului. La reprezentația pieselor *O noapte furtunoasă* și *D'ale carnavalului* este fluierat. La a doua reprezentație a comediei *O noapte furtunoasă* Ion Ghica, director al Naționalului, îi amputează textul pentru a fi . . . mai pudic. Autorul protestează și își retrage lucrarea.

---

[1] Așezat în casa Dobrescu, construită în secolul al XVIII-lea, declarată monument istoric, str. C. T. Grigorescu, 1.

[2] Pe neașteptate, pe negîndite.

[3] La rîndu-i, în satira dedicată „Amicului Gion", nu iartă pe academicieni, scriind că i-ar trebui condeiul lui Juvenal : „Ca să ursic și să ustur imortalele mumii", dar însuși se consolează, adăugînd : „Nu sînt eu nebun, în versuri lungi de șaisprezece silabe / Să contrariez acuma pasiunea unei babe". (Apud Barbu Lăzăreanu, op. cit., pag. 104–106).

În 1892 este într-o situație materială atît de precară, încît îi scrie unui prieten din Brașov să-i găsească acolo un post de meditator. La 1 aprilie 1901 este demis — pentru „economii bugetare" din postul de registrator la Regia Monopolurilor Statului. În 1902 este victima unei cabale în fruntea căreia se află un scrib iresponsabil C. A. Ionescu (Caion), ahtiat de notorietate literară, în pofida murdăriei crase a mijloacelor folosite. [1] În 1904 Caragiale moștenind o mare sumă de bani se stabilește în Germania, hotărîre determinată în bună parte de întîmplările mai sus povestite. Dar, deși departe de țară, nu rupe contactul cu ea [2]. În timpul răscoalelor din 1907 publică în ziarul vienez *Die Zeit* (aprilie 1907) pamfletul tipărit mai apoi în broșură, în românește, sub titlul : *1907, din primăvară pînă în toamnă.*

În aceeași vitrină, fabule inspirate de răscoale (ca de pildă *Mîngîiere* — fotocopie), o caricatură intitulată „Coroana de oțel" [3], purtată pe umerii gîrboviți ai țăranilor care exclamă „Da' grea mai e, mă !" Pagini din revistele pe care le-a condus : *Vatra*, *Moftul român*. Un exemplar din cea din urmă, avînd pe copertă o caricatură : Dimitrie Sturdza [4] în mînă cu un steag ferfeniță, urmărit de ciini furioși. Un panou intitulat : *Apropierea de socialiști* expune numere din ziarele *Muncitorul*, *Înainte* și o notă explicativă : „După 1890, mișcarea muncitorească exercită o puternică înrîurire asupra lui Caragiale, a cărui

---

[1] Caion îl acuza pe Caragiale că a copiat *Năpasta* după drama *Nenorocul* a lui Kemény István. La proces reclamantul — apărat de Barbu Delavrancea — face dovada înscenării, prin documente aduse de la marile biblioteci din Budapesta și Oradea, care atestau inexistența lui Kemény István și a piesei *Nenorocul*. Achitat, deși recunoaște falsul, Caion nu se astîmpără, ci afirmă — de data aceasta — că *Năpasta* e... plagiată după *Puterea întunericului* de Tolstoi. Într-o vitrină, muzeul expune numere din ziarele *Rodica* (director Caion) și *Forța morală* (director Macedonski) cu articole pe prima pagină purtînd titlurile : *Prinderea în cursă a d-lui Caragiale, Tolstoi-Kemény și d-l Caragiale* și *Noul plagiat Caragiale-Kemény*. Condeie prestigioase înfierează fapta lui Caion. Cincinat Pavelescu, șocat de faptul că impostorul își intitulează ziarul *Rodica*, publică următoarea epigramă : „Purtînd cofița cu apă rece / Blonda Rodică-i plină de nuri / ... Rodica voastră, vînătă trece, / Ducînd hîrdăul plin cu lături".

[2] Totuși, cu oficialitățile refuză să mai aibă relații, chiar cînd acestea, în 1912, cu prilejul împlinirii a 60 de ani, organizează în cinstea sa festivități omagiale.

[3] aluzie la regele Carol I.

[4] Ministru și prim-ministru în guverne liberale.

critică socială devine mai cuprinzătoare şi mai adîncă". Un exemplar din *Constituţionalul* cu articolul lui Caragiale : *În Nirvana*, scris după moartea lui Eminescu.

Într-o altă încăpere : *teatrul* — cu fotografii de la diferite reprezentaţii, cu două pagini manuscrise din *Năpasta*, cu o interesantă scrisoare din noiembrie 1884 a lui Caragiale către un prieten despre premiera *Scrisorii pierdute*, care urma să aibă loc în seara de marţi, 13 ale lunii : „Pe aici multe se vorbesc despre piesa mea ; unii-şi promit succes enorm, serii lungi de reprezentaţii ; alţii nu-i acordă mai mult de trei-patru. Unii speră că o să cază cu desăvîrşire, pe cîtă vreme alţii desperă că cu piesa asta mă fac, nu cumva, om". Facsimile din nuvela *Păcat* prezentînd numeroase ştersături, mărturie a travaliului îndelung de finisare la care se supunea scriitorul. [1]

Trecem într-un hol în care sînt expuse fotografii din anii 1888—1889 cînd a fost director general al Teatrului Naţional din Bucureşti ; într-o vitrină — scrisoarea din 5 mai 1889 către ministrul de resort prin care-şi anunţă demisia (exigenţa lui, conştiinciozitatea, spiritul inovator deranjează comoditatea mediocrităţilor care fac front împotrivă-i şi-l silesc să demisioneze). Din aceeaşi perioadă datează cunoştinţa cu Alexandrina Burelly (o văzuse la un spectacol şi, fără alt preambul, îi ceruse, la cîteva zile după, „mîna") — de aceea sînt tot aici rînduite fotografii cu ea. De asemenea, casa din str. Rotari, 15, Bucureşti (azi str. Caragiale), unde a locuit în perioada directoratului şi a căsătoriei.

Pentru că sîntem tot în vremea activităţii sale dramatice, muzeul îmbracă pereţii în panouri cu scene din comedii şi interpreţi celebri : Iancu Brezeanu, Ion Anestin, Grigore-Vasiliu-Birlic, Giugaru etc. şi două costume de epocă.

Interpreţi şi aspecte din *O noapte furtunoasă* într-o cameră alăturată : Ştefan Iulian (primul interpret al lui Ipingescu), Maria Ciucurescu (una din primele interprete ale Vetei), Mihai Mateescu (unul din primii interpreţi al lui Rică Venturiano), Vasiliu-Birlic (interpret al lui Rică) etc. ; scrisoarea de protest prin care se ridică împotriva îngăduinţei ce-şi luase directorul teatrului de a interveni în textul comediei. (Dealtminteri, reprezentaţiile de la *O noapte furtunoasă* au fost foarte . . . furtunoase. Piesa a fost fluierată, iar autorul — aşteptat în faţa teatrului de un grup de bătăuşi plătiţi — s-a salvat mulţumită intervenţiei unor ofiţeri.)

---

[1] Şt. O. Iosif, care i-a servit o vreme de secretar, spune că maestrul i-a dictat în două zile *Kir Ianulea*, dar a lucrat singur la manuscris două săptămîni pentru a-i da vestmîntul care să-l mulţumească.

Primele legături cu teatrul – expuse în a treia încăpere – prezintă traducerea în versuri *Roma învinsă* după Parodi, din limba franceză, lucrare elogiată de critică și de membrii *Junimii* pentru acuratețea transpunerii și fluența versului, pentru frumusețea limbii. (Slavici i-o publică în *Tribuna* în numerele de la 7 pînă la 28 nov. 1887, apoi în nr. 45 din *Biblioteca populară a Tribunei.)*

Pasiunea pentru teatru se manifestă din primii ani ai activității sale literare. E sufleor, copist, traducător, critic teatral și, în sfîrșit, pînă în ultimele sale zile, dramaturg original.

Cele din urmă mărturii ale muncii sale artistice ni-l amintesc ca director al ziarului *Națiunea română*, din care au apărut numai șapte numere și, în 1877, al ziarului *Claponul* – „foiță hazlie și populară, apare cînd ese de sub tipar . . . tirajul se face în 33333. Deviza este : eftin și bun, zece bani exemplarul".

Un panou ne atestă debutul în publicistică, la *Ghimpele*, în 1873, cu versuri ; apoi, colaborări la *Aghiuță*, *Scrînciobul*, *Revista contimporană*.

Fotografiile familiei : părinții și alături unchii săi, Iorgu și Costache (actori și animatori ai începuturilor teatrului românesc), descoperă izvorul pasiunii sale pentru luminile rampei.

Emoționantă e ultima mărturie a unei inimi de profundă sensibilitate : cadra cu portretul miniatural al lui Eminescu, aflată în camera sa de lucru.

EXPOZIȚIA PERMANENTĂ ION LUCA CARAGIALE – COMUNA CARAGIALE (DÎMBOVIȚA)

În comuna Mărgineni, fostă Haimanale, azi Caragiale, acolo unde se află penitenciarul în care a fost închis și Nicolae Bălcescu, s-a născut Ion Luca Caragiale.

Muzeul județean Dîmbovița a deschis aici o „expoziție permanentă Caragiale", alcătuită din fotografii, ca de exemplu : Caragiale la diferite vîrste, familia (părinții și unchii), prietenii (Vlahuță, Delavrancea, Coșbuc), actori mari în roluri asemenea (Iancu Brezeanu, Ion Talianu, Marcel Anghelescu, Elvira Godeanu etc., în Ion din *Năpasta*, în Ștefan Tipătescu, Ipingescu, Coana Joița), aspecte din piesele : *O noapte furtunoasă*,[1] *Năpasta*, *D'ale carnavalului*, *O scrisoare pierdută*. Apoi „lumea lui Caragiale văzută de caricaturistul Jiquidi", proza, afișe de pe scenele mari ale lumii, unde au fost reprezentate comediile sale : *Una nocie tormentosa*, *Una carta perdita* ; o mărturie de la un teatru din Japonia unde, prezentată fiind *O scrisoare pierdută*, un critic japonez ar fi întrebat „Cînd a fost Caragiale la noi de ne cunoaște atît de bine ?" (Dovadă irefutabilă că teatrul său va fi totdeauna de actualitate, deși contemporani precum Gh. Panu și Pompiliu Eliade îl socoteau efemer, supus demodării, fiind legat de o anumită epocă.)

---

[1] a cărei geneză este o anecdotă publicată de Caragiale în 1877 la rubrica „Gogoși", din „Claponul", plămădită cu întîmplări din viața autorului și a unor personaje cunoscute de el. Astfel, actorul Iulian studiase pe Nae Ipingescu „după natură", adică după Sandu, „ipistatul din Dealul Spirei" (Șerban Cioculescu : *Caragialiana*, ed. Eminescu, 1974, pg. 194–197.) Jargonul lui Rică : „pactul nostru *fundamentale*", ca și titlul ziarului la care scria : „Vocea patriotului naționale" etc. este imitat după limbajul italo-macaronic al lui C. A. Rosetti, care a condus ziarul „Românul", el fiind „fundatorele, directorele și redactorele acestui ziar liberale". (Șerban Cioculescu, op. cit. pg. 180.)

MUZEUL MEMORIAL IOAN SLAVICI – ȘIRIA

Asupra numelui scriitorului s-au emis mai multe ipoteze. Pentru a nu crea confuzii în prezentarea exponatelor, am trecut ipotezele la Addenda .

Casa în care s-a născut și a copilărit Slavici nu mai există. A fost demolată în 1900. În muzeu (aflat într-o clădire mare, unde e și biblioteca satului) ni se arată imaginea unui imobil țărănesc cu un acoperiș – căciulă imensă, trasă pînă-n sprînceana ferestrelor, iar la exterior, ca un loc de taină, deasupra căruia acoperișul a făcut pui, o măsuță și două scaune îmbie la vorbă. Imobilul ar fi copia fidelă a celui ce nu mai e.

În prima încăpere ne întîmpină fotografii de prieteni și scriitori contemporani : Eminescu, Maiorescu, Alecsandri ; o fotografie a lui Maiorescu cu dedicație : „Amicului meu D. I. Slavici, 27 mai 1876", și o scrisoare a aceluiași care vine să contrazică opinia despre morga și reticența pontifului de la „Junimea" :

„Răspunde, mă rog, și mai întîi de toate nu perde curajul. Viața întreagă e prea seacă pentru a merita desperarea unui cap ca al Dumitale.

Te rog să crezi în interesul și afecțiunea ce ți-o păstrează cercul nostru literar și în deosebi

T. Maiorescu." [1]

Slavici era prețuit de unii pentru talentul lui, de alții pentru curajul de militant al drepturilor refuzate țărănimii de peste munți, de marea majoritate pentru calitățile conexate. De aceea muzeografii au pus alături de un articol al său, apărut în revista „Gura satului", unde ia poziție împotriva silniciilor regimului burghezo-moșieresc din Tran-

[1] Noi dovezi că Maiorescu era un suflet cald, un prieten a cărui omenie nu obosea (la Addenda II).

silvania, un fragment din sentința Tribunalului din Arad în procesul rebeliunii de la Păuliș din 18 februarie 1873.

O serie de fotografii amintesc de studiile făcute la Universitățile din Viena[III] și Pesta ; alta înfățișează primăria din Comlăuș, unde a funcționat în 1869 în calitate de cancelist al notarului, cînd o întîmplare din comună a generat nuvela *Moara cu noroc.*

Camera următoare are mobilă de pe vremea lui Slavici : birou și scaune sculptate cu finețe, bibliotecă în același stil ,scrin, fotolii ; o fotografie a lui Coșbuc care anticipează cu un secol „originalitatea" fizionomică a tineretului de azi și o scrisoare din 17 sept. 1885 către Slavici :

. . . „Te rog aici pe Dta, dacă se póte să binevoesci a-mi mijloci un mic ajutor lunar din fondul institutului tipografic — prin care eu m'aș deobliga (sic !) a scrie în foișóra Tribunei regulat și ades, atît proză cît și poesiă, și așa după cum ar cere condițiunile puse de D-voastră.

Pentru asta Te rog pe Dta, să cauți décă să póte ori ba și-n cazul prim să aibi bunătate a-mi face cunoscut.

Mulțumindu-Ți pentru Tribuna și anticipativ mulțumindu-Ți pentru bună voința D-Tale față de mine, sînt

Al D-Tale

George Coșbuc".

Slavici îl va chema pe poet la Sibiu să lucreze la redacția *Tribunei* și tot el îl va recomanda călduros, într-o scrisoare, lui Maiorescu, rugîndu-l să-l ia la București, ceea ce același îndatoritor Pontifex Maximus al poeziei va face curînd.

Tribuna [1] se înfățișează în muzeu cu o vitrină întreagă. Sînt aici o parte din lucrările lui Slavici apărute în periodicul sibian ; o altă vitrină expune operele dramatice ale lui Slavici[IV], nuvele, ziarul *Timpul*[V] ; revista *Vatra* — „foaia ilustrată pentru familie" — nr. 1, anul I, cu articolul-program *Vorba de acasă* [2], revistă în care îi apare în foileton *Mara,* unul din cele mai realizate romane din literatura noastră ; *Convorbiri literare,* prezentînd în facsimile colaborări ale prozatorului *(Budulea taichii) ;* Almanachulu Societății Academice Socialu-literare „România Jună" din Viena (1883) (coperta) ; facsimil al *Luceafărului* și al articolului trimis de Slavici : *O scrisoare din Italia,* ambele lucrări apărute în Almanah.

---

[1] *Tribuna* — avînd sub titlu adaosul : „Apare în fiecare zi de lucru".

[2] Vezi Muzeul memorial Coșbuc.

În ultima cameră luăm cunoştinţă de bogata activitate didactică instructiv-educativă a scriitorului : *Carte de citire, Educaţia fizică, Educaţia raţională, Educaţiunea morală, Curs practic şi gradat de Gramatică românească,* în colaborare cu I. Manliu ; o fotografie a Institutului Otetelişanu [1] din Măgurele (lîngă Bucureşti), unde a fost director între 1894–1908 ; o altă vitrină cu opere originale.

Addenda

I) N. Iorga a emis ipoteza că la origine familia lui Slavici se chema Sîrbu şi că numele i-a fost schimbat scriitorului de către învăţător în clasele primare (din Sîrbu în Slavici).

Pompiliu Marcea, autorul unei laborioase monografii, susţine că derivaţia Slavici trebuie căutată în numele slăviteştilor din Oltenia, din care descindea Sava Slavici, tatăl scriitorului.

Puternica lui educaţie morală, consecvenţa împinsă pînă la obstinaţie, în ciuda oricăror prejudicii personale, le datorează părinţilor.

Orientarea sa ca scriitor o împlineşte Eminescu, care-l îndeamnă să scrie şi-i corectează primele producţii, comedia *Fata de birău* şi studiul *Noi şi Maghiarii,* trimiţîndu-le *Convorbirilor.*

Junimea – prin Titu Maiorescu – îl ajută să vină la Bucureşti mai întîi ca secretar al Comisiei pentru cercetarea documentelor Hurmuzachi, apoi, de la 15 martie 1876, ca redactor la *Timpul ;* în toamna lui 1877 vine aici şi Eminescu, iar în februarie 1878, Caragiale.

La 16 martie 1884 Slavici este invitat să ia conducerea ziarului *Tribuna* din Sibiu.

La 26 aprilie apare primul număr, pe a cărui manşetă se găsea temerara (pe atunci) şi patriotica formulă : „Soarele de la Bucureşti răsare pentru toţi românii".

Receptînd ideile *Daciei literare* şi ale *Junimii, Tribuna* luptă contra etimologismului şi pentru o literatură care să valorifice patriotismul naţional şi să realizeze – prin colaborări de pretutindeni – unitatea culturală a tuturor românilor.

La 3 februarie 1885 i se intentează directorului primul proces de presă. Peste 8 zile intelectualii din Sibiu şi împrejurimi voiesc să-l sărbătorească printr-un banchet. Autorităţile nu dau autorizaţie. Telegrame de aderare la banchetul interzis vin din Pesta, din Timişoara, Arad, Cluj, Gherla, Oraviţa. De la studenţii membri ai societăţii „Ro-

[1] La 8 mai 1876 moare Ioan Otetelişanu şi lasă prin testament casa de la Măgurele pentru înfiinţarea unui institut de fete, unde astăzi se află Institutul de fizică atomică.

mânia Junǎ" vine o scrisoare în care se elogiază curajul lui Slavici şi atitudinea demnă la proces.

După cinci procese de presă, în 1888, este condamnat la un an închisoare. Îl execută la Vacz.

Revine în „ţară", conduce *Vatra* (1894) cu Coşbuc şi Caragiale, trece apoi la Institutul Otetelişanu de la Măgurele (director şi profesor), iar din 1908 intră în redacţia ziarului *Minerva* şi apoi a ziarului *Ziua*. Războiul din 1914 îl va afla aici. Polemizînd cu Iorga, Goga, Vasile Lucaci etc., Slavici e acuzat de trădare la sfîrşitul războiului (1918) şi condamnat la cinci ani (din care face numai unu, la Văcăreşti) [1]. Ajuns la acest capitol, Pompiliu Marcea scrie : Slavici e „în ciuda erorilor sale un mucenic al luptei pentru ceea ce credea că-i dreptate şi adevăr şi una din cele mai mari personalităţi etice pe care le-a dat cultura noastră"... Slavici a fost un adversar necruţător al egoismului burgheziei, al şovinismului şi al oricăror tendinţe de dominaţie rasială. Lupta sa naţională s-a dat în numele unui umanism de fermă orientare".

El credea că înainte de unitatea naţională a poporului român trebuie înfăptuită unitatea culturală. Şi în numele acestei credinţe greşite a pătimit !

În legătură cu atitudinea lui Slavici din timpul neutralităţii şi al primului război mondial citǎm cîteva fragmente desprinse din discuţiile purtate în „Rotonda 13" a Muzeului literaturii române (Bucureşti), cu prilejul sărbătoririi a 125 de ani de la naşterea scriitorului (din „Manuscriptum", Nr. 4, 1973) :

„Slavici era inamicul nr. 1 al lichelelor triumfătoare, el era omul care totdeauna spunea adevărul, tot timpul, tuturora şi despre toate. Nimeni nu i-a înfierat pe nemţi aşa ca el. Nimeni nu le-a spus lucruri mai usturătoare şi mai jignitoare". (D. I. Suchianu). Ca dovadă se aduc următoarele citate din Slavici : „Multe mii dintre cei mai voinici fraţi ai noştri au căzut morţi pe întinsele cîmpii de luptă, alte mii au rămas ologi, prin satele şi prin oraşele cucerite de învingători şi nemăsurate sînt bogăţiile ce ne-au fost nimicite în toiul luptelor crîncene". („Gazeta Bucureştilor", 25 august 1917)... „În curînd am ajuns deci ca cunoscuţii mei germani să-mi zică „prietenul supărător". (*Închisorile mele*, pag. 141).

Inamicii lui Slavici îi spuneau în derîdere „consecventul". Cînd a fost osîndit, după ce s-a citit sentinţa, i-a spus fetei lui : „Nu plînge,

---

[1] Arghezi, care se găsea şi el acolo, povesteşte cu umor cum – chemat de directorul închisorii să-i anunţe după un an vestea cea mare a graţierii – Slavici a oftat de amărăciune că nu-şi poate termina o nuvelă pe care abia o începuse.

fata mea, de osînda lui taică-tu plînge țara asta care a asistat la o asemenea neruşinare". (D. I. Suchianu).

„... Să nu se uite un lucru : Slavici a rostit cel mai strălucit cuvînt în ceea ce priveşte unitatea națională. A spus în 1884 la Sibiu : „Soarele de la Bucureşti răsare pentru toți românii". Sînt vorbele lui Slavici. Le-a pus pe frontispiciul *Tribunei* de la Sibiu, cu ele au crescut ardelenii pînă la 1919. Lucrul acesta nu poate fi uitat". (Vasile Netea).

II) În aprilie 1874 Maiorescu îi scrie lui Slavici, care se găsea la Viena (student) : „Vei fi aflat din jurnale numirea mea de ministru al Instrucțiunii publice. Pentru mine este acum o întrebare de principiu de a introduce „direcția nouă" în înțelesul ce este explicat în articolele mele din *Convorbiri* (presupun că le-ai citit) spre împrospătarea vieții statului român. Între bărbații care reprezintă această direcție eşti şi Dta, şi eu doresc să introduc această putere nouă-n mijlocul nostru. Ce pot face deocamdată pentru Dta şi ce pot face pentru mai tîrziu ?... De la Junimea îți trimiteam vreo 8–9 galbeni pe lună. Îi primeşti regulat ? Ce-ți trebuie pe lîngă aceştia acum ?" [1]

III) Universitatea din Viena ocazionează prietenia dintre Eminescu şi Slavici, iar aceasta ungerea secundului ca scriitor şi totodată, prin efortul conjugat cu al altor studenți inimoşi, contopirea celor două asociații studențeşti româneşti într-una, numită *România Jună*. Despre utilitatea ei, despre importanța ei pe plan național vorbeşte Slavici în *Amintiri :*

„... Se înfiinţase după multe frămîntări societatea academică România Jună, şi noi, fericiții ei întemeietori, aşteptam cu viuă nerăbdare Sîmbetele, cînd ne întruniam, ca să petrecem cîteva ceasuri împreună, lucru pentru toți plăcut şi pentru cei mai mulți totodată şi folositor, căci ne adunaserăm din toate țările în care soarta i-a risipit pe Români, şi numai puțini dintre noi ştiam bine, ba unii abia aici aveau să învețe româneşte".

IV) Am spus mai sus că şirianul aducea cu sine – de acasă – predispoziția pentru etică, vizibilă în numeroase întîmplări şi în mesajul operelor sale, îndeosebi în lucrările dramatice.

I. D. Bălan, unul dintre exegeții săi, afirmă că în genere „creația dramatică a scriitorului ardelean ... ni se impune mai ales prin valoarea sa etică şi socială".

Problema etică subordonează esteticul atît în comediile de moravuri : *Fata de birău, Toane sau vorbe de clacă, Polipul unchiului*, cît şi în dramele istorice *Gaspar Gratiani, domnul Moldovei* şi *Bogdan-Vodă*. De aceea piesele sale au mai mult valoare educativă, pe plan artistic

---

[1] Apud Petru Vintilă, op. cit., pag. 262.

nefiind decît niște „nuvele dialogate" (N. Iorga), cu toate că Slavici credea că are „o dispoziție deosebită pentru arta dramatică".

E drept că unele dintre lucrările sale dramatice s-au bucurat de succes moral, ca de pildă drama *Gaspar Gratiani.* La premieră (12 martie 1888) pe scena Națională bucureștean au asistat Titu Maiorescu, Caragiale și vechiul prieten de la Viena, Chibici-Rîvneanu. Acesta, poate nu numai din generozitate amicală, îi comunica lui Slavici, entuziast : „... După actul al treilea chemarea autorului era generală și atunci a eșit Aristița Manolescu (Romanescu) zîmbind și a zis : „Autorul este Dl Ioan Slavici din Transilvania și nu este aici", la care publicul a răspuns prin aplause ...".

V) *Timpul* – ziar conservator – a însemnat pentru Slavici, ca și pentru Eminescu (venit în redacție mai tîrziu), salahorie și sărăcie. Într-o scrisoare din 1878, adresată lui I. Negruzzi, Slavici se plînge : „Am ajuns de nu mai am ce să mănînc, am ajuns așa zicînd de batjocura lumii ... De la 1 septembrie mă retrag și eu de la *Timpul.* De cîtăva vreme nimeni nu mai dă sprijine nici morală, nici materială acestui ziar ... Redacția *Timpului* rămîne ... aproape numai în sarcina mea. Pentru un singur om ... sarcina e prea mare și *Timpul* a devenit un ziar pe care nimeni nu-l mai citește ..." [1]. Dar abia în martie 1879 Slavici reușește să fie unul dintre „foștii colaboratori".

[1] Apud Petru Vintilă, op. cit., pag. 376.

MUZEUL MEMORIAL GEORGE COȘBUC – COMUNA COȘBUC (FOSTĂ HORDOU)

De la Năsăud am apucat drumul de-a lungul Sălăuței, prin Salva, spre satul Coșbuc (Hordou). Casa memorială este așezată cam la mijlocul satului, pe un colț, între șoseaua principală și ulicioara care duce „la moară". În susul rîului, plopii care altădată doineau „a jale" . . .

Pe placa de marmură așezată pe colțul din stînga al fațadei, versurile din *Poetul :*

„Sînt suflet în sufletul neamului meu
Și-i cînt bucuria și-amarul" . . .,

stihuri care definesc afinitățile comunitare ale rapsodului cu poporul, cheia de boltă a înțelegerii întregii sale lucrări poetice.

În antreu – prima carte de vizită a unei gospodării țărănești : vatra cu ceaunul, sub care tăciunii demult s-au stins, o tigaie și alte obiecte de uz familial : oale, căni, farfurii – toate cu motive rustice, modeste bijuterii casnice ; un panou cu fotografii și prețioase lămuriri, ca de pildă : „Cam la mijlocul lui (Hordou) este o căsuță cu umerii gîrbovi, cu gard de nuiele împrejurul ogrăzii scunde și cu grădiniță în față" . . . „aici s-a născut Coșbuc la 20 sept. 1866" ; . . . „Între 1878 și 1884 Coșbuc este elev al gimnaziului superior românesc din Năsăud" ; . . . „din cei paispreceze cîți urmam cursul clasei a opta, doisprezece erau fii de țărani oieri, care . . . numai la școală eram domnișori, iar acasă eram țărani". Anii studenției clujene (1884–1887) îl formează pe Coșbuc ca pe un pasionat culegător de folclor. Multe din poeziile publicate în *Familia, Tribuna* etc. își au izvorul în cîntecele și doinele populare.

Prima cameră este aceea a preotului Sebastian Coșbuc, pater familias, fiindcă aici se găsesc multe din lucrurile ce i-au aparținut și îndeosebi cărțile, care atestă cultura și preferințele sale (unele foarte vechi, ca de pildă un exemplar din „De jure naturae et gentium" din

1672, un dicționar „romanesc, lateinesc și unguresc dein orenduiala excelentia sale presfințitului Ioan Bobb" – cel ce multe amărăciuni a pricinuit înflăcărăților corifei ai Școlii ardelene).

În afară de limba latină, preotul cunoștea bine limba germană și era cititor asiduu de calendare și foi sătești. De la o vreme era curios să știe cine-i acel Dante, care vorbește în cărțile lui de iad, purgatoriu, rai.

De la tatăl său, poetul va fi moștenit dragostea de carte, pasiunea pentru limbile străine și tot de la el îi va fi venit primul îndemn de a traduce *Divina Comedie*[I].

Mama, Maria Avacum, care îi povestea basme auzite ori inventate de ea, care improviza strigături și era neîntrecută în „zicerea colăcăriilor" i-a transmis și implantat căldura eposului popular.

În camera aceasta, alături de fotografii cu familia, casa părintească, casa de la Feldru, se găsesc și cîteva memorabile notații, precum : „Aici s-a născut în ziua de 20 septembrie 1866 poetul George Coșbuc" – sau : „între 1905–1914 Coșbuc revine an de an în locurile copilăriei. La : Hordou, Năsăud, Feldru, Leșu, Sîngeorz-Băi, Bistrița" ; o inscripție amintește răscoalele țărănești din 1907 și ecoul lor în opera lui Coșbuc, cînd i s-a cerut arestarea sub acuzația de instigator ; o alta despre trecerea lui în rîndul academicienilor, apoi dincolo de hotarele vieții, la 9 mai 1918. În sfîrșit, pe panoul din dreapta ușii fotografia lui, așa cum era în anii maturității creatoare .

În cea de a doua cameră ne oprim în fața „băncuței poetului", care prezintă și autograful primului dascăl al său, Tănase Mocodeanu, un biet om „supt la față ca o prună uscată", de la care la 5 ani copilul învață să scrie și să citească și care îi inspiră cele dintîi versuri (la vîrsta de 9 ani) :

„Cînd Tănăsucă cîntă mai marilor voivozi,
Toți cîinii încep a bate din cozi".

Tot de pe acum compune chiuituri, ca și Maria Coșbuc, pe care frații mai mari le strigă la horă, devenind „un fel de artă poetică ambulantă a satului". În restul camerei – un leagăn de copil, un garderob, pat, pendulă, etajeră cu operele de mai tîrziu ; pelerina și pălăria – care amintesc prin dimensiuni de acelea ale lui Hogaș.

În camera a treia sînt edițiile princeps ale volumelor *Balade și idile*, *Fire de tort*[III] ; cîteva din obiectele ce au aparținut liceanului Coșbuc Gh. : șapca, ghiozdanul, cravata, prosopul, pe cînd studia la liceul grăniceresc din Năsăud[IV]; o vitrină cu facsimile : *Noi vrem pămînt*[V], *Noapte de vară* ; revistele unde a publicat: *Lumea ilustrată*, *Vatra*[VI], *Albina*, *Tribuna*, *Sămănătorul* ; pe pereți, încadrîndu-i bustul în bronz,

fotografii (din nou casa din Feldru a surorii Anghelina, unde a creat între 1908–1914) și inscripții care relevă multipla sa activitate : la 1 iunie 1897 preia conducerea revistei *Foaia interesantă*, iar la 1 octombrie este ales în comitetul de redacție al revistei *Albina* ; în 1900 este membru corespondent al Academiei, iar în 1916 membru activ ; are o prodigioasă activitate de traducător încoronată printr-un mare premiu academic (pentru epopeea lui Virgiliu, *Eneida*).

În ultima încăpere, un facsimil al coperții *Musa Someșană*, Fóia societății literare :

„Virtus Romana Rediviva"
sub redacțiunea lui
Teodoru Olteanu ;

fotografii : cu soția, cu Dr. Alexandrescu în mașina acestuia [1], Alexandru Coșbuc, fiul, „fîntîna lui Coșbuc", ridicată de poet pe locul unde a fost accidentat mortal Alexandru, aproape de mănăstirea Tismana ; o fotografie cu colegii de la Năsăud la 25 de ani de la maturitate.

Pe peretele din față, coperta unui manual didactic la care a colaborat : *Carte de cetire pentru Divizia a III-a rurală, anul al II-lea*, partituri pentru *La oglindă* (cor bărbătesc de A. Istrate), *Rea de plată* (muzica de V. Șumski).

O vitrină cu traduceri din Coșbuc ; monografia semnată de Gavril Scridon și Ioana Domșa ; eseul : *George Coșbuc și creația populară* de Adrian Fochi ; Traian Sofonea : *George Coșbuc* (1866–1918) – *Del Centenario della nascita* etc., toate luminate de elogii, deși nu i-a lipsit operei sale vorba de otravă a denigatorilor.

Addenda

I) Activitatea de traducător a lui Coșbuc este prodigioasă. Pînă în 1886 (avea douăzeci de ani) tradusese aproape cinci sute de poezii din autori greci.

Primul îndemn de a tălmăci în românește capodopera lui Dante i-a venit de la tatăl său. Povestește poetul : „Tatăl meu era popă. Dumnezeu știe cum a ajuns la urechea lui că Dante ăsta ar fi scris ceva în care se vorbea de iad, purgatoriu și rai.

---

[1] Deasupra, rîndurile lămuritoare : „În vacanțele de vară poetul poposește la Tismana. Aproape de mănăstire, în ziua de 26 august 1915, Coșbuc își pierde unicul fiu, pe Alexandru, care nu împlinise încă douăzeci de ani, într-un accident de automobil".

– Măi Gheorghe, îmi zise el într-o zi, tu care ai învățat și știi atîtea și atîtea, de ce nu-mi cauți ceva despre Dante ăsta ?

– Da, tată, am să caut, i-am răspuns fără multă hotărîre . . . Însă bătrînul stărui și eu sfîrșii cu cumpărarea traducerii nemțești și cu traducerea în românește numai a celor dintîi trei cîntece ale Infernului. Din clipa aceea Dante a pus stăpînire pe mine". Și Coșbuc încheie admirativ și mucalit la modul rustic ardelenesc : – „Măi, mare șarlatan !"

Fiind criticat că nu folosise textul original, pleacă în 1902 în Italia la Riva sul Garda, ca să învețe limba la ea acasă.

Cînd revine în țară, reia textul – de data aceasta din italiană – dar abia în 1911 încredințează ziarului *Minerva* cinci cînturi (6–10). Nemulțumit de informațiile pe care le avea asupra lui Dante și a operei sale, pornește din nou în călătorie în 1912, la Florența.

Prietenia cu Ramiro Ortiz, profesor de limba și literatura italiană la Universitatea din București, constituie al doilea îndemn. Întîlnirile dintre ei – la București, dar mai ales, vara, la Tismana –, discuțiile îndelungi pe marginea textelor traduse i-au servit de îndreptar și încurajare.

La Tismana, [1] unde Coșbuc își petrecea verile în vila cumnatului său, librarul și editorul Sfetea, a lucrat intens la tălmăcirea lui Dante.

Din traducere au apărut după moartea poetului două episoade, și anume, unul intitulat *Ugolino*, în revista *Scena*, condusă de A. de Hertz, și al doilea cu titlul *Francesca da Rimini* în *Neamul românesc* al lui N. Iorga. Mai tîrziu, adică în 1924–25, /27 și /32, se tipărește întreaga traducere în editura *Cartea Românească*, ediția fiind îngrijită de Ramiro Ortiz, Emanoil Bucuța și Perpessicius.

Profesorul Al. Balaci o reeditează la E.S.P.L.A. în 1954, 56, 57. În sfîrșit, amplul comentariu, deosebit de original, făcut de Coșbuc cu privire la *Divina Commedia* a fost imprimat în două volume și anume în 1963 : *La tavola ronda* („Masa rotundă") și în 1965 : *La gente sotto larve* („Lumea sub umbre"). Ambele volume au apărut sub îngrijirea profesorilor Titus Pîrvulescu și Alexandru Duțu.

G. Coșbuc a tradus în limba română și alte opere celebre din literatura universală. De exemplu, transpunîndu-l pe Virgiliu în limba neamului său, „badea Gheorghe" primește în 1897, la propunerea lui Hasdeu, marele premiu Năsturel-Herescu al Academiei Române. Tradusese *Bucolicele*, *Georgicele* și, în sfîrșit, integral *Eneida*. De data aceasta a realizat o nouă creație, reușind „să toarne versurile latine

[1] Pe valea Tismanei în sus se află un platou. Acolo este un fag înalt, în mijlocul brazilor seculari. Localnicii i-au zis „fagul lui Coșbuc". Tot aici e un chioșc, unde poetul venea și scria ; e „chioșcul lui Coșbuc".

în forme românești congeniale" (N. Lascu), „să redea nuanțele cele mai fin gradate ale stării lirice virgiliene... forța și robustețea de *vates* a poetului latin". (Al. Balaci) [1].

A publicat apoi în *Familia* comedia lui Terentiu : *Parmeno* ; la Craiova : *Antologia sanscrită* ; la București : *Sacontala* (drama brachmanului Kalidassa) ; *Don Carlos* de Schiller ; poema lui Byron : *Mazepa*.

II) Coșbuc n-a fost numai un traducător dotat cu rare însușiri, ci și un caracter unic în „republica literelor" :

„Străin de acel *genus irritabile vatum*, care epatează prin morgă și derutează prin veleități, acest „scriitor rar, unic în întreaga literatură a vremurilor de azi" — cum îl definea Ibrăileanu — aduce în viața literară a vremii o candoare, o eleganță morală, care atrăgea în mod firesc simpatia contemporanilor".

Coșbuc ascunde — în contrast cu omul simplu, aparent șters, cu înfățișarea unui funcționar de mîna a doua... o personalitate artistică impunătoare, care irumpe în momente de o rară tensiune, emoționant evocate de intimii ei : „Nu, atunci nu mai era modestul referendar de la Minister, cu timiditatea stîngace a țăranului deconcertat ; o deplină conștiință a propriei valori îi ridica fruntea și vorba lui se desfăcea în fraze scurte, repezi, sentențioase... Ne vorbea atunci de cei mulți, de cei din umbra satelor, de obida lor... Ni se părea atunci că, din noaptea asupririi noastre seculare, țîșnesc accentele lui de revoltă ca niște pumnale care se înfig în coaste. Atunci ne mijea pe dinaintea ochilor caierul de foc, din care se mai smulgeau firele de tort și Doina lui, doina noastră, ne înfiora în creștete" — spune Goga în elogiul adus la Academia Română înaintașului său [2]...

III) Pentru căldura pastelată a comentariului, pe de o parte, și pentru justețea și acuratețea judecății de valoare, pe de alta, transmitem un scurt citat din Goga și un fascicol de lumină proiectat de Caragiale asupra volumului *Balade și idile* :

„Volumul lui Coșbuc, ca un proaspăt vînt de primăvară, pătruns brusc în liniștea obosită a unui iatac, a zguduit puternic nervii discordați dimprejur, a înviorat atmosfera, a deschis un orizont nou și a avut marele merit de a reintroduce principiul sănătății în literatură" (Oct. Goga).

În *Moftul român* din 23 iunie 1893, Caragiale se exprimă la rîndu-i metaforic și previzibil :

... „pe cîmpul vast al publicisticii românești pe care crește atîta spanac des și abundent, a apărut în sfîrșit și un copac și e așa de mîndru

---

[1] Calități care i-au adus lui Coșbuc marele premiu academic.

[2] „Coșbuc-omul" de Al. Husar, „Luceafărul", 17 sept. 1966

și așa de puternic, că mii și mii de recolte de buruieni se vor perinda și el tot va sta mereu în picioare." . . .

IV) În 1873 este înscris la școala din Salva, dar chiar din clasa I se mută la Telciu, apoi din cl. a IV-a la Năsăud. Stă în gazdă la învățătorul Teodori Rotari, om cu dragoste de carte, posesor al unei biblioteci remarcabile. Aici Coșbuc citește opere românești și străine (mai ales poezii din Heine, Lenau, Bürger, Chamisso etc.), traduceri din clasicii elini și latini, culegeri de folclor etc. Scrie intens. Colegii lui de mai tîrziu, de la Internat, povestesc că se trezea adesea noaptea, aprindea lumina, așezată de cu seară lîngă pat, și înnegrea nenumărate file.

Pentru prima dată îi apar în 1884 două ghicitori în versuri în *Calendariu pedagogic*. În 1885 *Tribuna* îi tipărește snoava versificată *Filozofii și plugarii*. Din acest an numele lui apare tot mai des în revista *Familia* [1] de la Oradea, în *Foaia interesantă* de la Orăștie și în *Tribuna* de la Sibiu.

În anii anteriori (1880–1884) își făcuse ucenicia la Societatea „Virtus Romana Rediviva". În anul școlar 1880–81 citește acolo cinci poezii cu care prilej profesorul Grigore Pletosu, conducătorul societății, „laudă talentul autorului recomandîndu-i numai diligință". Același profesor recomanda elevilor talentați să se inspire din folclor și să adune povești populare. Coșbuc se conformează și la ședințele societății prezintă versuri inspirate din poezia populară sau basme versificate.

Pasiunea pentru folclor se accentuează în perioada studenției, cînd un alt profesor, Grigore Silași, își trimitea studenții prin sate să culeagă material folcloric. Ecoul acestei preocupări îl aflăm într-una din primele sale producții, poezia *Atque nos.*

Acum *Tribuna* îl publică la loc de cinste. (Semnează de obicei cu pseudonimul C. Boșcu.)

Este silit totuși să părăsească studiile universitare. Într-o scrisoare din 17 martie 1886, adresată lui Slavici, îi arată astfel motivele : „Părinții mei fiind săraci și neavînd puteri nici măcar slabe de a-și susține feciorul lor la Universitate, eu trăiesc dintr-un stipendiu de două sute florini, din fondurile năsăudene ; șaisprezece florini la lună și 5–6 florini din cînd în cînd de la un frate al meu, atîta e totul".

Părăsind Universitatea, n-a renunțat la studiu. Cărțile i-au fost totdeauna cei mai fideli prieteni ; foaia albă – dragostea care l-a urmărit și care i-a furat libertatea.

---

[1] Unde publicase și în 1884 (vezi Muzeul memorial Iosif Vulcan).

Scriitorul I. Peltz în volumul *Cum i-am cunoscut* scrie despre o vizită făcută poetului, care confirmă rîndurile noastre : Camera de lucru „era mică, îmbătrînită, dar se simțea în ea prezența gazdei ; cărți, pretutindeni tablouri, manuscrise. O masă cu două sertare în stînga și altele două în dreapta, încărcată cu hîrtii, caiete și carnete. Erau foi pe care gazda își făcea tot felul de însemnări. Cîteva dicționare. Cîteva volume. Erau și unele reviste, mai vechi și un vraf de gazete din Ardeal, aflat pe atunci încă sub dominația habsburgică... În spatele mesei, tot peretele plin de fotografii. Am deosebit pe Tolstoi, pe Victor Hugo, pe Ibsen".

Foarte interesantă este consemnarea în revista *Argeș* (sept. 1966) a unei convorbiri avute de Const. Riuleț cu poetul asupra modalității creatoare. La întrebarea : „Cum scrieți, maestre ?", Coșbuc a răspuns : „Pentru fiecare poezie compun mai întîi muzica ei, pentru că fără muzică eu nici nu concep poezia. Desigur, nu am nici o partitură. Compun muzica fiecărei poezii și o uit : îmi rămîne însă bucata literară. Muzica, deși îmi este atît de dragă, deși mă ajută să fiu poet, se risipește. Socotesc muzica printre uneltele mele cele mai de seamă".

V) Se atribuie genezei poeziei *Noi vrem pămînt* patru versiuni. Dar oricare dintre ele ar fi punctul de plecare al poeziei, un indice comun le unește : plîngerile țăranilor din Moldova și de pretutindeni.

Două dintre aceste versiuni sînt mai cunoscute : una a fost publicată de Vlahuță în 1919 în revista *Luceafărul* și alta în *Adevărul literar* din 20 februarie 1921.

În prima, Al. Vlahuță ne informează că într-o dimineață de vară, pe cînd George Coșbuc urca pe jos dealul Pașcanilor, a auzit în urma lui „un glas mînios de femeie necăjită care-și mustra bărbatul"... Privind înapoi, poetul vede „un om și-o femeie, mărunței și slabi amîndoi, care veneau agale, cu ochii în pămînt. Ea vorbea repede despre juncanii vînduți astă-iarnă, de birul neplătit, de datorii... de bordeiul în care plouă, de fata pe care nu pot s-o mărite, de multe, de multe. Rar, cînd se mai oprea femeia ca să-și ia suflet, s-auzea și vorba lui, scurtă, gravă, pururea aceeași : N-avem pămînt ! Coșbuc s-a oprit în loc să asculte. Ei au trecut pe lîngă el fără să-l bage în seamă, femeia depănîndu-și cetania ei de mustrări, bărbatul însemnîndu-i clipele de odihnă cu veșnica încheiere : N-avem pămînt ! Și pe cînd ei se adînceau în zare, din vechile lor suferinți un cîntec nou se urzea în marele suflet al poetului".

A doua versiune susține că în timp ce călătorea în Moldova într-un vagon de clasa a III-a (cum obișnuia), înțesat de țărani, Coșbuc intră în vorbă cu dînșii. Toți se plîngeau că n-au pămînt. Unul dintre ei — un bătrîn isteț și curajos — îi spune toate necazurile, tot ce se găsește transmis în versurile din *Noi vrem pămînt*, pînă și amenințarea din

strofa finală. Poetul, emoționat de monologul bătrînului, a reținut totul și a dat formă poetică cuvintelor nemeșteșugite, dar simțite, ale convorbitorului său.

Împotriva lui Coșbuc s-au făcut auzite și voci protestatoare. Una a fost a faimosului C. A. Ionescu (Caion), de tristă celebritate. El îl acuză pe poet în *Românul literar*, nr. 6 din 1908, de „internaționalism" (bravo !) și „anarhism", „ahtiat de bani și glorie" . . .

Gestul lui Titu Maiorescu de a scrie pe numărul din *Vatra* – în care era inclusă poezia – „se refuză primirea" îl atribuie Slavici, care era de față, conjuncturii politice. Maiorescu era unul din fruntașii partidului conservator. Dacă ar fi primit poezia, amicii săi politici ar fi interpretat atitudinea sa ca o sfidare.

Mulți au făcut însă scut din scrisul lor întru apărarea nedreptățitului autor. Citățm numai cîteva pene ilustre. Astfel *Convorbirile literare* prin condeiul lui Evolceanu consideră poezia o capodoperă : „În limba noastră" – constată el – „nu s-a scris nimic așa de puternic și de plin de avînt ca acest cîntec și ca un altul tot al d-lui Coșbuc : *Cîntec barbar.*"

G. Ibrăileanu în *Viața Românească* nr. 6, din 1907, ia apărarea poetului acuzat că alături de N. Iorga, Spiru Haret și alții instigă la răscoală : „Scriitori români", conchide el într-o ironică invocație retorică, „nu cîntați suferința poporului, că sînteți incendiari și anarhiști. Scriitori români, nu zugrăviți în operele voastre decît personagii fericite, politicieni șoviniști, oameni pentru care lumea aceasta e cea mai bună cu putință din lumile cu putință bune, altminteri sînteți incendiari și anarhiști".

VI) Revista *Vatra* (1894–96) – „una dintre publicațiile de real prestigiu de la sfîrșitul secolului al XIX-lea" – apare sub conducerea lui Coșbuc, Caragiale și Slavici. Dintre cei trei codirectori, elementul dinamizator, adevăratul spiritus rector a fost Coșbuc. Aceasta o recunoaște cu francheță Slavici : „Cînd noi, Caragiale, Coșbuc și eu am luat cu C. Sfetea (librar și editor n.n.) înțelegerea să publicăm *Vatra*, ne puneam nădejdea în Coșbuc, pe care-l știam om înzestrat cu multe și mari destoinicii și totodată om muncitor . . . Coșbuc alegea bucățile ce urmau să fie publicate, el le ordona, el alcătuia potrivit cu gustul său revista. Pe lîngă aceasta, cea mai interesantă și mai caracteristică parte a revistei era redactată de el și – pot să zic – numai de el". Un gînd, o idee generoasă îi anima pe conducătorii periodicului : de a lega literatura de viața și aspirațiile poporului. *Vatra* lupta pentru unitatea spirituală a tuturor românilor, fiind „un organ literar pentru toți românii, un mijloc pentru propagarea aceluiași gust și aceluiași fel de a simți și de a gîndi în toate părțile poporului românesc". (Citat din „Vorba de acasă", articolul-program).

Revista se subintitula *Foaie ilustrată pentru familie* și avea un caracter enciclopedic, înzestrată fiind cu numeroase și variate rubrici. Caracterul enciclopedic îi era dat cu deosebire de rubrica *Fel de fel*, căreia i se afectau 4–5 pagini de fiecare număr, redactată în întregime de Coșbuc.

În felul acesta *Vatra* a contribuit în bună măsură la culturalizarea maselor și la pregătirea spirituală în vederea împlinirii idealului de dreptate socială și unitate națională.

Pentru promovarea aceloraşi idei a luptat și *Tribuna* de la Sibiu. Ea se străduia să anime pe românii transilvăneni în lupta pentru unire, avînd înscrisă pe manșeta ziarului deviza : „Soarele pentru toți românii la București răsare". *Tribuna* promova pe plan literar tendința spre un realism popular, publicînd folclor și combătea regionalismele, militînd pentru o literatură unică.

Coșbuc apare în redacția gazetei în august 1887. În post-fața la volumul *Fire de tort* poetul face următoarea mărturisire : „De la 1884 pînă la 1890 am publicat neîntrerupt versuri la *Tribuna* ; aceștia au fost anii cei mai rodnici ai vieții mele".

La *Sămănătorul* vine odată cu primul număr (2 dec. 1901) – fiind, alături de Vlahuță, cînd cere [1] scriitorilor să conlucreze pentru „a lumina poporul, ca să-l avem unit și tare", să păstrăm și să accentuăm patrimoniul literar național : „să nu risipim ceea ce au adunat părinții noștri, dacă nu putem noi înșine să mai sporim averea ; dacă nu putem spori lumina, să năzuim a răspîndi tot mai mult în popor pe aceea pe care o avem".

Deosebit de interesante sînt două constatări, pe care epoca noastră le-a invederat. Prima – formulată astfel de Coșbuc : „fără ideal nu e luptă și fără luptă nu e literatură" și a doua : „nu este bine să lăsăm să se strecoare în altarul vieții sufletești a noastre cîte și mai cîte bolnave idei și cu totul străine spiritului românesc".

[1] Nrul 2 al revistei, articolul *Uniți*.

MUZEUL MEMORIAL ALEXANDRU VLAHUȚĂ – DRAGOSLOVENI (VRANCEA)

Satul este așezat cam la jumătatea drumului dintre Rîmnicu-Sărat și Focșani. Casa celui ce a fost de o modestie și omenie exemplară este situată în mijlocul unei grădini, de unde – la intrare – îți urează : „Bun venit", chipul blînd, cioplit în bronz, al lui Alexandru Vlahuță. Imobilul are parter și etaj. Dintr-un mare cerdac – de la etaj – privirea ți-e desfătată de „dealurile domoale ale Bordeștilor și Coteștilor" avînd la poale verdele „crud" al cîmpiei. În depărtare-s viile.

Aici s-a stabilit Vlahuță în 1912 : „Am făcut planuri să ne retragem acolo" (la Dragosloveni), scrie el. „Dacă s-ar putea construi în pod o cămară pentru mine să mă știu eu acolo singur, cred că atunci aș începe într-adevăr să-mi trăiesc viața mea"[II]. Din păcate nu s-a folosit îndelung de liniștea mult rîvnită, pentru că la 21 noiembrie 1916 a fost silit să ia drumul bejeniei. A încărcat într-un car (ce se păstrează în șopronul casei de la Dragosloveni) pînzele ce le avea de la Grigorescu și ce-i era absolut necesar vieții în refugiu și a pornit spre Moldova. Nu s-a bucurat prea mult de Unirea cea mare, deoarece la 19 noiembrie 1919 moare la București.

Casa a fost restaurată și în 1958 transformată în muzeu memorial. Dispune de șase camere la parter și două la etaj. Păstrează relicve prețioase, între care testamentul scriitorului [1], un act prin care i se permitea să aducă din Franța tablouri de Grigorescu [2], o scrisoare

---

[1] unde roagă pe soția sa să-i ardă toate manuscrisele și dispune cum să se împartă averea între soție și cele două fiice, Ana G. Grigorescu și Margareta Ștefănescu. Cere să fie înmormîntat în cimitirul satului Dragosloveni în cea mai desăvîrșită „tăcere și simplitate".

[2] Scrisoarea, care poartă ștampila „Légation de Roumanie-France", semnată D. Buzdugan, cere autorităților vamale franceze să lase liberă trecerea unui număr de 22 tablouri ale lui Grigorescu, aduse de D-na Vlahuță din Franța pentru Muzeul Național din București.

către Spiru Haret, ministru al Instrucțiunii publice, în care se vorbește despre „România pitorească" și referatul pe colț al lui Haret[III] ; manuscrise, fotografii de familie, o carte poștală trimisă de Vlahuță din Milano d-rului I. N. Dona, unde constată cu umor : „După un drum infernal, mai mult prin tunele, am sosit aseară negri, ca niște mătură-tori de coșuri, la Milano" ; fotografii cu Caragiale și Delavrancea ; o scrisoare către ginerele său Gh. N. Grigorescu în care vorbește elogios de *Viforul* : „O operă mare a unui scriitor mare. E o pagină din istoria noastră. Citește mai bine, e o pagină din istoria omenirii. În nici una din operele lui Delavrancea n-a pus, cu atîta viață, un înțeles atît de adînc al vieții".

Addenda

I) Pentru modestia lui Vlahuță și simțul proporțiilor atestă rîndurile dintr-o scrisoare din 6 mai 1882, adresată lui Iacob Negruzzi :

„... Dealtminterea nu greu vă va fi să cunoașteți cît de mult'mi place să mă silesc să fac în mic ceea ce face în mare Dl. Eminescu, a cărui tăietură genială în versuri nu o pot îndeajuns admira. Mi va sluji de model acest mare maestru, care-și cunoaște atît de bine limba și care-și mlădie atît de artistic gîndirea..." (Apud Petru Vintilă : *Eminescu — roman cronologic*, pag. 520).

II) Dezideratul acesta amintește de cererea lui Caragiale, făcută familiei Vlahuță, pe cînd aceasta locuia în Palatul funcționarilor publici din București. La presiunile prietenilor (Vlahuță și Delavrancea) să scrie, Caragiale răspundea că n-o poate face decît dacă i se creează climatul eminescian din versurile : „Cu perdelele lăsate / Șed la masa mea de brad". D-na Vlahuță i-a căutat în piață o măsuță, i-a instalat-o într-o cameră și, la proxima vizită a marelui dramaturg, l-a invitat să ia pana în mînă. A fost lăsat singur și ore întregi s-a străduit să învingă spaima de fila albă (sentiment pe care-l trăia adesea). N-a reușit decît să lase pe dorita masă cîteva pete de cerneală alături de care, cu autoironie, a scris cuvintele : „Toate meseriile murdare lasă pete". Poeții, care mai apoi au văzut istorica măsuță, au așternut pe ea, la rîndu-le, versuri memorabile, cugetări, amintiri.

III) Scrisoarea lui Vlahuță :

„Mult stimate Domnule Haret,

Vor fi 15 pînă la 16 coale de tipar, 20 de gravură și 2 hărți colorate. Hărțile nu le am încă, dar peste 10 zile sper să le am.

Sînt de părere ca, pe baza unui model de hîrtie și de pagină, să se ceară prețul de coală de la 4, 5 tipografii mai bune, și la urmă

s-aleagă Ministerul. Aș putea să fac eu lucrul acesta, dac-aș fi autorizat.

Cu cea mai distinsă stimă,

A. Vlahuță"

Referatul lui Haret :

„23. VII. 901

Aceste indicații sînt pentru geografia pitorească a României de Al. Vlahuță – Casei Școlilor să ia măsuri, în înțelegere cu d-sa pentru punerea sub tipar a lucrării, în 2 000 exemplare.

Haret".

CASA MEMORIALĂ ALEXANDRU VLAHUȚĂ DE LA AGAPIA

Din curtea mănăstirii Agapia (pictată de N. Grigorescu) ajungi la *Casa memorială Vlahuță*. La intrare o placă te informează că în această casă au locuit Ecaterina Vlahuță și Elisabeta Străjescu, sora sa : „Venind, deseori în timpul verii la mănăstirea Agapia spre a se odihni, împreună cu unii dintre prietenii săi, Al. Vlahuță locuia în această casă".

Casa are două camere și un hol, un hol mare, cu un perete numai geamuri, construit de scriitor în 1910. Aici își primea prietenii, aici făceau literatură. Holul e mobilat simplu, cu o masă mare, patru scaune, un garderob, un cufăr ; nu lipsesc obișnuitele fotografii cu Delavrancea și Caragiale, fotografii de familie, chipurile lui Coșbuc, Goga, Const. Stere ; o scrisoare de la pictorul Grigorescu, facsimile, o vitrină cu operele lui Vlahuță etc.

Pe coridorul ce se deschide din hol sînt — în stînga și în dreapta — două dormitoare. Am remarcat în cel din stînga un portret mic, copie după Grigorescu, reprezentînd pe Nectarie Vlahuță, tatăl scriitorului, la vîrsta de 100 de ani.

Muzeul posedă cîteva amintiri de familie și puține, foarte puține vestigii ale activității literare.

MUZEUL MEMORIAL TRAIAN DEMETRESCU – CRAIOVA [1]

Cunoscut în literatură și sub pseudonimul Tradem, muzeul memorial ce-i cinstește opera se află în casa unde „a trăit și a visat", după cum ne spune placa de la intrare. Aici au avut părinții săi un local de băuturi. Tatăl, Radu Dumitriu, fusese mai înainte „pelicariu subțire" (cu alte cuvinte cojocar de piei scumpe) și încercase mai multe meserii prin diverse tîrguri oltene. Copilul, care primește numele de Rafail, era numit acasă Traian, după obiceiul locului de a dubla apelativul pentru a-l feri de un sfîrșit timpuriu.

Prima cameră a muzeului prezintă, în fotografii și documente, viața poetului. Născut la 3 noiembrie 1866 în Craiova, stă mai mult în casa bunicilor care îl răsfață. Voind să-l facă negustor, tatăl său îl încredințează unui toptangiu. Prins de mic de gustul lecturii, are conflicte cu patronul, pentru că „își pierde vremea" cu cititul și, în ciuda părintelui său, fuge de la toptangiu. Se înscrie la gimnaziu, are aversiune pentru greacă și latină, îi place limba franceză, își amintește cu plăcere de profesorul de istorie, un soi de Don Quijote întîrziat, care luptase în Mexic și naufragiase la gimnaziul craiovean.

În 1884 trimite lui Macedonski primul caiet de poezii, pe care maestrul i-l prefațează. Colaborează la ziarele socialiste *Munca*, *Viața olteană* cu versuri în care vibrează atașamentul pentru cei umili și năpăstuiți și disprețul pentru cei îmbuibați și săraci cu duhul :

„Am văzut neruşinarea ocărînd înțelepciunea,
Am văzut dobitocia întînzîndu-și negriciunea
Pe obrazul cugetării alb, ca aurul curat ;
Am văzut fățărnicia dînd în lături adevărul,
Am văzut de foame munca în dureri smulgîndu-și părul".

(Gînduri ostenite)

---

[1] Craiova, str. Silozului, 13.

Frecventa cercul socialiștilor craioveni și era unul din membrii marcanți ai lui. E prieten și prețuit de tipograful Al. Ionescu din București, vechi și neclintit luptător pentru cauza proletariatului, cel care scrie în 1899 articolul de veritabilă atitudine : „Sîntem și rămînem".

Manuscrise cu versuri de iubire ni-l înfățișează ca pe un creator de armonii, romantic de duioase emoții :

„Și degetele-i albe pe clapele sonore
Se-nmlădiau alene, în ochii mei privind ;
Erau în miez de noapte tîrzii și tainici ore . . .
Parcă simțeam pe Weber lîngă clavir murind !
. . . Tăcuse deodată, și fruntea ei curată,
Alăturea de mine se rezema ușor,
De gura-i voluptoasă, c-o patimă-nfocată,
M-apropiai atuncea sfios, tremurător
Și ne-am robit iubirii, în fericire-adîncă . . .
Dar nu știu cum . . . clavirul părea că plînge încă".

(Clavirul)

A cunoscut pe Maria, femeia frumoasă care-i cînta la clavir și, în pofida barierelor sociale, l-a iubit.

Bolnav de plămîni, deși și-a căutat sănătatea la Solca — în Bucovina — și la Reichenhall (Germania) n-a depășit vîrsta de 30 de ani. Din această pricină versurile îi sînt adesea deprimante :

„Aș vrea să dorm, să liniștesc
Durerea mea din piept
Și-n lumea-n care pătimesc
Să nu mă mai deștept".

(Aș vrea . . .)

În camera de lucru a poetului, pe birou și în jurul lui sînt busturi ale lui Napoleon, Schopenhauer, Marx, ale cărui lucrări îi stăteau permanent la îndemînă.

Un tabel cronologic al operei atestă o bogată activitate literară — *versuri* — volumele : *Poezii*, 1885 ; *Freamăte*, 1883—1886 ; *Amurg*, 1888 ; *Cartea unei inimi*, 1890 ; *Săracii*, 1890 ; *Sensitive*, 1894. Proză : *Intim*, 1892 ; *Priveliști din viață*, 1896. *Critică literară : Profile literare*, 1891.

Traduceri : Între doi – piesă de teatru (Fr. Coppée), 1888 ; *Lăutarul din Cremona* (Fr. Coppée), 1895. *Postume : Cum iubim* (roman), 1896 ; *Aquarele* (versuri), *Simplu* (proză), 1896, *Poeme antimonarhice*, 1951.

În 1968, prof. C. D. Papastase prefaţează şi îngrijeşte un volum de *Scrieri alese.*

A doua încăpere este camera de dormit. Mobilă modestă, de epocă, portretul în ulei al poetului.

În rest, în ambele odăi, lucruri mărunte care amintesc de o viaţă însingurată, de un trai quasi-pauper, emanînd regretul unei plecări înainte de timpul desăvîrşitei realizări.

MUZEUL MEMORIAL CALISTRAT HOGAŞ
– PIATRA-NEAMŢ [1] –

În volumul intitulat *Tataia*, Sidonia Hogaş, fiica scriitorului, îl înfăţişează astfel :

„Potrivit de statură. Figura încadrată de o barbă tăiată scurt şi rotundă, de aceeaşi culoare castanie ca şi părul lunguţ ce-l poartă dat peste cap, spre ceafă. De sub sprîncenele în formă de circumflex, iasă privirea ascuţită, iscoditoare, şireată şi surîzătoare, a ochilor mici, albaştri-verzi, cu tonuri aurii, cînd melancolia sau nemulţumirea îi brăzda sufletul. Ceea ce predomină însă şi întrebător îţi uimeşte atenţia, este fruntea : o frunte înaltă şi largă, minunat boltită".

Bustul în piatră, care te întîmpină la intrare, confirmă o parte din notele mai sus citate. Amfitrionul, cu „privirea ascuţită şi iscoditoare", te poftește în casă. Luminoasă, îmbietoare şi surîzătoare, locuinţa profesorului Hogàş (cum îi plăcea, zice-se, să i se spună) are un hol, trei camere şi un coridor. În odaia din stînga, vitrina din mijloc păstrează obiecte ce amintesc profesia „conului Calistrat" : un vol. Cicero, o Iliadă în franţuzeşte, un carnet de profesor de literatură cu însemnări, caligrafiate mărunt şi foarte îngrijit, privitoare la citire şi „deprinderi stilistice", un catalog ordonat, cu elevii clasei a V-a modernă de la liceul militar din Iaşi, cărora le preda istoria, mărturii nu numai despre şcolile pe unde a trecut : Piatra-Neamţ, Tecuci, Iaşi, Alexandria, Roman şi de disciplinele predate : româna, istoria, latina, greaca, dar mai ales ale unei conştiinciozităţi profesionale pilduitoare ; o călimară mare, pîntecoasă, în analogie cu robusteţea posesorului. Într-o altă vitrină se găsesc obiecte de uz personal (şah, baston, cană cu apărătoare pentru mustăţi etc.) şi cele necesare călătoriilor sale :

[1] Str. Ştefan Stîncă, nr. 1.

pistol, box, busolă. [1] Pe peretele din dreapta se află pălăria și pelerina : „mantaua mea imensă cu care aș fi putut acoperi întregul nostru emisfer" ; apoi, o scrisoare a lui Topîrceanu în care îl invită să se înscrie imediat în Soc. Scriitorilor Români ; în vitrina de lîngă fereastră — fotocopii ale manuscriselor, poezii (lucrări de debut), variante ale episoadelor din *Pe drumuri de munte*, care atestă migala cu care lucra, reviste și cărți despre viața și opera lui Hogaș — ultimele semnate de Ioachim Botez, Al. Epure și Dimitrie Stăhiescu ; într-o altă vitrină (lîngă ușă, în stînga) lucrările scriitorului în diverse ediții. [2]

Pe coridor, pe peretele din dreapta, alături de fotografia lui, o placă intitulată „Calistrat Hogaș", cu un text de mare plasticitate, pigmentat de un umor subtil, semnat de G. Ibrăileanu :

„Era un vestit excursionist, un bărbat de vreo 60 de ani, dar superb în sănătate și veselie, tăiat în proporții ciclopice, cu o față de satir bătrîn, încadrată într-o barbă gălbuie, rară și găurită de doi ochi mici, verzi, pătrunzători, care rîdeau necontenit singuri, fără participarea feței, cu o pălărie cît o roată de trăsură, cu o manta imensă și cu ciorapii roșii peste pantalonii băgați în urme de noroi și de oleiu diverselor conserve". O apariție singulară proiectată pe fundalul unei scene cu eroi de dincolo de timp. „Conu Calistrat" nu aparține, prin acest portret, nici unei vremi ; dar nota aceasta de unicitate se confirmă în operă și-i conferă nimbul perenității.

A doua cameră este dormitorul scriitorului, iar a treia — locul unde peregrinul moldovean retrăia, scriind, farmecul singurătății montane. Un mobilier modest umple cuprinsul : o etajeră cu cîteva cărți, deasupra căreia se înalță bustul prozatorului ; lîngă birou un Hogaș — miniatural — în costum de drumeție ; o masă, scaune, fotografii : părinții, soția, una din fete, casa natală din Tecuci etc.

---

[1] Iată, enumerat de el însuși, echipamentul necesar drumeției : „toate trebuincioasele de drum așezate în o boccea de forma unei raniță soldățești legate la spate prin ajutorul unei curele ce se încrucișa pe pieptul nostru ; la șoldul stîng cîte un revolver, în dreapta cîte un baston sănătos și la picioare opinci de piele roșie, legate cu sfori negre de lînă de capră care ne înfășurau în spirală pulpa pînă la genunchi peste un colțun negru de lînă vărgat cu roș. O pălărie neagră și mare putea, la nevoie, să mă apere și de ploaie și de soare".

[2] Se știe că nu s-a putut bucura, în timpul vieții, de colportarea operei sale. Prima ediție *Pe drumuri de munte* din 1912 a apărut cu atît de multe și grave greșeli de tipar, încît n-a putut fi pusă în vînzare. Corectura, cu toată opoziția lui Ibrăileanu, a ținut cu orice preț s-o facă autorul, afirmînd că numai așa nu se va strecura nici o greșeală. Rezultatul a fost dezastruos. A doua ediție din 1914 a ars în întregime odată cu depozitul de cărți al *Vieții Românești*.

MUZEUL MEMORIAL OCTAVIAN GOGA – CIUCEA [1]

Preocuparea dublă a lui Octavian Goga este explicată de el însuşi prin corelarea dintre psihic şi coordonatele geografice : „În ce priveşte părinţii mei, mama era, după naştere şi de felul ei, de la munte ; tata era de pe cîmpie. Vedeţi deci o îmbinare sufletească : muntele reprezintă prin psihologia lui mai mult contact cu realitatea, mai mult tendinţa de a intra în afunzimi, mai mult acţiunea, cîtă vreme cîmpia reprezintă orizontul larg, tendinţa de nostalgie, de povestire. Aceste două elemente s-au transmis în sufletul meu şi sub povara lor se menţine această zbuciumare paralelă, care se traduce în cele două îndeletniciri ale vieţii mele : literatura şi politica".

Casa în care s-a născut Octavian-Ion la 1 aprilie 1881 se află pe Uliţa popilor din comuna Răşinari (jud. Sibiu) „ . . . o . . . uliţă zisă a popilor, fiindcă, precum se vede, locuiau pe ea feţele bisericeşti, e pe dîmburile din partea aceasta. O rîpă enormă, muntoasă, sprijină această aripă. Pe ea oile şi vitele se caţără la păşune, avînd departe în vale priveliştea Sibiului. Tăind satul în această parte, descoperi în curînd o altă cale paralelă şi un alt rîu gîlgîitor. Este Steaga care se uneşte cu rîul cel mare la intrarea în sat. Deci tot satul stă la îmbucătura celor două văi, izgonit în munţi pietroşi, la marginea lumii, rupînd cîteva lanuri din dealurile dinspre Cisnădioara şi din cele dinspre Poplaca". [2]

Aici, „la marginea lumii", în văile dintre munţi, aproape de ape cîntăreţe s-a născut şi a copilărit pînă la vîrsta de nouă ani (revenind apoi numai în vacanţele şcolare) fiul preotului Iosif şi al Aureliei Goga, ambii aparţinînd unor familii cu certe tradiţii culturale. Străbunicul – după tată – mort în 1812, protopopul Sava din Răşinari, a lăsat vreo 30 de lucrări în manuscris, originale, ori copiate, care se găsesc,

---

[1] Ciucea – comună situată pe şoseaua Cluj-Oradea.

[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent.*

parte din ele, la muzeul din Petersburg ; altele au fost împrumutate de Iosif Goga filologului Weigand din Leipzig, iar cîteva se află în fondul Academiei Române. Bunicul după mamă a fost şi el poet şi profesor de muzică. Mama poetului, de la care Octavian a deprins pentru întîia oară slovele şi care vorbea perfect româna, maghiara şi germana a publicat poezii în *Familia* de la Oradea. Tatăl şi-a făcut studiile la Blaj şi Sibiu. A fost mai întîi învăţător, apoi preot. Publică articole în *Telegraful român* de la Sibiu şi era „un povestitor viol cu cuvîntul colorat". Dar fiecare sat îşi avea, pe lîngă cei din familii, povestitorul său, cîte un „unchiaş cu ochii vii şi strălucitori", care spunea pe la şezători snoave şi istorii de demult. Cu această comoară în suflet, care va fi toată risipită în versurile sale, copilul Octavian pleacă la vîrsta de 9 ani la liceul unguresc din Sibiu. Cîte greutăţi întîmpina sărăcia elevilor de atunci pe drumul instruirii lor ne-o spune mai tîrziu poetul : „... la liceul unguresc din Sibiu, copiii de ţărani porniţi la carte o duceau greu de tot. Aciuiţi prin mahalale, săraci lipiţi pămîntului, cu merindea lor de acasă, abia se strecurau de pe o zi pe alta. În clasa cincia, de pildă, colegii mei posteau foarte des şi erau zile cînd o jimblă, împărţită frăţeşte în două, ţinea loc de mîncare. În astfel de cazuri se făcea haz şi se spuneau glume de la ţară, a căror veselie zgomotoasă era un fel de narcotic al foamei". Amarnice vremuri, dar minunaţi oameni aceşti adolescenţi care — pentru hrana spirituală — se chinuiau să uite pe cea trupească. De la Sibiu, în clasa a VIII-a, Goga pleacă la liceul din Braşov în urma unui incident pe care-l are cu profesorul de istorie Tompa Arpad. De la Braşov continuă studiile la universităţile din Budapesta, Viena şi Paris.

Pasiunea pentru carte, raporturile amicale cu străinii, oameni de cultură, îndeosebi unguri, le relevă cu prisosinţă exponatele din „castelul"-muzeu de la Ciucea. Se găsesc aici adunate peste nouă mii de volume, în legături scumpe, scrisori schimbate între poet şi Ady Endre, a cărui casă e atît de aproape, încît face corp cu „domeniul" muzeului. Aşezat pe o colină, pe care se înalţă brazi trufaşi şi dau roadă mulţime de meri, în cuprinsul lui se mai află o „casă de oaspeţi", compusă dintr-o sufragerie mare şi un salon, cu preţioase tablouri, vase de ceramică, o sobă — operă de artă, lucrată de Nora Steriadi —, un dulap săsesc de la 1707. Răzleţită, pe un dîmb din dreapta — o bisericuţă din lemn. Pe aleea din centru întîlnim mausoleul, o impozantă operă de artă. În interior, sarcofagul în marmură roz ; totul — pereţii, plafonul — lucrat în mozaic — timp de douăzeci de ani — de Veturia Goga după indicaţiile Norei Steriadi, soţia pictorului Steriadi.

Castelul, construit în anii 1921—22, este şi el un impresionant depozit de artă : pînze, pînze pretutindeni, un covor cu elefant (care îmbracă un perete), măreţ şi costisitor, un bust în bronz al poetului,

cîteva desene originale de Grigorescu, relicve în bronz dezgropate din lava de la Pompei (donate de guvernul italian poetului și traducătorului prestigios), un scrin aparținînd lui Avram Iancu [1] (rarisimă lucrare de artă), concurînd în admirația vizitatorilor cu o ladă maură etc. Fotografii de familie : mama, în costum național, tata, sora Victoria, moartă tînără, învățătoare, model inspirator al versurilor din *Dăscălița :*

„. . . Tu stai în prag, și din frăgar o frunză
La sînul tău s-a coborît să moară
Iar vîntul spune crengilor plecate
Povestea ta, frumoasă domnișoară . . ."

Reviste la care a colaborat : *Luceafărul* [II], *Țara noastră*, *Tribuna* etc. ; facsimile : *Oltul* [III], *Clăcașii*, volume de poezii, proză, teatru [IV] ; fotografii cu prietenii, scriitorii Delavrancea, Iosif, Caragiale [V] ; o cunună de lauri — omagiu al studenților bănățeni ; ultima fotografie și masca mortuară (în care gura a strîns cucuta ultimei dezamăgiri). L-a urmărit — în cele din urmă clipe — deziluzia neîmplinirii. O spun stihurile din cea de pe urmă poezie, *Cîntă moartea :*

„Și cum sub tîmpla mea fierbinte,
O lume veche-mi reînvie.
Nu cîte-au fost îmi vin în minte,
Ci cîte-ar fi putut să fie".

O spune și glosatorul acestor versuri, după moartea sa (7 mai 1938), în *Universul literar* din 21 mai 1938 :

„Păreri de rău și remușcări de-a fi tăcut cînd trebuia vorbit și de-a fi cugetat cînd trebuia acțiune, sau de-a fi vorbit cînd trebuia să taci, și de-a fi acționat cînd trebuia să cugeți".

Pe linie politică Goga a greșit ; în poezie însă a fost fidel crezului său de artist-cetățean, de poet-militant.

„Eu, grație structurii mele sufletești, am crezut întotdeauna că scriitorul trebuie să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul lui și se transformă într-o trîmbiță de alarmă . . . Am văzut în scriitor un semănător de credințe și un semănător de biruință".

---

[1] a cărui memorie Goga o apără patetic în 1899 într-un articol din *Tribuna.*

Addenda

I) Precum înaintaşul său Coşbuc în poezia : *Mama*, Octavian Goga îşi descrie casa părintească în versurile din *Casa noastră :*

„Trei pruni frăţini, ce stau să moară
Îşi tremur creasta lor bolnavă,
Un vînt le-a spînzurat de vîrfuri
Un pumn de fire de otavă.
Cucuta creşte prin ogradă,
Şi pălămida-i leagă snopii . . .
– Ce s-a ales din casa asta,
Vecine Neculai al popii ! . . .

De pe pereţii-ngălbeniţi
Se dezlipeşte-n pături varul,
Şi pragului îmbătrînit
Începe-a-i putrezi stejarul . . ."

II) Cum s-a născut revista *Luceafărul*, organ al studenţilor români de la Budapesta, ne spune poetul în *Fragmente autobiografice :*

„Ne găseam atunci la Budapesta, cîţiva băieţi de 20–23 de ani şi simţeam penibila singurătate morală în care ne zbăteam în acel oraş. Eram cam 300 de studenţi români acolo, pe malul Dunării . . .

Adunaţi acolo, la un moment dat, ne-am gîndit că trebuie să facem o revistă a noastră, a eminescienilor de atunci, de la Budapesta.

Crezul nostru literar se vede din însuşi titlul revistei *Luceafărul*.

Acest titlu l-am găsit noi mai potrivit şi înrudit cu starea noastră sufletească şi cu conştiinţa noastră literară din acele vremuri. Am făcut mai tîrziu şi o tipografie ; şi era desigur interesant să vezi în acest oraş, în această capitală, adunate mănunchiuri de 10–15 băieţi, care, în subsolul unei case ungureşti, singularizaţi sufleteşte şi diferenţiaţi de ceea ce era în jurul lor, întocmai ca dinamitarzii, pe sub pămînt, lucrau la prăbuşirea imperiului austro-ungar.

Pot spune că am reuşit." [1]

Luceafărul, revistă de cultură, literatură şi artă, apărută la 1 iulie 1902 (Budapesta) este – de la primul număr – organul de luptă pentru dreptate socială şi independenţă naţională a românilor ardeleni. Aici se relevă cititorilor un nou mare poet, Octavian Goga, pe care

[1] „Mărturisiri literare" organizate de D. Caracostea, pag. 31–32.

A. P. Bănuțiu, inițiatorul de fapt al periodicului, îl prezintă astfel : „În omulețul blond, ce-l credeam liric, se ascundea, după cum băgam de seamă, o ambiție nemăsurată, definitiv răzvrătită împotriva celor prinși în rugina învechitelor pasivități. El cerea imediată luptă și o nouă orînduială politică, cerea înlesnirea accesului tinerilor la conducerea treburilor publice".

Revista apare, învingînd cîțiva ani (1902–1906) mari greutăți financiare, „murind și reînviind cu fiecare număr". Între 15 oct. 1906 și 15 august 1914 *Luceafărul* își mută redacția la Sibiu. Între 1914–1919 își încetează apariția din pricina primului război mondial. De la 1 ian. 1919 și pînă în mai 1920 apare la București. Primul director i-a fost Al. Ciura, apoi O. C. Tăslăuanu și O. Goga. Colaboratori : Zaharia Bîrsan, G. Bogdan-Duică, Al. Cazaban, Chendi, Eftimiu, Elena Farago, Gîrleanu, Iosif, Lovinescu, Cincinat Pavelescu, Rebreanu, Sadoveanu și alții.

Abstracție făcînd de valoarea lucrărilor publicate, multe antologice, revista are meritul de a fi luptat pentru o limbă literară unică, pentru adoptarea ortografiei fonetice, pentru o literatură militantă.

III) După unele versiuni, Goga a început să scrie versuri de la vîrsta de 10 ani. Debutul și-l face cu *Nu-i fericire pe pămînt* în numărul din mai–iunie 1898 al *Revistei ilustrate*, foaie enciclopedică literară lunară, cu redacția în Reteag, redactor responsabil fiind folcloristul Ion Pop-Reteganul. În același an începuturile poetice îi sînt încurajate de *Familia*, revista lui Iosif Vulcan, gazdă generoasă și a altor debutanți – care nu i-au înșelat speranțele : Eminescu, Coșbuc, Iosif, iar în decembrie *Tribuna* îi deschide și ea coloanele. Puțin mai tîrziu travaliul poetic va fi intens și *Luceafărul* va cosemna amploarea acestei activități. Aici publică la 15 februarie 1904 sub semnătura Nic. Otavă *Oltul*. Despre geneza poeziei vorbește autorul ei în *Fragmente autobiografice*.[1] Interesantă este și afirmația din *Luceafărul* nr. 20 din 15 oct. 1909, care publică o poezie populară culeasă de Pompiliu Popa din comuna Veneția de lîngă Făgăraș :

„Dl Popa afirmă că aceste versuri le-a auzit de la Ion Stoica, zis și Man din Veneția (Făgăraș). Versurile au și melodie. Ele sînt interesante, dacă există într-adevăr în popor, întrucît au o asemănare surprinzătoare cu ideea din strofa ultimă a poeziei *Oltul*, de Dl. Goga".

---

[1] Vezi D. Caracostea, *op. cit.*, pag. 39–40 sau I. D. Bălan, *Octavian Goga*, pag. 84.

Citãm pentru confruntare cîteva versuri :

„Oltule, mută-ți matca,
Că-s străin în țara mea.
Strînge-ți toate apele
Și toate izvoarele,
Să trecem hotarele
În țara cu noi vecină,
Să trecem la cei vecini
Că sîntem între streini". [1]

Poezia lui Goga, recitativă prin excelență, a entuziasmat în epocă auditoriul. *Oltul* era la loc de frunte.

IV) „Cîntărețul pătimirii noastre" s-a bucurat de mare succes la apariția primului său volum de poezii, succes pe care-l are și cu piesa *Domnul notar*, terminată în 1913. Goga declară că a scris-o după ce a văzut multe „taine" în timpul a trei luni de propagandă electorală în județul Arad.

Drama s-a jucat la 16 februarie 1914 pe scena Națională bucureștean. Ziarul *Rampa* scria după premieră : „Cea mai caldă și cea mai entuziastă seară de teatru pe care am pomenit-o pînă acum. *Domnul notar* n-a cîștigat un succes, a cîștigat un adevărat triumf". În aceiași termeni se exprima și cronicarul de la *Universul*.

Nu bucurie, ci venin recoltează la rîndu-le autoritățile habsburgice din Transilvania care, simțindu-se vizate și socotindu-se lezate, condamnă pe autor, în lipsă, la un an și jumătate închisoare, pedeapsă pe care de data aceasta n-a executat-o, pentru că n-a putut fi găsit (călătorea), iar în iulie 1914 a izbucnit războiul.

V) Pînă a-l descoperi prieten, Caragiale i-a fost întru început admirator. Confratele Tăslăuanu de la *Luceafărul* ne arată în ce anume împrejurări :

„La o masă din fund (în restaurantul „Gambrinus" ținut de Caragiale, n.n.) juca șah Ion Gorun cu George Coșbuc, iar Caragiale chibița. Pe canapea, lîngă Gorun era un volum nou de poezii, cu foile netăiate, adus de Nerva Hodoș, care se așezase și el să chibițeze. Nenea Iancu s-a chiorît de cîteva ori la volum, pe urmă l-a luat în mînă, deschizîndu-l așa, la întîmplare. A cetit cîteva strofe. Și-a dres ochelarii, s-a uitat la coperta volumului ; autorul, un nume necunoscut. A tăiat cîteva foi și, cu vădită curiozitate, a cetit o poezie întreagă. A deschis volumul în altă parte și a dat peste *Oltul*. Cînd l-a terminat,

---

[1] Apud I. D. Bălan, *op. cit.*, pag. 85–86.

a mormăit : „Mă, al dracului !" A oprit pe jucători și i-a silit să asculte poezia întreagă. „Da' cine-i ăsta, bre ?" întreabă maestrul Caragiale.

– „Un poet de la noi din Ardeal", îl lămuri Gorun.

– „Mă, da'știi că are talent ! Ia să-l luăm de la început", și Caragiale a citit cu glas tare, poezie după poezie, așa cum numai el știa să citească, subliniind frumusețile și comentînd fiecare bucată. Se făcuse miezul nopții cînd maestrul a închis volumul, entuziasmat de noul ucenic al strunei . . . Cei trei maeștri ai scrisului, împreună cu instruitul și scăpărătorul Nerva Hodoș, au întîrziat pînă în zorii zilei reluînd lectura volumului și cîntărind fiecare strofă. A fost cea mai strălucită consacrare a poetului Goga".

CASA MEMORIALĂ GEORGE TOPÎRCEANU
NĂMĂEȘTI – ARGEȘ

Cum intri în casa Topîrceanu de la Nămăești întîlnești în hol o privire duios de resemnată, chinuitor de împăcată cu un destin inexorabil. Te privesc ochii din ultimul portret al scriitorului. În chipul acesta și zîmbetul parcă și-a frînt aripa de subțire ironie, fluturată pînă atunci cu o specifică permanență. Este chipul de stranie frumusețe al celui ce s-a împărtășit cu gîndul iminentei plecări.

Poetul, născut în București, la 21 martie 1886, era fiul lui Ion Topîrceanu, cojocar, și al Paraschivei, maistră de țesut covoare. Mama, femeie harnică și energică, trimisă din ordinul Ministerului să conducă diverse ateliere de țesături naționale, își plimba familia dintr-un sat în altul.

Pe cînd se afla în clasa a III-a primară, în satul Șuici (pe valea Topologului), elevul Topîrceanu I. Gheorghe mărturisește unui coleg că face versuri și mîndru i le citează :

„Săriți cu toții, frați români,
Să dăm năvală în păgîni".

Producția aceasta de debut nu anticipează cu nimic caracterul primordial al versurilor sale – umorul. Indice al lui sînt mai degrabă mărunțele conflicte cu dascălii :

„ . . . La lecții, stă cîteodată dus pe gînduri, și învățătorul intervine :
– Topîrceanu ! Ce stai cu capul pe bancă ? Dormi ?
– Nu dorm, mă doare capul . . .
– Dacă te doare capul, cum ai venit la școală ?
– Apoi la școală am venit pe picioare, nu pe cap . . ." [1]

---

[1] Apud Const. Ciopraga, *G. Topîrceanu*, pag. 20.

Studiile liceale le începe la liceul „Matei Basarab" din București și le termină, ca bursier, la „Sf. Sava".

Chemat de Ibrăileanu, vine la Iași prin octombrie 1911.

Era atunci „Un tinerel de statură potrivită, subțire... iscodind cu priviri repezi oamenii. ... Fața brună-pală, părul adus cu îngrijire într-o parte, pe stînga... Scînteind parcă, ochii negri emanau însă un început de zîmbet maliții, care se topea într-un ușor rictus trist al buzelor. Vorbea repede, cu gesturi precipitate". [1]

„... Se purta mai adesea sobru, cu un veston închis la gît, de tipul uniformelor școlare". [2]

El însuși se înfățișa astfel : „Nu sînt prea sociabil din fire. N-am prieteni, natura m-a făcut pesemne cam mizantrop... Eu toate le văd în negru, deși scriu roz". Iar cartea de vizită ți-o prezenta spiritual : sînt „moldovean neacș, născut la București, originar din Ardeal și crescut în Bulgaria". [3]

Depozitar al unei bunătăți pe care din mizantropie n-o putea cheltui cu oamenii, iubea animalele : canari, papagali, lilieci etc.

Casa de la Nămăești are demisol, etaj și pridvor. La etaj, într-un hol și două camere e instalat muzeul.

În hol sînt expuse operele, cu un tabel intitulat „Volume apărute în timpul vieții" : *Balade vesele și triste*, 1916 ; *Parodii originale*, 1916 ; *Strofe alese, balade vesele și triste*, 1920 ; *Visul unei nopți de vară* de Shakespeare (traducere de G. Topîrceanu), 1921 ; *Parodii originale*, ediția a II-a, 1921 ; *Bacilul Koch*, conferință umoristică în versuri, 1927 ; *Parodii originale*, ediția a III-a, 1927 ; *Balade vesele și triste*, ediția a III-a, 1928 ; *Migdale amare*, versuri umoristice și fanteziste, 1928 ; *Jos cortina*, prolog în versuri la piesa *Amantul anonim*, 1929 ; *Scrisori fără adresă*, proză umoristică și pesimistă ; *Scrisori fără adresă*, ediția a II-a complet revizuită și întregită cu bucăți inedite. E.A. ; *Carte de citire* pentru clasa a III-a primară (cu Mihail Sadoveanu), 1930–1931; *Balade vesele și triste*, ediția a IV-a, 1931 ; *Migdale amare*, ediția a II-a, 1931 ; *Parodii originale*, ediția a IV-a, 1932 ; *Carte de citire* pentru clasa a II-a primară (cu Mihail Sadoveanu), 1936 ; *Pirin-Planina*, 1936.

În 1918 i se joacă de trupa Ciucurette o revistă în două acte : *A fost un vis* (în colaborare cu Todie). În 1931 scrie comedia muzicală *Bonsoir Iași*.

---

[1] C. Ciopraga, *op. cit.*, pag. 102.

[2] Șerban Cioculescu, „România literară", 5 august 1971.

[3] Aluzie la campania din 1913 din Bulgaria și la primul război mondial, cînd cade prizonier la Turtucaia.

Pe cînd se afla director la Naţionalul ieşean (1934) traduce cu Otilia Cazimir *Nunta lui Figaro* (Beaumarchais).

Cartea despre care spunea „o socot cea mai bună lucrare a mea", romanul *Minunile sfîntului Sisoe*, neterminată, [1] a apărut postum în editura *Junimea* (Iaşi) sub îngrijirea lui George Sanda, alături de fragmente din revista în două acte şi două prologuri *Ţiganul în cer*.

O bucurie tîrzie, în zilele de grea suferinţă, îi aduce o adresă din 13 iunie 1936 a Academiei Române. În urma unui raport al lui Sadoveanu, Topîrceanu e numit membru corespondent.[II]

Cîteva tablouri pictate de surorile Frînculescu din Cîmpu-Lung, între care unul cu petunii – însoţit de o carte de vizită cu versurile :

„Trei petunii subţirele
Farmec dînd regretelor,
Stau de vorbă între ele :
Ce ne facem fetelor ?"

Încăperea din dreapta conţine mobilier din camera sa de lucru : birou, scaun, etajeră de cărţi, facsimile (poeziile : *Acceleratul*, *Rapsodii de toamnă*, *Balada unui greier mic*, *Prefaţă*, *Pirin-Planina* etc.) şi o poezie în franţuzeşte : *Toto et l'auto*".

Se află tot aici numărul din 29 martie 1925 al revistei „Lumea-Bazar săptămînal", care se deschide cu o schiţă a lui Topîrceanu. Autorul cere să se culeagă cu „petit" în josul paginii următorul adaos : „La această naraţiune în care am povestit faptele aidoma cum s-au petrecut şi pe care am scris-o chiar a doua zi după întîmplare, marele meu prieten a răspuns prin cîteva pagini de strălucitoare poezie (vezi vol. *Ţara de dincolo de negură* de Mihail Sadoveanu). E vorba de o întîmplare simplă cu gîngănii – Sadoveanu dormind – cu moş Barnea pe apa Jijiei". [2]

Seria exponatelor din cameră o încheie un portret al soţiei : Victoria Iuga (femeie frumoasă cu păr negru ondulat, ochi negri), învăţătoare, cu care se căsătoreşte în februarie 1912. Din căsătorie rezultă un fiu, Gheorghe.

După stabilirea sa la Iaşi (Oct. 1911), vine la Nămăeşti numai în vacanţe, ultima vizită fiind din vara lui 1928.

---

[1] şi pe care Sadoveanu o credea „o capodoperă în proză" . . .

[2] Topîrceanu, ca şi Ibrăileanu (cu prilejul unei excursii pe apa Bistriţei), semnalează prezenţa unui al treilea ochi care rămînea deschis, cînd uriaşul din poveste părea absent.

În camera din dreapta, facsimilul poeziei *Epicuriane*, cu care a debutat. Bucata face parte dintr-un caiet cu alte 14 producții în versuri, pe care autorul va fi scris cu tinerească emfază :

Versuri de G. Topîrceanu
1905

Rîndurile din *Epicuriane* sînt filozofante — la modul juvenil — și par a purta cu ele o undă horațiană („Carpe diem — quam minimum credula postero" [1]) :

„Nu lăsa gîndul să te poarte
Că toate merg după tipic.
Nu crede'n bunul altei soarte,
Că nu știi ce e după moarte
Viață sau nimic ?" etc.

De prin 1906 tînărul poet își vede numele în *Revista noastră* (director Constanța Hodoș), *Viața literară* (condusă de Coșbuc și Gorun), *România ilustrată* (de sub redacția lui Em. Grigorovitza și I. Russu-Abrudeanu), apoi *Ramuri*, *Neamul românesc* (N. Iorga), *Sămănătorul* etc. Dar în majoritatea acestora Topîrceanu nu-i niciodată el ; este cînd Eminescu, cînd Coșbuc, cînd Macedonski. Ucenicul lucra cu uneltele maeștrilor. Abia în 1909, cînd începe să publice și în *Viața Românească*, începe să fie el însuși. „Cu primele balade umoristice pe care le-am scris (căci *Parodiile* au venit mult mai tîrziu), — mărturisește el — am început, în sfîrșit să am și eu oarecare succes în cercurile prietenilor. Una din acele bucăți [2], un răspuns la niște versuri ale poeților iluștri pe atunci, Anghel și Iosif, a ajuns nu știu cum în mîna lui Anghel . . . și de acolo m-am trezit cu ea în paginile *Vieții Românești*, de unde am și primit în curînd un onorar cît se poate de substanțial . . . Așa am intrat în corespondență cu d. Ibrăileanu, care, după una din acele balade, mi-a telegrafiat un singur cuvînt : Bravo !" [3]

Și — timp de doi ani — profesorul de la Iași aprobă, dezaprobă, consiliază, admiră prin corespondență pe poetul ce începuse să urce pe Parnas, pînă ce în 1911 reușește să-l aducă în redacția revistei ieșene.

---

[1] „Bucură-te de ziua de azi — cît mai puțin încrezătoare în cea de mîine" (vers din Oda *Ad Leuconoem*, de poetul latin Horațiu).

[2] *Răspunsul micilor funcționari* — poezie — replică la o „cronică veselă", *Elegie*, de A. Mirea.

[3] Apud C. Ciopraga, *op. cit.*, pag. 72.

Ce a însemnat pentru Topîrceanu *Viața Românească*, ce nume s-au înscris în cartea ei de aur și implicit a literaturii noastre ne-o spune el însuși în confesiunea : *Cum am devenit moldovean*[III].

O vitrină alătură revistele la care a colaborat de cele la a căror conducere a pus umărul *(Teatrul, Însemnări literare, Însemnări ieșene)*[IV].

O alta ne prezintă fotografii cu Otilia Cazimir și familia Sadoveanu în grădina casei de la Copou, ori imagini de la ședințele literare (1914–1915) la care a participat cu Sadoveanu, Mihai Codreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Goga, N. N. Beldiceanu și alții.

Prin diversa și multipla sa activitate, Topîrceanu „A fost unul din cei mai consecvenți luptători . . . cu armele poeziei, împotriva tuturor formelor decadente ale poeziei burgheze . . . A fost un om generos, un spirit democrat și unul din cei mai patrioți scriitori într-o epocă de cosmopolitism iresponsabil. A iubit libertatea, libertatea tuturor celor ce muncesc și suferă și a urît fascismul, împotriva căruia a ridicat chiar de pe patul de moarte un glas care n-a răsunat deloc slab". [1]

Cînd în 1937 bande de huligani ardeau pe străzile Bucureștilor și Iașului cărțile lui Sadoveanu, Topîrceanu a prins pana, ca o spadă, și a intrat în primele rînduri ale apărătorilor marelui său prieten.

„Fiindcă mă găsesc la un pas de moarte", scria el, „vreau să-mi îndeplinesc această ultimă datorie față de omul care mi-a făcut atîta bine în viață. E poate ultimul meu contact cu publicul cetitor".

Întîmpinarea este, pentru acele vremuri de teroare, cînd ultimul cuvînt îl avea pistolul, un act de mare curaj. În același timp – dovada unei rare amiciții și simbolul unei pilduitoare recunoștințe. O emoționantă lecție de onoare și patriotism. Cuvintele cad greu pentru că sînt scrise mînă în mînă cu veșnicia :

„Am trăit multă vreme în apropierea d-lui Sadoveanu și-l cunosc bine nu numai pe scriitorul, dar și pe omul care poartă acest nume . . . acest om mi-a făcut întotdeauna binele pe care mi-l putea face. Iar acum, dacă respir încă, numai lui îi datorez viața. Această mărturisire să nu-mi fie luată în nume de rău. Asemenea mărturisiri, făcute pe marginea abisului care ne va înghiți pe toți pînă la urmă, nu pot să mintă. Fie ca această mărturie din partea unui om discret și rezervat în scrisul lui, care și-a delectat atîta vreme cititorii cu stihurile sale, să apese barem cît bobul unei semințe de mac în balanța judecății tinerilor mei compatrioți" . . .

Într-adevăr, aceasta urma să fie ultima sa legătură cu cititorii. În după-amiaza de 7 mai 1937 se stingea, în str. Ralet din Iași.

---

[1] Radu Popescu, *G. Topîrceanu* – „Contemporanul", 10 mai 1957.

Addenda

I) Iubea copiii ; intra în joc cu ei. Le făcea arcuri, îi învăța să tragă cu ele. Mulți ani își dorise un bumerang. Își procurase unul autentic, australian. Mihu, fiul lui Sadoveanu, și băieții lui Ionel Teodoreanu se străduiseră să meșterească un altul asemenea și nu reușiseră. Sora poetului, Alexandrina (din Nămăești), întrebată de noi unde se află mirifica unealtă, ne-a declarat că a rămas la Otilia Cazimir, iar de acolo . . .

Iubea florile. Se mută cu greu din casa de pe str. Buna-Vestire, reținut de bogăția floral ă. Rămîne în str. Ralet pînă la sfîrșitul vieții pentru liliacul de la fereastră, care l-a însoțit și pe ultimul drum.

Cînd venea la Nămăești, umbla pe cîmp și revenea în sat cu brațele pline de flori, explicîndu-le femeilor, care-l ascultau uimite, rostul fiecăreia.

Era vînător, e drept, dar niciodată nu mînca din vînatul adus. „Dacă mi-aș mînca victimele, m-aș socoti asasin", spunea.

II) Pentru a fi ales membru corespondent al Academiei Române, Sadoveanu prezintă următorul raport secției literare :

„G. Topîrceanu de multă vreme a fost consacrat și de noi, și de marele public. D-sa a fost onorat acum cîțiva ani cu marele premiu național pentru poezie. Edițiile poeziilor sale *Balade vesele și triste* și *Migdale amare* se retipăresc necontenit. Pretutindeni, arta lui ageră, legată de buna tradiție, a cucerit sufragiile iubitorilor de frumos. *Balada morții, Balada munților* sînt realizări perfecte ce-l pun pe Topîrceanu alături de marii noștri poeți naționali. Poezia sa este izvorîtă din substanța acestui popor și din acest pămînt al neamului românesc, ea opune prin realizarea ei înaltă cele mai puternice argumente curentelor de inovație și înstrăinare". [1]

III) În paginile autobiografice din : *Cum am devenit moldovean* mărturisește pentru ce a rămas în Iași :

„Mi-a plăcut de la început Iașul, cu grădinile lui înflorite, cu gardurile lui dărăpănate, cu părăsirea și murdăria lui proverbială — căci oricîte straturi de glod s-ar depune acolo, tot nu vor putea să astupe vreodată urma pașilor lui Eminescu, urma ciubotelor de iuft ale diaconului Creangă, urmele altor oameni iubiți de altă dată . . . cum era să nu-mi placă ?" (Splendidă evocare și emoționantă confesie de devoțiune !)

Tot aici o veridică prezentare, mustind de umor și încălzită de sinceră prețuire, a lui G. Ibrăileanu, a atmosferei de la *Viața Românească* și a principalilor ei colaboratori :

---

[1] Const. Ciopraga, *op. cit.*, pag. 255.

„La capătul din fund al sălii, în semiîntuneric, subt un bec electric cu abajur de sticlă verde, care ardea ziua şi noaptea, apărea în depărtări fantastice figura palidă a unui om neobişnuit – numai ochi şi barbă, numai umbre şi lumini –, ca viziunea stranie a unui rege asirian rătăcitor într-o spelunică de conspiratori. Alături, la dreapta şi la stînga, pe scaune, alte obrazuri păroase, alţi domni cu barbă . . . Cînd am deschis cu timiditate uşa redacţiei şi cînd am dat cu ochii de atîtea bărbi fioroase, eu – care n-aveam nici un firicel cu care să fac şi eu impresie – am fost gata s-o rup la fugă îndărăt şi să nu mă mai opresc pînă la gară.

Dar zîmbetul prietenos, de o imensă bunătate şi vocea, şi tonul primelor cuvinte ale d-lui Ibrăileanu m-au asigurat. Aerul de fantomă de care mă speriasem de departe se transforma, de aproape, într-o fină şi caldă familiaritate, într-un farmec firesc şi afabil – acea însuşire prin care d. Ibrăileanu a izbutit fără premeditare să grupeze atîţi scriitori şi atît de multă vreme în jurul revistei . . .

Venea conu Calistrat Hogaş, cu figura lui jovială de faun şi cu naivitatea lui de boem, să ne mai citească un capitol homeric din călătoriile lui, cu borş de chitici, prin munţii Moldovei ; venea d. Ion Botez, cu aspectul lui de englez civilizat şi cu vreun nou articol despre Shakespeare în limba noastră cuţo-vlahă ; . . . venea d. Octav Botez, care-mi închipui că avea barbă şi în clasele primare . . . venea din cînd în cînd şi un fel de lipovan uriaş, încă tînăr, de subt a cărui frunte cu proeminenţe ciudate licăreau doi ochi blînzi şi albaştri, în care fulgera uneori cîte o stranie sclipire de oţel – şi ne citea cu glas potolit încă o povestire de dragoste viforoasă din trecutul Moldovei [1] ; îi asculta pe toţi în tăcere, ca un motan, un băiat rumen în obraz, cu ochi mari şi negri şi cu o mustaţă ca pana corbului . . . [2], începuse să vie de la o vreme şi alt minor, Demostene Botez, care abia-şi lepădase uniforma liceului „Internat" şi ne impresiona încă de pe atunci cu poezia tristă a iubirii şi a morţii ; veneau profesorii Constantin Botez şi Mihai Jacotă, cu recenzii de specialitate şi cu toată mişcarea intelectuală din Europa la subsuoară . . . Se întîmpla să dea pe acolo, cam o dată la doi ani, chiar şi directorul revistei, d. Constantin Stere, a cărui voce tunătoare se înălţa, formidabil şi inofensiv, protestînd împotriva unei greşeli de tipar ireparabile din ultimul articol . . ."

Aceştia şi încă mulţi i-au fost prietenii. Cu alţii însă a încrucişat floreta. Cu N. Iorga şi N. D. Cocea, dar mai ales cu Lovinescu, Bog-

---

[1] E vorba de Mihail Sadoveanu.

[2] M. Sevastos care a scris mai tîrziu o carte cu amintiri de la *Viaţa Românească.*

dan-Duică și Mihail Dragomirescu, care-i contestau talentul ; cu avocatul Radu Rosetti, pe care-l contesta la rîndu-i, din care pricină juristul i-a trimis „răspuns prin portărei" (adică l-a dat în judecată). De aceea, cînd după proces scrie despre el, nu uită să conchidă ironic : ... „dacă cumva l-am supărat cu ceva (pe R. Rosetti, n.n.), îl rog să mă previe înainte de a mă da în judecată. Sînt gata să retractez".

IV) Revista *Teatrul* a apărut săptămînal, în 16 pagini, între 21 oct. 1912 – 17 februarie 1913 la Iași, condusă de Topîrceanu și cu colaborarea lui Sadoveanu, Mihai Codreanu, Gala Galaction, Demostene Botez, Enric Furtună, Tudor Arghezi, Ibrăileanu, Ofelia (Otilia Cazimir) etc.

La 2 februarie 1919 revista *Însemnări literare* aduce în librării primul său număr. Redactori : M. Sadoveanu și G. Topîrceanu ; colaboratori : George Vraja (G. Ibrăileanu), Al. A. Philippide, Demostene Botez, Mihai Ralea, Lucia Mantu, Otilia Cazimir etc. Periodicul, care avea 22 pagini și formatul *Vieții Românești*, avea misiunea să pregătească reapariția acesteia (absentă din circuitul literar din 1916).

Mai tîrziu (1 ianuarie 1933), *Viața Românească* mutîndu-și redacția la București (directori M. Ralea și G. Călinescu), asociația Prietenii Universității din Iași, constituită în 1934, decide editarea unei reviste, care își face apariția la 1 ianuarie 1936, sub direcția lui Sadoveanu, Topîrceanu și Gr. T. Popa. În articolul-program Sadoveanu arăta că noua publicație va lupta pentru „toleranță politică și socială", deci împotriva rasismului și a teroarei fasciste, pentru o critică onestă. Colaborau : dr. Parhon, Iorgu Iordan, Demostene Botez, pictorul Tonitza, Beniuc, Eusebiu Camilar, George Lesnea etc. Revista *Însemnări ieșene* a fost suspendată de cenzură în noiembrie 1940.

CASA MEMORIALĂ OTILIA CAZIMIR – IAȘI

Aflată pe str. Bucşenescu 5, de fapt o uliță în pantă, așternută cu pietre de rîu, populată de căsuțe care își deschid vara ochii sub largi umbrele florale, locuința profesoarei Alexandrina Gavrilescu [1] este pe cît de primitoare, pe atît de modestă. Venind de la Casa Pogor, de la Sadoveanu ori Goga, simți aici lacrima unei vieți frămîntate, de aspre privațiuni, dar și intimitatea duioasă, delicatețea și sensibilitatea de floare a unei femei care a trăit pentru bucuria și alinarea altora. [2] Sînt două cămăruțe și un antreu. Mobilă obișnuită, a cărei simplitate acuză o situație pauperă, fotografii de familie. (Lipsesc fotografii ale ei cu Topîrceanu, deși îndelungi ani de viață s-au aflat împreună și după moarte niciodată mormîntul lui n-a fost lipsit de floarea zilnic proaspătă pusă acolo de gingășia afectuoasă a unei fidelități de legendă.) [3] Impresionant pentru aceleași caracteristici : intimitate, modestie, simplitate, locul unde visurile poetei se întrupau în vers : lîngă sobă, un scaun, o masă minusculă, un covoraș deasupra. Numai atît !

Există între exponatele din casa memorială și operă o antinomie și totodată o analogie. Puținătatea celor dintîi contrastează cu bogăția lucrărilor, după cum între modestia interiorului și comportarea poe-

---

[1] Numele real al Otiliei Cazimir – al cărei pseudonim a avut doi naşi : pentru Otilia – Ibrăileanu, pentru Cazimir – Sadoveanu.

[2] Exceptînd devotamentul cu care a asistat pe Topîrceanu, zi de zi, noapte de noapte, în toată perioada suferinței lui, Otilia Cazimir a ajutat și îngrijit, cu modestele ei subsidii, un nepot și o bătrînă, deși ea însăși avea nevoie de sprijin în ultimii ani, fiind suferindă.

[3] Cu prilejul aniversării a 70 de ani de la naşterea lui G. Topîrceanu, Otilia Cazimir a notat aceste gînduri de pioasă amintire : „Iar mie, George Topîrceanu, marele meu dascăl în ale scrisului și marele meu prieten în ale vieții, mi-a rămas dascăl și prieten nu numai pînă la moartea lui, ci pînă la moartea mea". (*Gazeta literară*, anul III, 13 (107), 29 martie 1956, p. 5.)

tei, care permanent n-a purces din banca a doua, este o perfectă identitate.

Surprinde de aceea palmaresul activității sale în care se înscriu peste 60 de opere originale și traduceri, mai mult de 200 articole de presă și peste 200 rapoarte înaintate Ministerului cultelor și artelor în calitate de inspector al teatrelor și operelor. (Atît de interesante, încît Liviu Rebreanu, director general al teatrelor, intenționa să i le publice în mai multe volume, pe ani.)

Debutează în toamna lui 1922 cu poezia *Noapte* (avînd indicația *Răspuns unui poet)* [1] în *Viața Românească*, primind în același timp și botezul literar, Otilia Cazimir, căruia Ibrăileanu îi prefera, în glumă, apelativele Brunhilda, Cunegunda, Rodeguna.

Opera este pe cît de bogată, pe atît de variată. Scrie poezie, proză, teatru, memorialistică, publicistică, traduceri.

Primul volum de versuri : *Lumini și umbre* (1923) deconspiră prin titlul său metaforic un conținut erotic cu pendulări între bucurie și melancolie, între exuberanță și deprimare. Îi succed volumele : *Fluturi de noapte* (1926), *Licurici. Cronici fanteziste și umoriste* (1930), *Cîntec de comoară* (1931) ; cărțile pentru copii : *Jucării* (1938, 1943) și *Baba iarna intră-n sat...* (1954 și alte 6 ediții pînă în 1972 atingînd tirajul de peste o jumătate milion de exemplare).

După Eliberare, în volumul *Cîntece de lume nouă* îi sînt însumate versurile scrise în ultimele două decenii.

Ca prozatoare debutează în 1919 cu *Însemnări feminine* (în revista „Însemnări literare", Iași), semnate Alexandra G. Casian. În 1928 îi apare la „Cartea Românească" vol. *Din întuneric. Fapte și întîmplări adevărate : Din carnetul unei doctorese* (retipărit în 1956 la Editura tineretului), în 1929 *Grădina cu amintiri* (Cartea Românească), *A murit Luchi...* (1942), *În tîrgușorul dintre vii...* (1944), *Albumul cu poze* (1967) — în majoritatea lor povestiri scrise „pe viu", extrase de viață autentică ori pagini autobiografice.

În teatru, exceptînd tezaurul de rapoarte rămase în arhiva Ministerului cultelor și artelor, se relevă cu următoarele traduceri : *Undine* de Jean Giraudoux, *Frenezie* de Charles de Peyret-Chappuis și tragicomedia *Dulcineea* de Gaston Baty (primele două au fost jucate pe scena Națională ieșean).

În publicistică a fost prezentă în mai toate ziarele și revistele vremii întrînd astfel „în chip nemijlocit în viața de fiecare zi a poporului" și realizînd „un fel de a vorbi direct cu oamenii, cu milioanele de concetățeni". Pentru curajul cu care ataca problemele sociale și pentru eleganța stilului, la 11 aprilie 1934, Sindicatul ziariștilor profesioniști

[1] O replică dată lui Topîrceanu.

din Iași o numește „membră de onoare". După 23 August 1944 semnează articole în care vorbește despre marile transformări operate în toate domeniile de activitate umană și face să apară volumul *Partidului, de ziua lui* „pe drept cuvînt, manifestul politic al scriitoarei".

Prietenii mei scriitori este o carte de memorialistică. Autoarea prezintă – cu o paletă de imagini plastice – amintiri despre G. Topîrceanu (cele mai multe pagini), G. Ibrăileanu, M. Sadoveanu, Mihai Codreanu, Arghezi, Panait Istrati, Magda Isanos, C. Ciopraga, Al. Dima, George Lesnea etc.

Pe parcursul a peste cinci decenii de activitate literară a tradus din literaturile engleză, franceză, italiană, rusă (Jack London, Job Stinen, W. G. Marrow, J. H. Rosny, Lucie Delarue-Mardrus, Jean Giraudoux, J. F. Louis Merlet, Luigi Pirandelo, Alexei Tolstoi, Al. I. Kuprin, M. Bulatov, A. P. Cehov etc.).

Pentru truda și talentul său de condeier ales, pentru integrarea în marea familie a luptătorilor cu pana, Otilia Cazimir a primit apreciabile distincții, ca de pildă : Premiul Academiei, Premiul Femina Vie-Heureuse, în 1927, Premiul național pentru literatură pe anul 1937 etc.

COLECȚIA ION MINULESCU – BUCUREȘTI

În casa din bulev. Dr. Marinescu nr. 19, apartamentul Minulescu este o „colecție" (după calificarea caligrafiată pe o placă de bronz), un tezaur de amintiri și de lucrări de artă. Atîta bogăție și frumusețe artistică intimidează și dacă n-ar fi amabilitatea volubilă, comunicativitatea grațioasă a Mioarei Minulescu, dialogul nostru s-ar desfășura sub auspicii stînjenitoare. Primitoarea gazdă, intuindu-ne sentimentul, ne-a risipit tulburarea și convorbirea a debutat încurajator.

Mioara Minulescu a răspuns tuturor întrebărilor noastre, în măsura în care curiozitatea n-a depășit pragul confesiilor avuabile.

Am voit să știm mai întîi :

– Cînd scria și cum scria Ion Minulescu ?

– Ce-i incita mai mult inspirația ?

– Elabora greu ?

– Păstra diversele variante ale poeziilor ?

– În ce împrejurări s-a manifestat pentru întîia oară pasiunea lui pentru poezie ?

R. Am mărturisit odată în scris, ne spune fiica poetului, că e oarecum prezumțios să declari că poți cunoaște exact procesul de creație a unui scriitor. Totuși, la unele întrebări se poate răspunde mulțumitor.

Tatăl meu scria noaptea, cu havana în colțul gurii. Dormea foarte puțin. Cred că scria destul de ușor. Ușor, nu facil. Nu așa cum spuneau unii critici care l-au înțeles fals sau au fost de rea credință. Nu ! Tata avea pentru o idee, pentru o imagine un lung timp de gestație. Dv. știți că toate „marinele" i-au fost inspirate în anii 1905–1906, îndeosebi în iarna petrecută cu Anghel la Constanța, unde erau funcționari. Multe dintre ele însă au fost scrise mult mai tîrziu. Deci un lung șir de ani tata a păstrat în el suita de imagini ; acolo a fost prima și cea mai grea elaborare. De aceea manuscrisele tatălui meu sînt curate, fără multe ștersături. Nu și le păstra – din care cauză eu am prea puține. Multe dintre poezii aveau variante, fapt pe care îl consemnează Emil Manu și Mihai Gafița în volumul de poezii din

dec. 1974. Aici Gafița are o amplă prefață, în care găsiți răspuns la unele din întrebările dv., iar Emil Manu, cel ce răspunde de aparatul critic, publică și comentează variantele.

Interlocutoarea noastră va reveni asupra unora din întrebări, pe parcursul dialogului, ignorînd ordinea lor strictă și ieșind alert din acest corset, incomod și prea linear, spre satisfacția noastră și a cititorilor.

Am voit să știm apoi :

Într. Care au fost determinantele vocației literare ; cît și dacă Ion Minulescu este debitor eredității, mediului, culturii sau altor factori ?

R. Dacă este debitor eredității ? Poate că da, într-o oarecare măsură. Cînd trăia, tata ne vorbea de o mătușă a lui, Lena, moartă de foarte tînără. O fată care citea foarte mult și care se prăpădește — cum se spunea pe vremuri — de un of la inimă ; tatăl ei, Ștefan Ciucă, un negustor priceput, dar om simplu, n-a lăsat-o să plece la Paris pentru studii. Înțelegeți ușor mentalitatea oamenilor de atunci. Mătușa Lena i-a transmis probabil tatălui meu gustul lecturii. Din biblioteca ei tata lua cărți și în lunile de vară se refugia într-un pătuiag ce-și făcuse în nuc și citea ceasuri întregi.

Dar cultura și rafinamentul de colecționar al tatălui meu îi sînt tributare celor cinci ani petrecuți la Paris, unde a cunoscut oameni deosebiți, între care pe Moréas. Era pe atunci scriitorul en vogue. I-a fost prezentat de un bun prieten, Galanis, pictorul grec care i-a făcut cel dintîi portret. Dacă nu mă înșel, s-au întîlnit la cafeneaua Vachette. Moréas i-ar fi spus : „Dacă vrei să devii un scriitor cunoscut, va trebui să rămîi în Franța și să scrii în franțuzește". Tata a preferat să revină în 1905 în țară și să creeze aici pentru ai lui și între ai lui.

Într. Odată înapoiat în țară, desigur, a început să scrie. Probabil scrisese versuri și mai înainte. Cînd a debutat și ce ne puteți spune despre criticii care i-au recunoscut primii talentul ?

R. Debutul literar și-l face în anii de școală. Recunoașterea în public datează însă din 1905, odată cu apariția poeziei : *Celei care minte*. La consacrarea lui este cert că a contribuit în bună măsură Caragiale, care — într-o scrisoare adresată de la Berlin criticului Dragomirescu — îl întreba ce știe despre Ion Minulescu. Dealtminteri însuși marele Ion Luca avea să scrie o poezie în genul celei din : *„În orașul cu trei sute de biserici"*, fapt consemnat de Șerban Cioculescu. [1]

[1] Șerban Cioculescu : *I. L. Caragiale. Opere 3*, 1962. Edit. pt. literatură, pag. 826 și Șerban Cioculescu : *Caragialiana*, Edit. Eminescu, 1974, pag. 66, 295–296, 315.

Intr. Romanțele apărute acum atrag deci atenția masei de cititori și a scriitorilor asupra noului poet. Care este însă întîia operă cu mare audiență la public și cum explicați acest succes ?

Pentru comparație, transcriem fabula politică a lui Caragiale, intitulată LITANIE. *Pentru sfirșitul lumii* (publicată în ziarul *Opinia*, Iași, 10 febr. 1908) și poezia lui Minulescu : *În orașul cu trei sute de biserici.*

L I T A N I E

Pentru sfirșitul lumii

Trageți clopotele !
Trageți clopotele !
Faceți zi și noapte rugăciuni !
Scoateți moaște și icoane
făcătoare de minuni !

Trageți clopotele !
E sfirșitul lumii !
Ceasul judecății a sunat.
Sfintele așezăminte
din adînc s-au clătinat.

Trageți clopotele !
Stă gheena gata . . .
Iadul toate cîngile și-a-ntins ;
Clocotește smoala neagră
pe jeraticul încins.

Trageți clopotele !
Ardeți ceară și tămîie,
Ridicați la cer litanii !
Toți cu frunțile-n țărînă,
bateți sute de metanii !

Trageți clopotele !
Suflă duhul diavolului
molipsind pe mari și mici :

În orașul cu trei sute de biserici

În orașul cu trei sute de biserici
De trei ani,
Sună clopotele-ntruna . . .
Și orașu-i plin de lume
Ce se-ntreabă :
— Unde-i sfîntul ? . . .
Unde-i sfînta fără nume ? . . .
Pentru cine sună-ntruna clopotele
de trei ani ? . . .

Preoții-mbrăcați în negru ca și cioclii,
De trei ani,
Încruntați privesc mulțimea albă
adunată-n stradă,
Preoții-mbrăcați în negrul păsărilor
mari de pradă,
Tremură cînd văd mulțimea răzvrătită
de trei ani ! . . .

— Unde-i sfîntul ?
Unde-i sfînta fără nume ?
Să ne spună
Pentru cine sună-ntruna clopotele
de trei ani ?
Cui trimitem noi atîtea lumînări
Și-atîția bani ?
Unde-i sfînta iertătoare
de păcate ? . . .
Să ne spună . . .

Antichrist [1] străbate lumea
cu oştiri de eretici.

Trageţi clopotele !
Ocoliţi-l !
Şi huliţi-l !
Toţi cu groază şi din toată inima
Imbălaţi-l,
Blestemaţi-l,
Să fie anaftema !
Şi scrîşniţi şi-n piept vă bateţi
pravoslavnici mici şi mari !
Trageţi clopotele !
Trageţi clopotele, clopotari !
Maica Domnului Slăvita
Ce-a născut pe Nefăcut,
Apără-ne !
Apără-ne !
Apără-ne de ispita
Fiului lui Belzebut." [2]

Şi-ntrebările mulţimii răzvrătite
Se ridică
Ca şi valurile mării frămîntate
de furtună,
Şi-n oraşul cu trei sute de biserici,
Parcă pică
Din văzduh ameninţarea :
— Să ne spună... să ne spună...
. . . . . .

. . . . . .

În oraşul cu trei sute de biserici
De trei zile
Nu mai sună nici un clopot —
nici un clopot de aramă ;
Şi oraşul cu trei sute de biserici,
De trei zile,
Pare-a fi pictat în dosul unui
geam de panoramă !...

La „Note şi variante" din vol. *Caragiale — Opere, 3* (pag. 827), Şerban Cioculescu scrie, referindu-se la *LITANIE* : „... Sub raportul libertăţilor formale, autorul a urmat poate ceva din exemplul lui Ion Minulescu, ale cărui inovaţii le urmărise cu simpatie în *Convorbiri. (Convorbiri critice*, revistă condusă de prof. Mihail Dragomirescu, n.n.). Într-o scrisoare redactată către Mihail Dragomirescu, prin care însoţeşte trimiterea unor fabule, în vara anului precedent (1907, n.n.). citim în *Post-Scriptum* :

„Rogu-te cine o fi Ion Minulescu ? *În oraşul cu trei sute de biserici* este ceva nepreţuit. Asta nu mai e domnişoară ! ăsta e bărbat ! Bravo lui ! De mult n-am avut aşa impresie. Îl salut călduros şi-i mulţumesc pentru înalta plăcere ce mi-a făcut cu ciudatele-i versuri ! Dar despre el, mai pe larg, cînd voi avea plăcerea să te revăz".

R. Opera care a întrunit sufragiile majorităţii poartă titlul prea bine cunoscut azi : *Romanţe pentru mai tîrziu.* Dar şi faţă de volumul acesta, ca şi faţă de tot ce a semnat tata, critica a fost contradictorie. De-a lungul anilor pertinent au scris Perpessicius, Tudor Vianu (post-faţa la volumul de poezii din 1957), Mihai Gafiţa, Dumitru Micu, Adrian Marino, Lidia Bote. Unii nu l-au înţeles ; au emis păreri false, datorate unei lecturi superficiale. Au fost glasuri care i-au reproşat că versurile

[1] Aluzie la Take Ionescu (politician burghez, 1858–1922).

[2] Aluzie la acelaşi Take Ionescu, poreclit astfel de duşmanii săi politici.

lui nu îmbracă idei filozofice, dar lectorul din 1908–1909 ca și tineretul de azi au îmbrățișat cu căldură opera lui. Asta, cred eu, mulțumită împămîntenirii simbolismului la noi prin versurile tatii. El a voit să intre în literatură cu o poezie care să acapareze publicul, să-l facă receptiv noului curent. Pentru aceasta a venit cu versuri de factură nouă, impresionînd printr-un lexic neologistic și variat, prin muzicalitate, versli-brism, printr-o bogată paletă de culoare (care înrudește poezia lui cu pictura).

Într. Toate calitățile acestea sînt învederate de la primul volum de succes : *Romanțe pentru mai tîrziu.* Dar de ce *Romanțe pentru mai tîrziu* ? De ce acest titlu ?

R. Titlul este simbolic. Poetul socotea că publicul românesc nu-i încă pregătit pentru a recepta marea formulă artistică. Spre bucuria lui, s-a înșelat. Încă din 1908 și pînă în timpul nostru romanțele n-au fost „pentru mai tîrziu", ci pentru azi, pentru contemporaneitate.

Într. Poetul a iubit desigur acest volum care i-a adus notorietatea, după cum le va fi prețuit și pe celelalte. Dar trebuie să fi fost între tot ce a scris o lucrare pe care o prefera, pe care o simțea mai aproape de inima lui. Dacă o cunoașteți, vă rugăm s-o numiți și să ne arătați și motivul predilecției.

R. Sincer vorbind nu știu care era opera preferată a tatălui meu. Știu însă care era poezia mai aproape de inima lui. E vorba de : „Acuarelă", dedicată mamei. Motivul : niște întîmplări din viață și prietenia cu soții Donici de la Huși care-i inspiraseră versurile.

Într. „Acuarelă" este o poezie cu mare audiență la public. Am citit undeva că atunci cînd era recitată de autor entuziasmul auditorilor era de maximă intensitate. Manifestarea aceasta îl va fi bucurat mult pe poet. Ce alte satisfacții i-a adus lui Minulescu travaliul poetic ?

R. Mari satisfacții ! De ordin moral, spiritual, desigur. Astfel, între cele două războaie el a fost vedeta poeziei românești, deși erau în perioada aceea poeți mai profunzi decît el, ca de pildă Blaga. El a fost însă foarte iubit. Aproape în fiecare săptămînă i se cerea cîte un interviu. Adesea era invitat la șezători unde, nu exagerez afirmînd, era totdeauna cap de afiș. Și iată pentru ce : tata își spunea foarte frumos versurile ; poezia o juca, o trăia, o recita acompaniată de o gestică sugestivă și cel ce o asculta o înțelegea mai bine. Trebuie căutat aici și motivul pentru care tata era mereu invitat de organizatorii șezătorilor literare. Aceștia voiau să aibă săli pline și sala să se cutremure de aplauze la . . . „scenă deschisă".

Într. Era un bun actor. Așa l-au cunoscut toți cei ce au avut fericirea să-l asculte. Dar și un temperament deosebit. Desprindeți, vă rugăm, cîteva date biografice care să ni-l releve.

R. Un bun actor și un temperament deosebit ! Într-adevăr, era un om foarte volubil, foarte plin de viață, care antrena în conversație. Afirmația mea poate fi verificată și de cei ce n-au avut prilejul să-l asculte. Mărturie stă pînza lui Camil Ressu de la Palatul Republicii. E intitulată „Terasa Otetelișanu". Un local de altădată, amplasat pe locul unde azi e Palatul telefoanelor. Acolo se adunau scriitorii și artiștii vremii. Pe pînza aceasta se poate vedea cum aproape toți, și cu deosebire Corneliu Moldovanu, stau aplecați spre tata și ascultă. Era un causeur extraordinar, dublat de un om de aleasă cultură. Avea o conversație foarte colorată, uneori chiar foarte aprinsă, cînd ceva îl enerva . . . dar după cinci minute se liniștea, surîdea și începea să fluiere. Avea o conversație vie ; nimic monoton în ea. Era foarte stenic. Și în înfățișarea fizică era stenic, deși umbla în baston (poate din comoditate, poate fiindcă „așa se purta"). Așa a fost pînă în anii pătrunderii germanilor la noi în țară, pînă în anii guvernării legionare. De atunci a devenit altul. A devenit un blazat, un resemnat, un quasi-taciturn și așa a rămas pînă în ultima zi a vieții, 11 aprilie 1944.

Intr. În tabloul de care ați amintit sînt cîțiva scriitori și artiști strînși în jurul poetului. De care a fost mai apropiat sufletește Ion Minulescu și pe care dintre ei ați avut prilejul să-i cunoașteți ?

R. În casa noastră veneau adesea prozatori, poeți, pictori, compozitori. Aș putea numi, așa cum mi-i aduce spontan memoria, pe Liviu Rebreanu, Cazaban, Mihail Sorbul, Nanu, Stamatiad, plasticienii Ressu, Medrea, Dărăscu, muzicienii Castaldi, Cuclin (unul dintre cei mai buni prieteni ai tatii).

Intr. În afară de aceștia poetul a avut permanent alături pe Claudia Millian-Minulescu, mama dv. Ce ne puteți spune despre comuniunea lor spirituală ?

R. Într-adevăr, se poate vorbi de o reală comuniune spirituală, deși, permiteți-mi o glumă, aveau . . . odăi separate, opuse una alteia, pentru că n-au voit niciodată să se influențeze în lucrările lor. Mai mult ! Nu-și comunicau intențiile, planurile lor scriitoricești pînă ce opera nu era finită. Atunci se invitau reciproc la o lectură în comun. Aceasta era singura lor întîlnire în domeniul creației. Aveau totuși aceeași sensibilitate, aceleași gusturi artistice, o afinitate de gîndire extraordinară, ba chiar o similitudine în modul de viață. Precum în artă, așa și în viață. Niciodată nu s-au influențat unul pe altul. Fiecare avea libertatea lui de mișcare, numai că la anumite date eram toți împreună, indiferent unde ne-am fi aflat (la aniversări etc.). Erau zile și chiar ore respectate cu sfințenie. La dejun, de pildă, la orele 13, tata era totdeauna punctual. În restul timpului fiecare era o entitate, un ins independent. Cu toate acestea, cum am spus, între ei a fost o fuziune sufletească extraordinară, care pentru ochiul din afară era

invizibilă. Lucrul acesta se poate vedea și din amintirile publicate de mama.

Intr. Împreună cu Claudia Millian poetul a făcut din căminul lor o „colecție de artă". Fiți amabilă și vorbiți-ne de cîteva din numeroasele ei piese rare.

R. Aici, în prima cameră, care a fost camera mamei, sînt multe icoane pe sticlă, adunate de ei din diferite regiuni ale țării. Unele dintre ele au fost reproduse în catalogul pentru străinătate. Mama mea a făcut și ea arte plastice. Pînă pe la 1930 tata a sfătuit-o să nu lucreze, pentru că nu era suficient de... modernistă. Apoi, a rugat-o să facă portretul bunicii, „mama Alexandrina", care se află în camera tatii. Și a început să lucreze intens : poezie și artă plastică (pictură, sculptură, mozaic). Are aici un mozaic cu material de Murano, material din care s-au lucrat toate mozaicurile bizantine. Subiectul : o Madonă inspirată după o icoană românească pe sticlă. În aceeași odaie a mamei puteți vedea și cîteva fotografii, amintiri prețioase : scriitoarea franceză Colette, foarte legată de mama, care ne-a vizitat cînd a fost în țară și căreia mama i-a făcut un portret (aflat azi la un prieten al familiei, Solacolu). Alături de fotografia Colettei se află aceea a Marthei Bibescu și a celebrei actrițe Cécile Sorel, toate cu măgulitoare dedicații. Iar aici (pe un perete de la ușă), calendarul oprit în ziua plecării ei dintre noi : 21 septembrie 1961.

(Trecem prin celelalte camere ale apartamentului : cîteva icoane și o mulțime de tablouri semnate : Ressu, Victor Brauner, Ștefan Popescu, Iser, Ciucurencu, P. Iorgulescu-Jor, Năsturel etc. ; o sculptură în bronz a lui O. Han reprezentînd pe Claudia Millian Minulescu, un dulap chinezesc din lemn sculptat și policromat din secolele XVII–XVIII, ceramică, stampe etc. De remarcat două capete în lut : Veronica Micle și Eminescu, acesta deosebit de expresiv, lucrate de Claudia Minulescu.)

Pășind în odaia poetului, ne vorbește din nou amfitrioana:

— Aici era camera tatii. Aceleași podoabe ca pretutindeni : stampe japoneze, miniaturi persane, icoane pe sticlă și pe lemn, cel mai vechi portret din 1904, al lui, semnat la Paris de Galanis, cu dedicația : „À mon gros Minulescu", și cel din urmă cu autograful lui Camil Ressu ; portretul bunicii Alexandrina lucrat de mama ; biroul, cu candela brîncovenească transformată în lampă, un vas oriental cu un fume-cigare în care își punea restul de havană, pipele. Aici era garsoniera lui tăicuțu. Aici, la această masă lucra. Lucra numai seara. Aici îl găseam noi, care veneam mai tîrziu. La 7–7,30 seara el era acasă. Mînca ușor și după aceea începea să lucreze pînă la 12–1 noaptea. Cafeaua și-o făcea singur. Era o plăcere a lui. Și la dejun și cînd aveam oaspeți el prepara cafeaua.

Pe birou avea penarul ; o piesă veche de prin 1755. (Pe pereți tablouri lucrate de Iser, Ressu, Galanis, Claudia Millian, un splendid portret, în culori vii, al Mioarei Minulescu în anii cei mai roz, executat de Traian Cornescu în 1917 în refugiul de la Iași.) În spatele biroului, biblioteca. Sînt aici cîteva sute de volume. Tata nu păstra decît autorii cu care avea strînse afinități. Celelalte cărți, după ce le citea, le urca la pod, le strîngea în saci și din cînd în cînd ne vizita anticarul Penchas care le achiziționa. Tot ce păstra, lega – precum vedeți – în cretoane înflorate, încît biblioteca lui e ca o grădină unde culorile se armonizează, bucurînd ochiul. Autorii preferați sînt francezi și doi ruși : Dostoevski și Maiakovski, transpuși în limba franceză.

În dreapta biroului, un calendar mic cu o caricatură de Tacorian. Fila ce n-a mai fost ruptă poartă data 11 aprilie 1944, zi în care s-a închis în somn de piatră ultimul vis al poetului.

MUZEUL MEMORIAL MIHAI CODREANU „VILA SONET" – IAȘI [1]

Muzeul memorial „Mihai Codreanu" a fost inaugurat în vara anului 1970. Celebrul sonetist a trăit între 25 iulie 1876 – 23 oct. 1957, înmormîntat fiind în cimitirul „Eternitatea" din Iași. Este unul din cei mai de seamă sonetiști ai noștri, căruia Al. Philippide i-a intuit destinul poetic : . . . „după Codreanu nimeni nu mai poate scrie sonete în românește, fără să nu-i sufere, cît de puțin, influența. Din acest punct de vedere, Codreanu e sigur mereu că va exercita o tiranică obsesie asupra generațiilor de poeți".

Referindu-se la autodefinirea poetului din celebrul vers : „Lirismul meu e stăpînit și rece", G. Ibrăileanu l-a apreciat alegoric : „Sentimentele la acest poet sînt comprimate. În subsol dinamul e puternic, dar sus lumina e albă și rece și abia trimite o slabă căldură împrejur".

Timp de șase decenii Mihai Codreanu a trudit cu migală mii și mii de ore ca să înalțe această „cetate întărită", cum califică Lovinescu construcția sonetelor sale.

Iată pentru ce în 1925 i se atribuie lui Mihai Codreanu, în urma raportului făcut de Octavian Goga și Mihail Sadoveanu, marele premiu național de poezie.

Vila Sonet, grațioasă construcție, a fost totdeauna o gazdă generoasă. Aici veneau și citeau adesea din operele lor M. Sadoveanu, Ionel și Păstorel Teodoreanu, Otilia Cazimir, G. Topîrceanu, Demostene Botez, George Lesnea, elevul Labiș și mulți alți „viețiști" (membri ai cenaclului „Viața Românească"). Dar dintre toți „cel mai sclipitor causeur", cum recunoaște Otilia Cazimir, era amfitrionul. Și totuși, sub raport uman, Mihai Codreanu a fost un martir ; de la vîrsta de 65 ani și-a pierdut complet vederea. Din pricina aceasta munca asupra versului a fost titanică. Gîndea stihurile, le purta în minte, le plimba cu el, le cizela și apoi le dicta totdeauna aceleiași persoane.

[1] Str. Rece, nr. 5.

Nu şi-a pierdut însă nici o clipă distincţia şi nici o fărîmă din bucuria de a primi oaspeţi. Şi astăzi te întîmpină îmbietor sufrageria cu masa întinsă, cu tacîmurile de argint şi cupele în care cîndva se turna :

„Vin vechi, vin generos, buchet de vise,
Bătrîn sfătos de-nţelepciune plin,
Rugină nobilă, Cotnar senin".

(Din *Cîntecul deşertăciunii)*

Totul e de o curăţenie sărbătorească ; o lumină blîndă te mîngîie precum odinioară pe cei trecuţi acum la „Masa umbrelor".

Numai cele două ceasornice şi-au oprit acele la ora cînd poetul a luat loc şi el la aceeaşi masă a tăcerii.

În vitrine — coperţile volumelor sale de versuri : *Diafane* (Iaşi, 1901), *Din cînd în cînd* (Bucureşti,1903), *Statui* (Iaşi, 1914), *Turnul de fildeş* (Buc., 1929), *Sonete* (Buc., 1957) etc.

Tot aici, ori împodobind pereţii, certificatul de naştere al lui „Mihailu fiu a D-lui Mihail Codreanu", fotografii de familie, fotografii ale poetului la diverse vîrste, numeroase diplome şi distincţii (medalia Bene-Merenti cl. I, Ordinul Muncii cl. I ş.a.), toate acestea fiindcă „a putut să dea limbii româneşti în dar cele mai lapidare stihuri" (T. Arghezi) şi pentru rodnica sa activitate ca director al Naţionalului ieşean şi rector al Conservatorului din capitala Moldovei ; o fotografie a poetului Edmond Rostand, din care Mihai Codreanu a tradus magistral piesa *Cyrano de Bergerac* (1921).

MUZEUL MEMORIAL GEORGE BACOVIA[1] – BUCUREȘTI

O casă modestă de poet pe cît de sărac în resurse materiale pe atît de bogat în cele spirituale, unul dintre cei ce ilustrează identitatea poezie-sărăcie, trăită și formulată de Eminescu, unul dintre cei trei mari B (Bacovia, Blaga, Barbu) – după o expresie cu audiență largă azi, unul dintre inovatorii poeziei românești și precursor al liricii moderne mondiale (opinie justă, motivată caloric, probatoriu de Agatha Grigorescu-Bacovia [2]).

În curte, bustul poetului sub care stă scris simplu : „George Bacovia, poet român, 1881–1957", așa cum ar fi scris el însuși, care fugea de emfază, de stil prețios, de vorbe multe și umflate. (Poate de aceea va fi fugit de cenaclul lui Macedonski, deși acesta îi publicase primele poezii în *Literatorul* și, intuindu-i talentul, îl elogiase, de data aceasta fără gratuitate, cu totală acoperire, scriind la apariția volumului *Plumb* : „Poete scump, pe frunte, / Porți mîndre flori de laur / Căci singur pînă astăzi / Din Plumb făcut-ai aur").

În casa din strada ce-i poartă numele, poetul a locuit din octombrie 1933 și pînă la 22 mai 1957. Ceasul deșteptător pe care l-a privit insistent înainte de a se stinge s-a oprit la 8 și 10 minute, ora fatală, iar din calendar nu s-a mai rupt nici o filă dincolo de 22 mai 1957.

În holul de la intrare, pe peretele din stînga, este expusă macheta, lucrată de Milița Pătrașcu, a unui basorelief pe piatră funerară de la Cimitirul Bellu și care reprezintă pe soții Bacovia ; în mijloc – creații de vis, nedefinite, ca umbre plutinde peste versuri neînchegate, iar mai jos frînturi desprinse din *Marș funebru :*

---

[1] București, str. Bacovia, 63 (șoseaua Giurgiului).

[2] Vezi Al. Raicu, *Luminile oglinzilor*, ed. Minerva, Buc., 1974, pag. 67. cf. și N. Manolescu, *Bacovia, azi*, în „România literară", 26 dec. 1974.

„Lugubrul marş al lui Chopin
Îl repeta cu nebunie

. . . . . .

Şi lung gemea arcuşu-acum pe strună
Îngrozitorul marş, lugubru, funerar . . .

. . . . . .

Apoi se-ntinse-o noapte de vecie.

Tot în hol se poate vedea un portret al poetului, în ulei, executat de pictorul A. Coman în 1941, tablouri ale părinţilor, fotografii (poetul citind, poetul cu vioara, un hobby al lui Bacovia), o parte din bibiliotecă, fotografii cu prietenii (cu Cicerone Theodorescu, unul din devotaţi), revista *Muzica*, dedicată aniversării a 75 de ani de la naşterea poetului, cu cîntece pe versurile sale, masca mortuară şi mîna poetului în ghips, pentru care Agatha Bacovia a scris emoţionantele stihuri :

„Stau lîngă mîna ce mi-a desmierdat
În ani de vis obrazu-nrourat . . .

Cît mă-nfioară alba mînă rece,
Prin care mută seva vieţii trece

Insinuantă şi ne-nduplecată
Ca marmura în care e sculptată . . .

(Mîna poetului)

Pe un piedestal, capul poetului, sculptură de I. Crişan (lucrare expusă şi la Praga, Varşovia, Budapesta).

O machetă în ghips a Militei Pătraşcu – proiect de monument pentru oraşul Bacău, locul natal al poetului [1], apoi un dulap sculptat în stil românesc, o vitrină cu operele poetului în româneşte şi cîteva traduse în limbi de mare circulaţie, poezii originale (manuscrise), un autoportret şi alte cîteva desene cu semnătura lui Bacovia.

---

[1] toponimic care i-a inspirat pseudonimul literar (numele de familie al poetului era Vasiliu) de la o formă străveche (Bacov), la Bacău fiind de prin secolul XVI-lea şi o eparhie : „Ordinul Bacovienssis" ; după alţii Bacovia derivă de la componenta Baccho+via=calea lui Bacchus.

În camera de lucru – biroul pe care se găsesc „uneltele" poetului, două portrete ale soției poetului, un dulap pe etajera căruia se află ceasul și calendarul (despre care am scris mai sus), un divan.

Solicitată să scrie o carte despre soțul ei, Agatha Grigorescu a semnat o lucrare foarte documentată, elaborată la modul liric, care-l apropie pe Bacovia și mai mult de inima lectorului.

În ultima vreme lucra la o suită dramatică, în care urma să înfățișeze anii grei (și au fost mulți) din viața tovarășului ei de viață.

După 1944 opera poetului s-a tipărit în tiraje de masă și s-a bucurat de prețuirea pe drept meritată a partidului și statului socialist. Ea a cules și sufragiile unanim elogioase ale criticii.

MUZEUL MEMORIAL MIHAIL SADOVEANU – COMUNA VÎNĂTORI (NEAMȚ)

„Poetului fără seamăn al graiului nostru, norodul întreg îi va așeza pe creștet coroana simbolică de Voievod – de ultim voievod al sufletului moldovenesc" (George Lesnea) [1]. Pentru că „... niciodată frumusețile acestui pămînt românesc, din văile line ale Moldovei de sus pînă în plaiurile ardelenești, din singurătățile Deltei pînă în stîncile pădurоase ale Călimanului – niciodată poezia naturii îmbinate cu poezia trecutului nu și-au găsit o expresie atît de pătrunzătoare, cu rezonanțe atît de profunde în sufletul nostru". (Otilia Cazimir)

Cu pietatea cu care au fost scrise rîndurile acestea [2], ne-am strecurat și noi pașii în lăcașul poeziei de la Vînători. Totul era tihnă adîncă și monumentală tăcere – cum va fi fost, pe cînd gîndea aici, în zilele sale, Marele Taciturn.

Albul pur al zidurilor de la intrare e îmbrățișat de verdele nepieritor al brazilor. În hol te întîmpină portretul unei „femei blînde și frumoase, cu păr auriu" și ochi mari, albaștri, cu o umbră de zîmbet amar. E chipul Profirei Sadoveanu, mama scriitorului, lucrat de pictorul **Știubei** [I]. Alături este al tatălui, avocatul Sadoveanu. În prima cameră sînt fotografii din copilărie, de la clasele primare cu dl. Busuioc „unul dintre cei mai pricepuți și mai devotați pedagogi", prin care „am cunoscut pe Creangă și am învățat punctuația" (M. Sadoveanu : *Anii de ucenicie*). Mărturie – *Metoda nouă de Scriere și Cetire pentru uzul clasei I primară* de Ion Creangă și alții, așezată în vitrină. Fotografii din anii de studii la gimnaziul din Fălticeni, amintind de profesorii Neculai Apostol de limba română și Stino de franceză [II], fotocopii ale începuturilor literare : debutul în revista *Dracu – ziar umorist septemânal național liberal* cu schița umoristică : *D-șoara M. din Fălticeni*, semnată de Mihai din Pașcani, la 20 aprilie 1897 ; *Cîntecul mărturisirii*

---

[1] George Lesnea – cu prilejul semicentenarului Sadoveanu.

[2] Vezi Constantin Mitru, *Ei l-au cunoscut pe Sadoveanu.*

(fragment din *Tragedia Galatei*, un poem eroi-comic în cinci cînturi şi două mii trei sute de versuri), compus între 1898–1899 de Sadoveanu şi colegii C. Moţet şi Harelaos Mihale sub impulsul unei sancţiuni disciplinare, remarcabil prin fluenţa versurilor şi umorul tineresc ; liceul naţional din Iaşi unde „circulau toate ideile generoase ale timpului, toate literaturile europene în traducere franceză" climat intelectual în care tînărul învăţăcel a pătruns „ca într-o baie de lumină" ; primele patru volume, publicate în 1904 : *Povestiri*, premiat de Academie, *Şoimii*, *Dureri înăbuşite*, *Crişma lui Moş Precu*, apariţie explosivă mulţumită căreia anul 1904 e supranumit de Iorga „anul Sadoveanu". A doua cameră prezintă chipuri de scriitori de la *Viaţa Românească*, o fotografie de la o şezătoare literară cu Beldiceanu, Hortensia Papadat-Bengescu, M. Codreanu, P. Rotică, Topîrceanu, facsimile, imagini care relevă activitatea de director al Naţionalului ieşean [III] şi pe aceea – foarte puţin cunoscută – de autor dramatic, [1] coperta şi articole (fotocopii) de la revista *Însemnări literare* (1919), unde, pînă la reapariţia *Vieţii Româneşti* (1920), „este reunită vechea grupare a *Vieţii Româneşti* şi se păstrează orientarea ei generală" ; casa de la Copou (Iaşi), fosta casă Kogălniceanu. Aici, „autorul va rămîne [2] aproape două decenii şi va reveni, pentru a se izola şi a scrie chiar şi după mutarea la Bucureşti". Este perioada prolifică din activitatea lui Sadoveanu. Sînt anii cînd apar : *Venea o moară pe Siret*, *Împărăţia apelor*, *Ţara de dincolo de negură*, *Hanu Ancuţei*. Momentul solemn al intrării scriitorului în tagma nemuritorilor (Academie, 1921) constituie prilejul în care iconografia – testimoniu al geniului – copleşeşte şi înfioară. În a treia cameră se găseşte mărturia că „acest mare cîntăreţ al vieţii universale e cel mai suav zugrăvitor al femeii tinere şi al dragostei celei dintîi" (G. Călinescu). Sînt coperţile romanelor „tîrgului provincial" : *Floare ofilită*, *Apa morţilor*, *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*, *Însemnările lui Neculai Manea*, apoi acelea ale romanelor istorice. În camera a patra sînt facsimile şi coperţi ale lucrărilor editate după 1944. Impresionant şi edificator, în bibliotecă se află peste 20 volume mari de *Istoria românilor*. În următoarea încăpere sînt fotografii din ultimii ani, portretul făcut de Baba [IV], despre care, intuindu-i neastîmpărul căutărilor din timpul creaţiei, maestrul exclamă : „Şi aista cred că are pe dracul într-însul". Urmează sufrageria, cu un splendid trofeu deasupra uşii : un cocoş de munte vînat de scriitor prin codrii Transilvaniei în 1931, casa de la Bradu-Strîmb, peisaje în care simţirea divină a lui Sadoveanu trăieşte panteistic. Într-un colţ, uneltele de vînă-

[1] A scris piesele : *Un mic incident* (tragi-comedie, 1907) ; *Domnu Popovici* (1909) ; *De ziua mamei* (1911) şi *Zile vesele după război* (1918).

[2] din toamna lui 1918.

toare și de pescuit. În salon, pe lîngă mobila specifică, scrinuri cumpărate de scriitor cu o vechime de peste o sută de ani, bustul în bronz al amfitrionului, sculptat de Vlasiu, pianul — care prilejuiește în fiecare an — între 19 octombrie și 5 noiembrie (data nașterii și a morții), concerte din Chopin, Liszt, Grieg — compozitorii preferați ai regretatului dispărut. În sfîrșit, ultima încăpere (a opta) are un birou deasupra căruia sînt patru tablouri de Afane Teodoreanu (fiu al lui Ionel Teodoreanu și al Ștefanei Velisar), o etajeră cu cărți, unde — în orele lui de comunicare cu precursorii — va fi umblat cu devoțiune, precum însuși o mărturisește : „Pun opera lui Caragiale în raft, la locul ei : aici e Eminescu, alături Caragiale. Cărțile lor sînt urme sfinte în care dorm gîndurile, suferințele și aspirațiile lor. Spun rău, căci nu dorm, sînt treze și vii cum e căldura, cum e lumina și necontenit pătrund, fecundează și îmbunătățesc sufletele noastre".

Părăsind încăperile din Vînătorii Neamțului, ne sunau în amintire cuvintele altui titan, George Călinescu .

. . . „El vede și aude, înaintea lui totul se mișcă și cîntă sau stă într-o nemișcare vibrantă. Pădurile îmbracă pămîntul în valuri, lacurile lucesc în fundul prăpăstiilor, revărsările de ape, stuhăriile ; păpurișurile freamătă de vietăți, furtuna răscolește sălciile și încrețește luciul bălții, ploile cad diluviale, izvorul forfotește sub molizi, muntele se înalță himalaian, rîpos, dezbrăcat de orice verdeață, plin de singurătăți, iarba nouă năpădește dumbrăvile nelocuite de om, ieșind prin iarba veche. Priveliștile și simfoniile naturii sînt în cărțile lui Mihail Sadoveanu infinite, opera lui însăși e o țară pe care o străbatem mereu, uimiți de splendoarea și de ineditul ei". [1]

Addenda

I) „Mama mea era țărancă de pe malul Moldovei, de la Verșeni. Numele ei de familie era Ursaki ; cel de botez, Profira . . . Călătoriile cu mama, la Verșeni, am început a le face pe cînd aveam trei ani.

. . . mama a murit țărancă ; avea numai treizeci și patru de ani cînd s-a prăpădit.

Cînd a murit, aveam paisprezece ani, elev al gimnaziului din Folticeni. A fost o lovitură așa de brutală, încît am simțit-o îndelung după aceea. Era între mine și mama o legătură strînsă de iubire . . . Eu o iubeam pentru că era veselă, expansivă și bună prietenă cu mine și pentru că-mi povestea frumos și tainic lucruri de la noi de la Mol-

[1] G. Călinescu — prefață la vol. *Sadoveanu, romane și povestiri istorice*, 1961, E.P.L., pag. XI, XIV.

dova" ... (Citat din „Mărturisiri literare" organizate de D. Caracostea, Edit. Minerva, Buc., 1971, pag. 172–173).

II) Neculai Apostol, profesorul de română, lăsase la o parte gramatica uscată a programului şi ne atrăsese spre frumuseţile literaturii, aducîndu-ne la cunoaştere îndeosebi pe Eminescu.

Încă din clasa a doua de gimnaziu, începusem a scrie şi a ilustra, ... un roman haiducesc în mai multe tomuri. Se chema *Florea Corbeanu*, haiducul ... Haiducul meu erou şi-a isprăvit cariera în mîinile domnului Stino, care, confiscîndu-mi-l, m-a privit cu milă. Lăsînd acest personagiu cufundat în raftul uitării, m-am întors cu însufleţire nouă spre versuri ... Am umplut caiete întregi cu sute de poezii ... Soarta tuturor caietelor ... a fost să se ducă la rîpă cu puhoaiele [1] ... În anul ultim al gimnaziului, într-o zi de noiemvrie, am fost cuprins într-o febră aprigă de nevoia să scriu o istorisire care ar ieşi oarecum din propria mea substanţă.

... M-am aşezat la masă şi am scris zece ori douăsprezece ore ... Am recitit bucata a doua zi, am copiat-o în cursul săptămînii, am prezentat-o domnului Apostol, profesorul de română.

Avea un titlu cam romanţios. Nu mi-l mai aduc aminte. Domnul Apostol mi l-a schimbat. l-a zis *Cu arcanul*. M-a poftit la o convorbire particulară, mi-a spus cîteva cuvinte bune şi mi-a dat sfaturi în ce priveşte compoziţia şi redactarea. M-a îndemnat să scriu cît poftesc, dacă simt nevoia să fac asta, dar să nu public decît mult mai tîrziu („Mărturisiri literare", pag. 197–198).

III) Despre activitatea la *Naţionalul* din Iaşi scrie Sandu Teleajen (Const. Mitru, op. cit., pag. 83, 84, 85) :

Pe cînd era director al Teatrului Naţional, Mihail Sadoveanu editează în locul programului obişnuit de sală o revistă săptămînală, *Teatrul*.

... „În tot timpul celor douăzeci şi şapte de ani (1910–1937 n.n.) cît a vegheat neobosit la progresul şi înălţarea în prestigiu a Teatrului Naţional din Iaşi, M. Sadoveanu a acordat cea mai mare atenţie promovării dramaturgiei originale". Se spune că tot el l-a convins pe Miluţă Gheorghiu să joace în travesti rolul Chiriţei din comediile lui Alecsandri.

IV) Chipul lui Sadoveanu văzut de un ochi de pictor :

... „În vara lui 1952 i-am început portretul.

---

[1] Poate că Sadoveanu este totuşi o pierdere pentru poezie. Versurile din *Tragediile Galatei* scrise la 19 ani şi cele inspirate de Valeria Mitru din anii senectuţii aparente, a căror delicateţe şi profundă trăire le atestă Ştefana Velisar, confirmă regretul nostru.

... Instalat ca de obicei în fotoliul său, venerabilul meu model avea grandoarea cea mai autentică și frumusețea celui mai veritabil Doge venețian. Privirea rece marca sever caracterul feței cu trăsături de medalie, nasul ușor acvilin, gura desenată aspru, bărbia puternică și rotundă, părul de un alb strălucitor. (Un bărbat frumos și-i făcea plăcere să i-o spui, n.n.)... Am început portretul cu o pasiune pe care nu o mai cunoscusem de mult. La ora aceea eram obsedat de lumea pînzelor lui Tintoretto, Bassano, Tizian, Veronese, Greco. Lucram nervos. Gemeam, din cînd în cînd mă trezeam vorbind de unul singur. Maestrul poza tăcut în fotoliu. Într-o zi, după ce privirea sa aparent absentă mă iscodise, îl auzii șoptind către un prieten, martor la ședința noastră :

— Și aista cred că are pe dracul într-însul".

(Corneliu Baba, în *Ei l-au cunoscut pe Sadoveanu*, pag. 235–236)

MUZEUL MEMORIAL TUDOR ARGHEZI[1] – BUCUREȘTI

Casa de la Mărțișor, de unde poetul putea privi „poarta neagră" a fostei închisori Văcărești, este o istorie în piatră a operei argheziene : cu fiecare nouă înălțare a ei, s-a mai adunat la edificiul slovei încă un gînd trecut prin tiparniță. O aripă nouă a mai crescut pe trupul casei cu povești, alte visuri au plecat din penița sa genială. Pentru că numai astfel, prin cărți – cu povești despre alții și mai puțin despre sine – Tudor Arghezi[2] a înțeles să se trădeze. Altminteri n-a vorbit niciodată despre el. Invitat să se confeseze, a răspuns înflorat și evaziv, disimulînd amănuntul în spatele unei horbote imense de dantelă albă. Ca să cunoaștem motivele acestei rețineri și să scoatem din tainițe puținele secrete scăpate de cenzura discreției, citățm – și pentru deliciul spiritual al cititorului – cîteva fragmente din pseudomărturisirea publicată în *Revista Fundațiilor*, anul VIII, 1 dec. 1941, nr. 12, pag. 483–507, sub titlul *Dintr-un foișor :*

. . . „Gîndul amintirilor mi-a fugit întotdeauna cum a venit.

Să trăiești de două ori un lucru trăit odată cu adevărat e afară din cale de mult . . . Cel care gîndește un act al lui, petrecut cu 30 de ani mai înainte, îl deformează cu drept cuvînt . . .

---

[1] București, str. Mărțișor (șoseaua Olteniței).

[2] Numele de familie, Ion Theodorescu. Tudor Arghezi – pseudonim a cărui origine nu se cunoaștea – a suscitat fantezia istoricilor literari. Unul îl deriva din Arie și Ghezie, doi călugări schismatici, pe care marele făurar de la Mărțișor i-ar fi agreat pentru pornirile lor de răzmeriță. O explicație evazivă a dat poetul lui Al. Căprariu, publicată în „Tribuna" de la Cluj. – „De unde numele de Arghezi ?" – „Al meu, Ion Teodorescu, mi s-a părut unul ca multe altele. Voiam un nume care să bîzîie . . . Voiam un nume care să zîzîie asemenea albinei care, încărcată de poverile cîmpului, se reîntoarce la stup". De fapt, e numele femeii (Arghesi Rozalia) care i-a ocrotit copilăria. (C. Popescu-Cadem în „Manuscriptum", nr. 1 (1976), p. 156).

... Există o curiozitate maladivă și degenerată fixată asupra scriitorului care s-a ridicat cu un lat de palmă peste epoca lui. Ea se satisface uitîndu-se pe gaura cheii.

O viață e un trecut de scutece întinse pe o frînghie, care poate să fie ridicată mai sus ori lăsată mai jos, cu o prăjină, mai oblică sau mai verticală. Omul se povestește pe sine fals... Însuși bolnavul pe care-l doare într-un loc precis descrie medicului o durere de alături sau de dincolo de sfera ei. Sînt minții adevărate, și ale naturii și ale conștiinței...

... Apucă-te și scrie-ți viața, mi-a spus dl Cineva. [1] Dumneata ești un om de constrîngeri și eliminări. Din tot ce-ai scris ai dat afară ceva, ai ascuns, ți-ai interzis ceva și ai reținut puțin. Știu, a fost un stil al expresiei frînte, o discreție voită, o refulare violentă. Dintr-un trunchi ai construit o nuia, cînd cu săcurea, cînd cu briceagul. I-ai sucit gîtul vieții.

... Singura dată, în toată viața, am trimis, la 16 ani, o poezie revistei socialiste *Lumea nouă*. [2] Fusesem odată dus de colegii de școală la clubul din strada Doamnei și-mi plăcuse...

... Trimisesem o poezie numai ca să concurez un coleg de bancă, poet consacrat de unanimitatea notei trei în catalogul clasei și care, purtînd părul lung și nasturele hainei cusut tocmai sus, la gît, își acomodase un cap după D-l. Radu Rosetti, [3] care și-l confecționase pe al lui după François Coppée, un as, cum se zice azi, al epocii literare de la Paris.

Colegului meu de bancă nu i-a răspuns redacția revistei nimic și el s-a consolat, afirmînd că plicul cu manuscrise, pe care avusese grijă să-l ducă „personal", se rătăcise... Mie mi s-a răspuns la rubrica redacției: „Mai știi de unde sare iepurele?"... Nici n-am urmărit mai mult...

... Am scris sumedenie de versuri în manuscris și am tipărit cartea mea de versuri, cea dintîi, la 47 de ani... Întîrziasem asupra orariului meu cu 7 ani, gîndul meu statornic fiind să scot o carte, dacă se va putea, la 40 de ani — și o singură carte. Nu devenisem profesionist, interzicîndu-mi categoric să-mi fac din ce mocnea mai delicat, iradiant, o meserie — și adevărata carte a unui artist cred că e una, cu

---

[1] Profesorul universitar D. Caracostea care a invitat pe scriitorii de prestigiu ai vremii (O. Goga, G. Galaction, M. Sadoveanu, I. Minulescu, L. Rebreanu, I. Barbu, T. Arghezi etc.) să vorbească studenților despre viața lor și despre procesul de creație. Tot ce au spus a strîns în volumul *Mărturisiri literare*.

[2] Se știe că mai apoi, fără să i se ceară consimțămîntul, Cocea, fostul coleg de liceu, i-a publicat cîteva poezii dintr-un caiet de versuri rămas la el. Poetul se afla pe atunci în străinătate.

[3] Avocat celebru și scriitor.

condiția să fie unică . . . Mai tîrziu, a trebuit să cedez și să public mult mai mult decît voiam.

Neavînd avere părintească, a trebuit să o cîștig, pentru că nu mi s-a împăcat firea cu boema, cu gheata scîlcie, cu mătreața de pe guler, cu cămașa murdară . . . Natura mi-a dat un ceea ce se cheamă standard de viață ridicat, care nu putea să fie alimentat dintr-o profesie de subaltern, și cea dintîi avere adunată, la fizic și la moral, a fost o ireductibilă independență. De cîte ori am simțit că o îndatorire plătită mă face număr curent, am părăsit-o, riscînd să mor de foame, însă foarte încredințat de contrariul, cum a și fost întotdeauna.

Am făcut multe meserii și am trecut prin vîltori ca un cîine care le biruie, preocupat să scape de înec un singur obiect. Obiectul cîinelui meu era . . . condeiul. Mi l-a dus în gură ani de zile vitejește.

. . . Dar de multe ori redactarea dintr-o dată iese proastă. La citire, a doua zi, ești înspăimîntat. Scos din fire și pișcat în punctul de onoare, bagi în foc și faci a doua redactare, poate că mai bună. Se întîmplă ca tocmai a patra să capete față. Dar pînă atunci te lași . . . Pot să scriu din nou ceva, dar nu pot să mă copiez . . ."

Poetul n-a lăsat decît formele definitive. Toate mărturiile travaliului de atelier au fost distruse. „Eu nu-mi iubesc manuscrisul", se zice că ar fi o propoziție ce-i aparține. Și, pentru a putea surprinde cîteva din secretele procesului său de creație, am vizitat casa-muzeu de la Mărțișor.

În curtea de la Mărțișor, pe locul unde a fost cea dintîi căsuță ridicată de Tudor Arghezi și soția sa Paraschiva și apoi prisaca, se află azi mormintele lor.

În imediata apropiere — o casă cu un singur nivel și o cameră mare unde poetul își instalase tipografia. Avea aici 6 mașini la care în decembrie 1947 s-a imprimat broșura *Drumul cu povești* prin contribuția colectivului arghezian : făurarul de frumuseți a scris-o, Baruțu (Iosif Teodorescu), care în 12 martie 1947 primise cartea de lucrător tipograf, a tipărit-o, Mitzura a făcut desenele și Paraschiva i-a gospodărit. Cărticica a apărut în două sute și ceva de exemplare.

Dacă însă astăzi nu se mai află în fosta tipografie nici unul din aceste exemplare, se găsesc însă prețioase mărturii despre viața și prietenii lui Arghezi. Astfel, o fotografie ni-l înfățișează pe Gala Galaction (Pișculescu Grigore, mai mare cu un an decît Theodorescu Ion, și atît de bun prieten cu el, încît s-a lăsat să rămînă repetent pentru a fi amîndoi colegi de clasă). Cîmpul de la Mărțișor, unde și-au durat casă soții Arghezi, a fost o sugestie a poetului. Impresionat de drumurile pe care prin 1919 le făcea Paraschiva aproape zilnic la închisoarea Văcărești să aducă oalele cu mîncare pentru soțul ei și ceilalți tovarăși de suferință (Slavici, Grossman, Karnabatt etc.), drumuri lungi,

înecate de mocirlă și noroaie, străbătute pe jos, soțul i-ar fi zis : „Puică [1], ce-ar fi să ne căutăm noi un loc aici, ca să fii mai aproape de m-o mai aresta ?" Și propunerea s-a împlinit curînd.

Fotografii ale poetului : una cu nelipsita țigară, alta cu faimosul Zdreanță, Arghezi în grădina de la Mărțișor și, sub chipul său o definiție a Mărțișorului în stilul amfitrionului.

Intrăm în casă. Sîntem la etaj. Într-un cerdac, unde-și primea vara oaspeții (Galaction, Cocea, Paul Anghel), este un birou (pe care-l plimbase pe la diverse tipografii), un bust (singurul în care se recunoștea poetul), lucrat de Ștefan Băieșan (un moț mort de tînăr). În sala următoare, o machetă a casei, confecționată cu ocazia filmului „Prisaca" al lui Paul Anghel ; de aici intrăm într-o încăpere, cît o chilioară, unde — mai mult decît oriunde — artistului îi plăcea să-și țese broderiile ; mobilă simplă — o măsuță de brad, mici daruri de la admiratori : o lampă cu fitil de la un timișorean, o casetă cu unelte de la Grupul școlar de petrol Cîmpina, valiza pe care a avut-o la Cernica, apoi la Geneva și, în sfîrșit, în lagărul de la Tîrgu-Jiu, un dulap vechi din primii ani ai căsătoriei cu inițialele T.A. și în care se mai află și acum sticle și sticluțe cu diverse esențe din care fostul chimist-laborant de la Chitila prepara soției apă de mîini, apă de colonie etc. ; ochelarii de motocicletă, Arghezi fiind unul dintre primii motocicliști români (făcînd deseori, cînd era în Elveția, drumul peste Alpi, în Franța), un aparat de radio Atwater Kent, al cărui difuzor se scotea sîmbăta și duminica pe fereastră să-l asculte vecinii din mahala și să-și scuipe în sîn babele ca să alunge necuratu' din cutie. Aici, în cămăruța aceasta, a scris pamfletul *Baroane*. Tableta a apărut în ziarul *Informația zilei*. Cînd l-a scris, autorul și-a chemat toată familia să-și spună opinia. Era 12 noaptea. L-au ascultat cu toții și pe rînd și-au dat aprobarea. Paraschiva a rostit prima : „Puică, ție ți s-a făcut de pușcărie, dar trimite-l imediat la ziar". Mitzura și Baruțu n-au contrazis-o. La cenzură n-au voit să-i dea drumul, dar schimbîndu-se echipa, a intrat în tură tînărul scriitor Ion Th. Ilea, care și-a pus viza „bun de imprimat". [2] Articolul a apărut și, pînă să se trezească autoritățile, a fost tras în trei ediții. Toată Capitala exulta. Telefonic scriitorul a fost întrebat de un colonel, care apăruse în redacția ziarului, ce vrea să spună articolul și pe cine vizează. I-a răspuns că spune exact ce a înțeles și vizează persoana la care sigur că d-sa se gîndește. Din ordinul Mareșalului Antonescu a fost arestat și condus la Tîrgu-Jiu. După ce a fost ridicat de agenții Siguranței, au sosit și trimișii Gestapoului. Pasărea însă le scăpase. Au țipat, au percheziționat, dar n-au mai găsit nimic. Tot ce putea să-l acuze fusese ars în soba mare din dormitor. La Tîrgu-Jiu a fost dus

[1] Apelativ ce-l foloseau reciproc soții.

[2] Boris Buzilă, *Mărturii în amurg*, ed. Dacia, Cluj, 1974, pag. 110.

în cabinetul comandantului, colonelul Șerban Milcoveanu. Cînd au rămas singuri, ofițerul s-a ridicat în picioare, i-a strîns mîna și a scos din buzunarul de la piept articolul : — „L-am citit și vă felicit, d-le Arghezi".

Din chilioară intrăm în „casa propriu-zisă" compusă din sufragerie, dormitor, bibliotecă, camera de lucru. În sufragerie — mobilă specifică unei atari încăperi. Remarcăm un gramofon vechi pe care se mai găsește un disc din îndepărtate vremuri. Aparatul este un dar al soțului pentru vajnica bucovineancă. În vitrina bufetului o cupă mică de cristal, paharul de căsătorie al celor doi, din care peste 50 de ani au băut împreună, la onomasticile respective, Ion și Paraschiva. Un tablou de Șirato (două femei la cîmp) din 1917, la care Arghezi ținea foarte mult și unul de Isachie.

În dormitorul familiei, foarte multe păpuși mari, frumoase, bine păstrate. Aici e și soba care a mistuit zeci și sute de pagini în perioada dominației fasciste. Familia a conservat însă și obiectul în care s-au ascuns o parte din manuscrise : o mască de gaze care ani de zile a stat îngropată în grădină, la loc ferit. De acolo și din alte colțuri de taină au scos și au publicat — după 23 August — poezii și tablete poetul și, nu de mult, Mitzura Arghezi. Fotografii ale familiei, ale Paraschivei cu sora ei (în costume bucovinene). Pe soție a cunoscut-o la un incendiu din centrul capitalei. Era prin 1911. Paraschiva era pe atunci tînără și foarte drăguță. A văzut apropiindu-se de ea unul cu cioc și cu un șal mare, gros, înfășurat neglijent în jurul gîtului (după moda de la Paris, de unde nu de mult plecase). L-a văzut și s-a întrebat : — Ce-o fi vrînd străinul ăsta de la mine ? „Străinul" voia să intre în vorbă, dar bucovineanca nu-și tocise încă țepii suspiciunii. Cu greu și îndîrjită a intrat în dialog. Apoi, filmul s-a derulat firesc.

În bibliotecă — o vitrină cu decorații românești și străine, medalia premiului Herder și multe cărți frumos legate.

Ultima încăpere este camera de lucru.

Pe birou — o foaie albă pe care stă scris numai : „Păzește-te în tot ce faci, meserie, gîndire, credință, de ostentația îngîmfării". Este una din așa-numitele de el „sugestii" pe care obișnuia să le treacă zilnic ca un îndreptar, ca un vade-mecum-etic, ca o idee de la care să plece o tabletă, pe o bucățică de hîrtie prinsă în colțul mapei.

Tot pe birou, un autoportret făcut la Frieburg, în 1906. Acestea toate sus, la etaj, unde se află instalat Muzeul.

MUZEUL MEMORIAL CEZAR PETRESCU – BUȘTENI [1]

Un fulg de imaculată zăpadă pierdut în verdele peren al pădurii de brazi, așa arată casa în care peste două decenii pana i-a fost lui Cezar Petrescu confident tăcut, prieten înțelegător, plin de neastîmpăr și ardoare.

Imobilul a fost cumpărat în 1937. A fost renovat, înfrumusețat și apoi mărit prin construirea unui etaj.

La intrare ne întîmpină trecutul, trecutul de răzmeriță, de luptă, printr-una din figurile lui cele mai inimoase, dar și cea mai barbar torturată : *Horia*.

Din antreu se deschide un hol mare cu fotolii, gravuri, tablouri. Mobila și toate obiectele – majoritatea în stil românesc – conservă locul și ordinea pe care le-a fixat însuși scriitorul.

Desenele și pînzele poartă semnături de prestigiu : Teodorescu-Sion, Iser, Demian, Loewendhal, Victor Ion Popa etc. Un tablou naiv pentru „Fram, ursul polar" i-a trimis scriitorului un elev (anonim) de clasa a III-a primară.

În prima cameră de pe stînga holului, sufrageria. Următoarea este biroul de „zile mari", de „ocazii solemne", unde primea oaspeți rari pentru discuții protocolare, editori etc. Pe un perete – o bibliotecă și cărți, multe cărți, elegant înveșmîntate.

Prima cameră din dreapta, o *Cronologie – Cezar Petrescu* ne prezintă succint viața și opera lui, ca de pildă :

„La 1(14) decembrie 1892 se naște la Hodora-Cotnari (Iași), în casa bunicilor săi după mamă, scriitorul Cezar Petrescu, din tată oltean, fiu de țăran clăcaș din satul Boldul-de-Sus – Caracal – și mama moldoveancă, fiica lui Iordache și a Smarandei Comoniță, din ținutul Neamț".

Copilăria și-o petrece în mediul rural, la școala de agricultură din Păncești-Dragomirești – Roman, astăzi Centrul Școlar nr. 1 Trifești –

[1] Bușteni (Prahova) – stațiune climaterică pe șoseaua București–Predeal.

Roman, unde tatăl său, Dimitrie Petrescu, inginer agronom ... era profesor și director.

Anii de învățătură și-i începe în casa părintească ... Încă de la vîrsta de 9 ani manifestă două înclinații dominante : patima precoce a cititului și dubla vocație : scrisul și desenul.

Moare prematur tatăl (47 ani), la 16 martie 1907 ; ... mama (35 ani) cu cei 7 orfani minori se strămută la Iași.

În Iași continuă studiile liceale (V–VII) la Liceul Național, azi liceul M. Sadoveanu ; clasa a VIII-a e pregătită în particular. Primele prietenii intelectuale : Const. Motaș, viitorul savant speolog, Ionel și Păstorel Teodoreanu.

1911 – Studii universitare : Facultatea juridică, Iași. Ca student în anul I (1912) debutează în publicistică la *Facla* lui N. D. Cocea, denunțînd incultura tineretului universitar și naționalismul șovin.

1914 – La 21 de ani e licențiat în drept.

1915–16 – Între 22–23 ani, activitate sporadică în presa ieșeană, urmărind fără succes să trăiască din scris. Părăsește temporar lașul ... Mai tîrziu, în perioada armistițiului, revine.

1918–1922 – Ani de peregrinări. La 13 dec. 1918 părăsește definitiv lașul în căutarea unei soluții de existență prin scris. În 4 ani – scurte etape experimentale : București–Cernăuți–București–Cluj în care timp reușește să-și valorifice talentul și întemeiază un ziar *Bucovina*, o revistă de polemică *Hiena*, în București, și cea mai prețuită revistă a epocii, *Gîndirea*, la Cluj.

1922 – Cluj : Publică primul volum de proză *Scrisorile unui răzeș*, distins cu marele premiu pentru proză de Soc. scriitorilor români și de Academia Română.

1922–1933 : Perioada ascendentă de creație cu 6 volume de nuvele și 8 romane, din care primul, *Întunecare* (1928), îl consacră romancier. Romancierul începuse cu succes *Cronica românească a veacului XX* (asupra căreia exponatele vor reveni).

Un facsimil al primei pagini a revistei *Gîndirea literară, artistică și socială*, directori Cezar Petrescu și D. I. Cucu, anul I, nr. 1, 1 mai 1921, cu articolul-program : *Cuvinte pentru drum* și poezia *Rătăcire*, semnată de Adrian Maniu.

O hartă cu toate localitățile în care viața și opera scriitorului s-au interferat.

Un panou cu ziarele la care a colaborat sau pe care le-a condus la București, Cernăuți, Iași și, deasupra, concluzia stigmatizatoare pentru epoca respectivă :

„Ani și ani m-am aciuat pe la diferite redacții de ziare unde asistam – și adesea participam cu scrisul cotidian – la efervescența celei

mai acute actualități, la frenezia celor mai nesăbuite pasiuni, aviditățí, ambiții, abjecții, trădări, vînzări". Semnat Cezar Petrescu.

Romanul *Întunecare* îl scrie lîngă Roman, în comuna Porcești, unde era medic de plasă o soră a scriitorului. (Tot aproape de Roman, la Avereşti, pune — mai trîziu — bazele ciclului *Fantasticul interior.)*

În aceeași cameră, cîteva pagini autobiografice scrise mărunt, nervos, fluent, cu puține adăugiri sau ștersături.

O vitrină întreagă ne vorbește despre tatăl scriitorului, Dimitrie Petrescu, originar din Oltenia, copil sărac care fuge de acasă, ca să învețe carte la București, unde urmează școala de silvicultură de la Herăstrău. Este trimis cu o bursă la Paris, ca să-și continue studiile (1883–85). Revine din Franța cu titlul de doctor în științele economice.

Tatăl i-a îndrumat primii pași de elev ; mama (femeie frumoasă căreia fiul îi seamănă, după o fotografie din primii ani ai copilăriei) îi cultivă pasiunea pentru lectură — citindu-i povești de Creangă — și pentru desen, ținîndu-i la dispoziție creioane colorate și hîrtie ad libitum. [1]

De aceea fiul și-a adorat mama, dar a și necăjit-o — ca orice copil — (era cel mai mare), pentru că sub o fotografie din ultimii ei ani (decedată 1956), scrie pe prima filă a romanului *Tapirul :* „Pentru mamaia, căreia i-am scos mulți peri albi, de la odorul care cel puțin și i-a scos singur. Cu dragoste filială".

Mama i-a încurajat lectura și i-a înlesnit afirmarea vocației artistice. Dar cel ce i-a îndrumat primele manifestări literare a fost — ca și în cazul Sadoveanu — profesorul Nicolae Apostol — care îi predă limba română în clasele II–III–IV la gimnaziul din Roman (a se vedea mai jos).

Prima încercare literară, pe care Muzeul o menționează, la vîrsta de 12 ani și jumătate, datată 27.V.1905 are titlul : *Spre Cămin* (prezentînd manuscrisul original).

Debutul și-l face în revista *Sămănătorul,* anul VI, Nr. 35 din 26 august 1907 cu schița *Scrisori.*

Într-un interviu publicat de *Gazeta literară* din 24 ian. 1957 și intitulat : *Cum am devenit scriitor,* Cezar Petrescu face interesante declarații pigmentate cu umor, precizînd cui și în ce măsură îi este tributară „vocația" sa de scriitor. Citǎm fragmentar :

„Întrucît mă privește, actuala meserie calificată de scriitor — eu mă încăpățînez a-i spune : vocație de scriitor ! — își are originea în timp cu mult înainte de a fi gîngăvit și de a fi scrijelat pe tăblița de ardezie primele slove din Abecedar : o-i, oi ; bo-i, boi !

---

[1] după dorință (în latinește).

Oricît de paradoxal s-ar părea, adevărul este că m-am grăbit a face dovada că eram predestinat a deveni scriitor înaintea oilor şi boilor din Abecedar, înainte de a învăţa să scriu şi să citesc . . .

Să mă explic . . .

Ceea ce ştiu cert înainte de orice este că m-am pomenit cu ochii deschişi la viaţă, între cărţi, într-o casă unde biblioteca ţinea locul iconostasului, unde cartea era un obiect domestic, ca lingura, ceaşca de apă ori lampa de gaz.

Cînd mieunam, cînd scheunam ori mă sclifoseam amar, neconsolat de cine ştie ce nădufuri ale vîrstei . . . întru a mă alina şi a înceta cu asurzitoarele zbierete de protest, în loc de turta dulce . . . căpătam un album cu imagini din colecţiile profesionale ale tatei, dascăl de biologie şi specialist agronom . . .

. . . Astfel, înainte de a mă învrednici să gînguresc cuvintele . . . asupra mea lucrau imaginile din acele atlasuri, albume, cataloage, prospecte . . .

. . . Deocamdată, la vîrsta de trei ani . . . măzgăleam cu plumburi colorate şi cu frenezie o cantitate considerabilă de hîrtie, improvizînd după mintea şi priceperea mea cele mai diverse şi mai năstruşnice poze . . .

Alegerea mea era făcută. Destinul pecetluit. Scriitor ! Scriitor, nu pictor, nu desenator, nu caricaturist, acuarelist, gravor . . .

. . . Norocul a vrut să iau act mai conştient de această vocaţie, datorită unui alt dascăl de limba şi literatura română . . . Profesor de limba română (la gimnaziul din Roman, n.n.) era Nicolae Apostol, fostul dascăl al lui Mihail Sadoveanu cu vreo zece-doisprezece ani în urmă. Un cărturar de prestigiu, om înalt, voinic, chipeş, îngrijit la port şi la vorbă, cu o mare autoritate asupra elevilor.

. . . Nicolae Apostol m-a urmărit în feluritele recorduri de viteză şi de dexteritate la temele de stil şi compoziţie, declarîndu-se satisfăcut de ele, recompensîndu-le cu notele maxime, dar abţinîndu-se de la orice comentariu sau pronostic. Abia în primăvară, către sfîrşitul anului s-a pronunţat intervenind în existenţa şi în formaţia mea scriitoricească în modul cel mai decisiv şi mai rodnic . . .

. . . Dar din acea zi (cînd profesorul le-a dat un extemporal cu tema : „Seara, în cimitir", n.n.), cu poveţele şi îndrumările directe, cu sugestiile împărtăşite tatei, m-a luat pe seama lui. Ca mărturie a recunoaşterei pe care i-o port pînă în ziua de azi, i-am închinat din toată inima romanul „Apostol", singura carte dedicată cuiva . . .

. . . drumul îmi era acum deschis înainte.

... Primele pagini de literatură și primele articole tipărite – ce importanță mai au ?

Ele, în orice caz, nu mai răspund la întrebarea : „Cum am devenit scriitor ?" Fiindcă atunci cînd au apărut în conștiința mea, devenisem de mult scriitor, precum fac mărturie miile și miile de pagini scrise cu migală, cu perseverență, după sfatul și îndemnul lui Nicolae Apostol".

Fără ca desenul să fie „son violon d'Ingres", ci cel mult un hobby, un divertisment, o deconectare, literatul s-a amuzat creionînd cînd capete de politicieni (Dimitrie Sturdza, Petre Carp, Nicolae Iorga), cînd femei cu trup de silfidă și chip subtilizat, ori propria-i caricatură (de licean) sau portretul favoritei (o pisică) etc.

Dar „îndeletnicirea scriitoricească am socotit-o întotdeauna unica-mi rațiune de existență, unica justificare a trecerii mele prin viață", scrie Cezar Petrescu sub o fotografie a sa care-l prezintă concentrat, cu stiloul alergînd pe pagină, la masa de lucru.

El însuși și-a împărțit opera în șase cicluri, pe teme. Volumele fiecărui ciclu sînt dispuse în vitrine separate. Astfel ciclul I cu *tema satelor* are în vitrină : *Scrisorile unui răzeș, Apostol, 1907* – considerat și roman autobiografic, întrucît în vol. I vorbește despre cunoscuți, prieteni și familie (despre bunicii dinspre mamă care aveau 18 copii, mama scriitorului fiind al treilea născut și unde, cînd veneau cu toții, erau vreo 70 la masă). Aici și o precizare a lui Cezar Petrescu relevantă și pentru modestia lui : „Fără a mă asemui pe departe cu marele Balzac, încercat-am și eu, năzuit-am și eu să scriu o *Cronică* a epocii mele, a patriei mele, a poporului nostru".

Ciclul II : *război și pace* – cu lucrările : *Întunecare, Aurul negru, Comoara regelui Dromihet, Ochii strigoiului, Vladim sau Drumul pierdut* (cu ultima filă, manuscris original, din acest roman rămas neterminat, pentru că, trebuind să meargă la București, scriitorul este răpus acolo de un infarct).

Ciclul III : *tîrgurile unde se moare* – cu : *Drumul cu plopi, Oraș patriarhal, La paradis general.*

Ciclul IV : *capitala care ucide : Calea Victoriei, Duminica orbului.*

Ciclul V : *fantasticul interior* – în care sînt incluse *Baletul mecanic, Omul care și-a ucis umbra, Aranca, știma lacurilor, Simfonia fantastică* (scrisă în opt zile).

Ciclul VI : *satiricon* – cu *Greta Garbo, Floare de agave, Cain și Abel.*

În sfîrșit, un ultim ciclu : *rădăcinile din celălalt veac,* proiectat pe mari dimensiuni, din care n-a reușit să scrie decît *Romanul lui Eminescu* (pentru care vitrina prezintă și un tabel sinoptic al familiei Eminovici întocmit și folosit de autor la elaborarea cărții).

Literatură pentru copii : volumul de mare succes : *Fram, ursul polar* (scris la Cernat, lîngă Braşov), *Omul de zăpadă, Neghiniţă, Iliuţă copilul.*

Eseuri : Despre scris şi scriitori, Mărturiile unui scriitor, Scriitorul şi epoca sa.

După 23 August 1944 „opera tipărită acum confirmă ataşamentul scriitorului pentru clasa muncitoare" : *Războiul lui Ion Săracu* (1945), *Două inimi tinere* (1951), *Nepoata lui Moş Ursache* (1953), *Vino şi vezi* (1954), *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mîine* (1955), *Vladim sau Drumul pierdut,* roman editat postum (1962).

Opera i-a fost distinsă cu diferite premii (premiul II de Stat, laureat al premiului de Stat – 1954 etc.), iar în 1955 a fost ales membru al Academiei. Tradusă în majoritatea limbilor europene, s-a bucurat de elogiile criticii româneşti şi străine. (În marele Larousse e caracterizat astfel : „romancier réaliste, Cezar Petrescu, laisse percer, à travers son pessimisme, un mélange de pitié et de révolte devant la tragédie humaine" [1].

Confraţii înşişi, pe opere proprii, îşi consemnează amiciţia şi preţuirea : „Domnului Cezar Petrescu, scriitor cu soare, din partea unui copist de umbră, Tudor Arghezi" ; „Lui Cezar Petrescu, în semn de statornică prietenie şi neclintită amiciţie, Al. Philippide" ; „Lui Cezar Petrescu posteritatea-n alte sone / Va spune-aşa, şi nu-n zadar, / E-un Theodorescu, Cicerone /, Însă Petrescu, e-un Cezar !" semnat Cicerone Theodorescu ; apoi, măgulitoare semne de admiraţie şi de caldă prietenie de la Liviu Rebreanu, Panait Istrati, Mihail Sadoveanu, Lily, Ionel şi Păstorel Teodoreanu, Zaharia Stancu, Georges Duhamel etc.

O vitrină expune o parte din operele lui traduse în franceză, maghiară, rusă, germană, spaniolă, italiană ş.a. (*Aranca, ştima lacurilor* – un exemplar bilingv, în franţuzeşte şi românește), apoi tălmăciri făcute de el din Balzac, Tolstoi, Gorki, Şolohov (care-i mulţumeşte pentru traducerea romanului *Pe Donul liniştit* şi-l gratulează, exclamînd : „Maestre, m-ai depăşit !").

O fotografie cu prietenii : Demostene Botez, M. Sadoveanu şi M. Sorbul – la Congresul Uniunii scriitorilor din R.P.R. – Bucureşti, 1956 şi manuscrisul poeziei *Casa noastră,* semnat Demostene Botez, încheie bogata serie a exponatelor de la parter.

La etaj, într-un hol mare, se deschid toate încăperile. Aici este biroul unde lucra, unde-şi primea prietenii, sub oblăduirea lui Eminescu (cap lucrat în bronz de O. Hahn), dormitorul, cabinetul de presă

---

[1] „romancier realist, Cezar Petrescu lasă să se întrevadă, prin pesimismul său, o îmbinare de milă şi revoltă în faţa tragediei umane".

în care se găsește colecția imensă a circa 18 000 de ziare și reviste, românești și străine ; pretutindeni cărți, cărți, profuziune de cărți. Veranda — unde scria vara și pe masa căreia se păstrează ultimul articol : *După dezbateri, faptele*, scris pentru *Scînteia*, dar neterminat (sept. 1960), pentru că venise mașina să-l ia la București.

În sfîrșit, o fotografie intitulată : „Pe urmele lui Cezar Petrescu în capitala țării", cu imaginile a zece imobile în care a locuit — și cu cea din urmă, unde zbuciumul peregrinului a poposit pentru totdeauna : cimitirul Bellu.

MUZEELE MEMORIALE LIVIU REBREANU
– comuna REBREANU (fostă PRISLOP) și VALEA-MARE

De la Năsăud evităm șoseaua principală și o apucăm pe drumul de picior, de-a lungul Someșului, spre Prislop. Locuri sărace. Lîngă podul nou, picioarele vechiului pod despre care vorbește „Ion". Peste pod, Jidovița. La 3 km, Prislopul. În marginea satului, pe dreapta, casa unde și-a petrecut o parte din viață scriitorul Liviu Rebreanu – „domnișorul Liviu" – cum îi spun localnicii și astăzi. Peste drum, pe malul unui pîrîu, într-un triunghi îngust și sărac, locul pe care altădată a fost casa lui Ion al Boldijarului.

„De cînd romanul Ion a devenit prea cunoscut... satul Prislop a dobîndit o faimă pe care n-a nădăjduit-o niciodată", este constatarea veridică scrisă pe panoul : „Pe urmele romanului Ion" din Muzeul memorial Rebreanu, aflat la marginea comunei.

Casa, împrejmuită de pomi, urcată pe o colină, te întîmpină cu un bust al scriitorului. Chipul în bronz ne-a amintit portretele smălțuite în cuvinte de cei ce odinioară l-au cunoscut :

„Înalt și chipeș, cu albastră și vie privire, zîmbind cu șirurile sclipitoare ale dinților, potrivindu-și cu stereotip gest domol șuvița de zăpadă prea timpurie ce-i brăzda fruntea, Liviu Rebreanu întîmpina pe oricine cu mîna întinsă, cu glas melodios ce spulbera emoțiile". [1]

Alexandru George completează portretul moral, precizînd : „în omul acesta cumpănit și imparțial, rece și stăpînit, clocotea un suflet romantic, sentimental și, pe alocuri, de o candoare puerilă". [2]

Muzeul dispune de trei camere. În prima – facsimile din *Golanii* [I], *Calvarul, Ițic Ștrul, dezertor, Proștii* [II] etc. ; fotografii din anii de studiu ; ediții vechi și noi din nuvele ; o vitrină cu revistele editate de el : *Mișcarea literară, România literară, Scena* (condusă de Mihail Sorbul) ; Liviu Rebreanu-dramaturg (*Cadrilul, Apostolii, Plicul* [III] ; apoi, mărturii

---

[1] Horia Oprescu, *Scriitori în lumina documentelor.*

[2] Alexandru George, *Liviu Rebreanu – un suflet romantic.*

ale unei activități mai puțin cunoscute, aceea de autor didactic (un abecedar, o carte de citire, aritmetică, gramatică, geografie) ; o vitrină mare care-i prezintă opera în circuitul universal (traduceri în franceză, engleză, rusă, germană, italiană etc.).

În camera a doua sînt expuse studii, monografii și amintiri despre scriitor ; fotografia lui Emil Rebreanu, deasupra unei vitrine care conservă relicve emoționante : bucăți din spînzurătoarea lui, boneta, porthartul, vesta de student a zbuciumatului frate ; facsimile din *Pădurea spînzuraților*[IV] și *Răscoala* ; un panou deosebit de interesant intitulat „Pe urmele romanului Ion", înfățișînd în centrul lui personajele reale care au filiații cu eroii cărții : Rodovica lui Ignat Tabără (Ana), Livia Rebreanu (modelul Laurei), învățătorul Zăgreanu, preotul Ion Belciug, poreclit în roman „pămătuful" ; pe cele două laturi ale panoului sînt zece imagini interesante prin autenticitatea lor : casa preotului Belciug, aceea a lui Ion al Glanetașului, interior din casa lui Ion etc. ; pe peretele de lîngă panou e costumul Anei, iar pe cel din față acela al lui Ion ; schița satului Prislop făcută de Rebreanu (una din numeroasele dovezi ale spiritului meticulos, sub imperiul căruia lucra romancierul).

În ultima cameră se găsesc fotografii de familie, însoțite de note care probează că pasiunea pentru scris fusese transmisă de Vasile Rebreanu, tatăl, fost coleg la Năsăud cu Coșbuc și autor de povestiri publicate ; o avusese Livia, care semnase versuri de romantică gingășie și Emil. Tot aici, mobilier de epocă (birou, oglindă, fotolii).

Muzeul memorial de la *Valea-Mare* (1 km de la Pitești) este instalat într-o casă ridicată după indicațiile scriitorului. Avea în spate 3–4 pogoane de vie aleasă cu al cărei rod Rebreanu se mîndrea și vreo 17 stupi de albine, pe care singur le îngrijea, poate și pentru că își găsea în ele afinități în fervoarea muncii și perfecțiunea geometrică a construcției.

În hol este o vitrină cu fotografia scriitorului, a soției și a fiicei. O scrisoare a celei din urmă, de la vîrsta de 4–5 ani, felicitîndu-l de aniversare : 27 N. (oiembrie) și în care sărbătoritul e numit „drăguțul, scumpul, divinul tătic". Exponatele ne pun în contact cu desene ale romancierului, talent pe care i-l ignoram (dar pe care l-au avut mulți scriitori : Delavrancea, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Topîrceanu etc.). O fotografie în care apare în uniformă de ofițer în armata austriacă (ultimul din dreapta) ne amintește că în septembrie 1906 a fost „promovat" locotenent de infanterie la regimentul nr. 2 din garnizoana Gyula. Demisionează la 12 februarie 1908 și trece mai apoi granița în România. [1]

---

[1] Însoțit de tatăl său – învățătorul Vasile Rebreanu – pînă la gara Năsăud. La despărțire, îi urează feciorului : „să ajungi cît Coșbuc de mare !"

Urmează un panou cu ziarele și revistele la care a colaborat : *Ordinea* – unde este angajat imediat ce vine în țară [1] – *Mișcarea literară*, expusă cu prima pagină, în care Marcel Iancu a creionat chipurile colaboratorilor : Rebreanu, Perpessicius, Tudor Vianu, G. Cardaș, Scarlat Struțeanu, A. Dominic, Felix Aderca, Marcel Iancu, G. Breazul ; desene de Șirato care surprind scene caracteristice din schițele prozatorului.

În camera din dreapta este o foarte interesantă hartă a romanelor lui Rebreanu cu locul unde au fost scrise și data apariției :

Ion – București, 1920.
Pădurea spînzuraților – București, 1922.
Adam și Eva – București, 1925.
Ciuleandra – Orlat (Sibiu) și Maieru, 1927.
Crăișorul Horia – Lugoj și Orlat, 1929.
Răscoala – Valea-Mare, 1932.
Jar – București și Valea-Mare, 1934.
Gorila – București și Valea-Mare, 1938.
Amîndoi – Valea-Mare, 1940.

Un roman, la care a renunțat, dar pe care îl menționează este *Șarpele*. Motivul : eroina [2] trăia, rănile nu erau încă cicatrizate și drama de odinioară trebuia uitată.

Un moment solemn fixează fotografia ce-l prezintă în costum de academician rostind discursul de recepție „Lauda țăranului român" în fața noilor colegi, printre care figura memorabilă a nemuritorului Nicolae Iorga.

Dedicații, în care citești nu amabilitatea de circumstanță, ci mai degrabă admirația ori nostalgia unei amintiri ; scriu pe opere personale Agatha Grigorescu, Adrian Maniu, Mihai Beniuc, Tudor Vianu („Domnului Liviu Rebreanu – cu grelele amintiri ale unui lung trecut, cu iubire și admirație", Tudor Vianu, 27 mai 1942) etc.

O hartă a călătoriilor făcute în străinătate (cele mai multe ca ambasador al literelor românești : scriitor, președinte al Societății Scriitorilor Români, director al Teatrului Național) : Italia, Spania, Belgia, Franța, Germania, Anglia, Suedia, Norvegia etc., din care s-a născut volumul : *Metropole*.

Fotografii, scene din viață ; sufrageria, biroul și biblioteca ; în sfîrșit un panou – indicînd alfabetic – limbile (24) în care i-au fost traduse operele (albaneză, arabă, chineză, engleză, finlandeză, franceză, ger-

---

[1] În „Memoriul" adresat în 1910 Consiliului de Miniștri, scriitorul precizează : „În septembrie 1909 primesc invitația ziarului „Ordinea" din București să vin în țară". (*Manuscriptum*, 4, 1973, pag. 91).

[2] Natalia Negru.

mană, greacă, italiană, maghiară, portugheză, turcă etc.), opere scrise unele aici, la Valea-Mare, unde – cu uşa şi ferestrele deschise, cu spirtiera de cafea şi cutia de tutun alături – rămînea aplecat peste fila albă de la 9 seara pînă ce zorile îi închideau pleoapa obosită. Aici, la Valea-Mare, cu degetele încleştate pe pană, cu şuviţa albă căzută pe obrazul supt de suferinţă, l-a urmărit, l-a pîndit luni îndelungi moartea, pînă în ziua tristului sfîrşit, 1 septembrie 1944.

Addenda

I) Găsindu-se „în ţară" la izbucnirea primului război mondial, guvernul austro-ungar îi cere extrădarea. Pînă să i se facă formele, este ţinut închis la Văcăreşti. Aici cunoaşte lumea lumpenproletarilor care îi serveşte material epic pentru volumul *Golanii*.

II) Viaţa dusă în mijlocul ţărănimii transilvane îi prilejuieşte cunoaşterea frămîntărilor, durerilor şi aspiraţiilor ei. Purtînd în inimă scene impresionante din această viaţă, obsedat de ele, scrie nuvele ca *Proştii*, *Ruşinea*, *Ofilire*, *Catastrofa* etc. Despre aceste lucrări de început Al. Piru emite următoarea judecată de valoare : „Nuvelele lui Liviu Rebreanu, insuficient apreciate la data apariţiei lor, erau cel puţin egale cu nuvelele contemporane ale lui Agîrbiceanu, Gîrleanu şi Sadoveanu şi aduceau în literatura vremii o lume nouă, ţărănimea şi mica burghezie a satelor şi tîrgurilor din nordul Transilvaniei, aflate în stăpînirea imperiului austro-ungar".

III) La venirea „în ţară" era încă vie amintirea răscoalelor ţărăneşti. După ce publică trei nuvele în revista *Luceafărul*, socotite de el însuşi mediocre şi una mai realizată pe plan epic în *Convorbiri critice*, tînărul scriitor face proiectul îndrăzneţ de a scrie un roman. Curînd însă îl părăseşte şi optează pentru o piesă, determinat de mai multe motive :

– întîi, după înseşi declaraţiile lui, pentru că o piesă se scrie mai uşor şi mai repede ;

– al doilea, fiindcă – asemeni oricărui scriitor tînăr – voia să cucerească notorietatea cît mai repede ;

– în al treilea rînd, îl stimula hotărîrea lui Pompiliu Eliade, directorul Naţionalului, de a încuraja dramaturgia autohtonă ;

– şi, în sfîrşit, deoarece scrisese piese în limbi străine şi, spera el, avea suficientă experienţă scenică. Sub impulsul acestor stimuli por-

neşte să lucreze la o dramă, dar nu scrie mult, întrucît — începînd să se documenteze — găseşte publicată în *România muncitoare* piesa *Lupii* de Vissarion. I se pare „atît de înspăimîntător de proastă", încît se întreabă îngrozit : „dacă şi a mea va ieşi la fel ?". Tot pe atunci citeşte o lucrare, de data aceasta de excepţie : *Ţesătorii* de Hauptmann. Efectul este acelaşi : demoralizant. Acum însă întrebarea ce şi-o pune e alta : „Cînd s-a scris atît de desăvîrşit drama unei răscoale, pot eu — un prăpădit de candidat de scriitor — să mă iau la întrecere ?" Şi renunţă.

IV) Geneza romanului *Pădurea spînzuraţilor* cunoaşte trei determinante. Mai întîi o fotografie pe care un prieten i-o arată lui Rebreanu la sfîrşitul anului 1918. Era acolo o pădure plină de cehi spînzuraţi în timpul primului război mondial. Imaginea, spune scriitorul, l-a impresionat puternic şi multă vreme n-a reuşit s-o uite.

Al doilea factor determinant i-l oferă chiar o producţie proprie şi anume nuvela *Catastrofa*, al cărei erou, ofiţer român în armata austriacă, e dus de împrejurări să lupte contra conaţionalilor săi. Rebreanu, obsedat de fotografia cu cehii spînzuraţi, se gîndeşte să amplifice acţiunea din nuvelă pînă la dimensiunile unui roman.

În sfîrşit, moartea fratelui Emil, condamnat de autorităţile habsburgice la spînzurătoare, constituie argumentul cel mai puternic.

Şi a început lupta torturantă de creaţie (indice al marilor creatori, precum Eminescu, Caragiale, Creangă).

Capitolul prim a fost încercat în întregime de zeci de ori, pînă să îmbrace haina de sărbătoare. Au fost suprimate toate pasajele care atestau excese de motivări psihologice. A renunţat la fragmente care îi afectau sensibilitatea şi pe care le îndrăgise. A procedat aşa pentru a se păstra pe linia unei desăvîrşite obiectivităţi, ca în cazul ultimului capitol din prima versiune în care Ilona vine să-şi plîngă iubirea pe mormîntul lui Apostol Bologa şi a scrisorii pe care acesta o trimite mamei sale înainte de a fi spînzurat. Iat-o fragmentar :

„Măicuţă dragă, am dorit mereu ceva şi am căutat mereu şi mereu m-am bucurat că am găsit şi apoi mereu m-am întristat că m-am înşelat. Am umblat mereu după fereastra unei amintiri şi n-am găsit decît ferestre care dau spre întuneric... Numai tîrziu, prea tîrziu, am întîlnit iubirea adevărată. Iubirea mi-a cerut imediat o jertfă cumplită. Din clipa cînd în sufletul meu s-a încuibat iubirea a trebuit să renunţ la toate spînzurătorile lumii *şi mai curînd să spînzur propriul meu trup decît să osîndesc sufletele oamenilor*... Cu iubirea mea în inimă voi pleca liniştit pe drumul cel fără întoarcere, căci iubirea aceasta e puntea vie între toate lumile văzute şi nevăzute". Cît de greu îi va fi fost romancierului să renunţe la exemplara lecţie de umanism ! Acest abandon — poate al celor mai scumpe zămisliri — este atestatul ge-

nialității creatoare. Să poți jertfi pentru puritatea liniei tot ceea ce strălucește, dar vatămă armonia, e o însușire pe care n-o au decît cei ce singuri urcă pe soclu. Și Rebreanu a avut-o.

Altă dovadă : cele două pagini – facsimile din *Ion : Începutul* poartă data VIII 1916 duminică ; sfîrșitul – luni, 14 august st. v. ora $3^1/_2$ dim. 1917. Dar atenție la însemnarea din stînga : „Transcrierea sfîrșită dum. 3 oct. 1920". Se știe că, după ce termina o lucrare, începea munca grea a transcrierii – cu noi și noi corecturi. Operația se făcea o dată, de două ori, de cinci-șase ori. Și dacă înmulțim 550 de pagini (ca în cazul discutat) cu numai 4, ajungem la cifra colosală de peste două mii pagini caligrafiate mărunt, adevărată muncă de sclav al condeiului. Iată pentru ce și lui i se poate conferi înaltul ordin de „galerian al cuvîntului", cu atît mai mult cu cît prima versiune (*Zestrea*) din *Ion* o începe în martie 1913. Trei luni scrie și umple vreo 300 de pagini. „Cînd le-am recitit" (zice el în *Mărturisiri*) – „catastrofă. Nu mergea deloc. Era o poveste romantică, sentimentală și brutală. Mi-am dat seama că, dacă vreau într-adevăr să iasă un roman, va trebui să mai lucrez poate ani de zile". Situație similară pentru fiecare operă. Începutul era cu deosebire chinuitor. Astfel, la 9 iulie 1927, de la orele 9 seara la 6 dimineața, scriind la *Răscoala*, abia trece pe pagină 8 rînduri, pe care – după repetate lecturi – le reduce la 7. A doua noapte – aceeași încleștare cu slova, căreia îi smulge 4 pagini și jumătate. Și așa, timp de două spătămîni, străbate o perioadă de chin și frămîntări sterile, pînă cînd – în sfîrșit – în noaptea de 1 august găsește propoziția salvatoare cu care se deschide prima pagină : „Dumneavoastră nu cunoașteți țăranul român !" Erau cuvintele propulsoare, combustia întregii construcții. Cît de grea era bătălia pentru capul de pod al primei pagini ne-o spune însuși scriitorul în *Mărturisiri* :

„Lupta pentru prima frază și primul capitol e cea mai aprigă. Afară de Ion ... pentru fiecare roman am făcut și refăcut începutul nu mai știu de cîte ori. Capitolul întîi din *Pădurea spînzuraților* a fost încercat în întregime sau parțial de zeci de ori. Numai cînd într-un moment fericit am nemerit prima frază, am nemerit și restul".

Cu toate acestea, fiind unul dintre puținii făcuți să poarte osînda și bucuria condeiului, Rebreanu se așeza vrăjit seară de seară la masa de lucru.

„E o vrajă care mă readuce la masa de scris" (declară el într-o scrisoare), „o chemare misterioasă care mă face să uit tot restul și să-mi trăiesc toate satisfacțiile într-o lume de ficțiuni, dar cu atîta intensitate de parcă ar fi mai reale decît realitatea. Fiindcă, în fond, poate că lumea imaginației e mai aproape de esența realității decît lumea cea palpabilă a realității aparente".

MUZEUL MEMORIAL EMIL ISAC – CLUJ-NAPOCA [1]

O clădire mare, aspectuoasă – care te primește la intrare cu următoarea inscripție, un succint curriculum vitae al dr. Aurel Isac, tatăl scriitorului :

„Aici a locuit 50 de ani luptătorul memorandist Dr. Aurel Isac (1845–1932), președinte al Soc. meseriașilor români din Cluj, membru al Soc. *România Jună* din Viena și membru fondator al Soc. culturale *Julia* din Cluj. Aici a fost vizitat de B. P. Hasdeu, dr. Ioan Rațiu, Dr. V. Lucaciu, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Ady Endre, G. Popp de Băsești și multe alte personalități marcante".

O prezentare biografică – de data aceasta mai bogată – i se face poetului Emil Isac sub un portret din interiorul muzeului :

„Emil Isac, născut la Cluj în 17 mai 1886. Părinții : Dr. Aurel Isac apărător în „procesul memorandului" și profesoara de desen Eliza Isac n. Rosescu. Studii : la Gimnaziul piariștilor din Cluj și la liceul grăniceresc din Năsăud, iar universitatea la Cluj (facultatea de științe juridice). Debutul literar : 1903 în *Familia* lui Iosif Vulcan din Oradea. [2] Prima sa carte *Poezii, impresii și senzații moderne* apare în 1908. Apreciat și sprijinit de G. Coșbuc, Al. Macedonski și I. L. Caragiale. În 1912 i se joacă la București piesa *Maica cea tînără*, în rolul principal Aristizza Romanescu. Militant activ pentru dreptatea națională și socială a românilor, colaborator la *Facla*, *România muncitoare*, *Adevărul* și alte publicații progresiste. Profesor de estetică, poet, prozator și publicist redutabil, prieten cu Ady Endre și alți poeți progresiști maghiari. În 1919 își dă adeziunea la chemarea antirăzboinică lansată

---

[1] Cluj-Napoca – str. 1 Mai, nr. 23.

[2] Răspunzînd unui chestionar pe care Bogdan Duică îl adresa scriitorilor prin 1924, Emil Isac afirmă că pînă la vîrsta de 15 ani a scris franțuzește și nemțește, iar de la vîrsta de 16 ani, cînd a avut profesor pe Ion Scurtu, numai românește. (*Manuscriptum*, 4 (17), 1974, an. V. pag. 180).

de Romain Rolland și Henri Barbusse. Operele sale au fost traduse în mai multe limbi. [1] În 1948 a fost ales membru corespondent al Academiei și decorat în mai multe rînduri. Ca semn de prețuire din partea statului nostru, după moartea poetului (25.III.1954), locuința sa a fost transformată în muzeu memorial."

Exponatele muzeului ni-l înfățișează pe poet la diferite vîrste : un an, trei ani, zece ani etc. ; o serie de acte completează sau atestă datele biografice : actul de naștere al poetului, certificatul eliberat de liceul grăniceresc din Năsăud (1902), legitimație de la *Gazeta Transilvaniei* (1904).

În afara lucrărilor citate, a publicat schițe și impresii din război sub titlul : *Ardealule... Ardealule bătrîn* (1916), *Poeme în proză* și a fost prezent în coloanele revistelor prestigioase, precum : *Sămănătorul*, *Viața Românească*, *Flacăra*, *Luceafărul*, *Viața nouă*, *Noua revistă română* etc. și în cele de după 1944, cînd, de asemenea, Ion Brad publică volumul *Emil Isac – Un tribun al ideilor noi*, care pune în lumină valoarea ideatică a publicisticii sale.

A fost prețuit cu deosebire de Caragiale. I-a cunoscut pe I. C. Frimu și pe alți fruntași socialiști, de a căror amiciție s-a bucurat. A fost permanent „pe aceeași linie" : „N-am fost „progresist de ocazie" (mărturisește el) și nu mi-am murdărit condeiul scriind osanale la adresa regilor, căci m-a durut, cum mă dor și azi toate piedicile care stau în calea dezvoltării poporului meu și a tuturor popoarelor". [2]

A fost un „tribun al ideilor noi" cărora le-a croit drum adesea cu spada pamfletului într-o lume în care contradicțiile erau dominanta socială și aspirînd să fie funcționale într-o nouă lume, unde arta să fie cu adevărat posibilă.

A luptat pentru socialism și a avut bucuria să-l vadă împlinit.

---

[1] La rîndu-i a tradus din Oscar Wilde, Shakespeare, Shelley, Maeterlink.

[2] Scrisoare din 18 nov. 1953 către D. Micu (*Manuscriptum*, 2 (11) 1973, an. IV, pag. 182).

ÎN... INSULA LUI MIRON RADU PARASCHIVESCU – VĂLENII DE MUNTE

„E insula lui Euthanasius", am exclamat sideraţi, intrînd în grădina casei de la Văleni a lui Miron Radu Paraschivescu, în acea „prăvălatică grădină, frumoasă şi slăbăticită, unde pînă şi insectele erau îmblînzite", iar aerul „era plin de sărbători murmuitoare ale albinelor, bondarilor, fluturilor ; iarba ajungea pînă la piept, măzărichea punea laţuri înflorite picioarelor... o căldură, un miros voluptos pătrundea raiul" [1].

O vegetaţie de alt ev înconjura fîntîna ţărănească, străjuită de pietre uriaşe aduse aici de vreun smeu a cărui poveste o spune o piatră încifrată.

Şi prin iarba care-şi înalţă liberă, voioasă firul spre soare, despicîndu-i talazurile, intrăm în „sihăstria" de la Văleni.

Vedem biroul şi parcă-l auzim pe poet vorbind : „Masa mea de lucru este un birou foarte gros şi foarte masiv, de stejar". Cum scriu ? „Nici eu nu ştiu cum scriu. Se întîmplă că îmi vine să spun ceva şi scriu pe ce se întîmplă. Nu scriu nici la masă, nici la birou. Poate să fie în tren, poate să fie pe drum. Scot carnetul – că umblu cu carnetul la mine – şi însemnez. Asta este o chestie pe care aş recomanda-o, într-adevăr, la toţi tinerii. Să aibă un carnet şi un creion asupra lor. Astea sînt muniţiile poetului, „sine qua non" [2] fiindcă, de fapt, el e vînat de poezie, nu el vînează poezia şi – cîteodată – îl surprinde poezia, şi-atunci – notează. Uneori, citesc ceva şi, chiar pe cartea pe care citesc, care-mi sugerează ceva, fac o notaţie. Pe urmă, las un timp, dau peste aceste notaţii, le revăd... şi văd dacă e ceva rezistent în notaţia pe care am făcut-o, un vers care antrenează altul. N-am o tehnică specială. E imposibil să-ţi împarţi aşa tot programul. Poate că, pe la şaizeci de ani, o să mă apuc serios de proză. Am încercat proză, dar n-am fost mulţumit de ea".

---

[1] Fragment din *Cezara* (E m i n e s c u, *Proză literară*, E.P.L., 1964, pag. 98, 100).

[2] „fără de care nu" (se poate) – (în lb. lat.).

Cînd a lucrat — îndeosebi la traduceri — ne spune Elena Paraschivescu, soția poetului — își impusese un program de lucru, respectat cu sfințenie. Era de data aceasta atît de ordonat, încît își fixase normă : 50 de versuri pe zi. Desigur, îl sileau să lucreze așa și contractele cu editurile. Scria mai totdeauna noaptea. Adesea îl chinuia cîte un cuvînt, nu-i dădea pace, îl urmărea, îl sîcîia, pentru că nu-și găsea locul în pagină. După corecturile pe manuscris, făcea altele în pagina dactilografiată. Nu păstra nimic ; s-ar fi strîns o cantitate imensă. E suficient să spun că numai ciornele de la Pan-Tadeusz au umplut două lăzi mari de mere. A trebuit să le dăm foc și tot așa am procedat și cu altele.

La întrebarea noastră cum a ajuns să se stabilească la Văleni, deși s-a născut la Zimnicea și a făcut studii la București și Cluj, soția poetului ne citește din autobiografia lui, scrisă în noiembrie 1969 :

„M-am născut spre sfîrșitul anului 1911 la Zimnicea, din părinți institutori. De la vîrsta de 4 ani am fost adus la Văleni, unde mama se transferase învățătoare. Am crescut în casa unei țărănci bătrîne, mama Leana Savu, care a fost prima mea profesoară de limba română. Am plecat mai tîrziu la liceul din Ploiești, apoi la Cluj. M-am întors, în sfîrșit, la Văleni, la 45 de ani, ca să îmbătrînesc aici. Mama avea un instinct pedagogic înnăscut ; scria ea însăși versuri, dar n-a publicat niciodată. Era fiica lui Paul Scorțeanu, un socialist prieten cu Bacalbașa, Morțun și mai ales cu Flechtenmacher. Primii critici severi i-am avut în părinții mei. Mama mă compara cu Rică Venturiano ; ne punea pe amîndoi pe două coloane și vă imaginați efectul . . .

. . . Cînd am scris poezie ? . . . Primele poezii le-am scris la Văleni, cînd aveam, cred, vreo 13—14 ani . . . Poeziile mele erau violent influențate de romanțele lui Minulescu, deci toate erau de dragoste, într-un ritm modern și — pentru că dacă m-ar fi prins mama că scriu asemenea poezii, în care dezvăluiam secretele mele amoroase, cu totul imaginare de altfel, aș fi căzut de rușine — erau semnate cu pseudonim. Aveam două pseudonime : unul era Emil Soare — pentru poeziile care aveau tentă optimistă — și altul era Radu Nour — pentru cele sumbre. Am renunțat la aceste pseudonime cînd a dispărut și *Povestea*, o revistă pe care o scotea aici, la Văleni, la tipografia lui N. Iorga, învățătorul, în vîrstă de 20 de ani, Ion Marinescu (Colaboratori : fondatorul și cu mine). Era o revistă care a sugerat probabil și formatul *Biletelor de papagal*. Era o revistă mică, din deșeuri de hîrtie care cădeau de la tipografie.

. . . La vîrsta de 17 ani eram convins însă că adevărata mea chemare e pictura. De aceea am plecat la Cluj și m-am înscris la Școala de Arte frumoase, unde am avut — printre alții — profesori pe Emil Isac și pe Catul Bogdan, pe care i-am admirat și cu care m-am împrietenit.

Prin 1928–29 am cunoscut la Cluj un fruntaș comunist care scria și versuri. Contactul prim cu un comunist veritabil m-a impresionat în chip cel puțin egal cu descoperirea artei literare și a picturii. După doi ani am părăsit școala și... pictura. Am făcut o expoziție la care n-am vîndut nici un tablou. Eram convins că sînt un neînțeles ; un Picasso sau măcar un Braque. Și, fiindcă trebuia să mănînc (tata nu-mi dădea asistență, dacă nu învățam să-mi iau licența în drept), tot sub scutul unui învățător, am intrat în publicistică. E vorba de Ștefan Alexiu, care scotea, la Ploiești, gazeta învățătorilor prahoveni, prin 1932. Scriam articole de serviciu, dar și versuri.

Prin 1933–34 l-am întîlnit pe Sahia. Prin el am intrat în contact cu U.T.C.

În 1936 am cerut să fiu trimis în Spania. Dar, pentru că nu făcusem armata (eram reformat) și nu știam să trag cu arma, doleanța nu mi-a fost satisfăcută. Din disperare am început să scriu versuri de război și să traduc din Federico Garcia Lorca.

... În 1937–38 eram redactor la *Timpul*. Redactam aici pagina a doua, în care se dezbăteau probleme literare și de artă, dar unde își făceau loc și reportaje ori anchete prin țară. Semnam cu pseudonimul Paul Scorțeanu (numele bunicului).

Pe propria mea răspundere, fără consimțămîntul, dar și fără interdicția P.C.R., am plecat la Cluj, unde mi se oferea conducerea unui periodic patronat de Rezidența de acolo : *Gazeta satului*. Am strîns în jurul acestei publicații pe Bucur Șchiopu, Ion Vinți, M. Beniuc, Ion Miclea și alții, dar Siguranța Statului, luînd act de ideile pe care le strecuram aici, a suprimat revista...

Am revenit la *Timpul* și apoi la *Ecoul*, unde am îngrijit de redactarea aceleiași pagini a II-a. Tot materialul era triat de mine și-mi fac o cinste de a fi descoperit talente ca al lui Marin Preda, Geo Dumitrescu, Ion Caraion etc. (Faptul acesta mi se pare a fi cea mai sigură realizare a mea.)

... Dacă aș face așa, ca un joc, și-aș pune pe hîrtie amintiri despre cei pe care i-am cunoscut în viață în lumea asta a scrisului, cred că tot Ilarie Voronca este cel care m-a frapat ca delicatețe sufletească, ca temperament într-adevăr poetic. Ar însemna însă să fiu cu totul ingrat față de mulți alții : tot grupul de la *Unu* – Sașa Pană, Geo Bogza, Ștefan Roll – pe urmă cei mai tineri, care au venit după echipa din care făceam și eu parte. Eu am fost de altfel între ei ; între cei de la *Unu*, care erau mai vîrstnici decît mine, și între cei care veneau imediat după ei, fostul grup *Alge* : Gherasim Luca, Paul Păun, Aurel Baranga și Dan Faur – unul din cei mai buni prieteni, care s-a prăpădit acum cîțiva ani. Dar numele pe care le-aș putea înșira sînt nenumărate. (M-a impresionat foarte mult și Minulescu, cînd l-am vă-

zut prima oară declamînd. Era un artist al declamației, un mare actor care-și spunea versurile fermecător. Aproape că îți dădeai seama că poezia lui nici nu este scrisă pentru a fi citită cu ochii, ci pentru a fi spusă) . . .

. . . Mi-e silă de burghezie și de stilul ei de viață și de artă. Încă de la *Unu* m-am ridicat împotriva conformismului și a rutinei, pe care le detest și azi. Prin 1935 colaboram la *Cuvîntul liber*, *Reporter*, *Facla*. În 1936 mi s-a dat neuitata cinste de către Partid de a trece la revista *Era nouă* ca secretar de redacție. Din păcate n-au apărut decît 3 numere, cel de al patrulea fiind confiscat chiar din tipografie de Siguranță. În anii aceștia am cunoscut pe N. D. Cocea, Șt. Voicu, Eugen Schileru și alți tovarăși de luptă . . .

După 23 August am lucrat la pagina a doua a ziarelor *România liberă* și *Scînteia*. Am colaborat la revistele *Kalende* (director Vl. Streinu), și *Viața Românească*, iar în 1947–1948 am redactat săptămînalul *Revista literară* . . ."

Am întrebat pe Elena Paraschivescu ce sentiment încerca pe poet, atunci cînd pana obosită încheia ultima pagină a manuscrisului ?

– În nici un caz un sentiment de euforie ; ci unul de tristețe. Făcea aproape o criză nervoasă. Iar cînd lucrarea ieșea de sub teascurile tiparniței, îl copleșea o mare neîncredere. I se părea, mai ales cînd era vorba de poezie, că n-a lucrat suficient. Iar cînd se știa neînțeles, avea o durere sufletească, aproape fizică, pentru că tot ce scria era adînc simțit, erau bucăți rupte din inima lui . . .

Cartea care i-a adus notorietate a fost *Cîntice țigănești*. Pînă la urmă ajunsese s-o urască. Din cauza acestor „Cîntice țigănești", spunea, nimeni nu mă mai citește.

Lucrarea, pe care a iubit-o mai mult, a fost însă *Versul liber*. A gîndit-o încă din tinerețe și i-a dăruit mulți ani de trudă.

. . . Satisfacții, bucurii ? Mai întîi : opera. Ea este o mare satisfacție. Apoi, recunoașterea publică, oficială, mărturisită prin numeroase ordine și distincții . . . Descoperirea unor tinere talente, azi scriitori de prestigiu. Și, dacă vreți, în ordinea materială, traducerea lui *Pan-Tadeusz* care i-a dat posibilitatea să achiziționeze casa de liniște de la Văleni. A muncit mult la această traducere, pentru că :

„A fi traducătorul unei opere, zicea el, pe care o faci să circule și să hrănească la fel ca și un sînge, conștiința, gustul și sensibilitatea poporului tău, e o treabă cu atît mai frumoasă, cu cît e mai utilă, dacă se poate vorbi de o utilitate a artei, dincolo de utilitatea frumuseții".

Dar Miron Paraschivescu credea în utilitatea artei, întrucît încă din 1935 [1] afirma : „Scriu fiindcă văd, fiindcă aud, fiindcă nu sînt laș, fiindcă

[1] *Facla* – 20 sept. 1935.

știu că lumea poate fi schimbată cu mult în mai bine". Iar în Nr. 254 din *Ecoul* preciza : „a fi patriot însemnează un singur lucru : a vorbi și activa în numele realităților fundamentale ale nației, în numele muncii și luptei și nădejdiilor ei, a proclama aceste realități ale pămîntului și poporului muncitor din fabrici și de pe ogoare, din școli și biblioteci drept crez de viață și normă de conduită artistică".

Publicist militant, prezență permanentă, peste trei decenii, în ziarele și revistele vremii : *Azi*, *Reporter*, *Meridian*, *Cuvîntul liber*, *Era nouă*, *Umanitatea*, *Societatea de mîine*, *Korunk*, *Facla*, *Contrapunct* (Timișoara), *Albatros*, *Viața Românească*, *Preocupări literare*, *Kalende*, *Lumea românească*, *Timpul*, *Ecoul*, *Almanahul literar*, *Unu*, *România liberă*, *Scînteia* etc., dă dovadă de o activitate prolifică, precum atestă și opera lui.

Lucrări originale : *Oameni și așezări din Țara Moților și a Basarabilor (reportaje*, 1938), *Cîntice țigănești* (1941), *Pîine, pămînt și țărani* (reportaje, 1943), *Asta-i ciudat* (comedie în 3 acte, 1947), *Laude și alte poeme* (1958), *Declarația patetică* (1959–60), *Bîlci la Rîureni* (1964), *Versul liber* (1965), *Drumuri și răspîntii* (1967), *Tristele* (1968).

Traduceri : Adam Mickiewicz : *Pan-Tadeusz* (premiul Academiei), Nekrasov, Federico Garcia Lorca, Desnos, Rilke, Rimbaud, Gorki, Malraux.

Postume. Lucra, înainte de a lăsa condeiul în nepieritoare aducere aminte, la un volum de versuri pe care-l numise : *Ultime*. (Presentiment ? Întîiul său ciclu de poezii se intitula : *Primele*.) Un *Jurnal* din care a publicat în revista *Luceafărul* cîteva fragmente sub titlul *Jurnalul unui cobai*.

... În clipele lui de bucurie, în momentele de incertitudine și mai ales în zilele lungi și nopțile nesfîrșite cînd dușmanul nevăzut sfîșia în lăuntru-i, poetul a avut totdeauna alături zîmbetul și lacrima Elenei Paraschivescu, din al cărui emoționant „in memoriam" desprindem :

Sînt aici, lîngă tine,
în spitalul acesta
acoperit de vînăta umbră
a Mont-Blancului ;
sînt aici și veghez
răstignirea ta în perfuzii.

Eu voi muri. Ninge.
Mor și culorile.
Ieri temerarii
au fost înghițiți de avalanșe ...

Nu vreau să mor departe de casă,
și străin,
cum înfrînții mai cad.

Sînt aici, lîngă tine,
imagine dintr-un alt adevăr,
stau cu blestemele-n mine,
numai eu, la mijloc.

Soră, te rog, ia-mi locul,
nu vreau să strig,
nu vreau să vadă
cum în carnea lui
prin perfuzii
se strecoară lacrimi. [1]

Plateau D'Assy, 1971

---

[1] *Nu vreau să strig* – din vol. de poezii *Dedicație* de Elena Paraschivescu (Edit. Cartea Românească, 1974, pag. 26–27).

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE [1] – BUCUREȘTI

„Muzeul literaturii române cată să fie altarul pe care flacăra verbului românesc, întrupată în cele mai frumoase opere ale scriitorilor, să continue să ardă, să lumineze și să încălzească" (Perpessicius).

Sînt cuvinte calde, profetice ale aceluia care și-a gravat pentru eternitate numele ca fondator și primul director al noului for cultural din țara noastră. Muzeul trebuia să devină, în concepția lui Perpessicius, lăcașul care urma să pună în lumină laboratorul intim, de creație al fiecărui scriitor și relațiile multiple statornicite între confrați de-a lungul timpului. Evident, ideea lui Perpessicius s-a realizat. Muzeul literaturii române este azi un „muzeu de sinteză literară" la scară națională, ceea ce-i conferă nota de distincție în raport cu celelalte muzee și case memoriale literare. De fapt, experiența este edificatoare și definitorie și – din acest punct de vedere – se poate vorbi de „Școala lui Perpessicius" în ceea ce privește crearea „muzeografiei literare românești".

Înființat în 1957, muzeul dispune azi de un patrimoniu inestimabil : numărul de volume și publicații aflate în biblioteca documentară depășește 36 000 exemplare, iar numărul de piese documentare (corespondență, manuscrise, iconografie, carte rară și cu autografe, obiecte memoriale, mobilier, lucrări plastice etc.) a ajuns aproape la 22 000, constituite în peste 50 de colecții. Semnalăm cîteva documente deosebite din colecțiile cele mai importante.

„Fonoteca de aur" conservă, înregistrate pe bandă magnetică, vocile mai multor scriitori.

Colecția de „carte rară românească și cu autografe" conține numeroase monumente de limbă veche românească sau piese extrem de prețioase, ca, de pildă, *Carte românească de învățătură* (Iași 1643) ; *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) ; *Biblia de la București* (1688) ; *Lexiconul de la Buda* (1825); *Gramaticile* lui Ienăchiță Văcărescu și Ion Heliade Rădulescu ; O psaltichie a lui Anton Pann ; *Sfatul familiei,*

[1] București, str. Fundației, nr. 4.

piesă în cinci acte – prima comedie originală română (înainte de 1827), atribuită lui Nicolae Dimache – manuscris original ; *Rinaldo furioso* tradus de Heliade, manuscris original, caiet cuprinzînd transcrierea *Pastelurilor* lui V. Alecsandri – manuscris original al poetului ş.a.

Bogat reprezentată este colecţia de „fonduri arhivistice", cuprinzînd documente care au aparţinut unor scriitori ca B. P. Hasdeu, Titu Maiorescu, Ion L. Caragiale, G. Coşbuc, B. Delavrancea, D. Zamfirescu, Şt. O. Iosif, Dim. Anghel, P. Cerna, Paul Zarifopol, Mihail Sadoveanu, M. Dragomirescu, H. P. Bengescu, Ion Vinea, Cezar Petrescu, Lucian Blaga, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Panait Istrati, George Călinescu, Oscar Walter Cisek, T. Arghezi etc. Colecţia acoperă o lungă perioadă de timp, oferind cercetătorului şi vizitatorului informaţii inedite. De pildă : un caiet de însemnări din tinereţe al lui Hasdeu – manuscris original ; Caietul *Titirică, Sotirescu et C^ia* al lui Caragiale – manuscris original ; caiet de însemnări din ultimii ani al lui Ion Vinea – original etc.

În acelaşi timp (prin materialele adunate în muzeu), s-au pus în evidenţă şi subliniat legăturile de breaslă şi de prietenie ale scriitorilor români cu cei ai naţionalităţilor conlocuitoare din ţara noastră : traduceri, activitate publicistică îndreptată spre aceleaşi ţeluri, corespondenţă. Îndeosebi este subliniat acest aspect în anii de după primul război mondial, cînd odată înfăptuită unitatea naţională, spiritele înaintate au început să vadă mai clar, sub influenţa P.C.R., primordialitatea luptei comune de eliberare socială – ţelurile comune ce unesc, ca şi pe toţi locuitorii acestei ţări, pe scriitorii din România, indiferent de naţionalitatea, de limba în care se exprimă şi de tradiţia literară diferită, căreia orice operă literară îi este tributară prin forţa lucrurilor. [1]

Muzeului literaturii române îi datorăm marile expoziţii comemorative republicane ale clasicilor : Eminescu, Creangă, Caragiale, Alecsandri, Vlahuţă etc. ; expoziţii itinerante şi expoziţii în străinătate (Eminescu – în Cehoslovacia ; Panait Istrati – în Franţa şi în Tunisia).

La acestea s-au adăugat ample expoziţii organizate în ultimii ani, în completarea celor prezentate, ca, de pildă :

– „Ion Heliade Rădulescu – promotor al culturii româneşti"(100 de ani de la moarte – 1972) ;
– „30 de ani de istorie literară românească" (1974) ;
– „Alexandru Macedonski" – expoziţie omagială (1974) ;
– „Liviu Rebreanu – geneza marilor romane" (1975) ;
– „Grafica literaturii militante" (1975) ;

[1] „Muzeul literaturii române", pag. 15.

– „Hortensia Papadat-Bengescu" – la 100 de ani de la naştere (1976) ;

– „Independenţa e suma vieţii noastre istorice" (1977).

În ultimii ani s-au luat cîteva iniţiative valoroase, printre care crearea „camerelor memoriale". De pildă „Camera memorială Mihail Sadoveanu" reconstituie aievea ultima cameră de lucru a scriitorului. „Sanctuarul cărţii", iniţiativă meritorie şi inedită, aflată în perspectivă de realizare apropiată, va fi o bibliotecă documentară specială pentru uzul cercetătorilor.

Zelului neobosit şi pasiunii pentru gîndul nemurit în pagină ale conducerii muzeului şi colaboratorilor le revine meritul unei laborioase activităţi beletristice multiple, ca de pildă :

– „Rotonda 13" – unde, în 13 ale fiecărei luni, au loc seri de evocări literare ;

– „Teatrul Manuscriptum" care reconstituie în spectacole-lectură texte dramatice inedite ;

– „Revista literar-artistică" pentru elevii de toate vîrstele (apare lunar) ;

– Revista trimestrială „Manuscriptum", inegalabilă ca prezenţă tipografică şi bogăţie informaţională, destinată îndeosebi valorificării documentelor literare inedite, unde cititorul poate descoperi „întreg procesul de filtrare (a creaţiei), de la formele primare pînă la forma definitivă", ... totul, însoţit de facsimile şi fotografii ... aşa fel încît revista alcătuieşte, „număr după număr, un monument trainic şi în continuă dezvoltare, de mare preţ pentru cinstirea scrisului literar românesc şi a limbii noastre scrise". [1]

O nouă formă de legătură a muzeului cu scriitori, istorici şi critici literari, cadre didactice şi alte categorii de oameni ai muncii o constituie organizarea periodică a unor manifestări sub forma *dezbaterilor* pe-o anumită temă.

În cele 12 săli (7 la etaj şi 5 la parter) vizitatorul parcurge istoria literaturii româneşti – în imagini şi documente – de la origini şi pînă în prezent.

Astfel, la etaj :

Sala nr. 1, denumită *Sala D. Cantemir*, înfăţişează cultura şi literatura din perioada feudală : începuturile scrisului românesc, un hrisov domnesc de la Bogdan al II-lea (1426), tipăriturile lui Coresi – primul care s-a nevoit a scrie că-i „mai bine a grăi cinci cuvinte cu înţăles, decît întunearec de cuvinte în limbă striină" ; literatura religioasă, cronicarii, harta Ţării Româneşti alcătuită de Constantin Cantacuzino

[1] Al. A. Philippide în *Contemporanul* nr. 15, 9 apr. 1971.

Stolnicul și tipărită la Padova (1700) ; o tipăritură de la Brașov din 1778 ; cronicarii moldoveni : Grigore Ureche, Miron[I] și Nicolae Costin, I. Neculce, D. Cantemir[II], apoi literatura populară și didactică.

Sala nr. 2 este aceea a *Școlii ardelene* și a scriitorilor premoderni. Sînt expuse aici operele corifeilor Micu, Șincai, Maior, Budai-Deleanu și ale primilor poeți — Văcărești, în frunte cu Ienăchiță — al cărui tulburător *Testament* este încă în inimile tuturor :

„Urmașilor mei Vărărești
Las vouă moștenire :
Creșterea limbii românești
Și-a patriei cinstire" . . . ,

Costache Conachi, Dinicu Golescu — inițiatorul primei școli în care puteau învăța laolaltă gratuit copiii de robi și de boieri, umanistul care — îngrozit de obscurantismul și exploatarea țărănimii — ridica problema culturalizării populației rurale și a dreptului la un trai omenesc.

Sala Heliade Rădulescu este a treia. Aici sînt exponate de la începuturile presei : *Curierul românesc, Albina* etc., operele lui Heliade[III], A. Pann, Costache Negruzzi (cu o pagină-manuscris din nuvela *Alexandru Lăpușneanul*), M. Kogălniceanu, Cîrlova, Gr. Alexandrescu, Al. Donici, Al. Russo, C. Negri (care, la moșia sa de la Mînjina, primea în preajma lui 1848 pe Bălcescu, Alecsandri, Kogălniceanu etc., discutînd și făcînd proiecte mărețe despre viitorul patriei) ; exemplare din *Dacia literară*, revistă ce preconiza „o viață nouă pentru o literatură nouă", deschizînd lupta împotriva imposturii, militînd pentru o literatură realistă, avînd ca izvoare de inspirație istoria, geografia, etnografia și literatura populară. (Heliade însuși afirmase că „poetul cată să fie un pictor fidel al realității", deoarece „a descrie lumea astfel cum este și a tinde către un ideal prin creațiune . . . constituie pe adevăratul poet".)

Sala 4 este numită *Sala Alecsandri.* Se găsesc aici mărturii strînse de la Alecsandri (între altele manuscrisul *Pastelurilor* și o pagină din *Călătorii în Africa — 1859*), N. Bălcescu (caietul-manuscris cu *Istoria românilor*), Ion Ghica, D. Bolintineanu, N. Filimon, Al. Odobescu, T. Maiorescu (cu o pagină din *Epistolarium* — 1869, unde se află și această însemnare : „Doamnei Cleopatra Poenaru, strada Cometului nr. 16" — casa mult controversată pentru ai săi „plopi fără soț" care s-ar găsi — după unii istorici literari — la Iași, București sau Tg. Neamț), o scrisoare semnată de ministrul Titu Maiorescu către B. P. Hasdeu, invitîndu-l la 7 sept. 1894 să accepte catedra de filologie de la Universitatea din București. (Fuseseră uitate farsele, smulși țepii inimicițiilor, bătuse ceasul înțelepciunii !)

T. Maiorescu a fost un excelent ministru al instrucțiunii, care prefigurează activitatea prodigioasă a lui S. Haret. A fost în același timp un mare dascăl, îndrăgostit de profesiunea aceasta, pe care o împlinea ca pe un sacerdoțiu. Dovezi : însemnările din *Jurnal* : „cursul universitar de azi îmi apare ca o înălțare și odihnă sufletească" (28 ianuarie 1904) ; satisfacția pe care i-o da buna pregătire a studenților la examene, citați nu fără emoție de magistru ; programarea meticuloasă a lecțiilor (obligație împlinită abia azi cu aproximație). În Maiorescu[IV] se armonizau conștiinciozitatea riguroasă cu o vastă cultură la obiect, un exemplar talent de orator academic, nu născut, ci mai mult făcut prin studiul de amănunt (la oglindă) al gesticii, al dicției, al mimicii. În acest sens, pe cînd se țineau la Iași prelecțiunile populare ale „Junimii", oferea chiar o „rețetă" conferențiarului de excepție : să sosească la sală în trăsură cu coșul ridicat, să se strecoare nevăzut pînă la locul unde auditoriul așteaptă, să apară exact la ora anunțată, să impresioneze prin sobrietatea costumului și ținuta solemnă, să substituie prin gest punctele de suspensie ale frazei, să părăsească sala, precum a venit, lăsînd să plutească în ea – cît mai mult – halo-ul de vrajă.

Sala Eminescu (a V-a). Extrasul de naștere a poetului (care pune capăt controversei asupra datei și locului nașterii : Botoșani, 15 ian. 1850), coperta broșurii *Laecremioarele învaețaeceilor gimnaesiași de'n Cernaeuți*, un caiet cu poezii din 1866 (*Din străinătate, O călărire în zori, Amicului Filimon Ilia* etc.), pagini din *Geniu pustiu, Convorbiri literare* cu *Epigonii, Venere și Madonă* și altele ; o scrisoare a lui Maiorescu din 17.I.1874 către Eminescu în care îl întreabă : „Cum stai cu doctoratul de filosofie ? Îl faci la Berlin ? Nu vrai mai bine să-l faci altundeva ?" ; o scrisoare a poetului către Maiorescu (18 iunie 1875) în care roagă să fie numit revizor școlar, pentru că ar intra în contact cu populația rurală „singura care mă interesează îndeosebi" ; caietul cu piesa *Bogdan-Dragoș* [1] ; o scrisoare din 17/19 dec. 1892 a lui Maiorescu către editorul Socec în care îi propune să scoată o nouă ediție Eminescu, întrucît „poesiile lui au devenit opera de predilecție a tinerimii române".

Sala I. L. Caragiale (a VI-a). Caiete-manuscris de la Creangă (*Amintiri din copilărie* și *Harap-Alb* ; acesta facsmil), contractul semnat pentru conducerea revistei *Vatra* de trio-ul : Slavici, Caragiale, Coșbuc ; mai multe manuscrise Slavici, între care și articolul : *Slăbiciunile lui Eminescu* ; o fotografie a lui Creangă cu prietenii la Slănic ; Caragiale (pagini din *Năpasta* și *Păcat* ; file dintr-o scenă a comediei

[1] pe care Muzeul Literaturii Române a pus-o în scenă în 1975 și a intrat în repertoriul „Teatrului Ion Creangă", regizor fiind Mihai Dimiu.

proiectate : *Titircă, Sotirescu et Comp.* ; o scrisoare cu multe ştersături şi adăugiri – către directorul ziarului *Universul*, unde îşi afirma crezul artistic : „Eu nu scriu decît din viaţa noastră şi pentru viaţa noastră, căci alta nu cunosc, nici nu mă interesează") ; fabula *Savant* – răspuns la un atac al lui Iorga :

„Toate cărţile din lume, de cînd lumea cîte-au fost,
Minunatul meu prieten le cunoaşte pe de rost ;
Tot ce mintea omenească pînă astăzi, a ştiut,
În savantu-i cap de dascăl, s-a-ndesat şi a'ncăput ;
Bibliotecă vestită ! aşa plină, că'n zadar
Am dori să mai încapă şi un bibliotecar".

Iorga,[V] Iosif, Anghel, Goga – manuscrise ; N. Iorga în costum de doctor honoris cauza al Universităţii de la Oxford, pagini din *Neamul românesc* etc. ; Ilarie Chendi cu volumul *Preludii*, cu eseul *Zece ani de mişcare literară în Transilvania (1890–1900)* ; o fotografie a lui Dim. Anghel cu Natalia Negru în ziua logodnei (pe verso Em. Gîrleanu a scris previzibil : „Păstraţi-o, căci va deveni istorică". Trist final de istorie pentru prietenia de legendă a doi scriitori !) ; Duiliu Zamfirescu[VI] cu pagini din *Viaţa la ţară* ; Macedonski[VII] – fragment din *Noapte de decemvrie* etc., Delavrancea – file-manuscris din teatru ; Coşbuc – *Nunta Zamfirei* şi altele, Dobrogeanu-Gherea.[VIII] [1]

Sala 7 : Grupări literare de la începutul secolului XX (1900–1918), Semănătorul, Viaţa Românească[IX] cu manuscrise Ibrăileanu[X] – îndeosebi pagini chinuite din romanul *Adela* – „vieţiştii" : D. D. Pătrăşcanu, Octav Botez, Mironescu, Topîrceanu – portrete, cărţi, manuscrise ; simboliştii şi *Vieaţa nouă* a lui Ov. Densusianu[XI] ; gruparea de la *Convorbiri critice*, *Falanga* etc. cu Mihail Dragomirescu (pagini din *Copilul cu trei degete de aur*, vol. *Science et littérature*, prima pagină a revistei *Falanga* cu articolul care marchează încetarea apariţiei, 9 mai 1910).

---

[1] Despre viaţa de calvar, pe care a dus-o, se confesează într-o scrisoare către ginerele său, Zarifopol :
„. . . . Să faci literatură într-o limbă în care n-ai crescut, făcînd pe cîrciumarul 24 de ore pe zi, în agitaţia şi zgomotul infernal al gării, avînd casa plină de refugiaţi . . . supravegheat de poliţia română, avînd toată grija şi răspunderea unei lupte nihiliste ruse şi necazurile multiple ale unei lupte socialiste române, a scrie, a face literatură în condiţiile acestea e un *tour de force*. Nu ştiu dacă studiile mele sociale şi mai ales nu ştiu dacă studiile mele critice au valoare şi cîtă valoare au, dar ceea ce ştiu este că în condiţiuni aşa de puţin favorabile n-a scris nimeni".

La parter :

Prima este sala Sadoveanu (Perioada dintre cele două războaie mondiale). Scriitori de la *Viața Românească*, după 1918 : Păstorel și Ionel Teodoreanu[XII] (o scrisoare a celui din urmă către H. Blazian, redactor la *Adevărul literar* : „Fratele meu, Al. O. Teodoreanu, m-a însărcinat să-ți trimit din parte-i pentru *Adevărul literar* alăturata parodie după Philippide. Cu acest prilej te anunț că în curînd îți voi trimite un fragment savuros din noul meu roman la care lucrez. Poți să anunți în *Adevărul literar* că titlul noului roman e *Bal mascat*, . . . că tinde să capteze în forme cît mai veridice „fenomenul moldovenesc" . . .) ; manuscrise de la Otilia Cazimir, Mihail Ralea, Al. Philippide, G. Călinescu (o pagină din *Istoria literaturii române* cu numeroase corecturi pe șpalt, un *Indice alfabetic* al scriitorilor din *Istoria literaturii*) ; Perpessicius[XIII] (cu primul volum din Eminescu, cu exemplare din *Mențiuni critice* – cu *Itinerar sentimenal* etc.) ; Rebreanu[XIV] : file din romanele *Ion* și *Răscoala* ; Eugen Lovinescu[XV], Hortensia Papadat-Bengescu, Ion Barbu[XVI] (cu poeziile *Ev arid*, *Dioptrie*, scrisori către Vianu, Balthazar, o carte poștală către Vianu (1936), încorporînd următoarele versuri : „Zăpezi, vechi echivalențe ! / În ce tipar, ce spart contur / Sleiește scump acest velur. / Acest înalt argint în zdrențe ? / / Vă știu din strictele cadențe / Căzînd „benedictin" și pur / Sau lunecînd cu Palimur, / Lunare, libere decențe" ; lucrări științifice cu semnătura profesorului D. Barbilian etc.) ; Camil Petrescu[XVII], Sadoveanu, V. Voiculescu, Adrian Maniu, Ion Pillat, Cezar Petrescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, Ș. Cioculescu, Mateiu Caragiale [XVIII](cu o pagină-manuscris din *Craii de Curtea Veche*, scrisori către soția sa, Marica Sion, trimise din Italia, unde mersese să întîlnească pe Titulescu care – în calitate de ministru de externe – îl putea numi în diplomație. Epistola atestă și ea bizara obsesie a decorațiilor, a titlurilor „nobiliare" : „Scriindu-ți aceste rînduri, privesc din cînd în cînd rozeta de Bene-Merenti și zîmbesc". Autoironie sau auto-flatare ?

Sala Arghezi este a doua sală de la parter în care se găsesc cărți și manuscrise de la T. Arghezi, L. Blaga[XIX] (între altele o scrisoare către Pompiliu Constantinescu : „Iubite Domnule Constantinescu, Sînt informat că ai publicat în *Vremea* o serie de articole despre subsemnatul. Deoarece *Vremea* nu ne vine la legație – cronicele d-tale mi-au rămas necunoscute. Țin totuși nespus să le am . . . Din parte-mi sînt cuprins acum de scrierea unei noi cărți de natură *pur metafizică*. Va fi întîia dintr-o serie sau mai bine zis al treilea volum din *Sistem* (la care socot numai : Eonul dogmatic și Cunoașterea luciferică). Nădăjduiesc să isprăvesc cartea pe la Crăciun. Ca să apară la idele lui Martie. Cu o strîngere de mînă, L. Blaga"). Tot aici, un manuscris în

creion, intitulat : *23 August, noul Cluj*, în care Blaga – poetic, dar just – vorbește de noile dimensiuni ale orașului :

„Clujul nou avea să crească rapid, cu o viteză de vegetație ecuatorială, cu o impetuozitate ce niciodată înainte n-am fi putut să ne-o imaginăm".

Manuscrise de la Paul Zarifopol[XX], G. Bacovia, V. Voiculescu etc.

Sala a treia este rezervată *publicisticii militante* (periodicele *Șantier, Manifest, Cuvîntul liber* etc.) și *avangardei literare* : Hurmuz, Fundoianu, Ion Vinea, Ilarie Voronca, Tristan Tzara, Ion Barbu etc.

În cea de a patra sală sînt găzduite *noua generație și teatrul* : Sidonia Drăgușanu, Pavel Dan (pagini din : *Poveste țărănească, Îngropăciunea lui Urcan bătrînul*, vol. *Urcan bătrînul*, reviste la care a publicat : *Gînd românesc* etc.), Anton Holban, Emil Botta, N. Labiș, Dan Botta *(Eulalii)*, Blecher, Bonciu, C. Ardeleanu ; dramaturgii : Mircea Ștefănescu, G. Ciprian, G. M. Zamfirescu, Caton Theodorian, Eftimiu, A. de Hertz, Al Kiriţescu, Miron Radu Paraschivescu (acesta din urmă cu volumele : *Laude, Versul liber* etc. și o scrisoare către Sidonia Drăgușanu, din 31 ianuarie 1968, prima sa soție : „Dragă Sidi, ne-a părut rău că, pe lîngă nevricoasă, ești și mincinoasă : ne-ai spus că vii de Anul nou și ne bucuram . . . În fine, dacă veneai tu, l-am fi invitat și pe Baranga, ca să-l tragem la judecată. Dar așa . . . Păcat, păcat, păcat ! Se cîntă pe aria : Amor-amor-amor !").

(Păcat, adăugăm noi, de tinerețea spirituală, de generozitatea sufletească, de bogăția și căldura cuvîntului, dăruite atît de curînd lutului).

Ultima generație interbelică se află în ultima sală : Peltz, M. Beniuc, E. Jebeleanu, Zaharia Stancu, Geo Bogza, Nina Cassian, Cicerone Theodorescu, Cella Serghi, Magda Isanos, Henriette Yvonne Stahl, Lucia Demetrius, Gib. I. Mihăescu (cu manuscrise care îl includ în cercul „faurilor aburiți"), Marin Preda (același gen de trudnic), Al. Sahia, Eugen Barbu, ș.a., apoi mărturii de la poeții maghiari : István Horváth, Szemlér Férenc, Franyó Zoltan, Mélius lószef etc.

Ultimele panouri înfățișează aspecte din „Viața literară actuală" și tabloul publicațiilor culturale și literare de astăzi, nouă mărturie a viabilității muzeului, care trăiește organic în inima fenomenului cultural-artistic contemporan.

Addenda

I – *Miron Costin* sau Miron Costîn ? (Vezi *Manuscriptum* nr. 3 (12) anul IV, 1973, pag. 6–8). În textele vechi, grafia alternează între Costin și Costîn. Sextil Pușcariu este pentru Costîn, cum apare pe un docu-

ment din 1688 ; copiştii cronicii lui Neculce transcriu şi ei totdeauna Costîn, dar în foaia de titlu a *Letopiseţului Moldovei de la Aaron Vodă încoace* (6 iulie 1710) numele cronicarului e scris Miron Costinu vornicul. Alte copii din secolul al XVIII-lea atestă aceeaşi grafie. Pe de altă parte autorul însuşi semnează în texte polone Costyn (cu y fără u scurt final). De aceea Iorga, G. Pascu, N. Cartojan, Al. Piru, I. Lăudat etc., nu scriu Costîn, ci Costin, aşa cum apare numele cronicarului încă din veacul al XVIII-lea.

Boier, dar nu din tagma asupritorilor, cronicarul scrie cu obidă : „O, Moldovă, de ar fi domnii tăi care stăpînesc în tine toţi înţelepţi, încă n-ai pieri aşa lesne. Ce domniile neştiutoare de rîndul tău şi lacome sînt pricina peririi tale".

Nu o dată iubirea de ţară pune sub condeiul lui slovă calorică. Introducerea de la *De neamul moldovenilor* stă mărturie : „Începutul ţărilor acestora a scrie, multă vreme la cumpănă au stătut cugetul nostru. Să încep osteneala aceasta după atîtea veacuri, cu cîteva sute de ani peste mie trecute, se sparie gîndul. A lăsa iarăşi nescris este inimii durere. Biruit-a gîndul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere feliul neamului, din ce izvor şi seminţie sînt locuitorii ţării noastre, Moldovii şi Ţării Munteneşti ... tot un neam şi o dată descălecaţi sînt". Iar în *Poema polonă* precizează că moldovenii şi toţi cei ce locuiesc în Ţara Românească şi în Transilvania „peste tot Mureşul, în Haţeg, în jurul Bălgradului, [1] în ţara Haţegului şi în tot Maramureşul" sînt urmaşi ai romanilor. Ca să-şi justifice afirmaţia aduce dovezi nu numai istorice şi lingvistice, ci şi legendele populare. Iar în *De neamul moldovenilor*, unde mărturiile abundă, implicînd discipline variate (istorie, geografie, arheologie, lingvistică), face apel şi la etnografie : moldovenii mănîncă varza dulce ca şi italienii, femeia nu trece înaintea bărbatului pe drum, ca la romani, ţăranii poartă opinci, încălţăminte ce aminteşte sandalele legionarilor romani, se tund în jurul capului — precum strămoşii lor romanii etc.

Iar în *Cronica polonă* ce i-o dă nobilului Gninski nu uită să spună că : „Numele cel mai adevărat al poporului român este de la întîiul descălecat din Traian, român, adică roman ; acest nume l-a păstrat întotdeauna acest popor pînă astăzi, nume comun muntenilor, moldovenilor şi ardelenilor ; ... dovada cea mai vădită despre neamul şi obîrşia acestui popor este limba lui, care nu e alta decît limba latinească, schimbată cu vremea, întocmai precum este limba italiană".

II. Plin de har şi bărbăteşte, domnitorul D. Cantemir, iubitor de libertate, pătrunde în vremi cu pana, precum cu paloşul : „Pentru slo-

[1] Alba-Iulia.

bozenie și moșie, cu cinste a muri, decît prin mulți veci cu necinste a trăi, mai de folos și mai lăudat ieste".

„Nu atîta cursul istoriei în minte mi-au fost", scrie el în „Istoria hieroglifică", „pre cît spre deprindere ritoricească nevoindu-mă . . . prea aspră piatră multă și îndelungată ascuțitură să-i fi trebuit, am socotit".

Sînt rînduri din care se pot desprinde idei ce-l leagă pe Cantemir de înaintași și aruncă totodată primele lumini asupra rostului artei și artistului, asupra travaliului de laborator, îndelung și chinuitor, pe „aspra piatră" a cuvîntului.

III. *„Ion Heliade Rădulescu* face parte din familia rară a inteligențelor și mai ales a voințelor titanice, răsărită la viață în mijlocul unei societăți tinere, care se dorește luminată și condusă . . . tînărul Heliade ia conducerea ei (a școlii de la Sf. Sava) și se impune pe toată viața ca învățătorul națiunii. Avea vocația deschizătorului de drumuri" . . . ; în el „se zbate un geniu tumultuos, străfulgerat de lumini și înconjurat de tenebre . . . Un amestec ciudat de pozitivism și de idealism, de seriozitate și de spirit aventuros, de simț al realității și de fumegos spiritualism surprinde și descumpănește pe cititorul care se aventurează în hățișul operelor lui, mai ales a celor de după 1848. Anul revoluției îl rupe de la munca lui pozitivă de tipograf, editor și ziarist, proiectîndu-l într-o luptă fără sorți de izbîndă, de al cărei eșec s-a temut din primul ceas, încercînd să-i imprime o notă progresistă mai temperată". [1]

Numit pe drept cuvînt „părinte al literaturii" el este — într-o activitate polivalentă — un Bahnbrecher [2] ; în publicistică (primul ziar în Țara Românească, *Curierul românesc* — 8 aprilie 1829), în teatru (la 20 ian. 1834 deschide o școală de „muzică vocală, de declamație și literatură", scoate întîia revistă teatrală : *Gazeta teatrului* în 1837), în literatură (semnează prima și cea mai frumoasă baladă românească, *Sburătorul*, inițiază proza umoristică), în filologie (*Gramatica* de la 1828 proliferează inovații în sectorul ortografiei, îmbogățirii vocabularului, culturalizării maselor), în formarea primului lot de scriitori, în constituirea celui mai înalt for de cultură : Societatea Academică (1867), al cărei președinte este, și care avea să îngrijească — înainte de toate — de întocmirea de dicționare și gramatici, întrucît : „Limba singură unește, întărește și define națiunea ; ocupați-vă (deci) de dînsa mai-nainte de toate și nu veți face prin aceasta decît cea mai fundamentală politică, veți pune fundamentele naționalității", în publicarea unui masiv număr de traduceri selectate din literatura universală (care

[1] Șerban Cioculescu : *„Centenar Heliade"* (*Manuscriptum*, 2 (7) 1972, pag. 6).

[2] Deschizător de drumuri (în lb. germană).

să deschidă gustul pentru literatura de excepție și să fie – în același timp – model inspirator pentru tinerii scriitori) etc.

IV. *Titu Maiorescu.* S-a vorbit și se vorbește încă de un Titu Maiorescu rigid, reticent, distant.

Pentru bursa pe care i-o acordă – în calitate de ministru al instrucțiunii – ca Eminescu să-și treacă în Germania doctoratul, riscă darea în judecată și condamnarea. Iar cînd poetul – pentru care nutrea o caldă afecțiune (dovezile sînt copleșitoare)[1] – revine în țară, fără să-și fi trecut examenul, „rigidul" Maiorescu nu-i reproșează nimic. Poate și pentru că trăise el însuși dictonul „errare humarnum est".[2] (De la Paris, unde e trimis cu o bursă a Eforiei școalelor, ca să-și treacă licența în litere, se întoarce la București fără să-și fi împlinit obligația.)

De ajutorul lui material, profesional, moral, s-a bucurat nu numai Eminescu, ci o întreagă pleiadă de scriitori și oameni de cultură : Creangă,[3] Caragiale, Slavici, Duiliu Zamfirescu, Mihail Dragomirescu, Ioan Petrovici ș.a., pe unii luîndu-i cu el în străinătate, subsidiile aparținîndu-i exclusiv, ceea ce n-a implicat pentru cîțiva dintre beneficiari o comportare privată de reproșul impoliteții.

V. *N. Iorga.* Cine a prețuit portretul savantului și enciclopedistului Iorga, scris de pana inegalabil inspirată a lui Călinescu în a sa *Istorie a literaturii*, pentru completarea exhaustivă a portretului contradictoriu al omului, a uranicei forțe de receptare și redare a acestui „creier electronic", a virtuților sale de orator, să citească și fragmentele de mai jos semnate : Ș. Cioculescu, T. Arghezi.

În *Destăinuiri*,[4] academicianul Cioculescu prezintă în limitele adevărului acest spirit „mirandolesc" :

. . . „La vîrsta de optsprezece ani și jumătate era deja licențiat și chiar profesor titular cu concurs cîștigat – la catedra de greacă și latină a liceului din Ploiești. Ei bine, în momentul acela el avea lecturi de literatură universală imense, lecturi de critică literară tot atît de imense, cunoștea lucrările lui Brandes, cunoștea lucrările lui Sainte-Beuve, lui Taine, cunoștea toată critica occidentală nouă, Brunetière, Faguet, Lemaître, despre critica științifică nu mai vorbim. Cunoștea tot, tot, tot, adera la generația lui, era foarte deschis la problemele contemporane.

. . . O să fiți uimiți cînd o să aflați ce ușor scria el și cum niciodată nu se recitea . . .

---

[1] A se vedea Muzeul memorial Eminescu.

[2] „Este omenesc a greși" (în lb. latină).

[3] Citiți scrisoarea lui Creangă (Muzeul memorial Creangă) către Titu Maiorescu.

[4] *Manuscriptum* 2, 1974, an. V, pag. 90.

... într-o vreme, începînd lupta dintre noi,[1] îl întreb pe Georgescu-Cocoș (redactor la *Neamul românesc*, n.n.) cum face profesorul Iorga că atunci cînd pleacă la Paris e prezent totuși în fiecare zi în *Neamul românesc* și atunci mi-a explicat secretul. Zice : „Profesorul mă invită chiar în ziua plecării, la ora 6". El pleca, să zicem la 11 cu simplonul, așa se chema trenul care pe vremea aceea făcea trei zile și două nopți, deci 60 de ore, pînă la Paris ; făcea atît de mult, încît îi permitea lui Iorga, în cele 60 de ore să scrie o piesă de teatru în tren. Așa a scris *Tudor Vladimirescu* în tren ; evident n-a fost o capodoperă. Și-mi spunea Georgescu-Cocoș că la ora 6 îl invita la el — lua masa la șapte și jumătate — scotea o carte din bibliotecă și-i spunea acolitului său : „Cocoș, instruiește-te", îi punea cartea în mînă „și taci din gură". Iar el lua un blocnotes și începea. În șase minute un articol era gata. Rupea cele două foi, reflecta cincisprezece, douăzeci de secunde — găsise al doilea subiect. Și așa mai departe. Într-o oră și un sfert ... douăsprezece articole erau predate ... Majoritatea dintre ele erau scăpărătoare, de o vigoare, de o energie ! ... și toate loveau drept la țintă ...

Parlamentarii erau surprinși de faptul că el se așeza la pupitrul său de deputat — a fost deputat treizeci de ani în șir, a fost și senator de drept, din cauza asta se alesese în zece legislații — se așeza la pupitru și făcea corecturi, citea jurnalul, auzea pe orator, întrerupea. Făcea trei lucruri deodată. Avea ceea ce se cheamă atenția distributivă. Uneori se și enerva și atunci era teribil ; banca ministerială tremura, nu știa cum să-i facă pe voie ...

Fără îndoială că Iorga, orice a scris, și despre orice, a aruncat lumini noi — niciodată nu repeta părerea altora. Totdeauna aveai ce învăța de la el ; ... eu pot afirma chiar că pe o singură pagină din cele zece volume din *Istoria românilor* — încheiată în anul morții — se găsesc cîte două, trei sugestii pentru teze de doctorat. Nimeni n-a dat atîtea sugestii ca el, fie ca să adopți teza lui, fie ca s-o combați. Nici un scriitor n-a fost un răspînditor de idei și de ipoteze ca Nicolae Iorga. *Istoria* lui e de o bogăție incalculabilă. Au fost istorici mai metodici ca el, și Xenopol înaintea lui, și C. C. Giurescu, dar nici unul nu se poate compara cu el ...

... Iorga a fost, cred eu, cel mai mare orator al nostru, în momentul în care a fost asasinat mișelește. Avea toată gama oratoriei, de la cozerie pînă la accente profetice și apocaliptice. Nu-ți dădeai seama cum trecea de la un registru la altul, fie urcînd, fie coborînd, era

---

[1] Tinerii critici (pe atunci) : Pompiliu Constantinescu, Ș. Cioculescu, Vl. Streinu, Biberi, Șuluțiu polemizau cu Iorga, care atacase pe Arghezi, acuzîndu-i literatura de pornografie.

absolut uimitor. Te uimea, te strivea, cu prezența lui și cu tumultul sonorității lui, cu fluxul lui verbal și totdeauna maiestuos . . .

. . . Nu știu cît va mai exista națiunea noastră, cîte mii, cîte sute de mii de ani, dar Iorga va crește mereu, el va fi una din crestele culturii noastre, care pe măsură ce se vor aduna secolele, se vor înălța mereu și urmașii noștri îl vor înțelege și îl vor simți mai bine decît l-am simțit și l-am înțeles noi".

Și, în sfîrșit, o mărturie orală argheziană, consemnată de Mihai Sînzianu despre Iorga, cu care poetul de la Mărțișor „a dus război de idei" o viață :

„Scrisul lui Iorga pornește de la inimă, este un clocot vulcanic, este o flacără uriașă care arde, încălzind, de la primul pînă la ultimul cuvînt. Numai agramații se pierd în notele simfoniei care este scrisul lui, greu de sens. Acest scris nu se reduce la subiect și predicat . . . are ceva mai mult de spus . . ., și trece dincolo de cuvînt . . . e numai al lui și este inimitabil". [1]

VI. *Duiliu Zamfirescu* a scris în colaborare cu Ștefan Vellescu drama în 3 acte *Prea tîrziu*, prezentată o singură dată pe scena Naționalului bucureștean la 17 ianuarie 1884, cu o distribuție de zile mari : Aristizza Romanescu, Const. Nottara, Șt. Iulian etc.

Piesa fusese scrisă în vederea concursului anual al Teatrului Național. Juriul a respins-o de la premieră, dar „din ruinele ei, scriitorul va extrage tipuri de bază și va alcătui cu ele scheletul romanului *Viața la țară*, părăsind linia primă a subiectului, dar păstrînd problematica socială și dîndu-i chiar proporții . . . Actul prim al piesei e cel mai bine construit, iar în el se află în întregime atît intriga romantică a nuvelei *Jeana*, [2] cît și componentele viitorului conflict social din *Viața la țară*". [3]

VII. *Al. Macedonski* – poetul hulit, contestat, deliberat dat uitării aproape un veac – rareori adus la lumină, la lungi răstimpuri, nu s-a bucurat nici în timpul vieții de recunoașterea publică, asaltat totodată de inimicii și copleșit de sărăcie. În prefața vol *Excelsior* (1895) se confesa cititorului :

„Dacă cel care începe să-și adune astăzi scrierile în volum s-a bucurat de multă dușmănie, dînsul a avut și prieteni și sprijinitori mai numeroși, poate, care i-au dat sau iubirea lor sau ajutorul material fără care el și copiii lui ar fi murit de mult de foame".

Despre „salonul" literar Macedonski scrie B. Solacolu :

---

[1] *Manuscriptum*, 4 (13) anul IV, 1973, pag. 171.

[2] publicată în *România liberă*, 23 ian. 1883.

[3] M. Gafița în *Manuscriptum*, 3 (8), an. III. 1972, pag. 156–158.

„... casa lui Macedonski ? Coşmelia avea etaj şi etajul un balcon. Un balcon foarte mic, pretenţios şi cu o balustradă de fier cu înfloriturі alambicate, ridicole, aşa cum erau pe vremuri la casele foarte modeste şi, totuşi, cu pretenţii de artă. Macedonski locuia apartamentul de la etaj...

Intrarea casei la etaj era pe o stradă laterală, care pînă acum trei ani purta numele poetului. Avea o scară îngustă de lemn, cîndva vopsită roşu, o scară foarte repede şi luminată de o gazorniţă, agăţată de perete la mijlocul scării... De pe scară intrai într-un fel de vestibul, coridor, şi de-acolo erai primit de maestru într-o cameră „salon", oarecum mare (fiindcă era destul de nemobilată ?). Intrarea era pe partea stîngă. Pe Macedonski nu-l puteai vedea decît odată intrat în cameră, dacă priveai pe dreapta. Sta în colţul încăperii într-un confortabil fotoliu, avînd în faţa lui o mescioară scundă de nuc sau de stejar, închisă la culoare. Pe ea un candelabru aprins cu şapte lumînări. Era singura lumină. Pe masă cîteva manuscrise, cîteva cărţi şi, deschisă, cutia mare de tutun bectimis, alături „cărticica", foiţele de răsucit ţigări, marca „Job" — cu scoarţe lucioase negre şi cu panglicuţă roşie... Bătrînii fumători şi-o aduc aminte. Pe vremuri nu se fumau decît ţigări pe care ţi le răsuceai singur... Maestrul te primea binevoitor. Nu se scula din fotoliu. Îţi întindea o mînă cordială, te poftea să te serveşti din tutunul acela blond îmbietor şi apoi contribuiai la îngroşarea norului tabagic. Luai modest parte la conversaţia uneori generală şi ascultai cu religiozitate cuvîntul maestrului, cuvîntul său modulat de o voce baritonală, nazală şi cu ciudate inflexiuni de orgă pe multiple registre... în unele prilejuri de-abia îţi puteai stăpîni rîsul la auzul recitării incantatoare a versurilor de către maestru... Magul cu gîtul înfăşurat în cravata plastron, cu ochelarii „pince-nez", care nu atenuau sfredelul ochilor săi vii, mobili, inteligenţi — furculiţa mustăţilor cănite, părul rar, de-un negru dubios, deasupra unui chip palid de fumător înveterat, scrijilit de ani de lipsuri, de nopţi pierdute, de cumplite suferinţi morale — era o apariţie atît de ciudată şi de impresionantă încît nu se putea să nu ţi se întipărească profund în memorie". [1]

Apariţie ciudată, pentru că Macedonski nu numai crea, ci şi trăia plenar poezia, pentru care fapt Gala Galaction, scriind prin 1920 despre poetul primelor rondeluri, încheia cu această imagine tipologică : „N-am văzut pe cineva care să-mi încarneze mai întreg şi mai definitiv pe acest incurabil nebun care este poetul".

---

[1] Barbu Solacolu : *Evocări, confesiuni, portrete*, Ed. Cartea Românească, 1974, pag. 264.

VIII. Pentru cunoașterea omului, a scriitorului și a politicianului *Dobrogeanu-Gherea* am selectat următoarele fragmente din interviul acordat Ileanei Corbea de Ioan D. Gherea, fiul criticului :

„Din punct de vedere psihic, ceea ce frapa la el (la Dobrogeanu-Gherea n.n.) era extraordinara lui bunătate. Cumnatul meu, Paul Zarifopol, spunea despre Gherea : Singurul om bun din cîți am cunoscut în viață ! Se petrece cu el un fenomen foarte straniu. Cînd aude sau vede că cineva suferă, are ceea ce se cheamă *milă*. Îl vezi, într-adevăr, că suferă la rîndul său și nu-și găsește liniștea decît în momentul cînd a reușit cît de cît să ajute". Era mereu preocupat de soarta altora și mai puțin de a lui . . . Ca fire, afișa o anumită atitudine distantă. Foarte des, cînd i se vorbea, n-auzea sau se gîndea la altceva. Trebuia să-i repeți întrebările . . . Era, apoi, grozav de grijuliu. Avea o frică teribilă de boală. [1] . . . Niciodată nu era mulțumit de ceea ce făcea . . . Îmi amintesc că, înainte de războiul mondial, era în tratative să scoată o nouă ediție a *Criticelor*. Ei, și era foarte nemulțumit. Găsea o sumedenie de cusururi și ar fi vrut să schimbe aproape tot. Un singur studiu din cele pe care le scrisese, cel despre *Poetul țărănimii*, îi plăcea cu adevărat. În genere, era decepționat de activitatea lui" . . .

Dintre prietenii lui Dobrogeanu-Gherea, fiul vorbește cu emoție de Caragiale :

„Primul pe care mi-aduc aminte să-l fi cunoscut la noi în casă a fost Caragiale. A fost, poate, cel mai bun prieten al tatălui meu. Era o dragoste frățească între ei. O recunoștea, dealtfel, fiecare dintre ei. Spuneau unul despre altul : „Ăsta mi-e ca un frate !". Opera lui Caragiale era, în același timp, lectura preferată a lui Gherea, și devenise cu vremea și a noastră, a celorlalți. Se citea atît de mult Caragiale, încît, în joacă, ajunseserăm să ne aruncăm unul altuia replicile personajelor sale . . . Cînd a apărut *Neoiobăgia* – tatăl meu îi trimisese un exemplar, la Berlin, lui Caragiale –, a sosit pe adresa noastră o telegramă foarte lungă, pe care nu mi-o mai aduc aminte în toate detaliile, dar, în orice caz, era extrem de călduroasă : „Am citit mărețul op !", cam așa ceva se spunea, la un moment dat în conținutul ei. Era iscălită, dealtfel, „Admiratorul tău". Tata a fost mai mult decît emoționat, era covîrșit de fericire" . . .

IX. Despre ședințele și scriitorii de la *Viața Românească* face destăinuiri [2] unul dintre cei mai longevivi „viețiști", Demostene Botez (peste 60 de ani de apartenență la grupare) :

---

[1] Vreme îndelungată a suferit de insomnie. Nopți întregi se chinuia, încercînd să rupă o oră de somn.

[2] *Manuscriptum*, 49 (9), 1972, an. III : *Destăinuiri* . . . pag. 94–96.

„ . . . Poate că ar trebui să șterg o anumită concepție despre cenaclul *Vieții Românești*. Toată munca de acolo, este văzută, în genere, după sistemul redacțiilor de astăzi, sau poate de totdeauna la alte reviste și anume, ca un fel de adunare a colectivului redacțional care vedea toate manuscrisele, făcea obiecțiunile, respingea sau admitea manuscrisele. Nimic din toate acestea. Am fost în redacția *Vieții Românești* încă din liceu, din 1912 . . .

. . . *Viața Românească* era nu o redacție și un cenaclu literar în sensul acesta cvasi-didactic, ci un *salon literar*, i-aș spune, un salon cu un *causeur* strălucit, extraordinar, Garabet Ibrăileanu – care era matca, cum este la albine regina, matca roiului de scriitori din Iași. În ce sens ? Venea la redacție cineva, știa că Ibrăileanu vine pe la vreo patru, patru și cinci la redacție, și atuncea venea și deschidea ușa : dacă Ibrăileanu era acolo, rămînea și începea o discuție care era în afară de problemele revistei, o discuție culturală – ultima carte apărută, vreun autor la modă. Dar dacă nu era Ibrăileanu, acel care venise, pleca. Dacă el nu era acolo, nu mai exista nimic care să-nchege acel colectiv de oameni de cultură . . .

. . . scriitorii au început la un moment dat să scrie pe pereți. Dacă venea Topîrceanu, făcea o strofă în care arăta că *el a fost*, dar că Ibrăileanu nu este. Dacă venea Păstorel Teodoreanu, îi răspundea lui Topîrceanu. Așa că, la un moment dat, toți pereții *Vieții Românești* erau plini de strofe făcute de poeți. Și atunci noi veneam jos, redacția era la etaj, dădeam de moș Niculai (portarul, n.n.), și spuneam : „Moș Niculai, e cineva la redacție ?" „A, nu, e vreo doi poeți, d-ăia de scrie pe pereți" [1] . . .

. . . Vara, toată redacția se deplasa la mănăstiri. Preferate erau Neamț și Văratec. Ca o anexă, era și Agapia.

. . . Excursiile erau anunțate . . . și în zilele acelea venea și Sadoveanu de la Fălticeni, și căruța se mai îngreuna destul de simțitor cu prezența lui. Eu am trăit o întîmplare, probabil că este petrecută pe drum spre mănăstirea Secului, probabil că este adevărată și altă versiune, [2] dar eu am trăit-o pe aceasta. Sadoveanu avea împreună cu Gorovei o moară la Fălticeni și avea mari plictiseli cu reparatul, pentru că nu găsea scîndură de nu știu cîți țoli, nu găsea cuie de nu știu cît etc. Și mergînd așa cu căruța prin păduri, pădurea fiind despărțită cu acea cărare a vîrfurilor copacilor foarte mari, am văzut soarele cum merge spre apus dintr-o parte în cealaltă, am văzut o

---

[1] A se citi la *Muzeul de literatură al Moldovei* strofa lui Păstorel Teodoreanu.

[2] Altă versiune ar fi călătoria cu pluta pe Bistrița, cînd Sadoveanu a jucat tot timpul șah, fără să admire frumusețile care extaziau pe Ibrăileanu și pe ceilalți, dar pe care nici unul n-a reușit să le înfățișeze în pagină cu măiestria lui.

veveriță care ne-a zărit și ea pe noi și care a început să se joace cu noi, să se ascundă pe după copaci, am văzut-o sărind de pe o creangă de sus dintr-o parte a drumului în cealaltă, și în timpul acesta Sadoveanu dă-i înainte cu scîndurile de opt țoli, cu cuiele care nu există, cu maiștri care nu vin la lucru etc. Ceea ce l-a făcut pe Ibrăileanu la întoarcere să manifeste o uimire extraordinară . . .

. . . „Mă, Demostene, ce este cu Sadoveanu ăsta ? Pe tine nu te-a cutremurat frumusețea amurgului acela ? Tu ai văzut veverița aceea, tu ai auzit cîntecul acela de seară, tu ai văzut fumul acela departe, cum ieșea și se înălța, că nu era nici un vînt ? Tu ai văzut că Sadoveanu nu a văzut nimic din toate acestea, că el nu știa nimic decît scîndurile și cuiele lui ? Ce fel de scriitor e ăsta ?" Bineînțeles, am rămas amîndoi foarte nedumeriți, foarte „critici", cînd după vreo două săptămîni, primește Ibrăileanu pachețelele, [1] cu excursia făcută la mănăstirea Secu în care era trecut și soarele care apune, și veverița care se juca cu noi, tot ce am văzut. Ibrăileanu a spus întotdeauna că Sadoveanu scria mai frumos decît natura și spunea că și descrierea acelei excursii a fost mai frumoasă decît a fost excursia însăși".

X. Critica socio-psihologică a lui *Ibrăileanu* se fundamentează pe calitatea „eminentă" și diferența specifică a operei. Astfel, calitatea „cea mai eminentă" a prozei sadoveniene este comuniunea cu natura. Pentru analiza operei criticul realizează mai întîi fișa socio-psihologică a autorului, apoi disecă lucrarea în funcție de dominanta și specificitatea ei. Inteligență selectivă, acest „spiritus rector" al „Vieții Românești" a trecut prin filtrul propriu idei maioresciene și gheriste, nu fără a se lăsa ispitit de Taine, creînd un sistem critic personal. Toate acestea sînt noțiuni vehiculate frecvent de criticii contemporani, care scriu despre Ibrăileanu. Ceea ce se remarcă mai puțin este anticalofilia lui (precedîndu-l pe Camil Petrescu — care recomanda, dar nu o practica, scrierea sub dicteu), deși era și el unul din mucenicii cuvîntului. Dar travaliul de atelier este unul din atributele romancierului care a făcut din *Adela* „cel mai bun roman analitic și personal din literatura română". [2] Și ceea ce se știe mai puțin este că judecata de valoare mai sus citată a supărat pe Camil Petrescu, al cărui egocentrism i-a inspirat următorul pasaj : „Cred totuși că se înșeală ; (Șerban Cioculescu, n.n.) *Patul lui Procust* e nesfîrșit mai complex decît această operă de o cuceritoare șovăială. Prin delicatețea condeiului, prin frumusețea melancolică a subiectului, prin analiza subtilă a cîtorva momente simple altfel, *Adela* e desigur o operă de frunte a scrisului ro-

[1] Sadoveanu scria foarte mărunt pe bucățele mici, dreptunghiulare de hîrtie subțire, le făcea pachețele, le lega cu ață și așa le trimitea la redacție.

[2] Șerban Cioculescu într-un studiu-necrolog despre G. Ibrăileanu.

mânesc. Totuși de ce Ibrăileanu nu a putut-o scrie decît cînd *Ultima noapte* a autorizat acest soi de cărți ?" Cu alte cuvinte *Adela* n-ar fi fost scrisă dacă *Ultima noapte* n-ar fi fost publicată. Dar Ș. Cioculescu observă că *Adela* a fost mulți ani ținută în sertar, autorul ei avînd îndoieli în ce privește realizarea ei artistică. [1]

Ergo, [2] la început a fost . . . *Adela*.

XI. *Ovid Densusianu*, unul din cei mai prestigioși filologi – pe scară mondială – istoric literar, critic, poet, doctrinar al simbolismului etc. s-a născut la 17 decembrie 1873 în comuna Făgăraș, ca fiu al lui Aron Densusianu (profesor universitar la Iași).

După studii în țară, audiază două semestre la Berlin cursurile romanistului Adolf Tobler, după care se înscrie la „École des Hautes Études" (Paris), cîștigat fiind de personalitatea lui Gaston Paris. Își trece lucrarea de diplomă în admirația celebrului profesor care îi recunoaște erudiția, și-l socotește : „un des élèves les plus distingués qui soient sortis de l'École des Hautes Études", motiv pentru care conchide : „je suis heureux de lui en donner ici le témoignage". [3]

Revenind în țară, e numit profesor la catedra de limba și literatura română de la Facultatea de litere din București (1897–1901), după care trece la catedra de filologie romanică.

Opera capitală – *Histoire de la langue roumaine* – avea s-o termine în țară (primul volum : 1901 ; al doilea, după ce manuscrisul se pierduse în timpul primului război mondial și a fost rescris de O. D. s-a tipărit tot la Paris între 1932–1938). Autorul se ridică aici împotriva teoriei lui Rössler, care susținea că românii au apărut pe pămîntul Daciei în secolul al XIII-lea, venind din sudul Dunării. Densusianu dovedește permanența noastră în Dacia, combătînd ipotezele aberante ale lui Rössler.

Ovid Densusianu depune o activitate remarcabilă și pe tărîm beletristic. În 1905 scoate revista de orientare simbolistă *Viața nouă*, [4] care timp de douăzeci de ani a sprijinit noul curent și literatura de factură citadină (deși directorul ei debutase ca sămănătorist), a combătut tradiționalismul de la *Convorbiri literare* și literatura rurală de la *Sămănătorul* și *Viața Românească*. În afara articolelor de program și a studiilor de istorie literară, pe care le semna, O. Densusianu a publicat aici versuri cu pseudonimul Ervin, strînse în următoarele vo-

---

[1] Șerban Cioculescu în *România literară*, nr. 4, joi, 22 ian. 1976, pag. 7.

[2] Așadar (în latinește).

[3] unul din elevii cei mai distinși care au ieșit din *École des Hautes Études* . . . sînt fericit să mărturisesc aici aceasta (în lb. franceză).

[4] În revista franceză *Figaro* (18 sept. 1886) Jean Moréas (Jean Papadiamantopol) folosește prima oară termenul simbolism.

lume : *Limanuri albe* (1912), *Heroica* (1918), *Sub stînca vremii* (1919), *Salba clipelor* (1921), *Raze peste lespezi* (1924), *În zorile vieții* (1925).

Ca om, deși părea glacial, distant, „era de o sensibilitate imensă. Dar voința, dîrzenia lui, ambiția-i uriașă puneau frînă acestei sensibilități, mai bine zis i-o mascau într-atît, încît înfățișarea lui devenea aceea a unui om cu chip de efigie, fără nici o tresărire, fără expresivitate ; pînă și ochi-i păreau morți, sticloși, reci" . . . [1]

Poate și din pricina aceasta la cenaclul *Vieții noi* participarea era redusă ; atmosfera era a unei săli de clasă în care se menținea bariera dintre catedră și bănci :

„Participam la întrunirile colaboratorilor sîmbăta seara la bodega „Mircea" sau la berăria de la etajul clădirei Automobil-Clubului, Salonul Roșu, din fața Palatului, azi demolată. Nu-mi erau însă plăcute aceste seri, care căpătau adeseori înfățișarea de seminar studențesc".[2]

Și totuși, în ciuda tuturor aparentelor deficiențe (care nu erau decît armele de apărare ale unui timorat), dincolo de timbrul defectuos și de pasul incert, de torsul dezaxat, cîtă erudiție de latifundiu, cîtă finețe și poezie a verbului, cîtă noblețe sufletească disimulată !

XII. *Ionel Teodoreanu* vorbește în interviurile ce i s-au luat despre cum scrie (foarte ușor, nu e deci un „faur aburit"), despre personajele sale, despre teza obiectivării creației (susținută îndeosebi de Ibrăileanu și căreia niciodată nu i s-a supus ori, dacă a încercat [3] a suferit un fiasco). Iată fragmente definitorii : „Eu nu susțin totuși că Medelenii nu sînt tributari vieții mele. Nu sînt însă un roman autobiografic. Nu există între mine, familia mea și ei o analogie. Sînt o sinteză a copilăriei și adolescenței fiilor unei anumite clase sociale.

. . . Fiecare personaj literar e o mixtură, un amestec al trăsăturilor exterioare ale mai multor personaje reale, avînd însă ca element *nou* și *dominant* sufletul creatorului într-o incarnațiune ad-hoc . . . Sînt eroi cu care trebuie să te certi, să-i amenințI ca să-i convingi să rămînă acolo unde i-ai pus. Unii sînt excesivi, alții neîndemînatici . . . Femeile, în cărți, în romane mai ales, sînt mai încăpățînate decît în viață. Lor nu le place să facă decît ceea ce vor. Cu multe eroine din cărțile mele a trebuit să pierd timp prețios pentru a le convinge că așa trebuie să procedeze în diferite situații . . . Cine poate să-și stăpînească eroii, cine nu le dă voie să fie așa cum vor ei, cine nu-i lasă să iasă din rama în care sînt puși să stea e un scriitor mare . . ."

Excesul de subiectivism și metaforism (de care de mulți și adesea a fost acuzat) e astfel justificat : „Ibrăileanu știe (cum și Conu Mihai

---

[1] B. Solacolu, op. cit., pag. 223.

[2] B. Solacolu, ibid. pag. 224.

[3] „Arca lui Noe".

Sadoveanu) că nu pot plagia realitatea, că nu sunt nici caligraful ei, lăsînd altora glorioasa ambiție de a repeta spusa vieții, transcriind-o, oferind un duplicat al realității". [1]

Dar metaforele și eroii săi – îndeobște tineri – care iubesc la modul romantic au entusiasmat tineretul deceniilor trei și patru, iar la conferințele sale „sala gemea de lume... Ionel improviza cu o vervă nesecată, biruindu-și oboseala... vorbea așa cum scria, dar animația cu care improviza, neprevăzutul metaforelor, exuberanța gesturilor îl făceau irezistibil". [2]

În partea a doua a vieții începe să cultive versul, registru în care lirismul se poate înscrie irecuzabil. „Calitatea eminentă" (cum ar spune Ibrăileanu) a poemelor este – ca și la proză – nostalgia copilăriei. Diferența specifică se constituie din confesiune, care îmbracă acum haina cernită a melancoliei, pentru că – deși poetul cîntă „strugurii bălai... merele domnești... marele bostan", soarele, pădurile etc. imaginea finală alungă lumina : „Și nucile veneau acasă să ne vadă / Zbîrcite și negrii în verdea lor broboadă. / Dar merele domnești / Cu obrazul lor ca al luminii, dimineața, pe la somnoroasele ferești ! / Și perele de miere / Care picură cînd muști, ca ciutura pe o fîntînă... / Dar chiar și soarele / Marele soare / Încins cu toate razele, / Intra, cînd Toamna deschidea poarta albastră / Și se ducea cu tot alaiul înspre beciul și cămara noastră... / Apoi poarta s-a deschis / Altfel / Și a trecut dricul / Și iar s-a închis /. (Albastrul ostenise) / Bunicul, Bunica – / Vis. / Cu tine, fată cu păr de soare, din nou s-a deschis /, Și a intrat cu tot alaiul de fructe, lumină și vis, / Bucuria. / Ah ! Dar de ce pe toate-ale porții albastre sclipește, ca bruma, melancolia ?" *(Poarta albastră)*.

XIII. *Perpessicius* – părintele „Muzeului literaturii române" – a fost timp de cinci decenii lectorul cel mai asiduu și interpretul cel mai entuziast al literaturii contemporane. El reprezintă „conștiința vie a literaturii române, în devenirile ei succesive" (Ș. Cioculescu). Avînd, prin temperament, ca principiu călăuzitor în redactarea *Mențiunilor critice* opinia lui Albert Thibaudet enunțată în *Fiziologia criticii* : „Este critică atunci cînd idealului de a construi și idealului de a distruge, unul și altul interesate, li se substituie o idee dezinteresată : a înțelege", Perpessicius nu s-a impus numai prin probitate, ci mai ales prin căldură și sensibilitate. Dintru început și-a stabilit și a rămas pe linia acestui vade-mecum : „Dacă blamul va fi de multe ori surîzător, în loc să fulgere a spaimă ca-n Apocalipsă, entuziasmului meu însă nu-i voi pune frîu și slobod îl voi lăsa să măsoare zările". Delimitîndu-se de

---

[1] Al. Oprea, *Mitul „faurului aburit"*, ed. Albatros, 1974, pag. 67–72.

[2] Șerban Cioculescu, *Amintiri*, ed. Eminescu, 1975, pag. 252.

numeroşi critici, atraşi nu de strălucirea, ci de petele aştrilor, el — criticul-pedagog — a socotit că misiunea lui e să-şi instruiască lectorul, relevînd părţile frumoase ale operei, învăţîndu-l să le guste şi apropiindu-şi în modul acesta opera.

Cercetînd cu bagheta vrăjită imensul cîmp al literaturii pentru a descoperi metalul nobil, munca lui a fost adesea epuizantă, periclitîndu-i sănătatea. Şi-a pierdut aproape complet vederea descifrînd cu lupa — zile şi nopţi — în ani îndelungi, cele peste douăsprezece mii de pagini lăsate de Eminescu. A publicat numai şase volume din opera „sfîntului preacurat al ghiersului românesc", alte multe aşteptînd şi azi în manuscris. (Recent a apărut vol. VII, sub egida M.L.R.).

A debutat cu poezii de război — cuprinse în volumul *Scut şi targă* (unde melancolia, duioşia sînt îmbrăţişate uneori de o amară ironie), a urmat *Itinerar sentimental* (sensibilitate şi fineţe spirituală ascunse în faldurile metaforei şi ale ironiei).

Ca prozator anunţă în nota autobiografică introdusă în volumul al doilea din *Antologia poeţilor de azi* (1928) că are în manuscris două romane : *Fatma sau focul de paie* şi *Amor academic*, pe care însă nu le-a putut definitiva. Din *Fatma* a publicat un capitol în *România literară* (1969, febr.), însoţindu-l de o notă explicativă din care citäm : „Roman prin excelenţă autobiografic, *Fatma sau focul de paie* este în acelaşi timp şi un roman al primului război mondial, limitat firesţe la meridianul nostru politic . . ."

Ce semnificaţie are pentru literatura noastră Perpessicius spune atît de simplu şi de original Rebreanu : „E cuviinţa românească, rară şi cu atît mai scumpă, care a cîştigat o izbîndă vie prin toată opera lui Perpessicius". [1]

XIV. *Liviu Rebreanu* ilustrează imaginea scriitorului care a dus o luptă acerbă cu fila albă, pînă ce i s-a supus, şi o muncă neobosită de cultivare şi asimilare a limbii române literare. *Jurnalele* sale de lector (1907–1908) atestă travaliul de instruire prin lecturi în limbile română, maghiară, franceză, germană, din Schiller, Shakespeare, Schopenhauer, Sienkiewicz, Gorki, Oscar Wilde, Hugo, Tolstoi, Ibrăileanu, Lovinescu şi mai ales Creangă, Sadoveanu, Agîrbiceanu, Iosif, Alecsandri ş.a. citiţi cu creionul în mînă, scriind în caiet şi învăţînd termenii şi expresiile — pentru el — necunoscute. (Se ştie că la început a scris în limbile maghiară şi germană şi că primele încercări în româneşte folosesc graiul ţăranilor de pe Someş).

Date fiind cele de mai sus, se poate spune că toată opera lui, în procente, e 99% transpiraţie şi 1% inspiraţie.

---

[1] Apud Teodor Vîrgolici, *Perpessicius*, ed. Eminescu, 1974.

Să ne gîndim numai cum a scris *Răscoala*. Mai întîi un nou stimul alimentat de un dialog : „Trecuseră mulți ani, amintirile se ștergeau. [1] Un țăran deștept și simpatic, bătrîior, prin 1926, cînd l-am întrebat cum le-a venit să se răzvrătească, mi-a dat un răspuns pe care l-am notat :

— De, domnule, omul cînd nu mai poate răbda, ce să facă, se iuțește... Dar tot răul aduce un bine — am cîștigat pămîntul. Am suferit, am sîngerat, dar așa-i rostul lumii... Noi n-am dobîndit nimica fără sînge, fără mult sînge. Tot pămîntul nostru e îndoit cu sînge de-al nostru. De aceea mi-e drag..." ;

Apoi despre munca de creație :

... „Abia în vara anului 1930 (mărturisește romancierul), vreo trei luni, la țară la mine (la Valea-Mare lîngă Pitești, n.n.) m-am chinuit să organizez cele 150 pagini de manuscris din *Răscoala*, să le dau forma care să-mi permită să continui lucrul. N-am reușit. Am reluat de multe ori subcapitolele, le-am copiat și răscopiat, [2] le-am ciopîrțit, le-am lungit, le-am schimbat ordinea... De prisos. Singura ispravă a acestei veri a fost că am fixat definitiv titlul primului și ultimului capitol mare : „Răsăritul" și „Apusul".

Vara următoare am revenit cu mai mult noroc ; în prima lună am scris versiunea de tipar a primului capitol, vreo 50 pagini. În sfîrșit o victorie ! Și mai ales o încurajare !... Am persistat și în alte două luni am terminat definitiv alt capitol : „Pămînturile". Pe urmă, pînă m-am întors în Capitală, al treilea capitol : „Flămînzii"...

Toamna și iarna 1931 am aruncat pe hîrtie restul capitolelor, ca să am gata întregul material brut pentru anul viitor... Din aprilie pînă în noiembrie 1932 am lucrat aproape fără întrerupere, în toate nopțile, cîte 9—10 ore... Ultima noapte, cînd am putut scrie „sfîrșit" pe ultima filă, am adormit peste manuscrisul gata, sleit parcă de toate energiile...".

XV. *E. Lovinescu* (n-a semnat niciodată cu numele întreg : Eugen, nu i-a plăcut să i se spună astfel, deși Sadoveanu, fost coleg de școală la Fălticeni, cînd îl întîlnea, nu ezita să-l întrebe : Ce mai faci, coane Evghenie ? maliție sau naturalețe și intimitate, cu toate că prieteni n-au fost niciodată ?). Adversități, necazuri, ofense, polemici i-au adus *Memoriile* sale și îndeosebi vol. al II-lea, mai ales din partea lui Camil Petrescu și G. Călinescu. Pe mulți i-a primit adesea în apartamentul din str. Cîmpineanu 40, ori din Bulevardul 6 Martie

---

[1] Între timp, peste zece ani, vorbise cu participanți la răscoală, cercetase la Academie presa vremii, ale cărei izvoare nu-l mulțumiseră, scrisese cîteva capitole, dar le părăsise, ispitit de alte lucrări.

[2] Coroborează cu cele scrise la Muzeele memoriale Rebreanu despre Răscoala.

(fost B-dul Elisabeta) 95-bis, unde se ţineau şedinţele cenaclului *Sburătorul* ; i-a publicat în revistă, a schimbat cu ei opinii, totdeauna la modul cel mai urban ; pe unii i-a ajutat băneşte şi foarte multora le-a deschis porţile Cetăţii :

„Într-adevăr, marele merit al şefului cenaclului a fost promovarea tinerelor talente, de la generaţia lui Ion Barbu şi Camil Petrescu la aceea a lui Dan Petraşincu şi Ieronim Şerbu, noii „dioscuri". Dar şi poeţii tineri şi uneori excentrici, ca Dimitrie Stelaru, Constant Tonegaru şi Virgil Gheorghiu, au găsit la maestru cea mai largă audienţă. Pe cîte unul, mai nefericit, ca Bogdan Amaru, l-a ajutat băneşte, din punga lui, şi a făcut şi chetă, printre prieteni, aşa cum făcuse cu 20 de ani înainte, pentru Ilarie Chendi, cînd acesta a fost internat, fără o lăscaie la el.

Băieţii erau uneori ingraţi, sau se sileau să pară aşa, ca să-şi ia aere de independenţă. Maestrul a avut mai multă parte de gingaşele atenţii ale tinerelor scriitoare, promovate de dînsul. Una dintre acestea a fost Lucia Demetrius, în care a văzut o „copilă de geniu". Au urmat Cella Serghi, Ioana Postelnicu, Sorana Gurian. Prioritate avea însă Hortensia Papadat-Bengescu, despre al cărei roman *(Rădăcini)* spunea : „e cea mai mare creaţie psihologică a literaturii noastre".

Om de largă cultură, cu o pregătire academică de excepţie (doctor în litere de la Paris), a fost sistematic înlăturat de la o catedră universitară, rămînînd pînă la sfîrşitul vieţii profesor de liceu („liceul Mihai-Viteazul" din Bucureşti). Gratitudinea confraţilor mai tineri sau mai vîrstnici s-a manifestat cu parcimonie ori deloc.

De aceea, cît timp a trăit, mulţumirile s-au circumscris interiorului : spiritual şi spaţial. Azi se dă Cezarului ceea ce este al Cezarului.

XVI. *Ion Barbu* se autodefineşte prin versurile din Béranger, pe care — după mărturia lui B. Solacolu — îi plăcea să le repete :

„Son coeur est un luth suspendu
Sitôt qu'on le touche, îl résonne . . ." [1]

„Era un tînăr subţiratic, tip oriental, smolit, cu ochi vegetali de plante acvatice" (aşa l-a văzut şi l-a înfăţişat în *Memorii*, vol. II, 1931, pag. 128, Lovinescu, care se enerva de cîte ori poetul prezenta altă interpretare versurilor citite şi explicate într-o şedinţă anterioară. Dealtminteri, maestrului îi datora Ion Barbu şi botezul literar şi intrarea în Parnas).

---

[1] „Inima lui este o lăută suspendată / Îndată ce o atingi, răsună" (în lb. franceză).

Apariția în literatură a lui Ion Barbu a avut semnificația unei explozii. Iată cum s-a repercutat ea în conștiința unuia dintre cei mai subtili „degustători" de poezie, profesorul Al. Rosetti :

„La înființarea Editurii „Cultura Națională" în 1930, am făcut imediat apel la Ion Barbu, care mi-a încredințat pentru tipar manuscrisul volumului *Joc secund*. Lectura manuscrisului mi-a produs o impresie atît de puternică, încît mi-au trebuit cîteva ore de reculegere pentru a pune ordine în mintea mea tulburată. Mai tîrziu, am scris în *Viața Românească* cîteva rînduri despre acest volum al unui poet genial".

XVII. *Camil Petrescu* este unul dintre scriitorii cei mai exigenți cu sine însuși, meticulos, ordonat — pînă la pedanterie — lucrînd cu fișe, cu mii de fișe constituite din decupări, cărți poștale, ilustrații, însemnări fugare pe bucățele de hîrtie etc.

Într-o conferință ținută la Ateneul român în 15 martie 1943 despre procesul de creație, la întrebarea : Cînd ați început a scrie poezii și în ce împrejurări ? răspunde :

„Poezii proaste am început devreme, dar nu știu ce se înțelege prin poezie... Îmi amintesc că am scris prin clasa a V-a de liceu o poezie pe care am iscălit-o cu un pseudonim și am trimis-o la revista *Semănătorul*, unde era director Cetori... Și naiv am adăugat acolo ca să îndrepte ceea ce va fi de îndreptat în poezie și să o publice în revistă. Am primit răspunsul după două luni de așteptare, sub forma obișnuită : „d-lui Godeanu — acesta era pseudonimul — ... că am îndreptat versurile dvs. spre coș...

... am început a scrie versuri în alt sens, pe front, deasupra Cașinului, la cotul Ungureanu, deasupra văii Oituz, în vara lui 1917, sub un umbrar, chiar în fața adăpostului care comunica cu tranșeul. Am început să scriu versuri de război care au apărut sub titlul *Ciclul morții*. Am scris o parte din ele, atît de sîcîit de bombardamente, și-mi aduc aminte de un bombardament infernal din 26 iulie, care m-a zăpăcit tocmai cînd eram mai mult preocupat de versuri și am văzut că este mai bine de scris din memorie decît așa".

Despre procesul de creație :

„... poezii se pot scrie oricum ; o piesă de teatru și un roman comportă dificultăți atît de mari și mai ales o concentrare materială cu totul deosebită... Întîi și întîi în ce mă privește, am oroare de a lucra la un roman. N-am scris decît două romane și fac tot posibilul ca să evit pe cel de al treilea. Este o oroare mai întîi fizică. Cea dintîi nemulțumire este că scrisul cere o concentrare atît de mare, încît devii puțin neom, este o stare de grație, care în fond este de ingrație. Nu cunosc ceva mai zăpăcit decît pe mine însumi cînd scriu ramane... Cum am scris *Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război* ?...

Din motive care rămîn numai pentru mine, aveam nevoie în anul 1929 de bani și atunci m-am adresat celui mai luminat dintre editorii noștri, profesorului Al. Rosetti, care pe vremea aceea dirija editura „Cultura națională". I-am spus că vreau să scriu un volum de nuvele. Ideea l-a încîntat, dar am spus că am nevoie cît mai repede să scriu. Mi-a explicat că este ceea ce vrea . . . Am scris în 15 zile prima nuvelă, dar n-a fost nuvelă fiindcă s-a întîins atît de mult, încît a luat 150 pagini. M-am dus la profesor și i-am explicat marea încurcătură. A fost de părerea mea de a-i mai pune încă 70 de pagini și să-l fac roman de 220 de pagini.

Într-adevăr s-a tipărit textul și aș putea să adaug . . . faptul pentru mine esențial că nu pot lucra decît asupra corecturii. Prima versiune este un pretext, numai ceea ce e tipărit are o realitate . . .

Am venit peste cîtva timp la d. profesor Rosetti cu cele 200 de pagini și era încîntat că le-am dat la timp să le citească și a fixat data apariției cărții. Mi-a venit o nouă corectură și l-am anunțat că vreau să pun încă 45 de pagini, explicîndu-i că abia acum personagiile îmi apar întregi . . . Am dat înapoi de data asta 300 de pagini și Rosetti mi-a condiționat să nu mai adaug nimic, fiindcă am produs o adevărată exasperare la tipografie. Aș putea spune că au fost și alte corecturi. Cred că romanul cu adausurile venite la fiecare corectură s-a încheiat la 560 de pagini, fiindcă am fost silit. Cred că l-aș fi continuat, dacă aș fi avut posibilități fizice pînă astăzi, fiindcă nu văd de ce m-am oprit acolo".

La întrebarea dacă scrie ușor răspunde :

„Ar fi multe de spus . . . nu concep scrisul decît în două faze distincte, precise. Adică într-o epocă în care elanul sufletesc este totul, este un fel de scris „à chaud" și înțeleg ca versiunile acestea să le am cîțiva ani în sertare. N-am publicat nici o lucrare, nici de teatru, nici de versuri, nici un roman care să nu fi așteptat într-o anumită formă cîțiva ani în sertare. Chiar *Ultima noapte* . . . avea o serie enormă de fișe pe care le pregăteam, pentru teatru . . . Adunarea materialului îmi ia cîțiva ani . . ."

Scriitor — prin excelență cerebral — deosebit de sensibil, înzestrat cu acuitate psihologică, bun povestitor de acțiuni „pe viu", creator de viață, Camil Petrescu este unul din marii noștri romancieri și dramaturgi, deși creația sa genială — necunoscută încă — (cîteva mii de pagini în manuscris) el o socotea a fi cea filozofică.

XVIII. *Mateiu I. Caragiale*, fiul cel mai mare al lui Ion Luca, avea pasiuni puerile : adora decorațiile, cărțile de vizită cu coroane princiare, titlurile nobiliare (semna „conte de Karaberj", se considera „ultimul Basarab"), arborase la moșia de la Sion (a soției [1]) un steag cu

[1] Marica Sion a fost fiica mai mică a poetului Gh. Sion.

insemnele iluzoriei sale case nobiliare. Pe de altă parte, *Jurnalul* său conține scurte însemnări de genul acesta : 29 dec. 1927 : „XIV ann. coll. B. și Cred. (adică : a XIV-a aniversare a decernării medaliei „Bărbăție și Credință") ; 4 aprilie 1928 : XIV ann. sign. S. Ann. (a XIV-a aniversare a semnării Ordinului Sf. Ana) ; 5 august 1928 : XV-e ann. coll. B. Merenti (a XV-a aniversare a decernării medaliei Bene Merenti).

Dar, dacă despre omul care „era mai mult un nesociabil, un singuratic, cu aparențe ursuze și posomorîte", [1] care arbora un aer solemn, cu gesturi și comportament de protocol, prețios pînă la emfază, rar se pronunță cineva cu simpatie, despre autorul *Crailor de Curtea Veche* nu se află pană care să nu fie înfiorată de admirație.

„Toate aceste teme și aceste contraste (scrie Perpessicius despre roman), aceste suflete dimpreună cu reflexele lor, aceste guri de iad și aceste balcoane de azur topite laolaltă și arse la cea mai înaltă temperatură au dat unul dintre cele mai pure cristaluri ale literaturii noastre contemporane".

Mateiu I. Caragiale a debutat prin poezii publicate în *Viața Românească* (aprilie 1912) ; a continuat cu versuri și proză în periodicele : *Presa, Flacăra, Journal de Roumanie, Gîndirea* etc., iar în volum i-au apărut : *Remember* („Cultura națională" 1924), *Craii de Curtea Veche* („Cartea românească", 1929), *Pajere* („Cultura națională" 1936, ediție îngrijită de Marica M. Caragiale) ; *Opere* (ediție definitivă îngrijită de Perpessicius, Edit. Fundațiilor, 1936) ; *Sub pecetea tainei* (1965, 1968, Biblioteca pentru toți).

XIX. Pentru cunoașterea omului Lucian Blaga, acest lapidar portret în penița academicianului Cioculescu :

„Înalt, umblînd ușor încovoiat, în aparență timid, scump la vorbă, dar cu privirea pătrunzătoare, Lucian Blaga plăcea tuturor printr-un fel de ingenuitate care-l singulariza. Într-un cunoscut autoportret, el și-a formulat caracterul taciturn în acest fel :

„Lucian Blaga e mut ca o lebădă".

Între prieteni, intervenea în discuție, mai ales cînd se punea o problemă de gîndire filozofică și cînd i se cerea părerea. Atunci răspundea pe larg, expozitiv, ca la catedra de filozofie a culturii, de la Cluj, care i se crease într-un tîrziu, după ce, în tinerețe, îi fusese refuzată. Din străinătate, unde a funcționat peste cinsprezece ani în diplomație, urcînd toate treptele, de la aceea de atașat cultural la aceea de ministru plenipotențiar, răspundea cu mare punctualitate tuturor celor ce-i scriau. [2]

---

[1] Cum ni-l prezintă Lovinescu.

[2] Ș. Cioculescu, *op. cit.*, pag. 319.

Iată și versurile din *Autoportret* :

Lucian Blaga e mut ca o lebădă / în patria sa / Zăpada făpturii ține loc de cuvînt. / Sufletul lui e în căutare / în mută, seculară căutare, /de totdeauna / și pînă la cele de pe urmă hotare" /.

XX. *Paul Zarifopol* a locuit mult timp în Germania, unde și-a trecut, la Lipsca, doctoratul în filologie. Își însușise aici o mare cultură.

A început să publice în revistele nemțești articole de literatură, pe care mai apoi le-a tradus în românește și le-a retipărit în *Viața Românească*. Gherea voia să-l aducă profesor în țară. N-a acceptat, după cum mai apoi va refuza o catedră universitară la Iași, fiind bolnav de nervi. Articolele apărute în *Adevărul* și *Viața Românească* — unde își spune cu curaj opinia despre fenomenul nostru literar — i-au adus multe inimicități, dar, ciudat, ele i-au fost stimulent în creație : „Eu, pînă nu mă înfurii, nu pot să scriu", declara cu sinceritate. Dealtminteri, nici pentru el scrisul nu era o bucurie : „Scriu greu și mai niciodată cu plăcere. Chiar scrisul unei bucăți scurte trebuie să-l întrerup ceasuri ori zile întregi. În aceste pauze citesc lucruri cît se poate de deosebite între ele, și cît se poate fără legătură cu subiectul pe care-l las în părăsire. După primele linii scrise, *subiectul* mi se face aproape totdeauna antipatic".

CUPRINS

Prefața 7

Muzeul scriitorilor tîrgovișteni și muzeul tiparului și al cărții vechi românești – Tîrgoviște (Dîmbovița) 11

Casa Dosoftei – Iași 15

Muzeul memorial Gheorghe Lazăr – Avrig 17

Muzeul memorial Anton Pann – Rîmnicu-Vîlcea 21

Muzeul memorial Vasile Alecsandri – Mircești 25

Muzeul memorial Bogdan Petriceicu Hașdeu – Cîmpina 27

Muzeul de literatură al Moldovei – Iași 36

Muzeul memorial Mihai Eminescu – Ipotești 41

Mănăstirea Văratec 48

Muzeul memorial Iosif Vulcan – Oradea 50

Muzeul memorial Ion Creangă – Humulești 54

Muzeul memorial Ion Creangă – Iași (Bojdeuca) 57

Muzeul memorial Ion Luca Caragiale – Ploiești 60

Expoziția permanentă Ion Luca Caragiale – comuna Caragiale (Dîmbovița) ... 64

Muzeul memorial Ioan Slavici – Șiria 65

Muzeul memorial George Coșbuc – comuna Coșbuc (fostă Hordou) 71

Muzeul memorial Alexandru Vlahuță – Dragosloveni (Vrancea) 80

Casa memorială Alexandru Vlahuță de la Agapia 83

Muzeul memorial Traian Demetrescu – Craiova 84

Muzeul memorial Calistrat Hogaș – Piatra Neamț 87

Muzeul memorial Octavian Goga – Ciucea 89

Casa memorială George Topîrceanu – Nămăești – Argeș 96

Casa memorială Otilia Cazimir – Iași 104

Colecția Ion Minulescu – București 107

Muzeul memorial Mihai Codreanu – „Vila Sonet" – Iași 115
Muzeul memorial George Bacovia – București 117
Muzeul memorial Mihail Sadoveanu – comuna Vînători-Neamț 120
Muzeul memorial Tudor Arghezi – București 125
Muzeul memorial Cezar Petrescu – Bușteni 130
Muzeele memoriale Liviu Rebreanu – comuna Rebreanu (fostă Prislop) și Valea-Mare 137
Muzeul memorial Emil Isac – Cluj-Napoca 143
În... insula lui Miron Radu Paraschivescu – Vălenii de Munte 145
Muzeul literaturii române – București 151

1. Clădirea

2. Ienăchiță Văcărescu

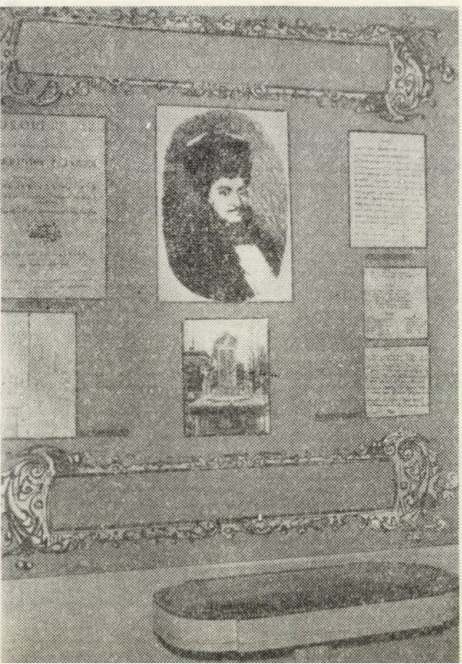

3. Poetul V. Cîrlova

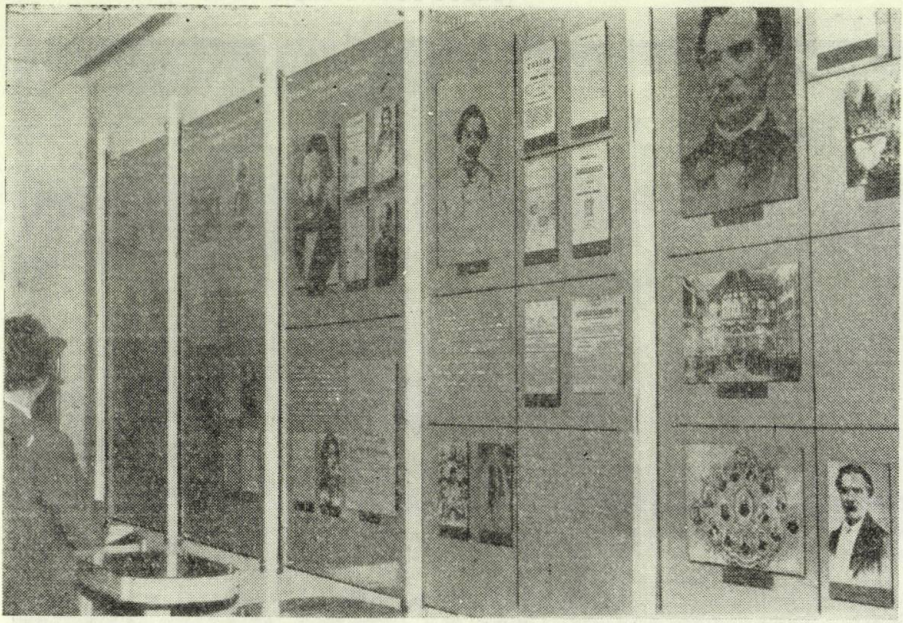

4. Un panou cu Heliade Rădulescu şi fotocopii din operă

5. Ion Al. Brătescu-Voineşti

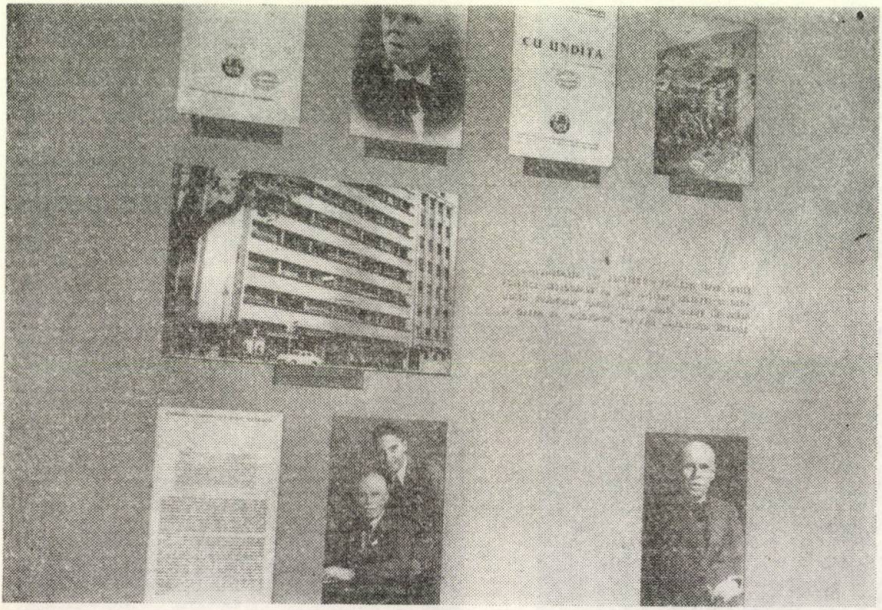

6. Clădirea

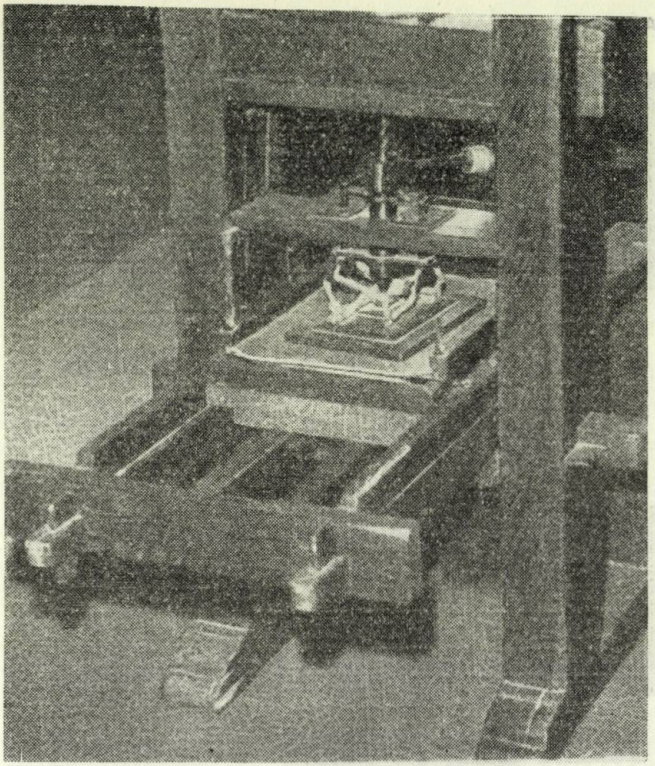

7. Tiparnița de mînă din secol. al XVIII-lea

8. Harta țării cu localitățile unde s-au tipărit primele cărți cu litere cirilice și cu litere latine

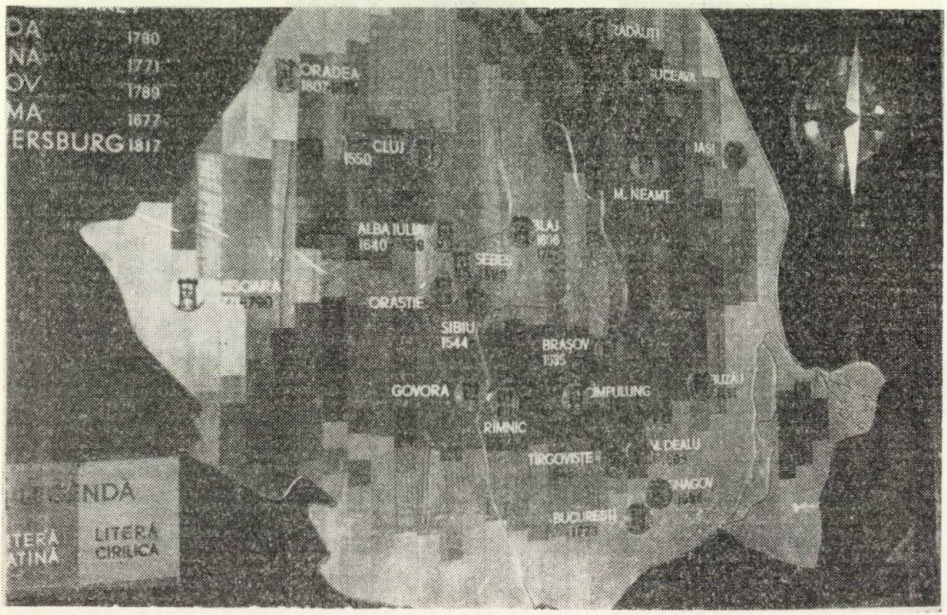

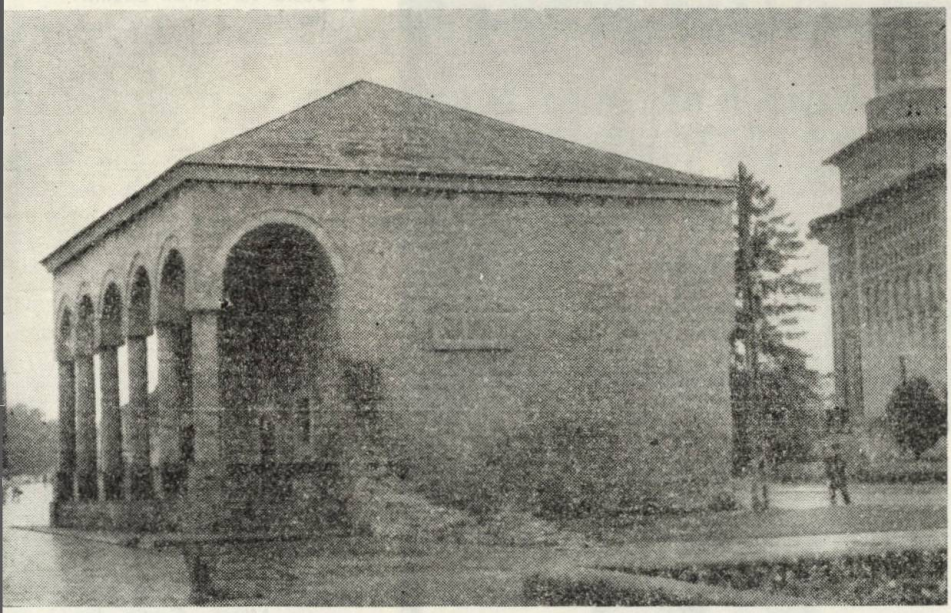

1. Clădirea

2. Mormîntul domnitorului Dimitrie Cantemir („Trei Ierarhi")

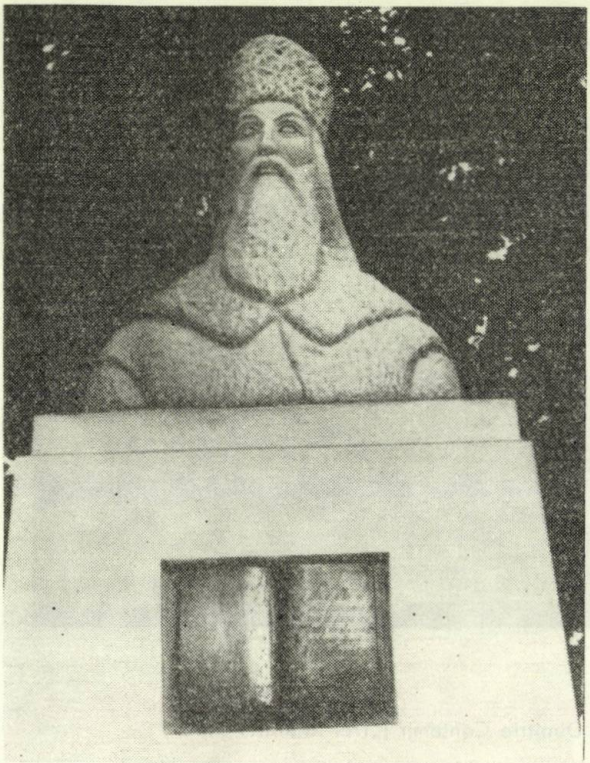

3. Bustul lui Miron Costin. Roman

4. Pe locul unde a fost ucis Miron Costin la Roman, din porunca lui Const. Cantemir, se află inscripția de mai jos.

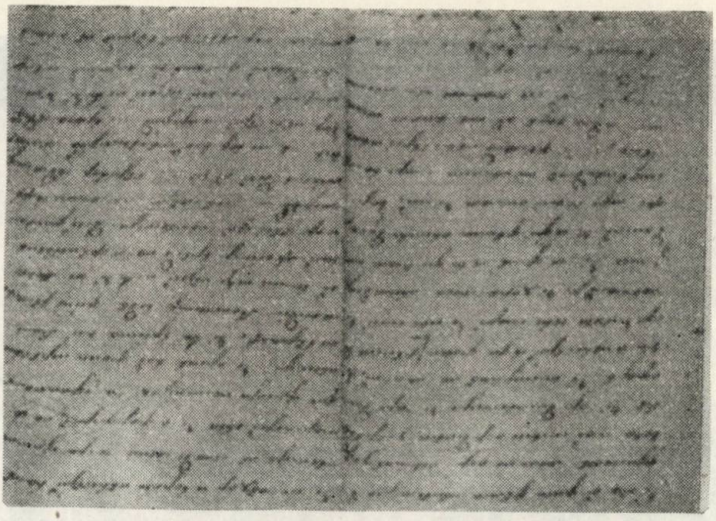

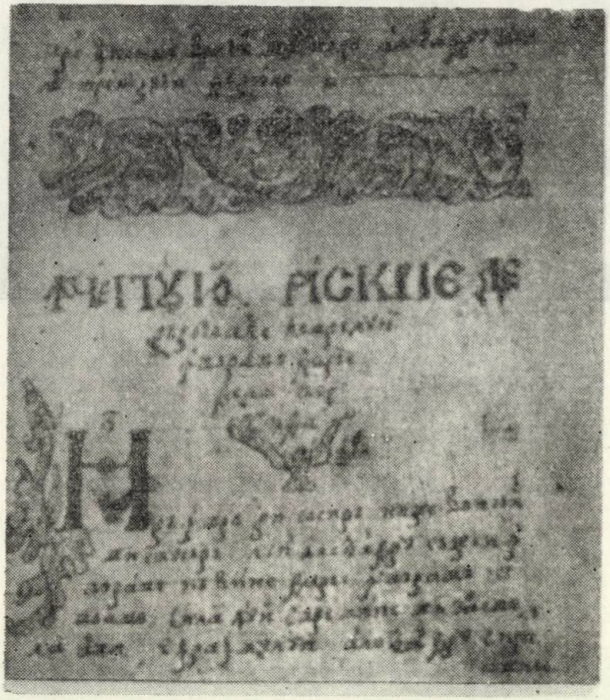

5. Sus : pagini din „Litopiseţul Ţării Moldovei" al lui Neculce (copie de la începutul secol. al XVIII-lea)
Jos : Pagină din „Alexandria" (carte populară)
manuscris de la începutul secol. al XVIII-lea

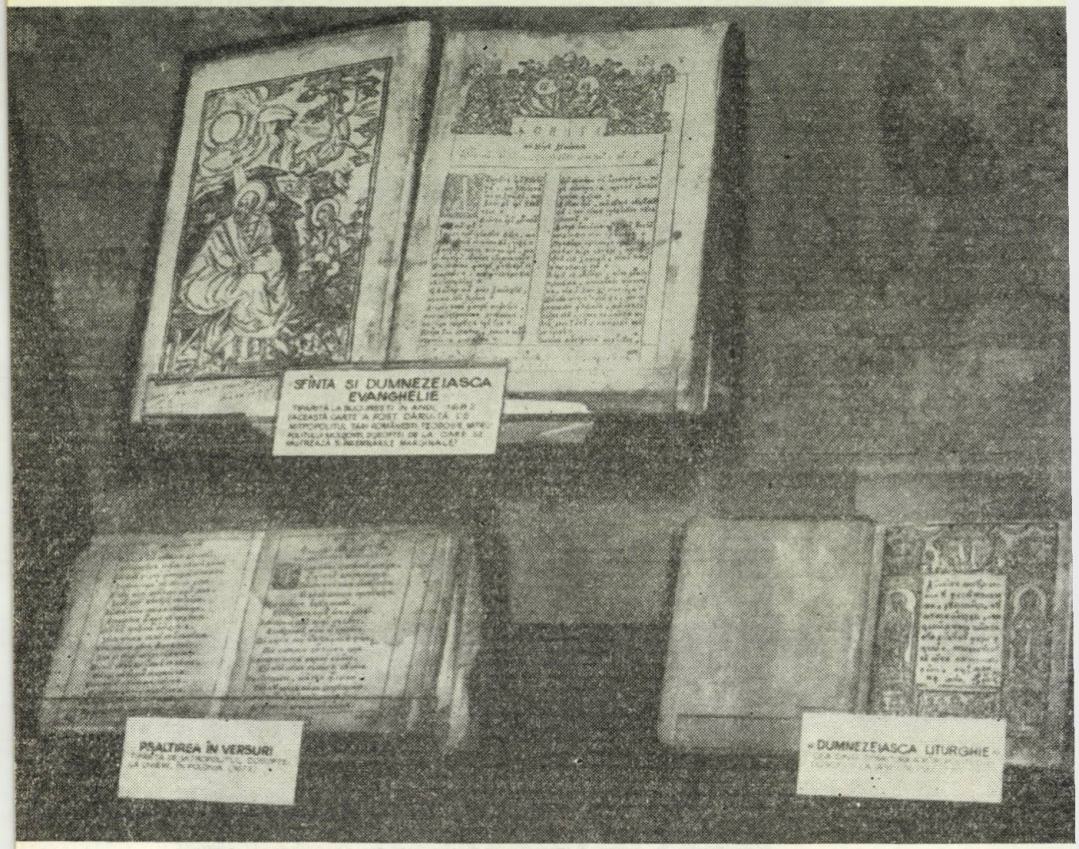

6. Tipărituri religioase vechi

1. Clădirea

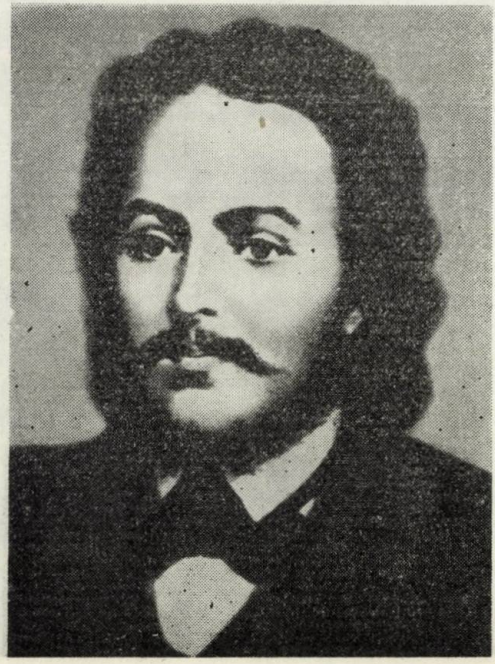

2. Gh. Lazăr

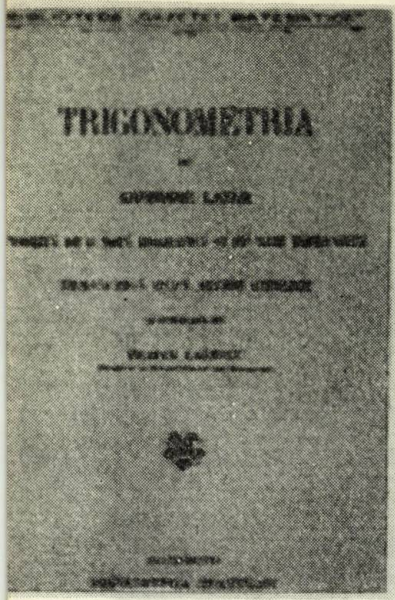

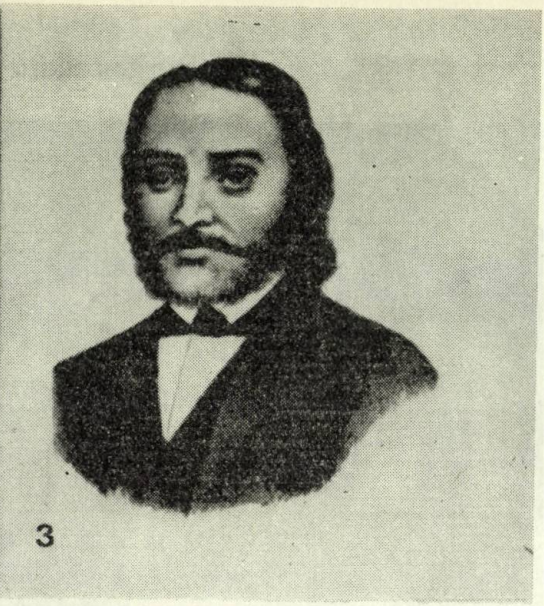

3

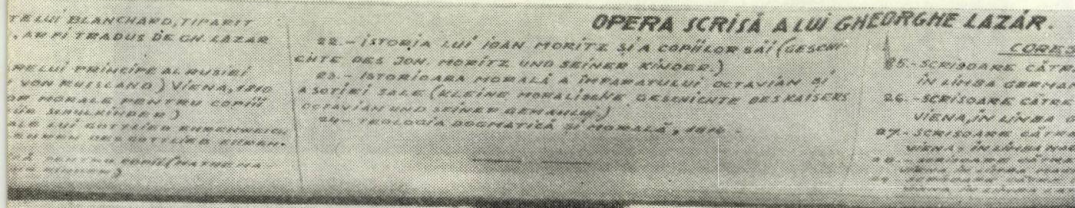

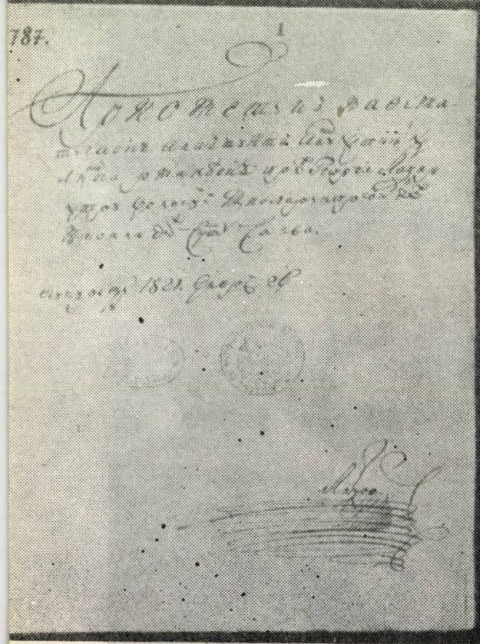

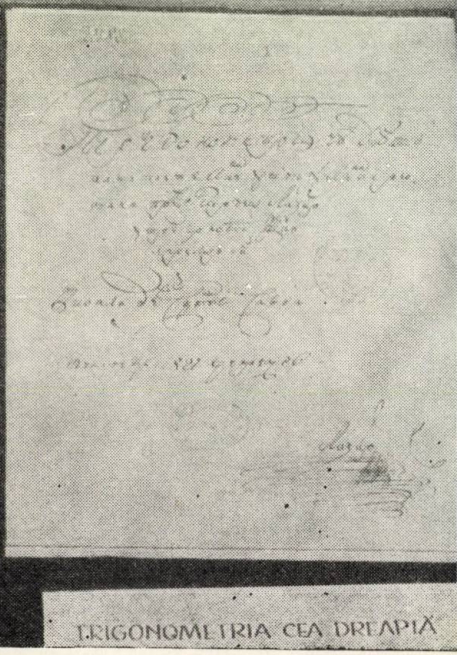

TRIGONOMETRIA CEA DREAPTĂ

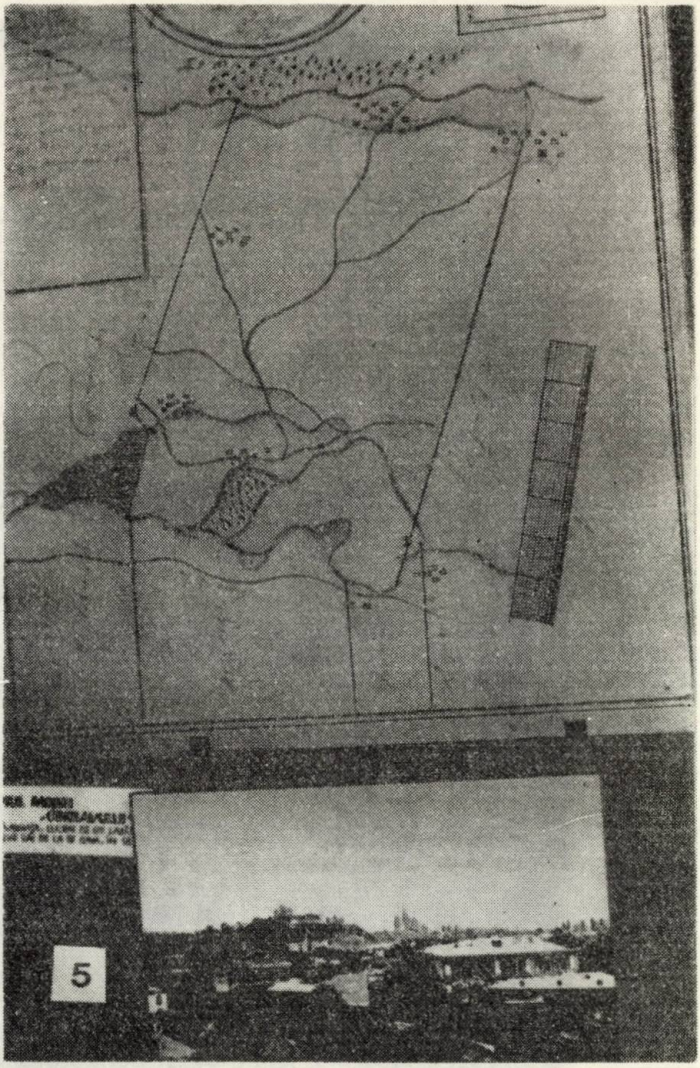

3. „Trigonometria" – tipărită sub îngrijirea prof. univ. Traian Lalescu și portretul lui Lazăr

4. „Trigonometria cea dreaptă" (facsimile) și parte din tabelul cu „opera scrisă a lui Gh. Lazăr"

5. Planul moșiei Obislavului ridicat de Lazăr și elevii săi de la Sf. Sava (1818)

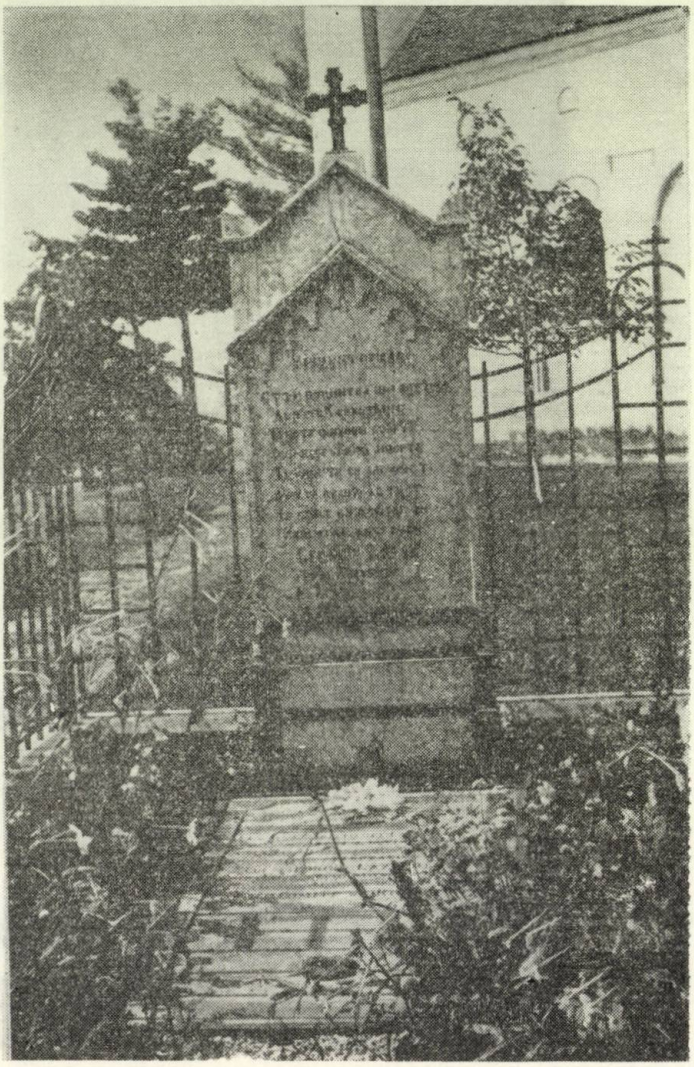

6. Mormîntul lui Gh. Lazăr – Avrig

2. Mobilier din Muzeul A. Pann →

1. Casa Anton Pann – Rm. Vîlcea

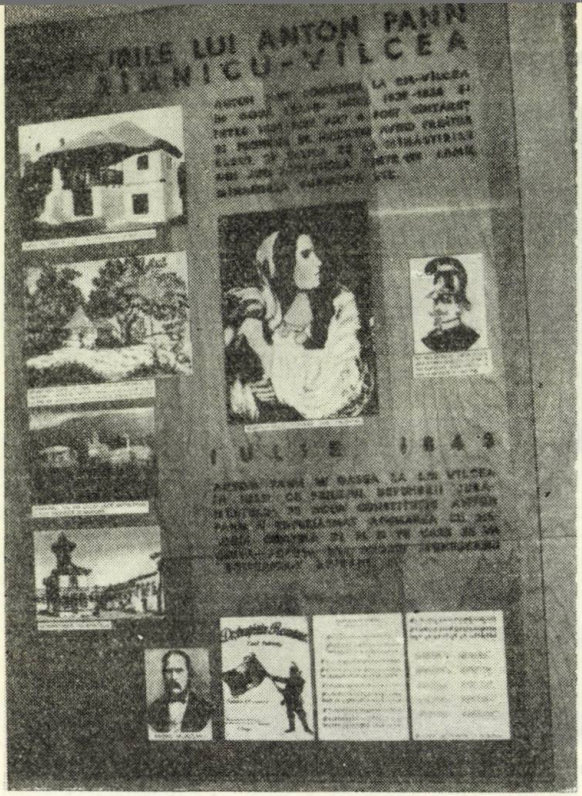

3. Panou ilustrînd legăturile lui A. Pann cu Rm. Vîlcea

4. Portrete ale cîtorva dintre scriitorii cuprinși în „Spitalul amorului", operă a lui A. Pann

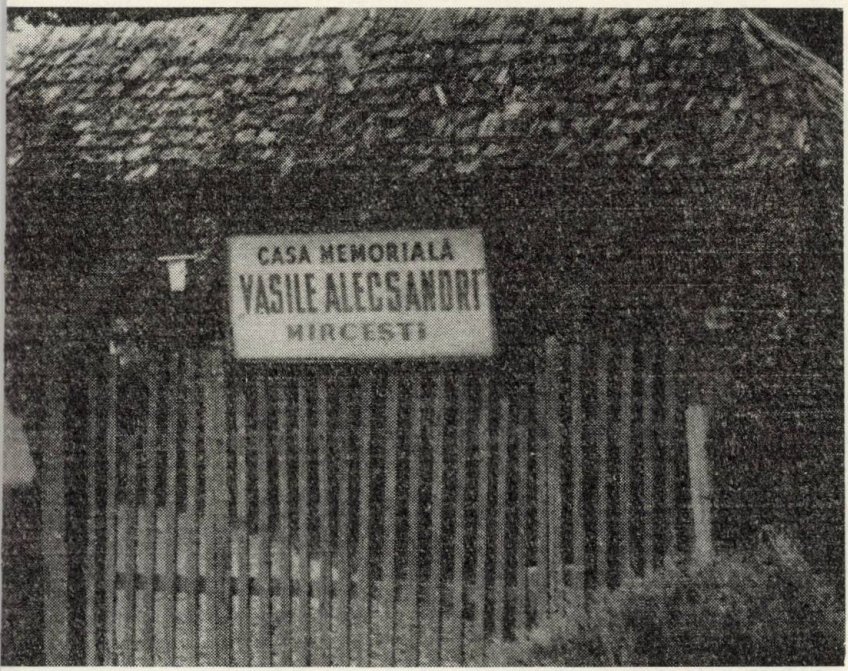

1. Poarta „Casei memoriale" de la Mircești a lui V. Alecsandri

2. Colț dintr-o cameră de primire ; pe perete, în dreapta, V. Alecsandri și Ion Ghica

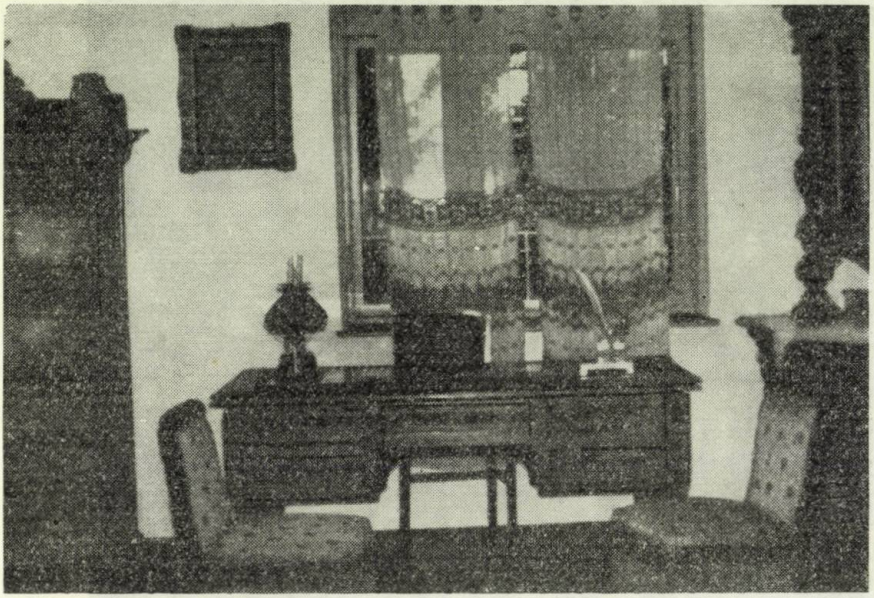

3. Camera de lucru a poetului
4. Cufărul de călătorie al poetului

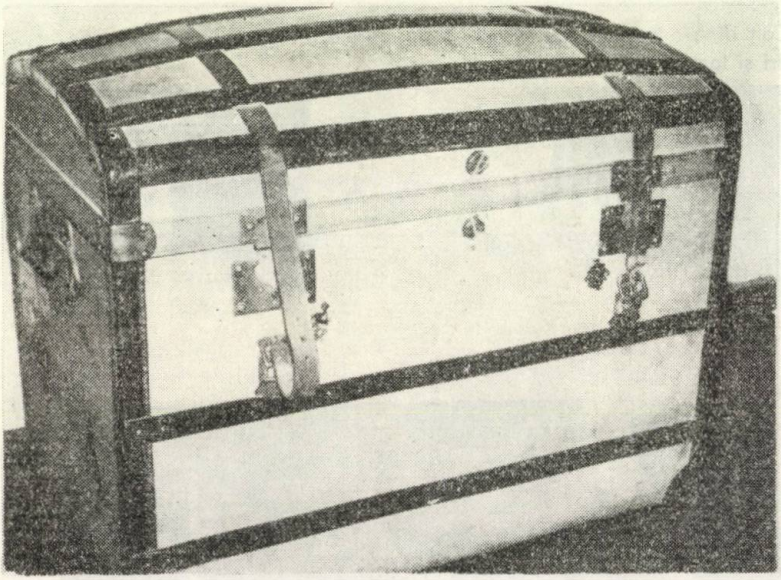

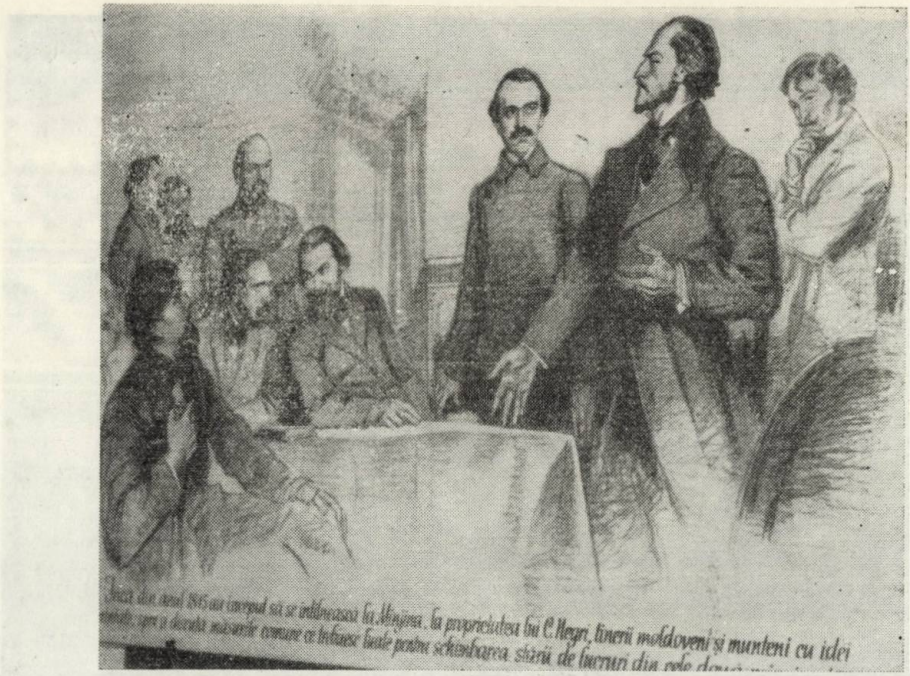

5. Desen imortalizînd întîlnirile politice din casa lui C. Negri de la Minjina

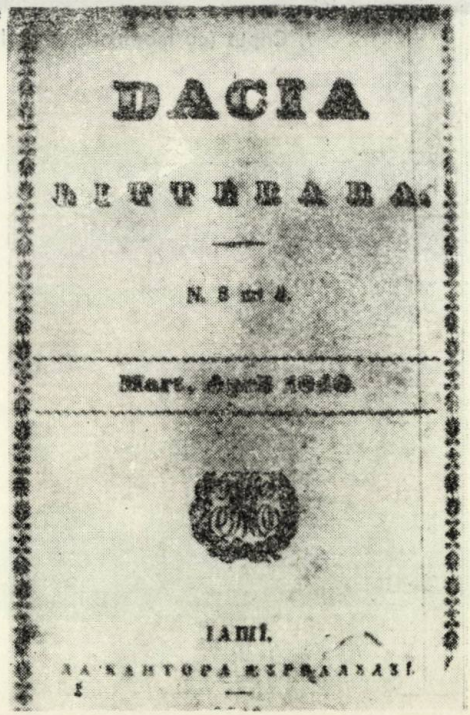

6. Coperta revistei „Dacia literară"

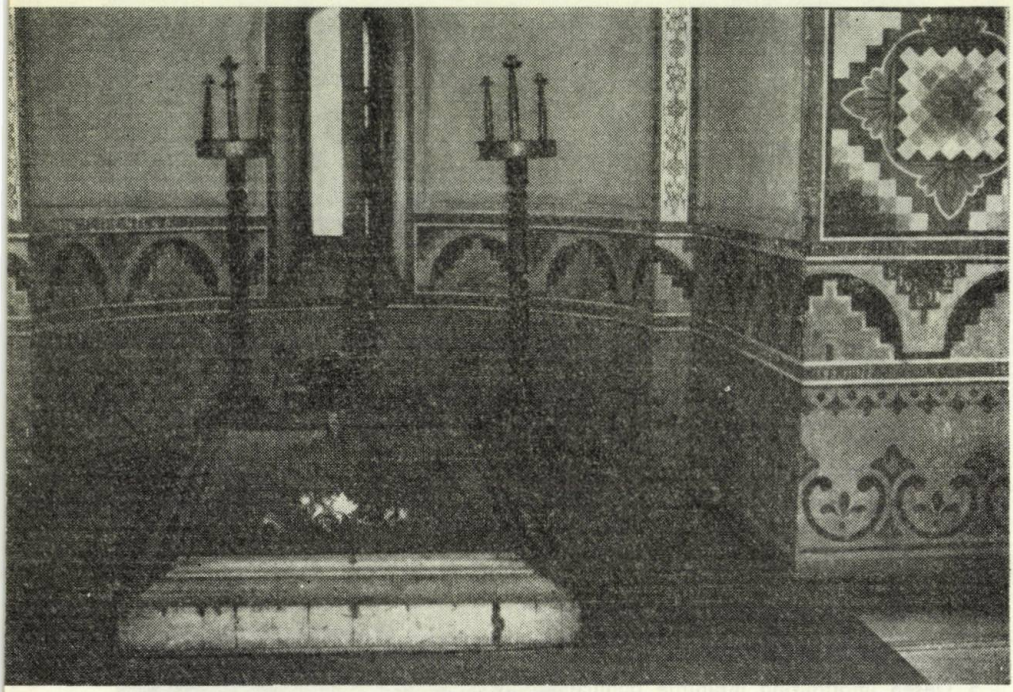

7. Cripta (cu mormîntul poetului)

2. Coperta interioară de la
„Istoria limbei române" a lui Hasdeu →

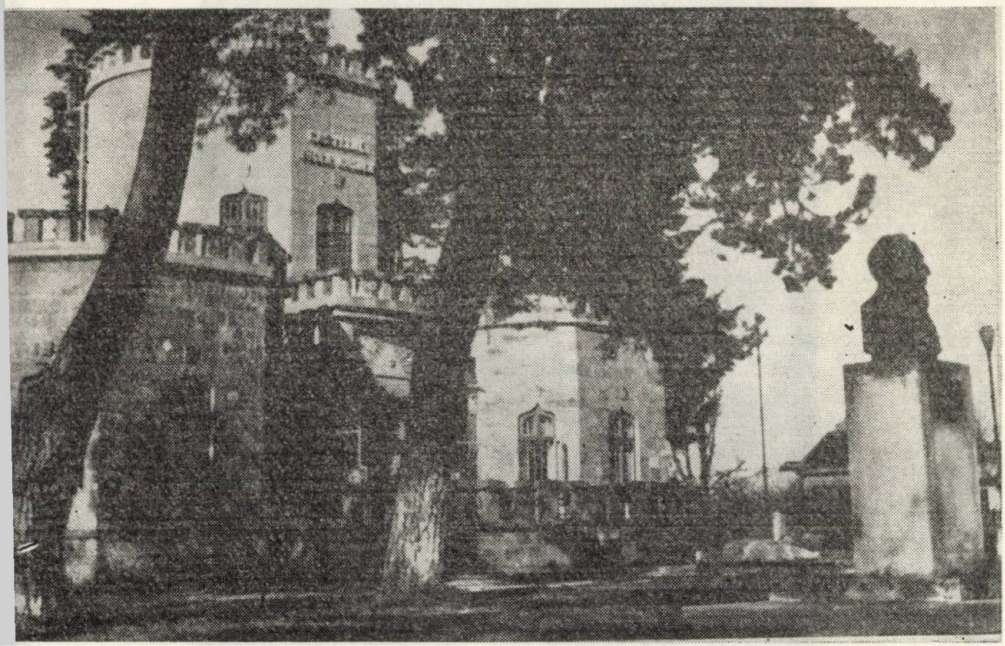

1. Castelul Hasdeu

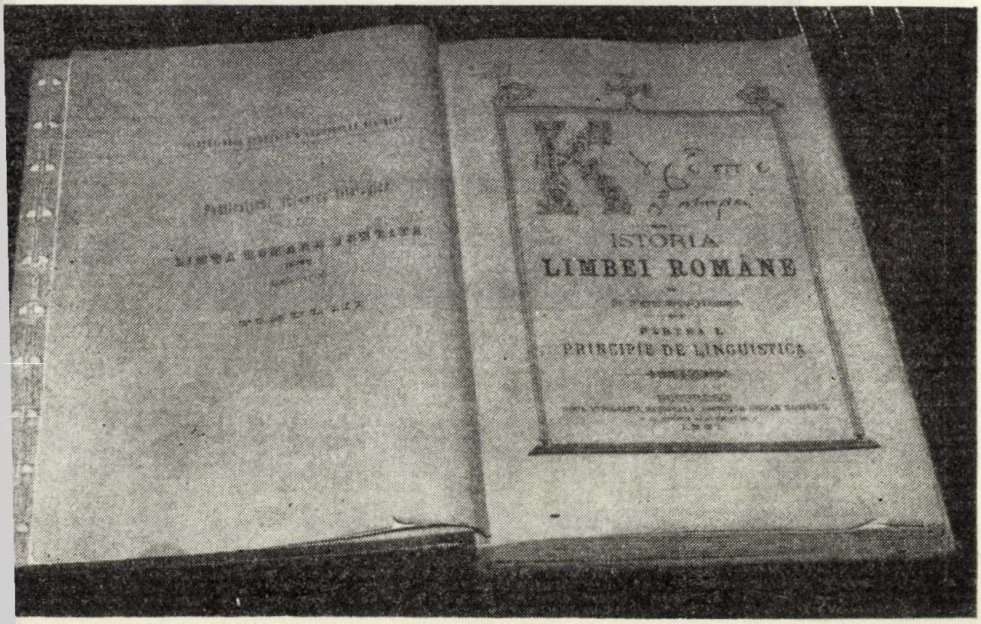

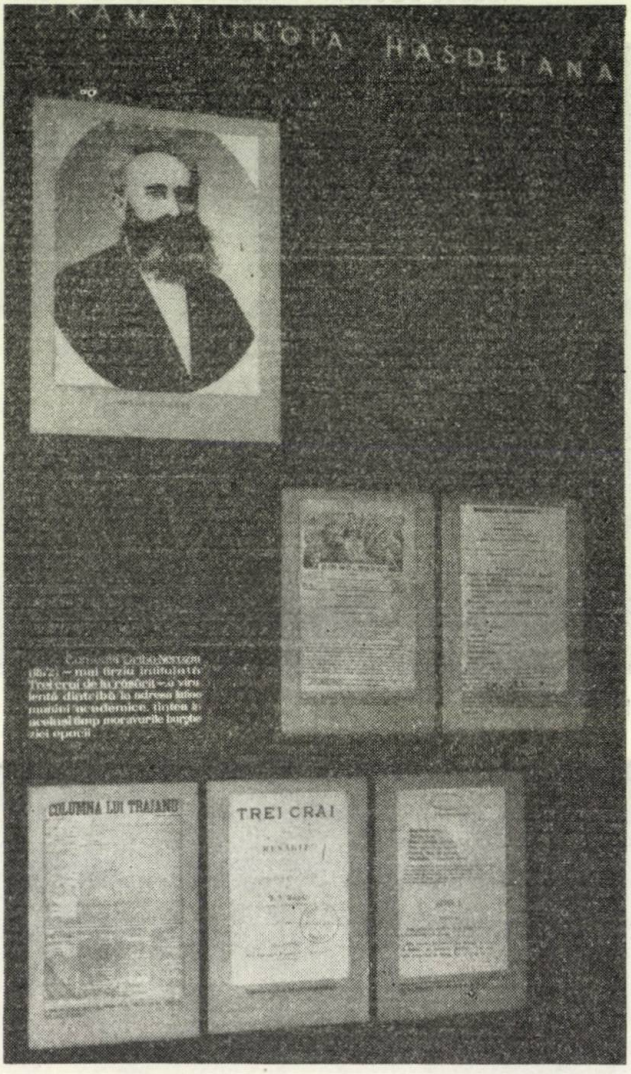

3. Panou cu dramaturgia hasdeiană

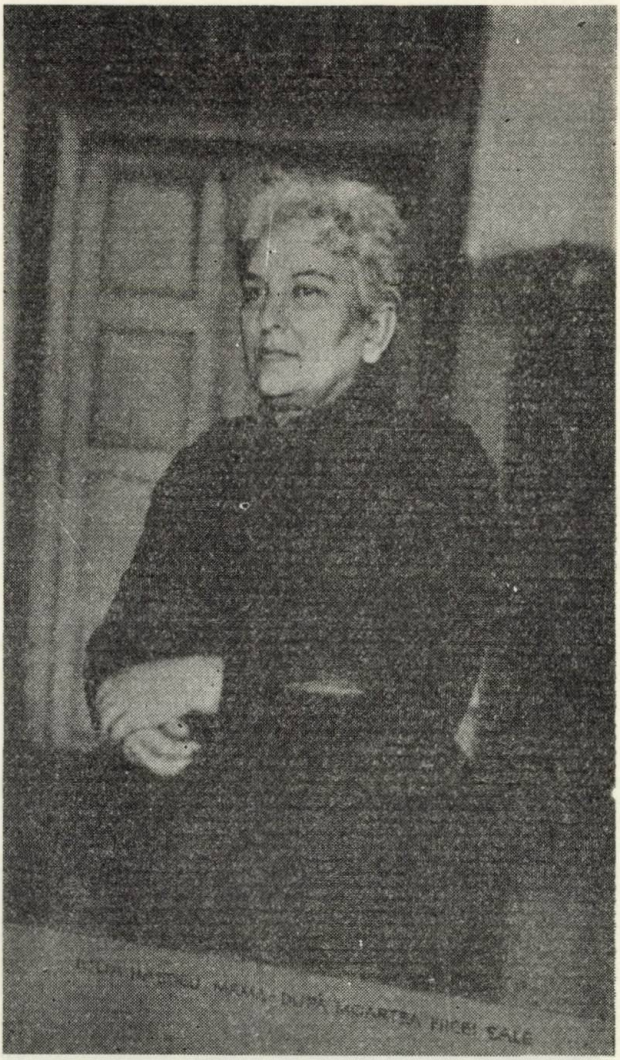

4. Portretul Iuliei Hasdeu – soția savantului

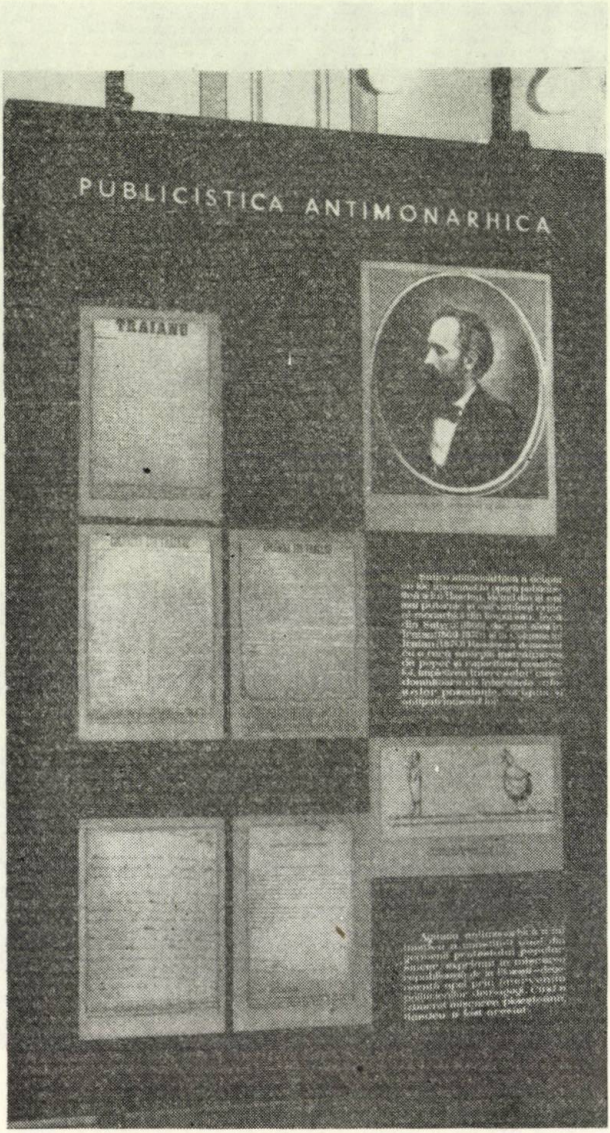

5. Panou cu publicistica antimonarhică a lui Hasdeu

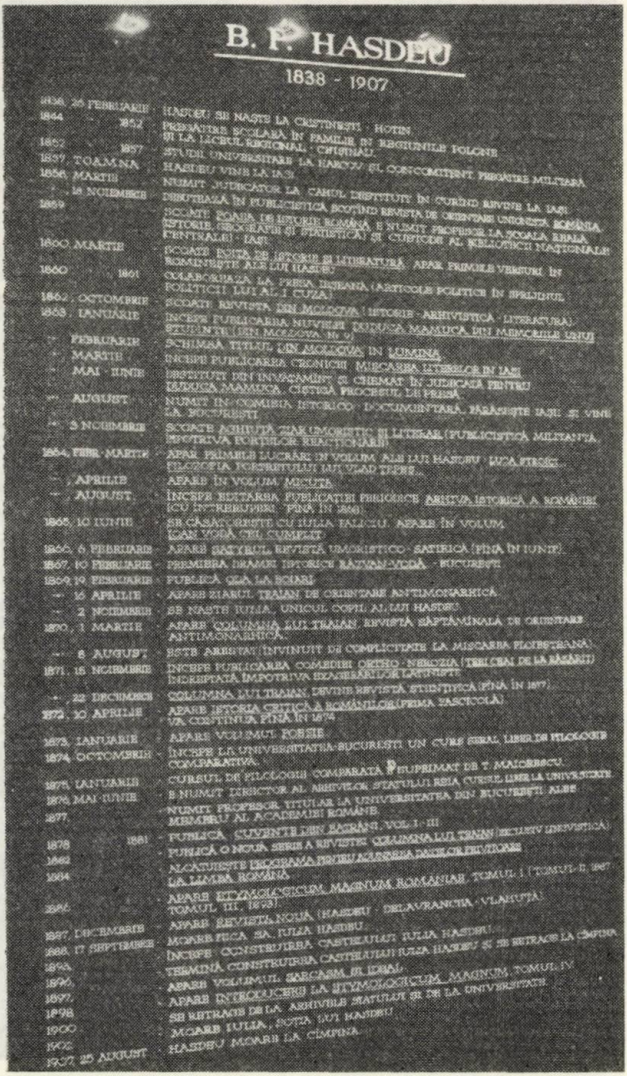

6. Date de reținut privind viața și opera lui Hasdeu

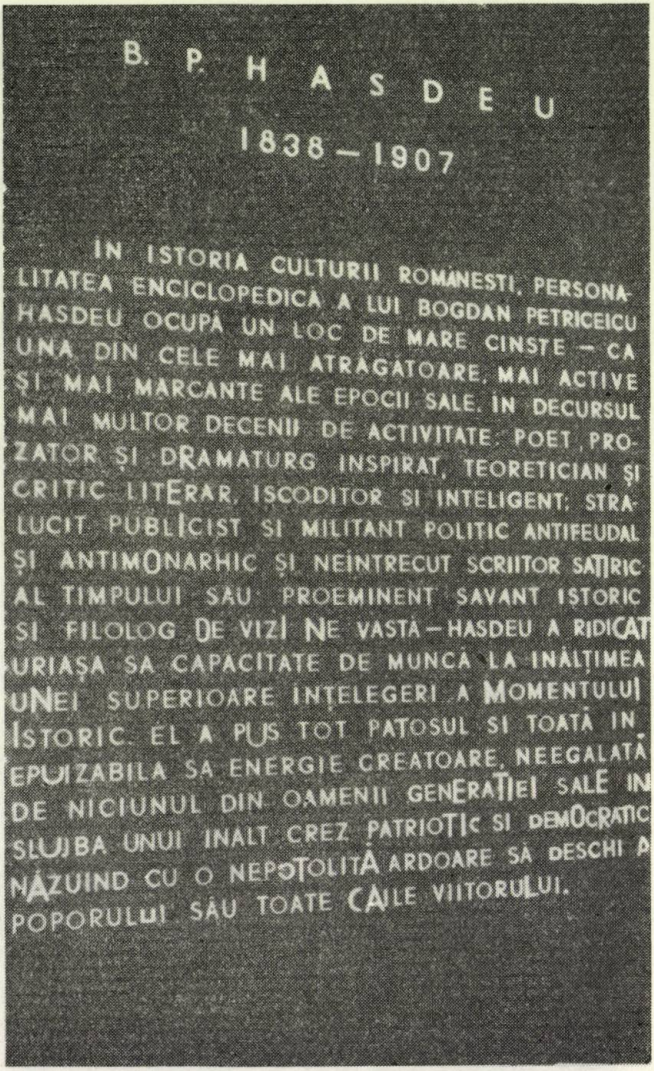

7. Succintă prezentare a multilateralei activități literare și culturale a lui B. P. Hasdeu

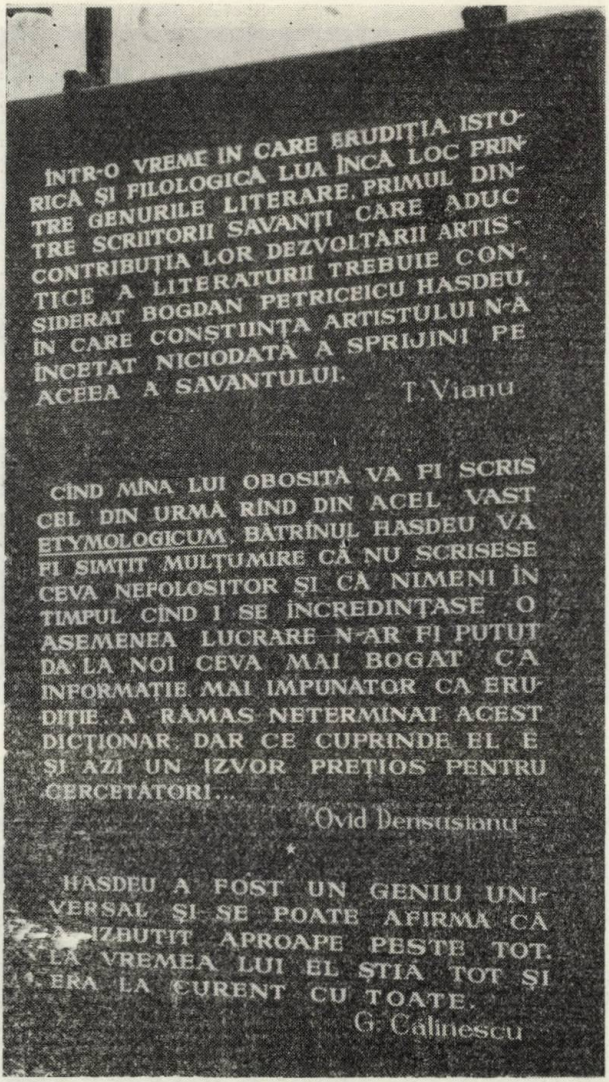

8. Opinii ale unor exegeți de excepție despre opera lui Hasdeu

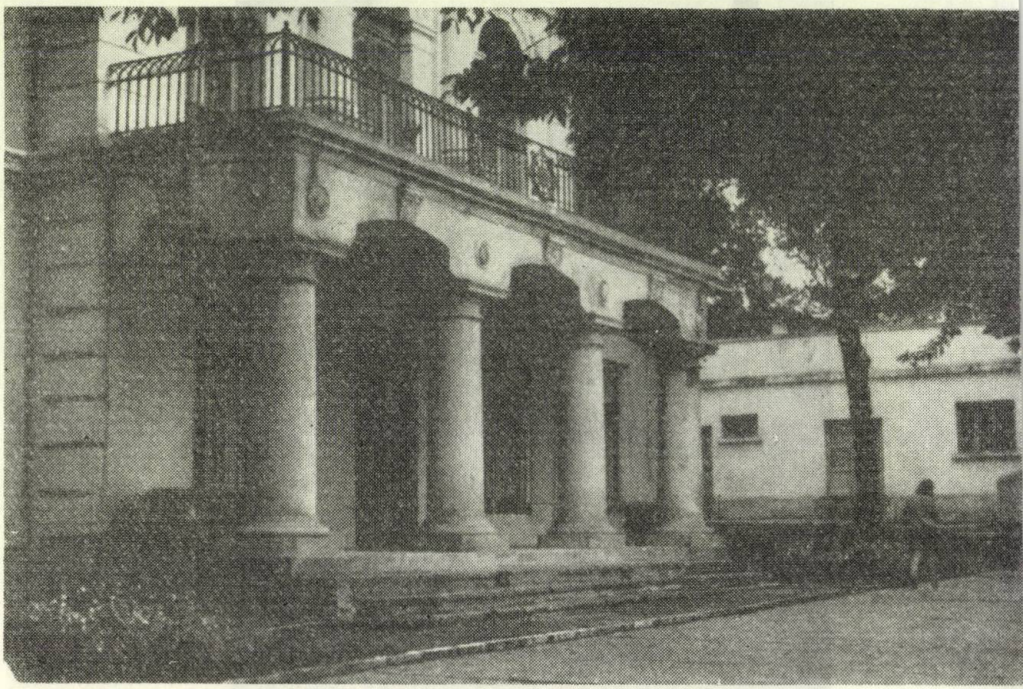

1. Casa Pogor
2. Inscripția de la intrare

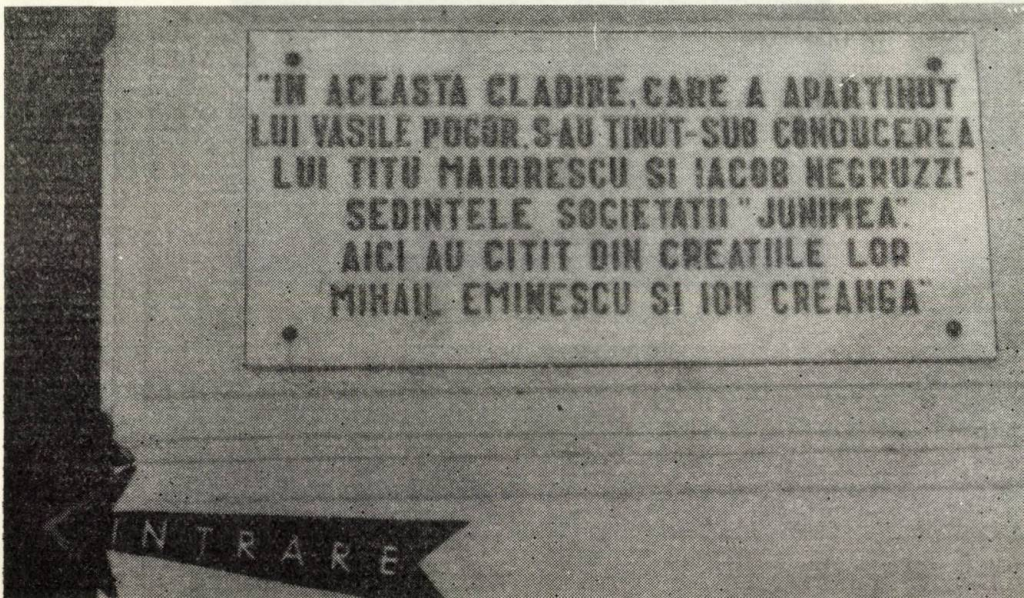

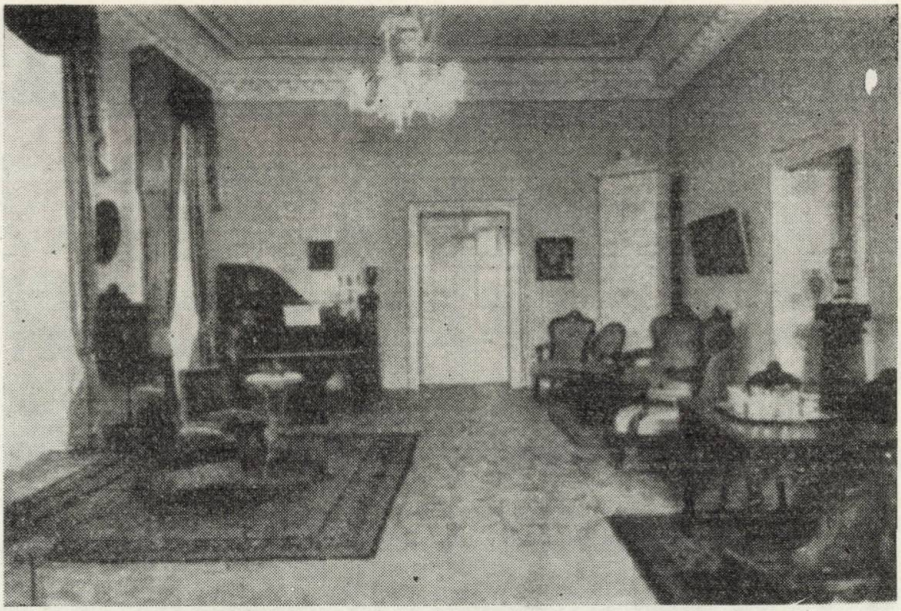

3. Salonul „Junimii"

4. Masa lui Iacob Negruzzi

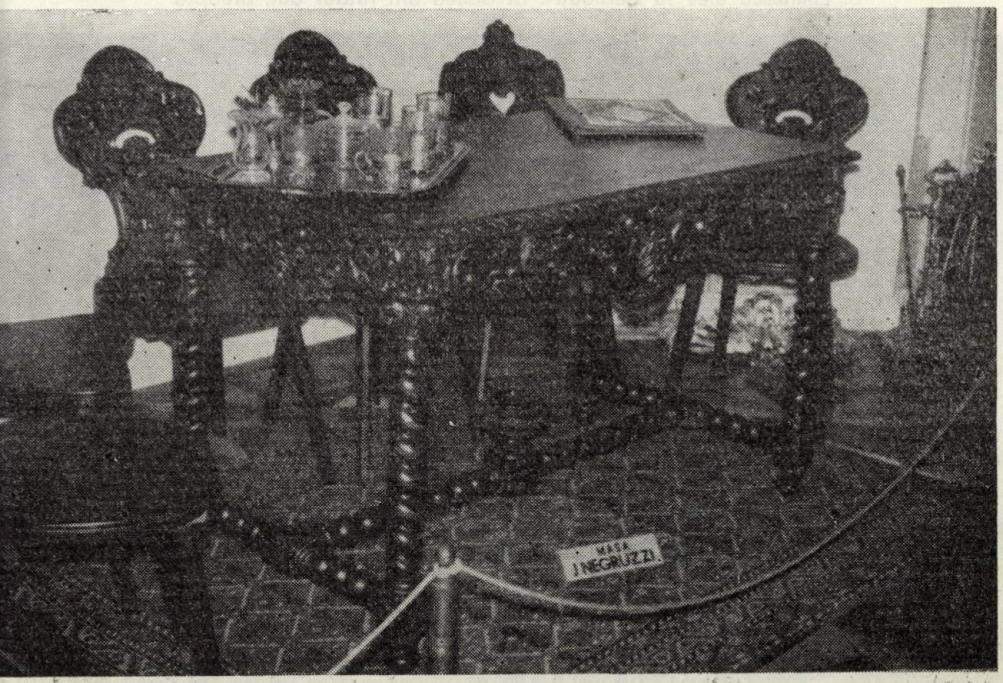

5. Interior

6. Eminescu elev la Cernăuți : al doilea din rîndul doi, dreapta

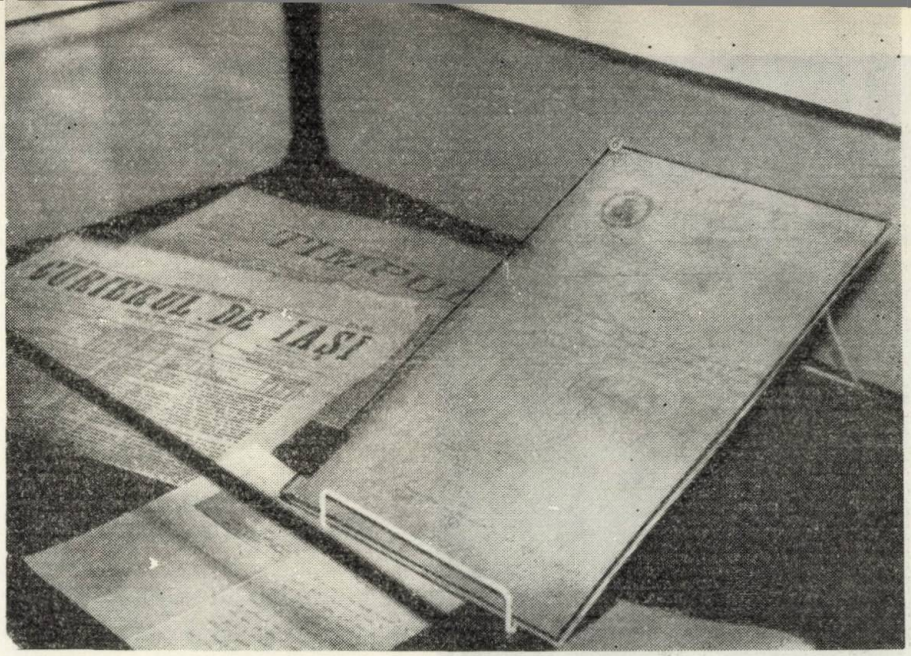

7. Numere din „Curierul de Iași" și „Timpul", ziare la care a colaborat Eminescu

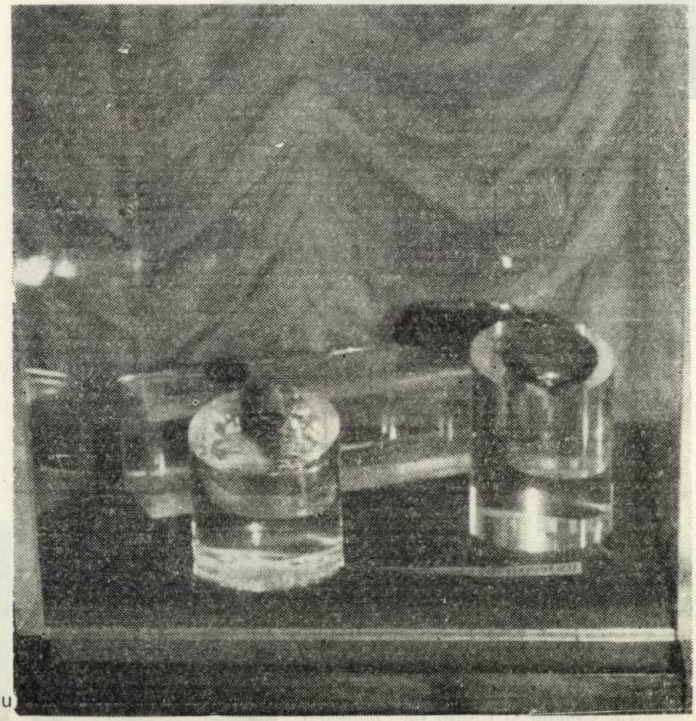

8. Călimara lui Eminescu

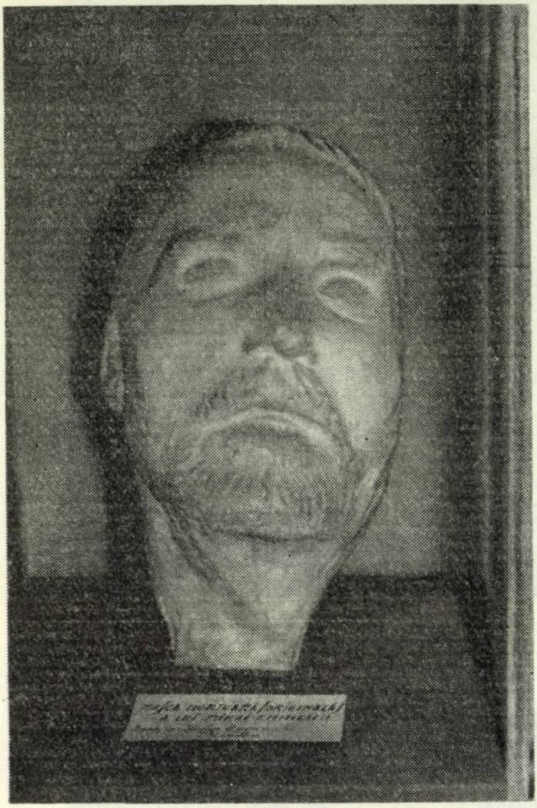

9. Masca mortuară (originală)
a lui Eminescu

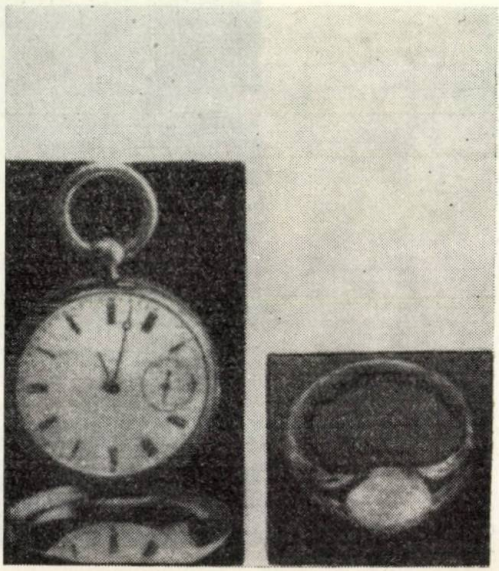

10. Ceasul și inelul lui Eminescu

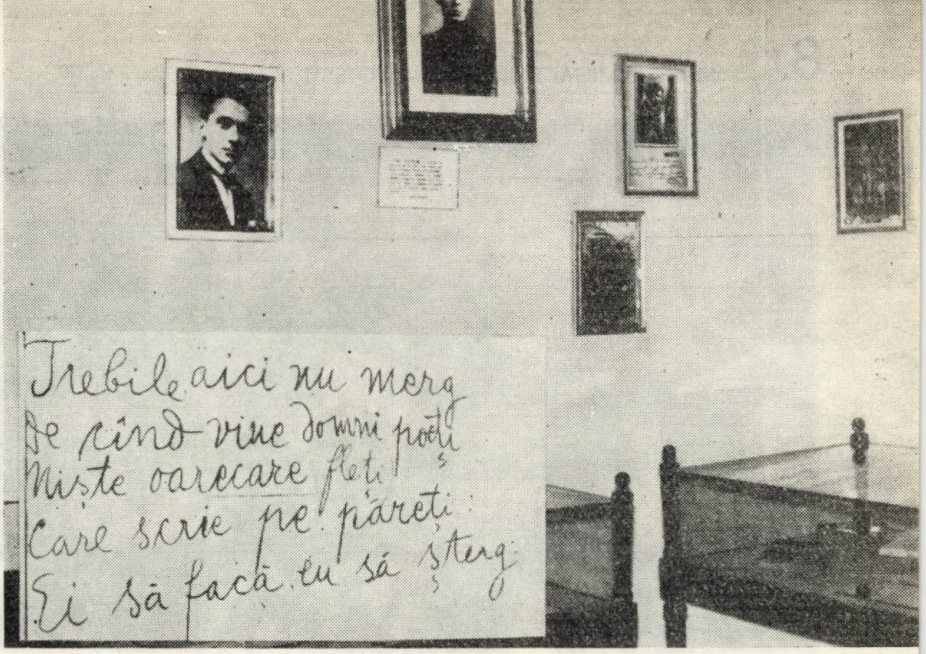

11. Frații Păstorel și Ionel Teodoreanu

12. Un portret al Elenei Negri ; în stînga, lucrări ale lui V. Alecsandri

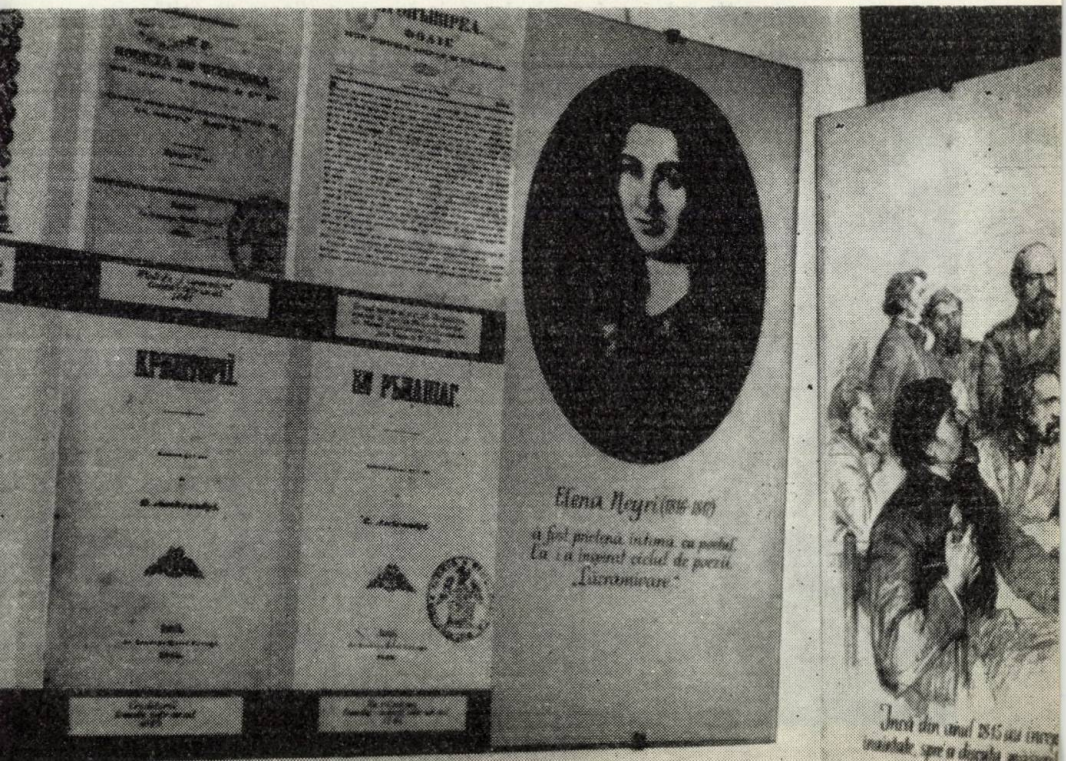

8. MUZEUL MIHAI EMINESCU – IPOTEȘTI

1. Muzeul memorial „Mihai Eminescu" din Ipotești

2. O casetă aparținînd poetului și, în dreapta, o scrisoare trimisă de către Veronica, avînd prinsă sus, în stînga, o „floare de colț"

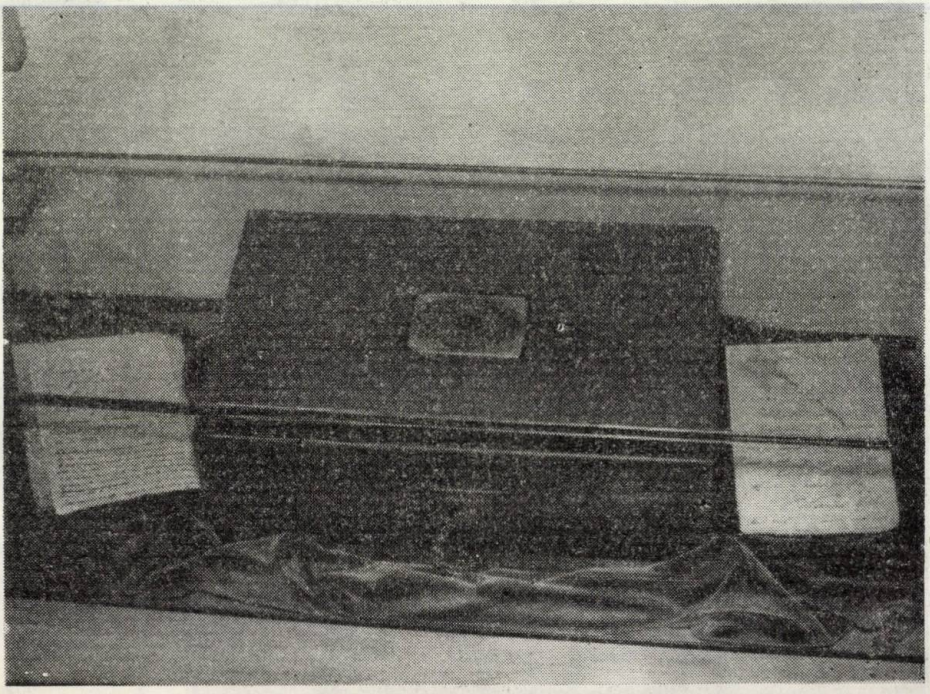

3. Portretul profesorului Aron Pumnul și coperta „Lepturariului rumînesc"
4. În stînga, coperta broșurii „Laecrimioarele invaețaeceilor gimnaesiasti" (ianuarie 1866), unde apare prima poezie semnată M. Eminovici ; în dreapta, coperta volumului donat de poet bibliotecii gimnaziștilor din Cernăuți

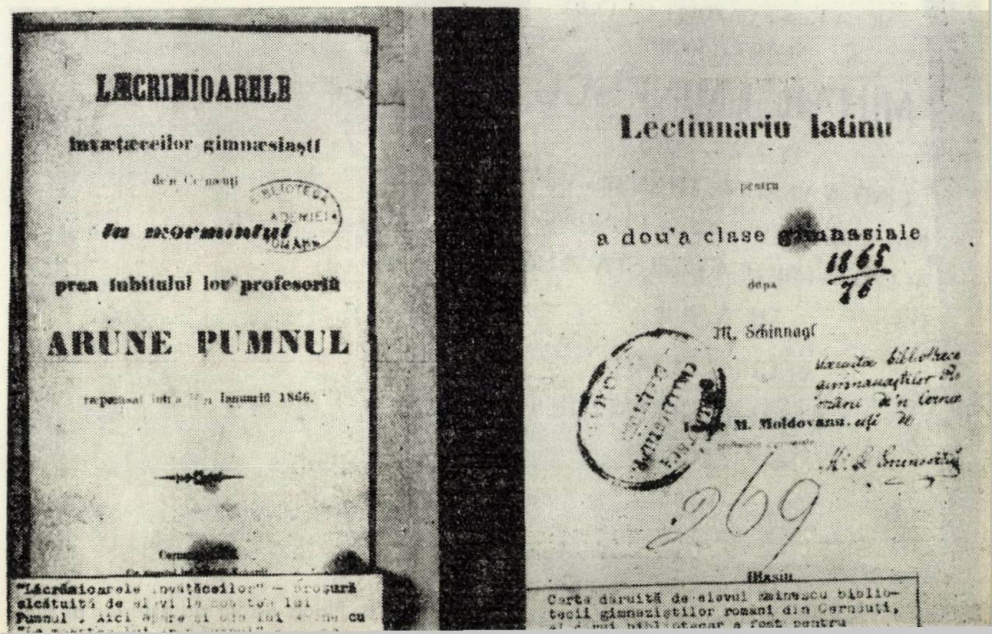

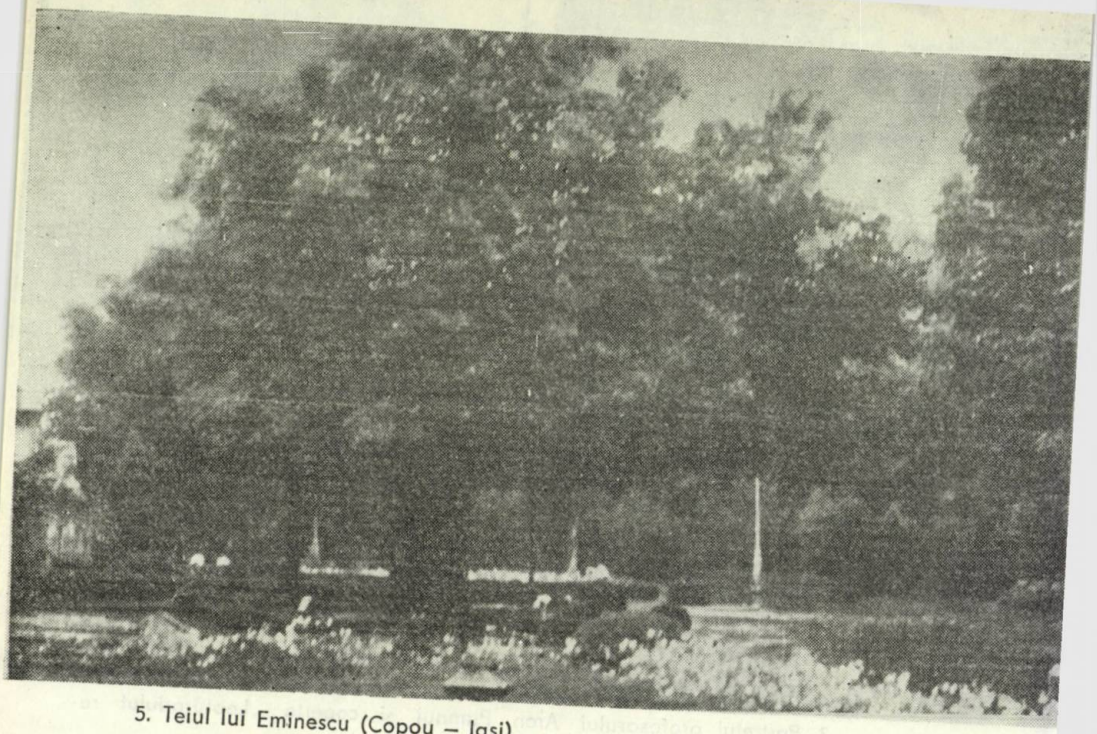

5. Teiul lui Eminescu (Copou – Iași)

6. Placă pe un zid exterior al școlii din Bl

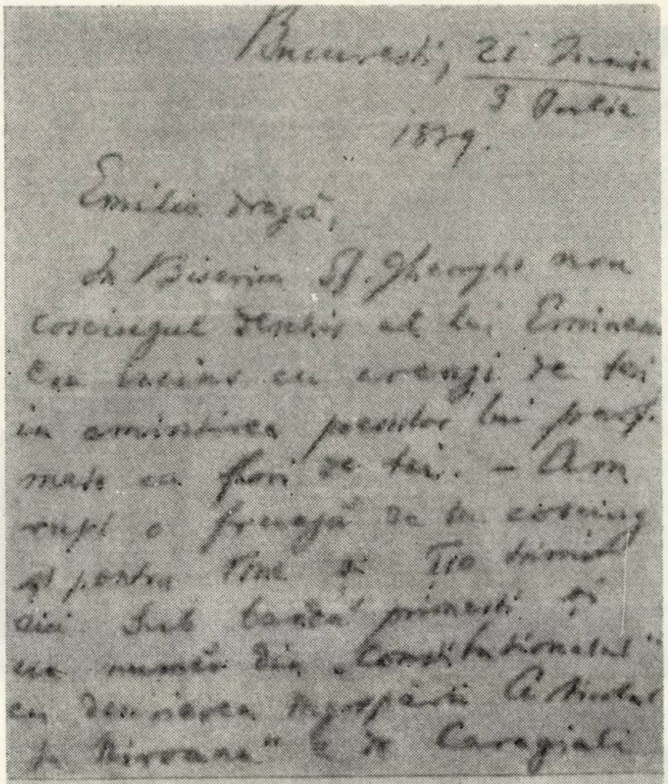

Titu Maiorescu — scrisoare către Emilia Humpel referitoare la înmormîntarea lui M. Eminescu.

7. O scrisoare a lui T. Maiorescu

9. MUZEUL MEMORIAL IOSIF VULCAN – ORADEA

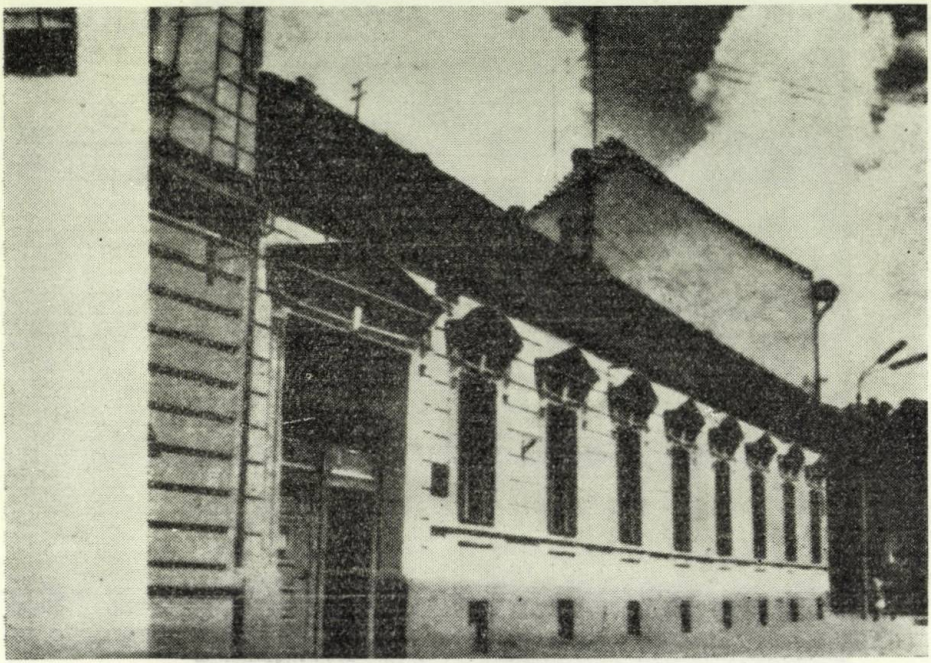

1. Clădirea

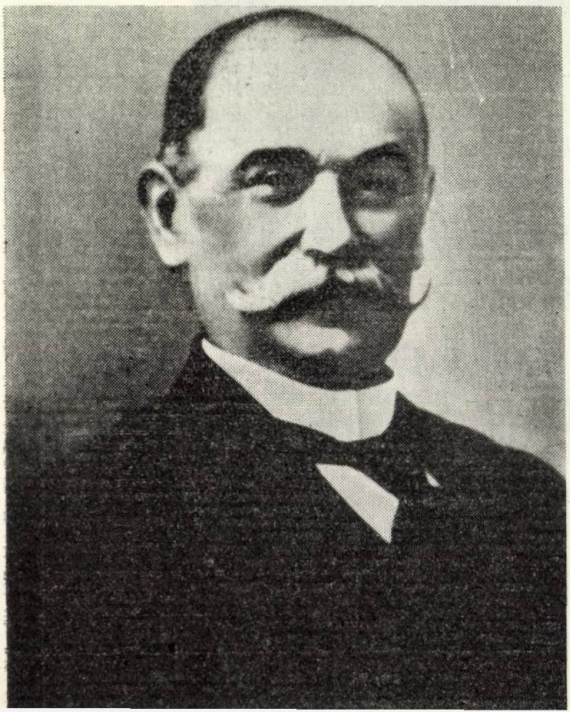

2. Iosif Vulcan

3. Panou în Muzeul Iosif Vulcan din Oradea

10. MUZEUL MEMORIAL ION CREANGĂ – HUMULEȘTI

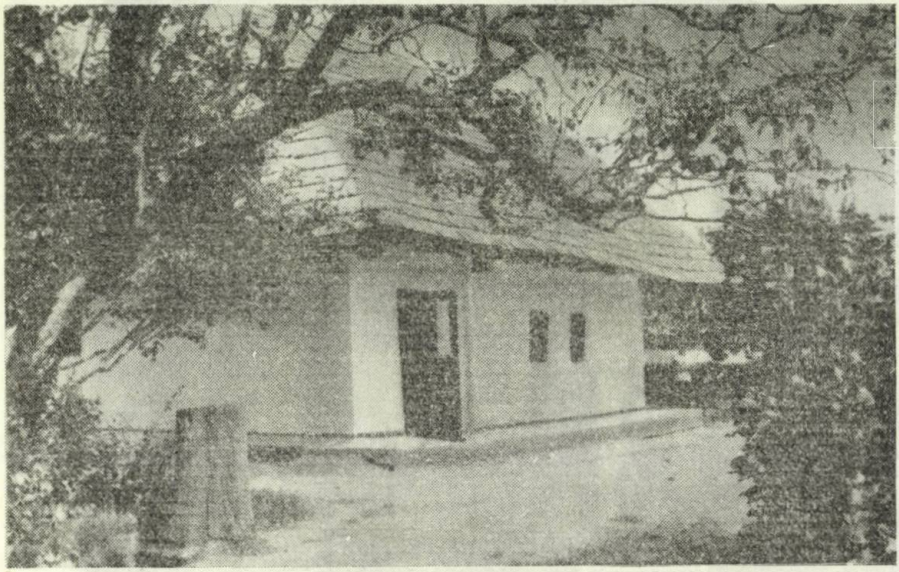

1. Casa părintească din Humulești

2. Interior

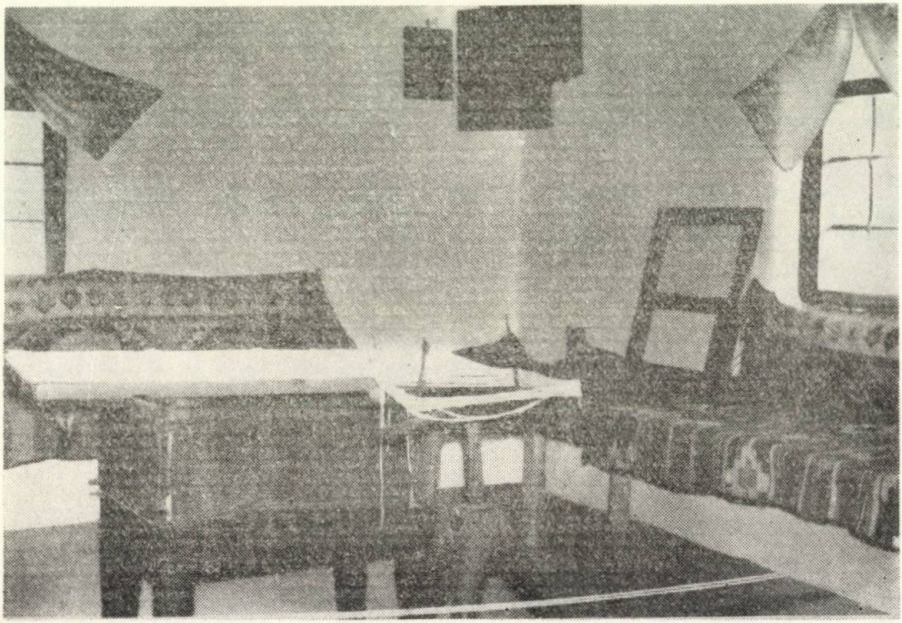

3. Bojdeuca lui Creangă de la Iași înainte de restaurare

4. Bojdeuca lui Creangă de la Iași, așa cum arată azi

5. Camera unde a locuit o vreme diaconul Creangă — la mănăstirea Golia

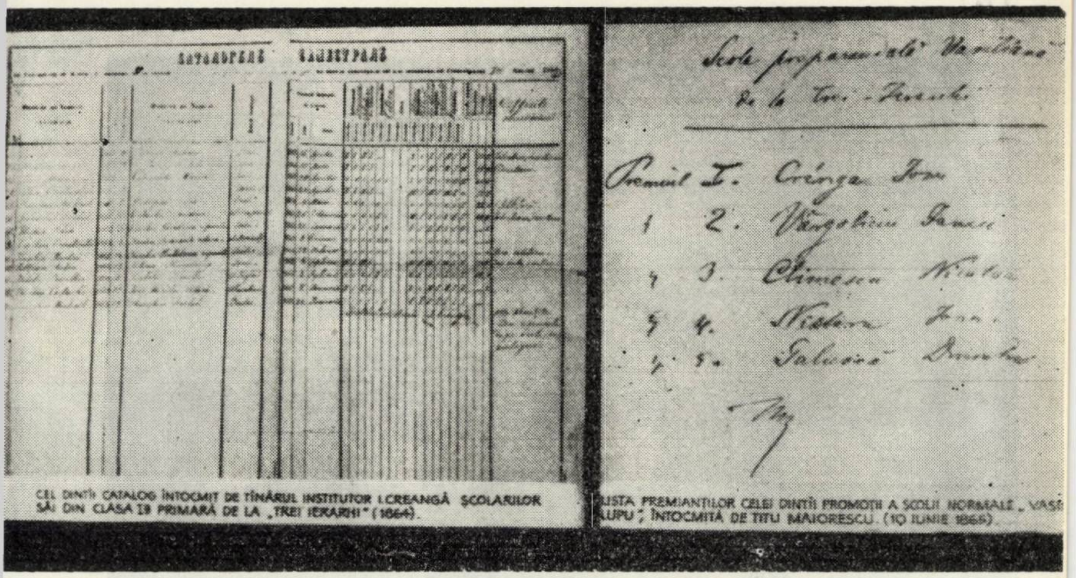

CEL DINTÎI CATALOG ÎNTOCMIT DE TÎNĂRUL INSTITUTOR I.CREANGĂ ŞCOLARILOR SĂI DIN CLASA I9 PRIMARĂ DE LA „TREI IERARHI" (1864).

LISTA PREMIANŢILOR CELEI DINTÎI PROMOŢII A ŞCOLII NORMALE „VASILE LUPU", ÎNTOCMITĂ DE TITU MAIORESCU. (10 IUNIE 1868).

6. În stînga, catalogul elevilor de cl. I primară de la „Trei Ierarhi" întocmit de învăţătorul Creangă ; în dreapta, lista premianţilor de la Şcoala normală „Vasile Lupu" (Iaşi), scrisă de Titu Maiorescu

7. Placa de pe un perete exterior al „bojdeucii"

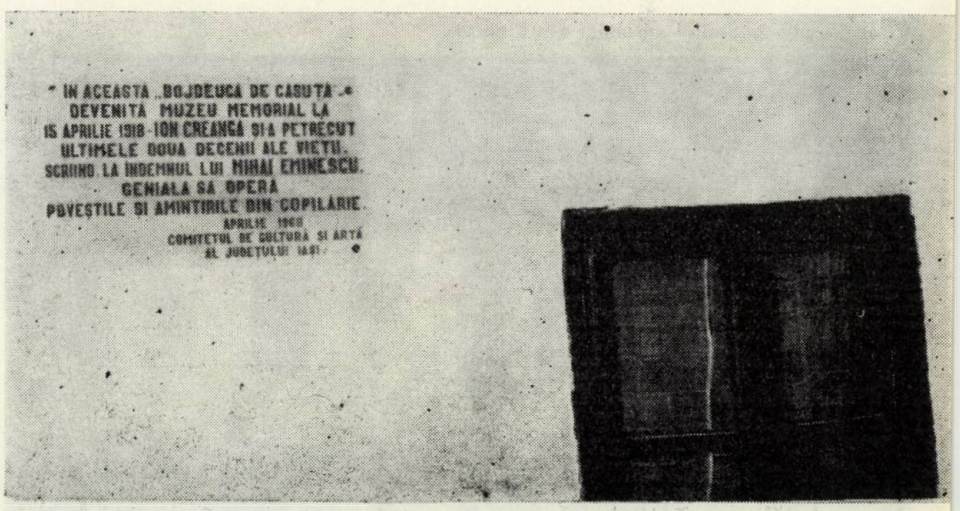

11.

MUZEUL MEMORIAL ION LUCA CARAGIALE – PLOIEȘTI

1. Casa în care se găsește „Expoziția permanentă Caragiale" din comuna Caragiale

2. Sediul muzeului din Ploiești

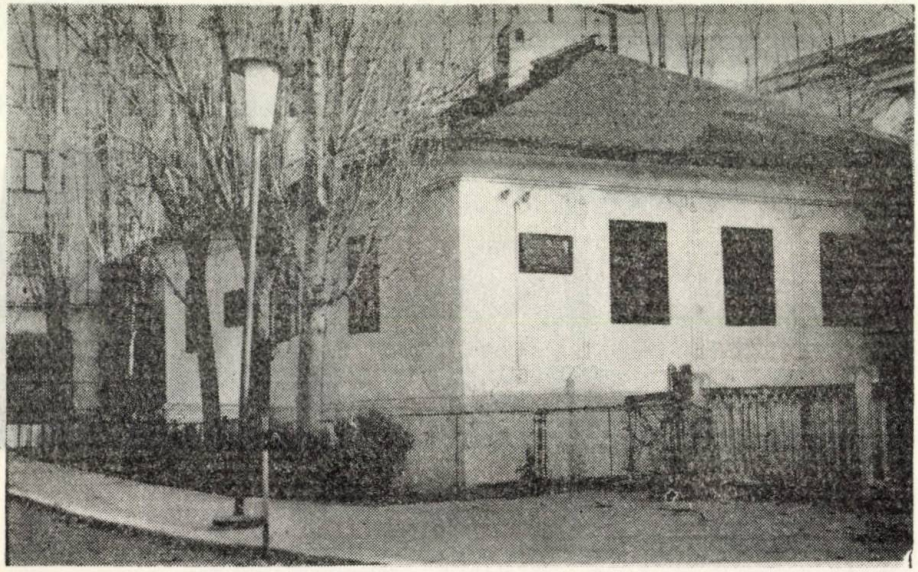

3. Casa din București în care Caragiale a locuit în perioada directoratului de la Teatrul Național și a căsătoriei

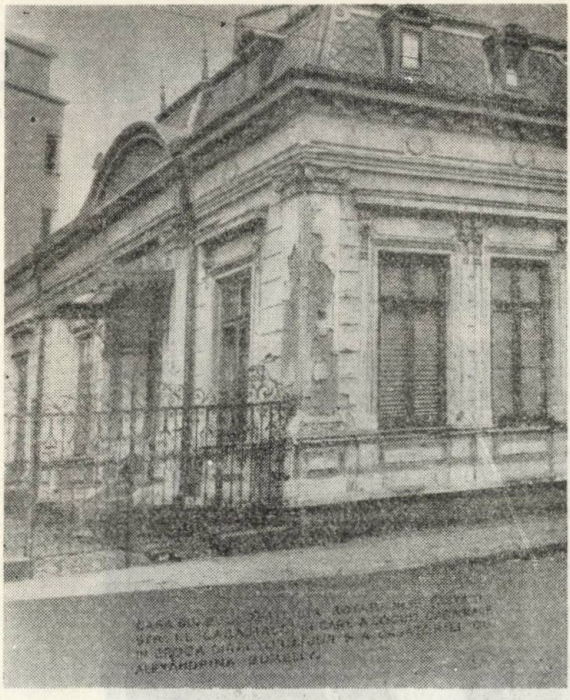

4. Părinții lui I. L. Caragiale

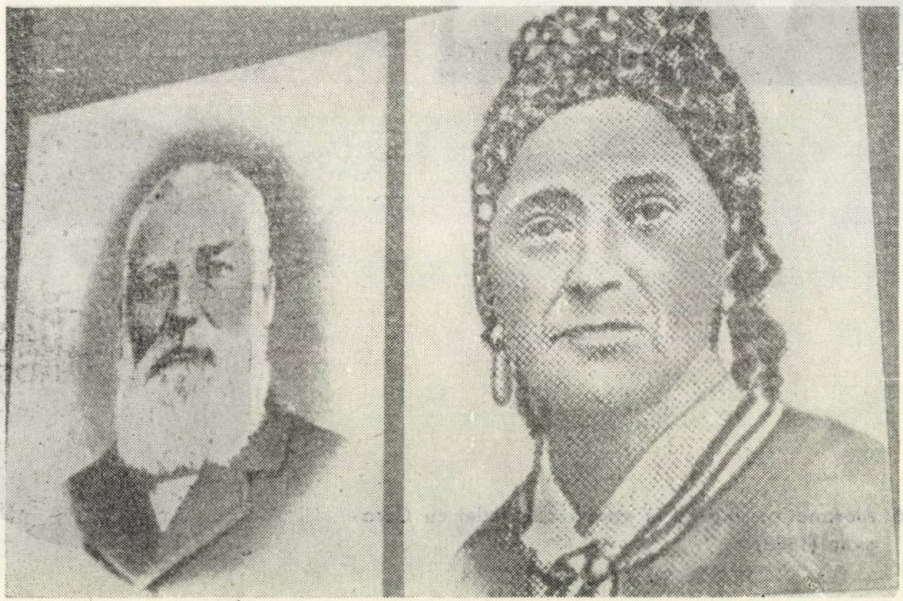

5. Expoziția permanentă Caragiale – Renumiți actori din epoca lui Caragiale, interpreți ai comediilor sale

6. Alexandrina Burelly la epoca căsătoriei cu Caragiale (1888)

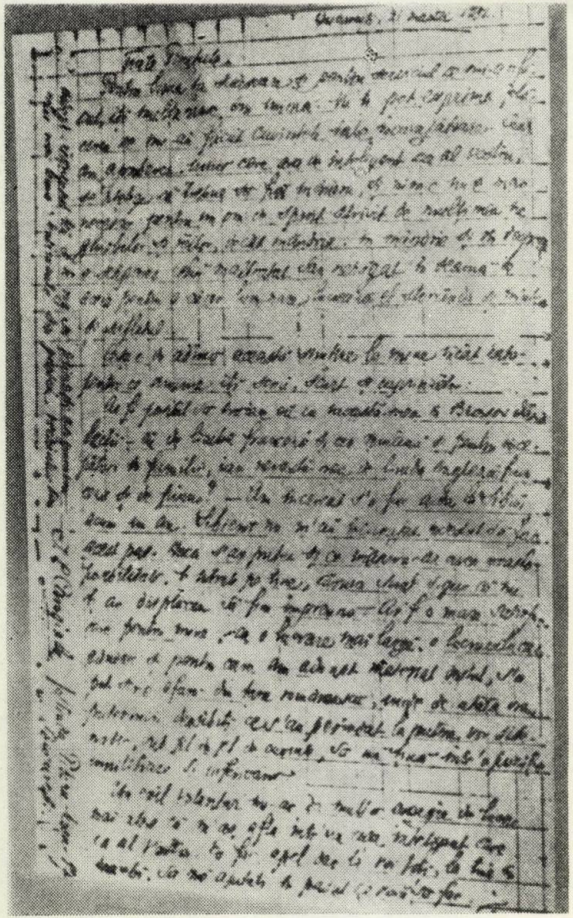

7. O scrisoare a lui Caragiale către un prieten din Brașov în care-l roagă să-i găsească un post de pedagog

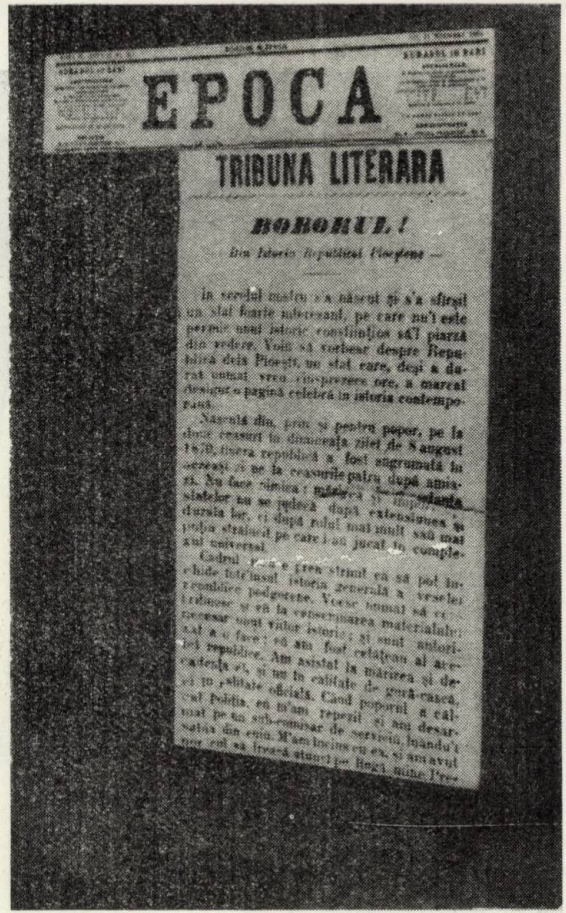

EPOCA

TRIBUNA LITERARA

BOBORUL!

8. Schița „Boborul" apărută în ziarul „Epoca"

12. MUZEUL MEMORIAL I. SLAVICI – ŞIRIA

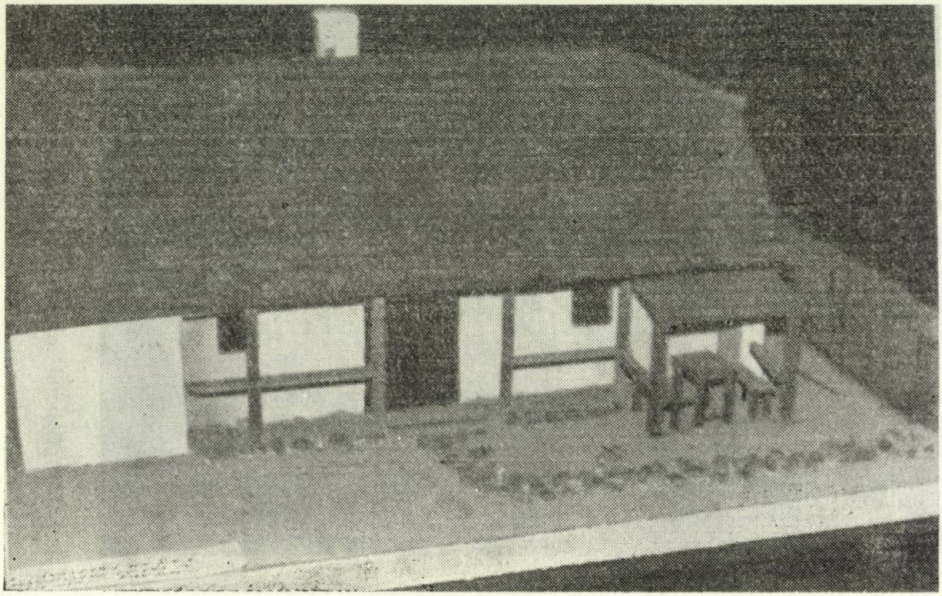

1. Casa țărănească din Șiria asemănătoare celei în care s-a născut Ioan Slavici

2. O scrisoare și o fotografie ale lui Titu Maiorescu trimise lui Slavici

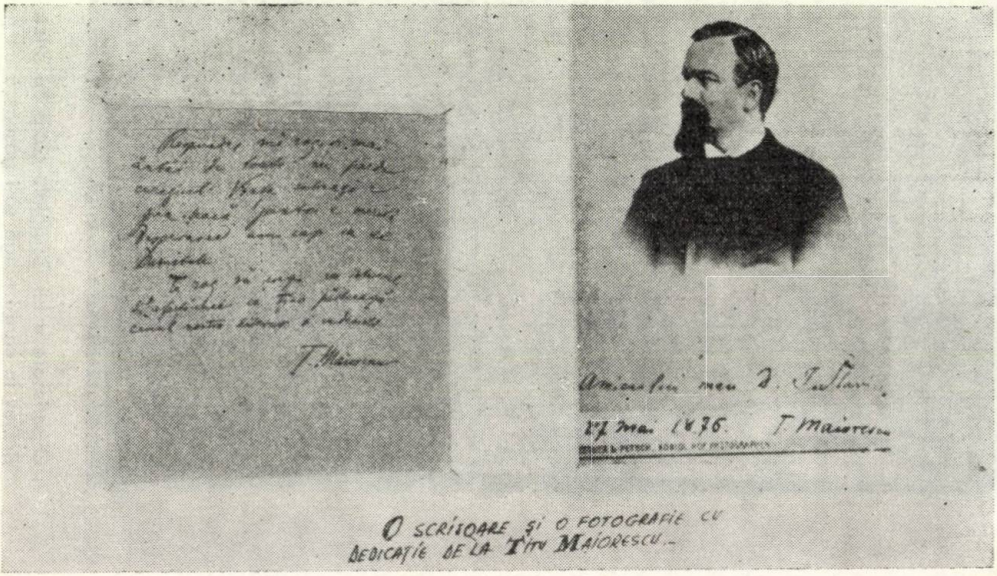

O SCRISOARE ȘI O FOTOGRAFIE CU DEDICAȚIE DE LA TITU MAIORESCU.

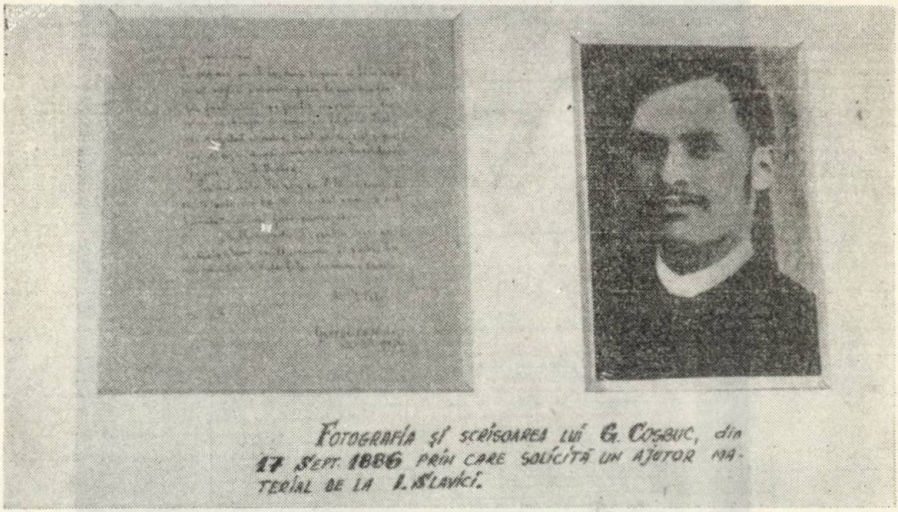

Fotografia și scrisoarea lui G. Coșbuc, din 17 Sept. 1886 prin care solicită un ajutor material de la I. Slavici.

3. O scrisoare și o fotografie ale lui Coșbuc expediate de acesta lui Slavici

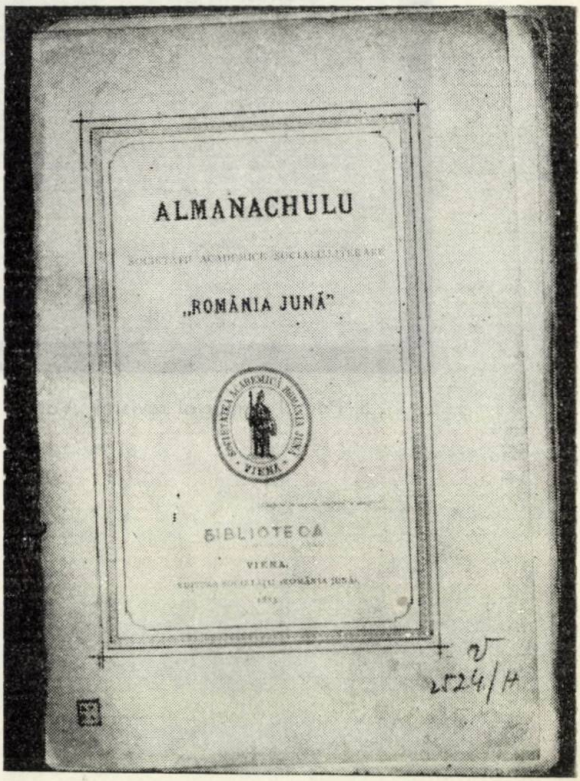

4. Coperta „Almanachului Societății România Junǎ"

1894

FOAIA ILUSTRATĂ PENTRU FAMILIE

„VATRA"

APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ

VORBA DE ACASĂ

5. Primul număr al revistei „Vatra" cu articolul-program

1. Casa părintească

2. Interior

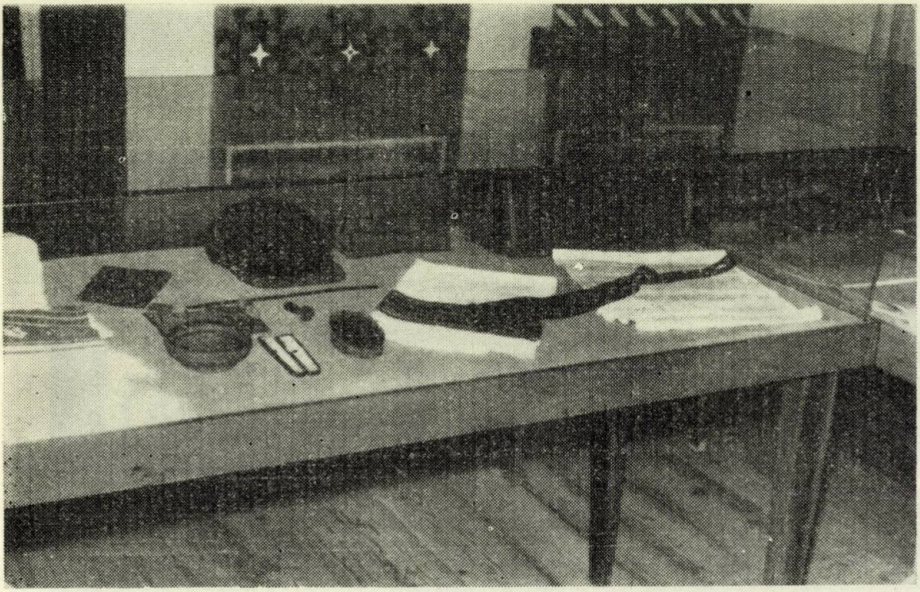

3. Obiecte ale elevului Coșbuc

4. Aspecte din viața și activitatea literară a lui Coșbuc

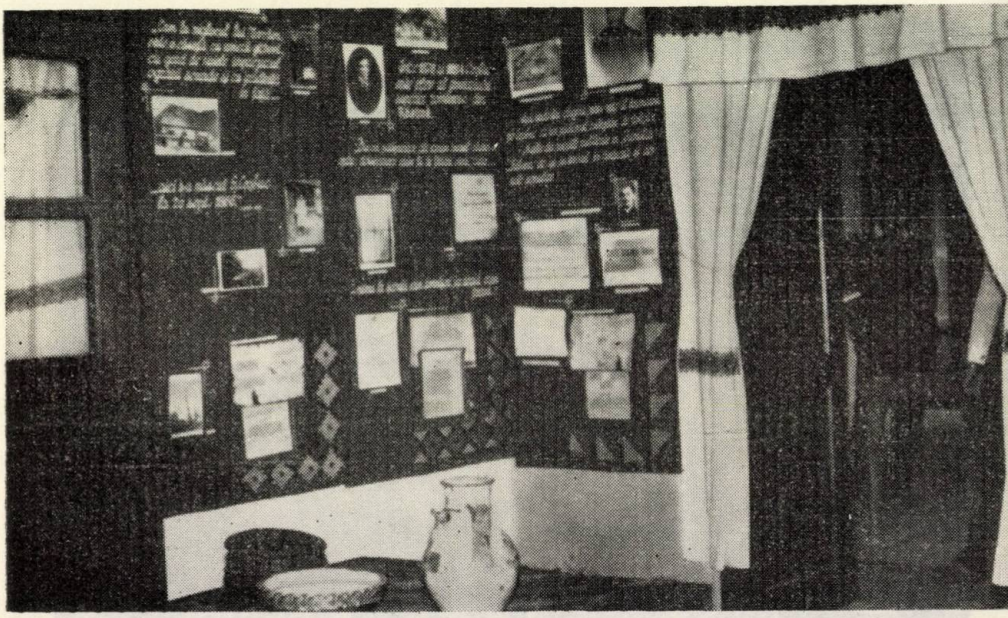

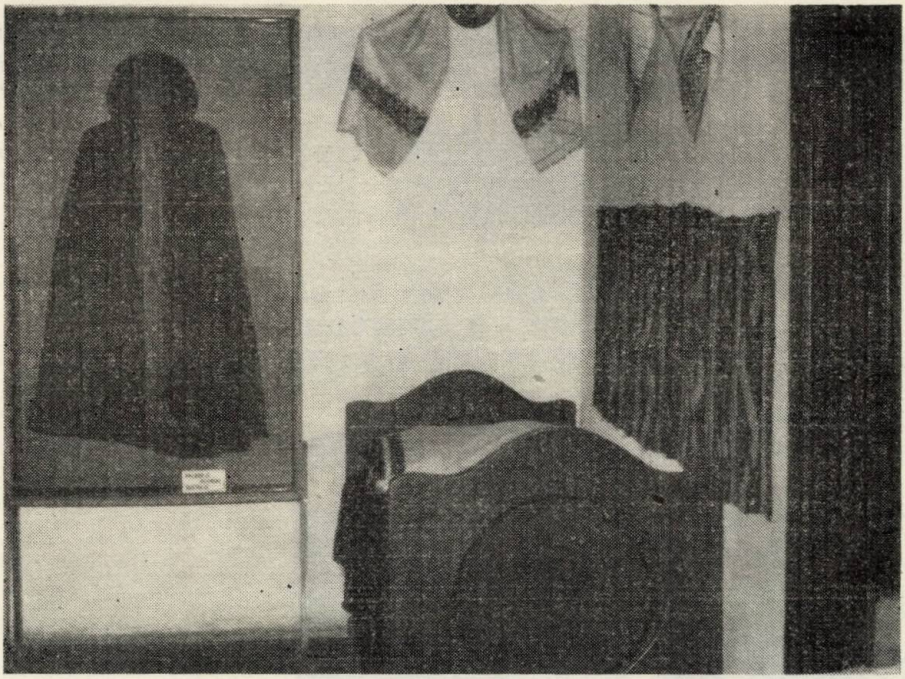

5. Pelerina, pălăria și patul poetului

6. „Băncuța poetului" cu un autograf al primului său dascăl, Tănase Mocodeanu

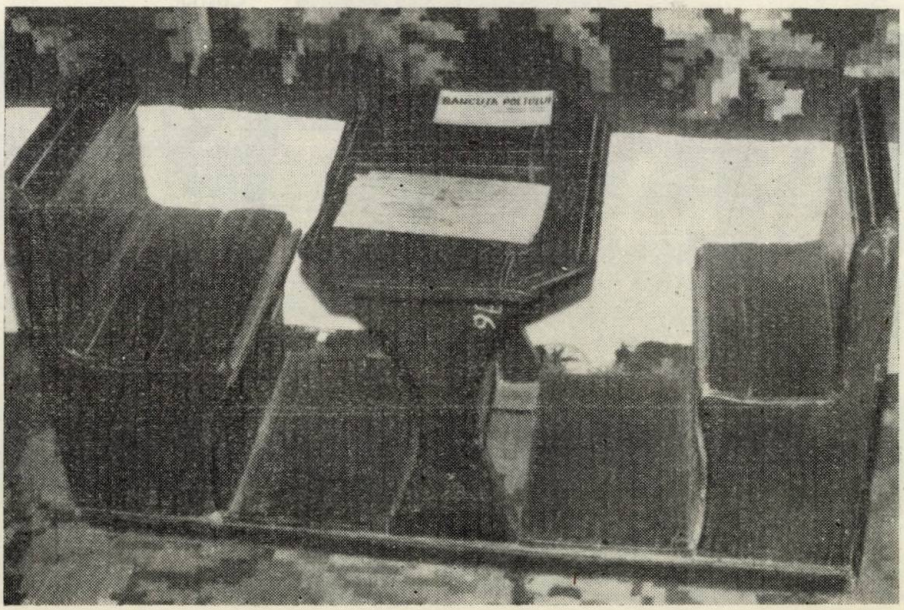

7. Sus : Coșbuc cu colegii de la Năsăud la 25 de ani de la „maturitate" Jos : Casa din Feldru „unde a poposit și a creat"

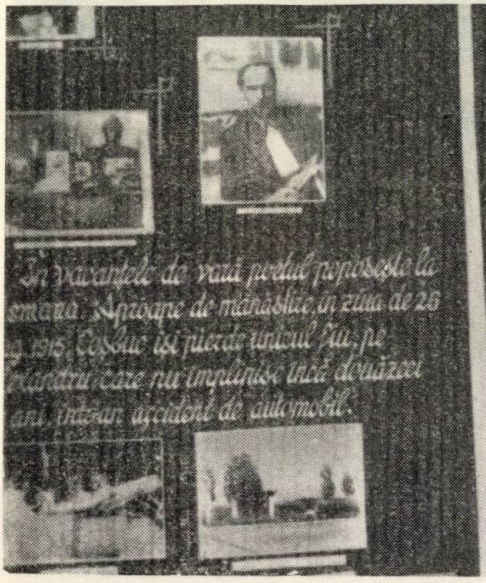

8. Panou cu fotografii și informări din viața lui Coșbuc

1. Casa memorială – Vlahuță – Agapia

2. Muzeul Vlahuță – Dragosloveni

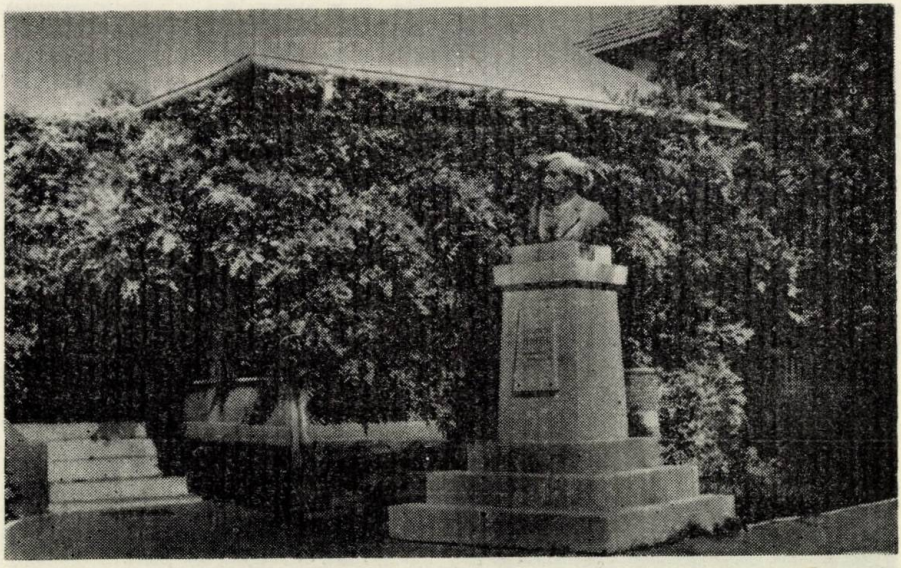

3. Casa – muzeu (Dragosloveni)
4. Carul cu care a pribegit în primul război mondial

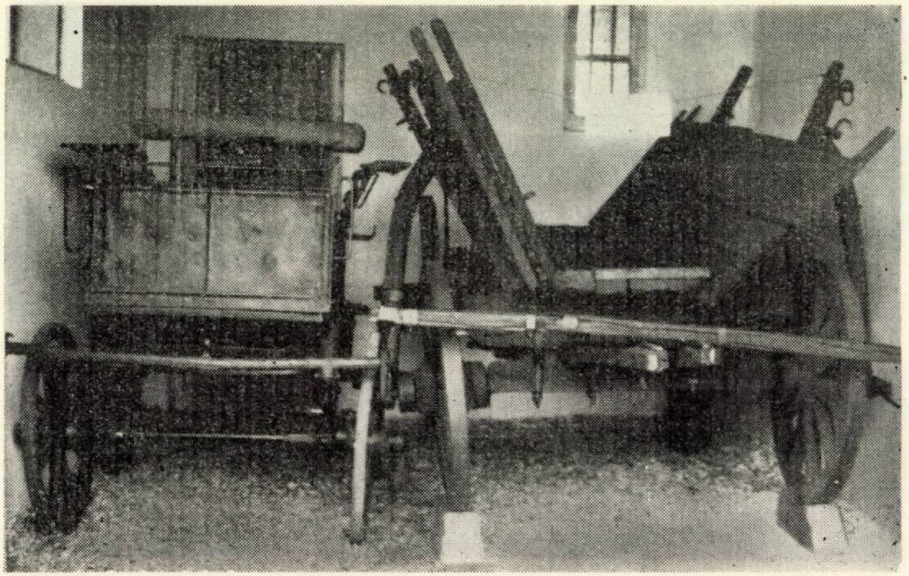

5. Stînga sus : soția lui Vlahuță

6. Biroul lui Vlahuță ; în stînga — tabloul lui Băncilă ; în dreapta — o fotografie cu cei trei prieteni : Vlahuță, Caragiale, Delavrancea

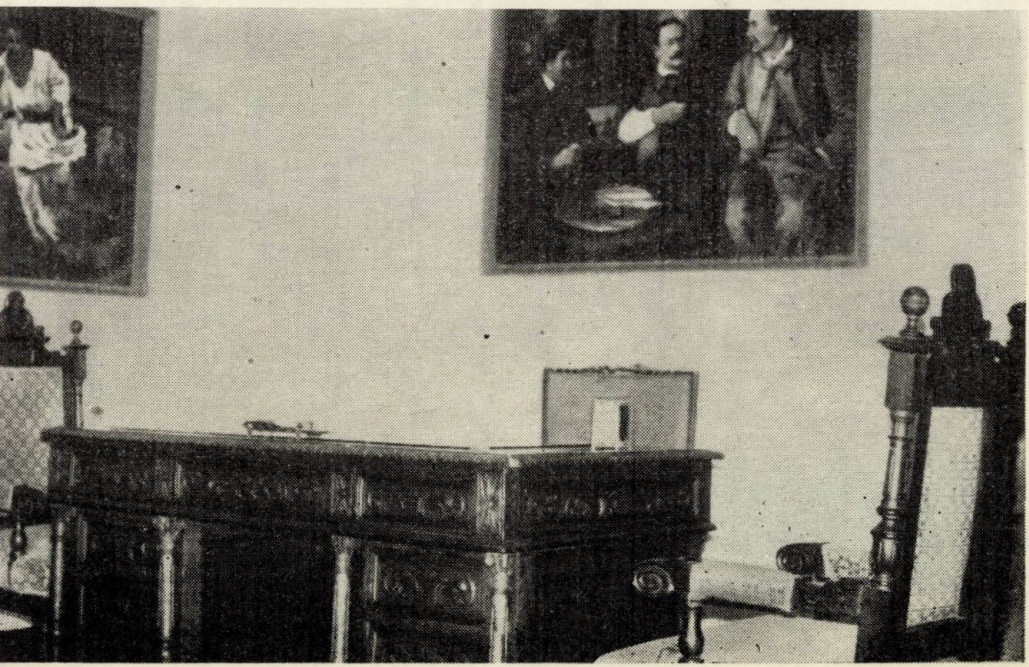

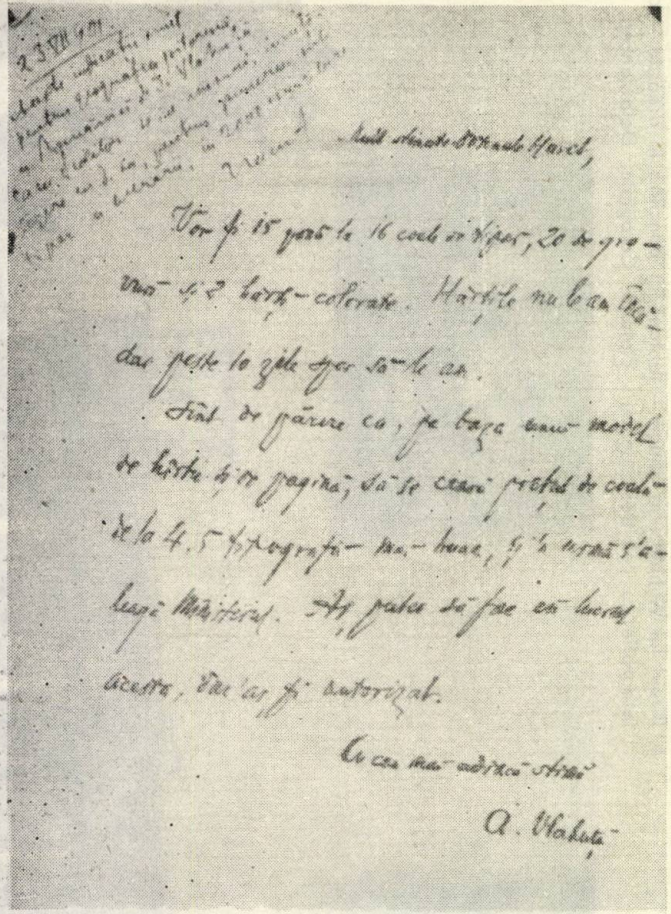

7. Scrisoarea lui Vlahuță către ministrul Haret cu privire la tipărirea lucrării „România pitorească"

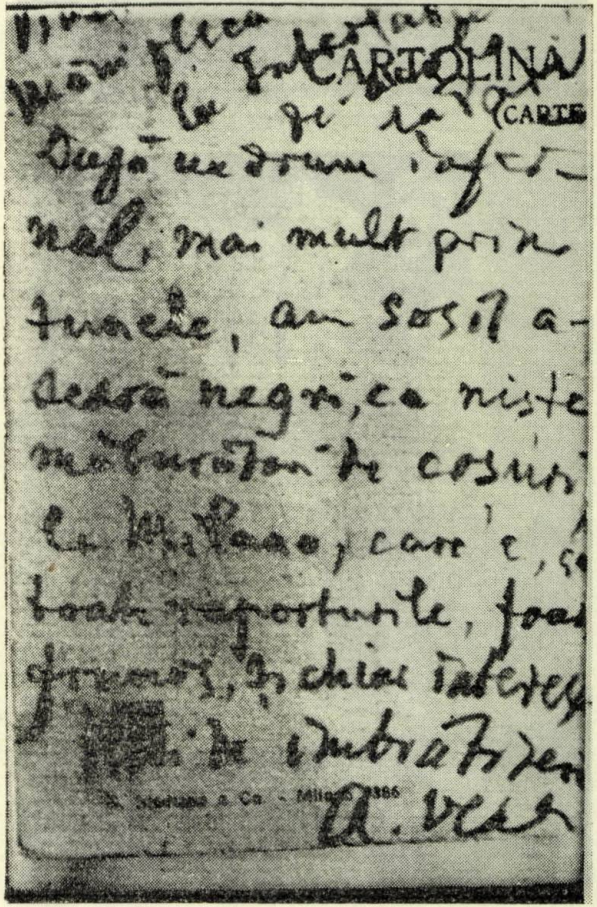

8. Carte poștală trimisă de Vlahuță de la Milano familiei dr. Dona

Panou din Casa memorială Alexandru Vlahuță – Agapia

9. De la stînga, jos : Stere, Ibrăileanu, Caragiale, Vlahuță, Delavrancea, Coșbuc, Goga
Textul : „Cu aleasă bunăvoință maica stareță Agafia Velase (1943) lămurește pe vizitatorul proaspăt, dacă întîmplător i-a ieșit în cale, cum că în cerdacul unei case călugărești din spatele mînăstirii, soarele altor vremuri, la ceasul multor răsărituri, i-a găsit la sfat întîrziat pe : Caragiale, Stere, Vlahuță, Delavrancea, Coșbuc și Ibrăileanu, iar maica Filofteia Senchea aduce completarea că zorile unei dimineți de august s-au jucat cu părul bălai și au sărutat ochii curați și adînci ca cerul ai lui Octavian Goga, în același cerdac"

15. MUZEUL MEMORIAL TRAIAN DEMETRESCU – CRAIOVA

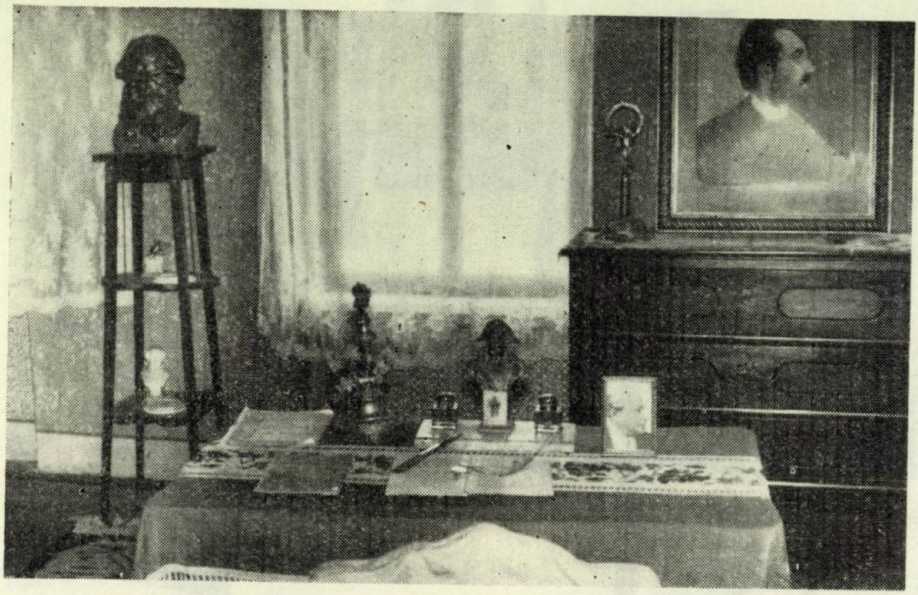

1. Camera de lucru

2. Portretul poetului

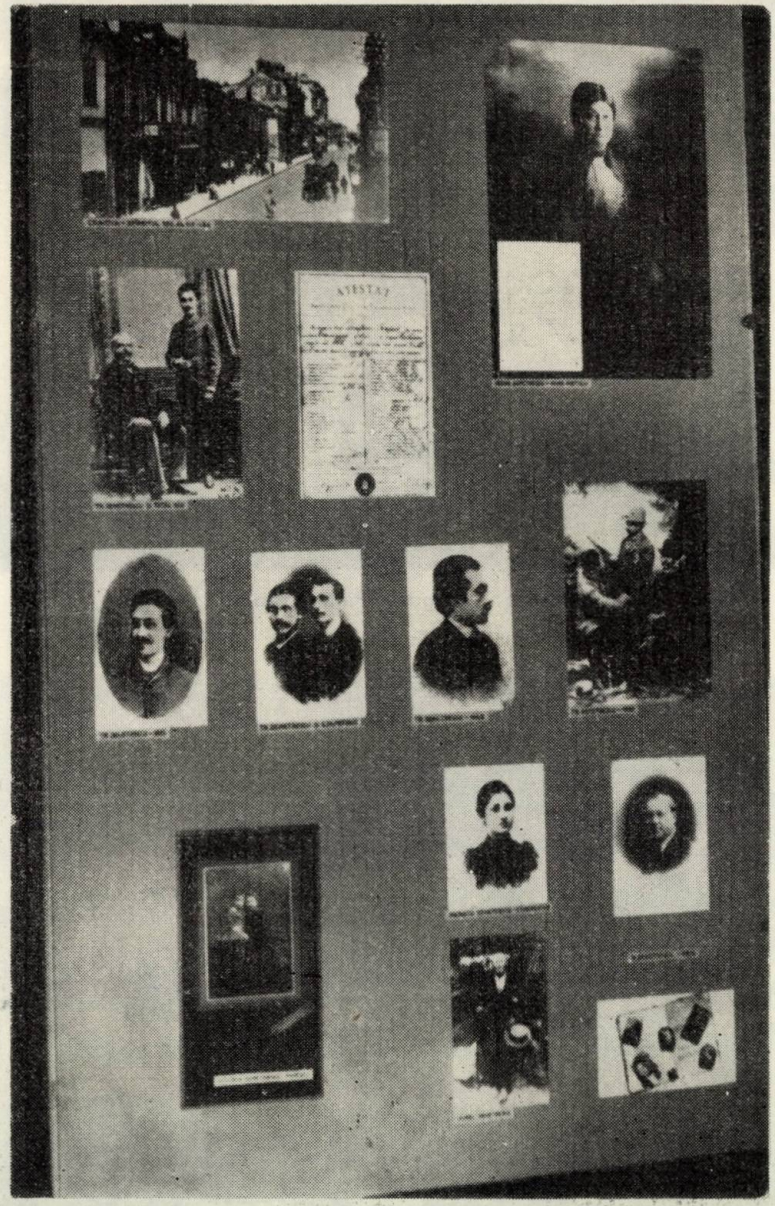

3. Tr. Demetrescu cu familia

MUZEUL MEMORIAL CALISTRAT HOGAȘ – PIATRA NEAMȚ

1. Casa memorială C. Hogaș – Piatra Neamț
2. Camera de lucru a lui Calistrat-Hogaș

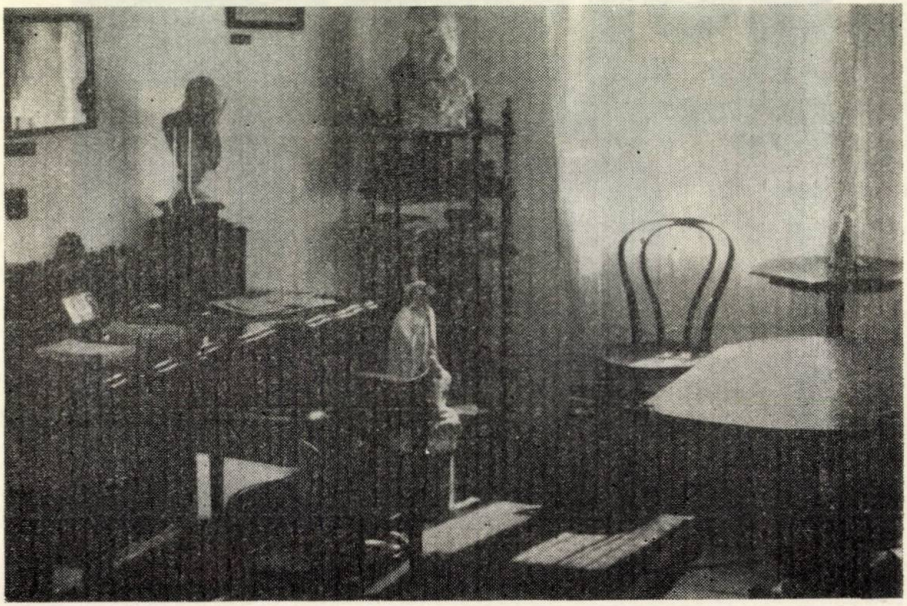

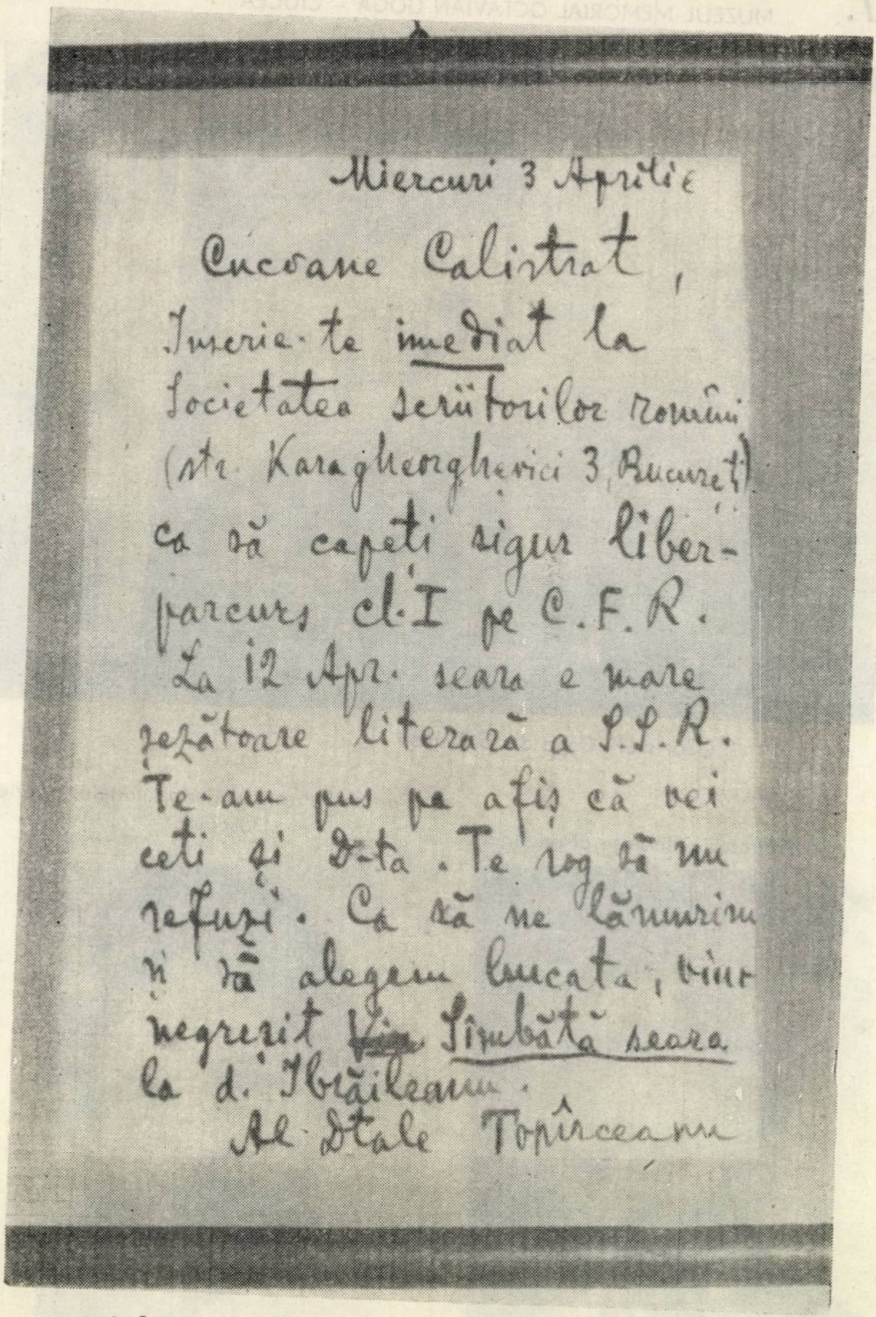

Miercuri 3 Aprilie

Cucoane Calistrat,

Inscrie-te imediat la Societatea Scriitorilor Romîni (str. Karagheorghevici 3, Bucureşti) ca să capeti bilet liber-parcurs cl. I pe C.F.R.

La 12 Apr. seara e mare şezătoare literară a S.S.R. Te-am pus pe afiş că vei ceti şi D-ta. Te rog să nu refuzi. Ca să ne lămurim şi să alegem bucata, vino negreşit Sîmbătă seara la d. Ibrăileanu.

Al D-tale Topîrceanu

3. Scrisoare a lui Topîrceanu către Calistrat Hogaş

MUZEUL MEMORIAL OCTAVIAN GOGA – CIUCEA

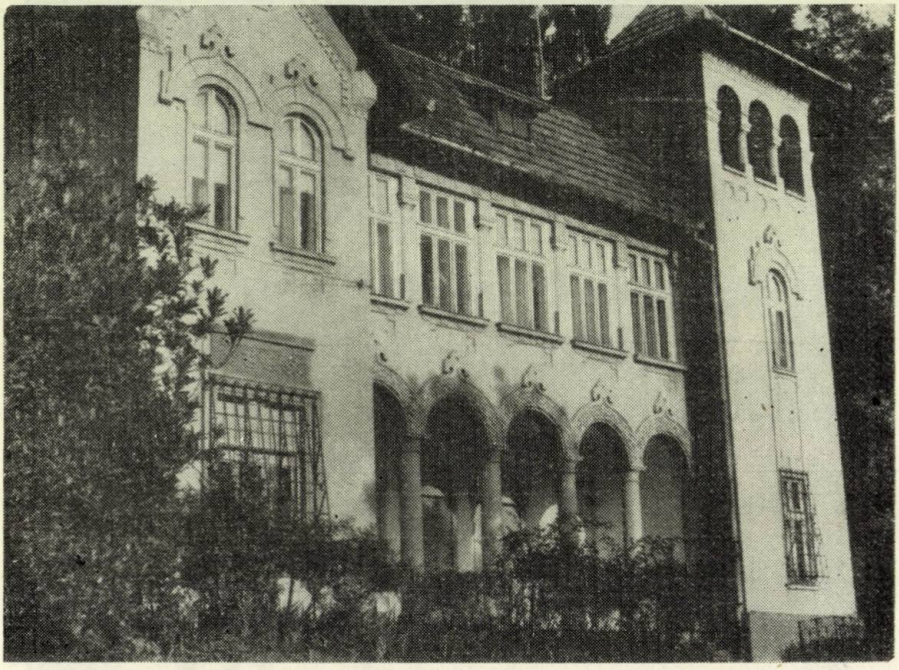

1. „Castelul" Goga de la Ciucea

2. Portret din tinerețe al poetului

3. Portretul surorii Victoria, modelul poeziei „Dăscălița"

4. Oct. Goga și prietenul său Aurel Vlaicu

5. Mausoleul

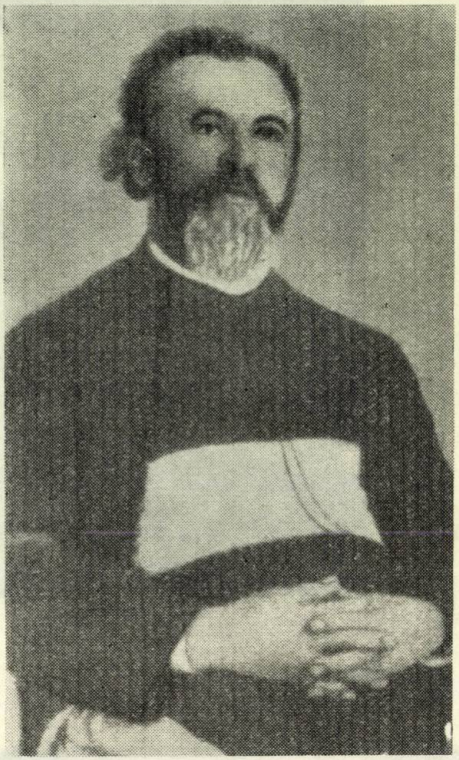

6. Tatăl poetului

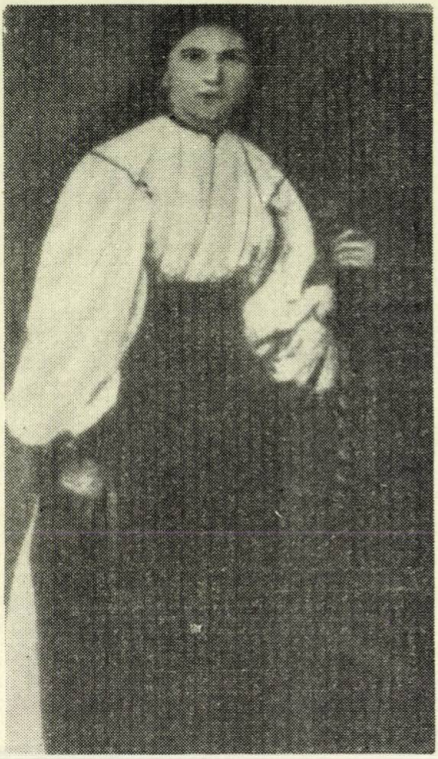

7. Mama poetului

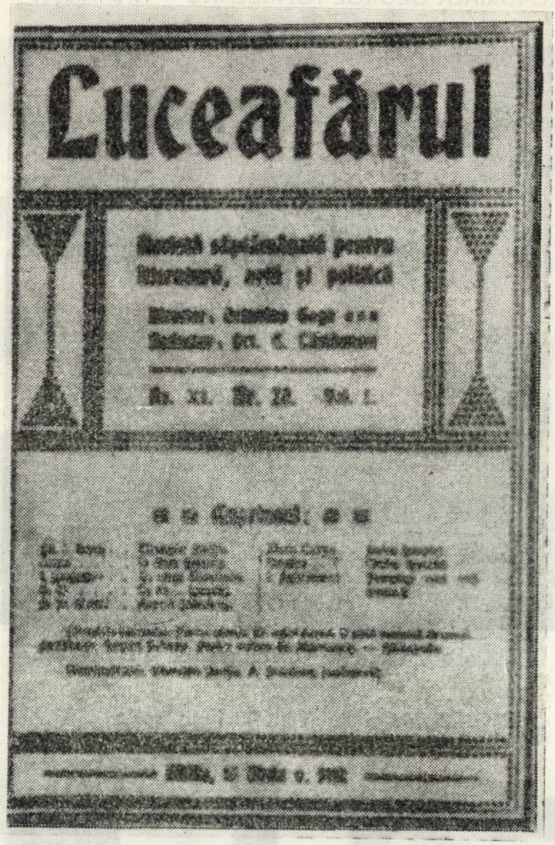

8. Copertă a revistei „Luceafărul"

18. CASA MEMORIALĂ GEORGE TOPÎRCEANU – NĂMĂIEȘTI

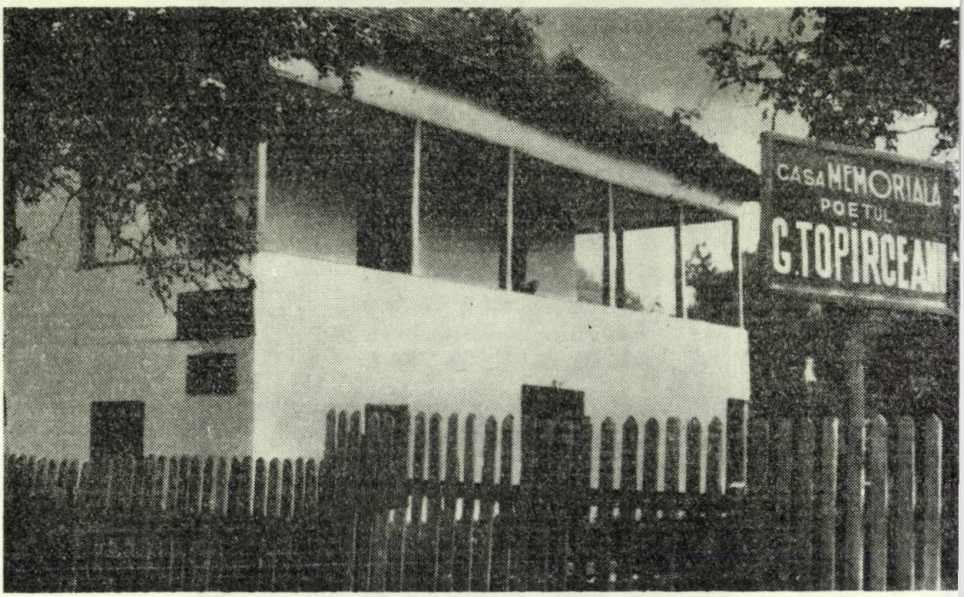

1. Casa memorială G. Topîrceanu – Nămăiești

2. G. Topîrceanu și Victoria Iuga, soția

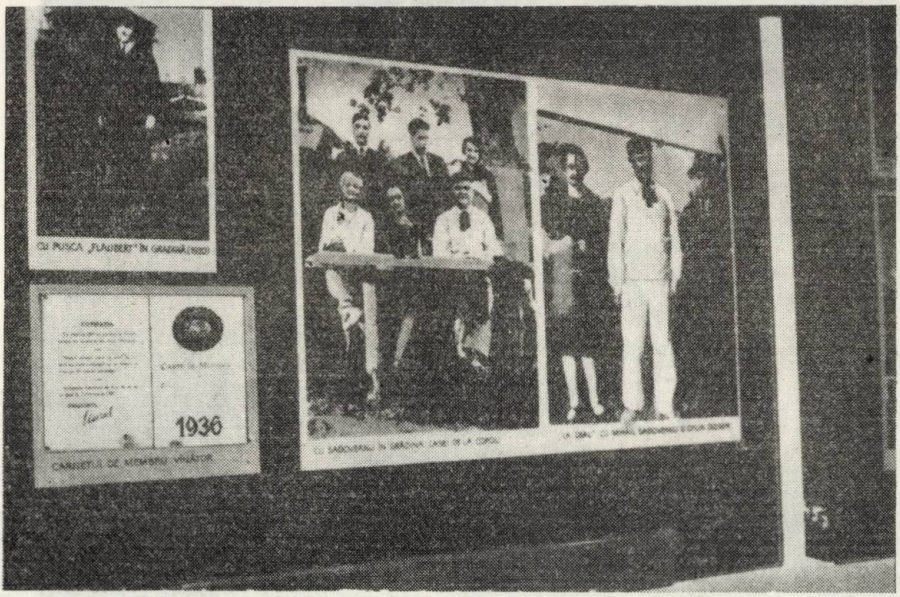

3. Fotografii cu O. Cazimir şi familia M. Sadoveanu la Copou

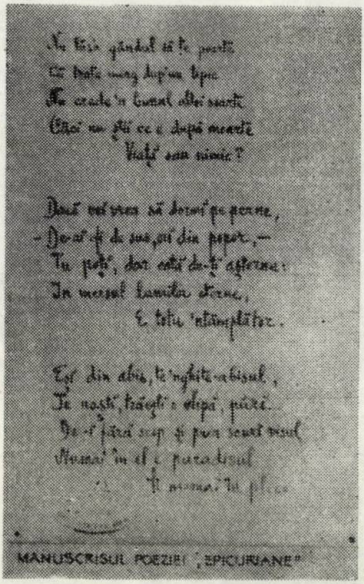
MANUSCRISUL POEZIEI „EPICURIANE"

4. Manuscrisul primei poezii publicate („Epicuriane")

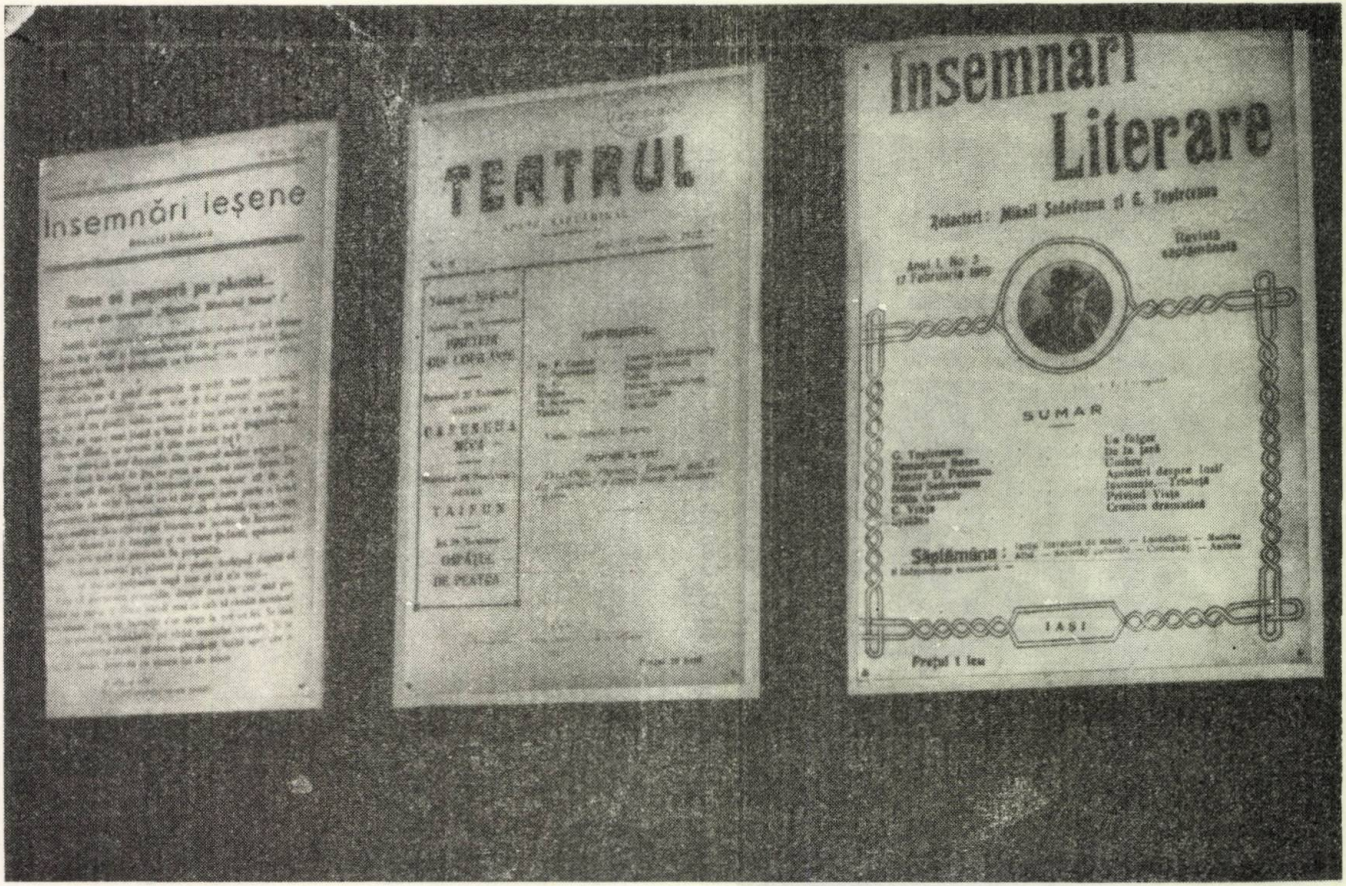

5. Reviste la care a colaborat şi la a căror conducere a luat parte

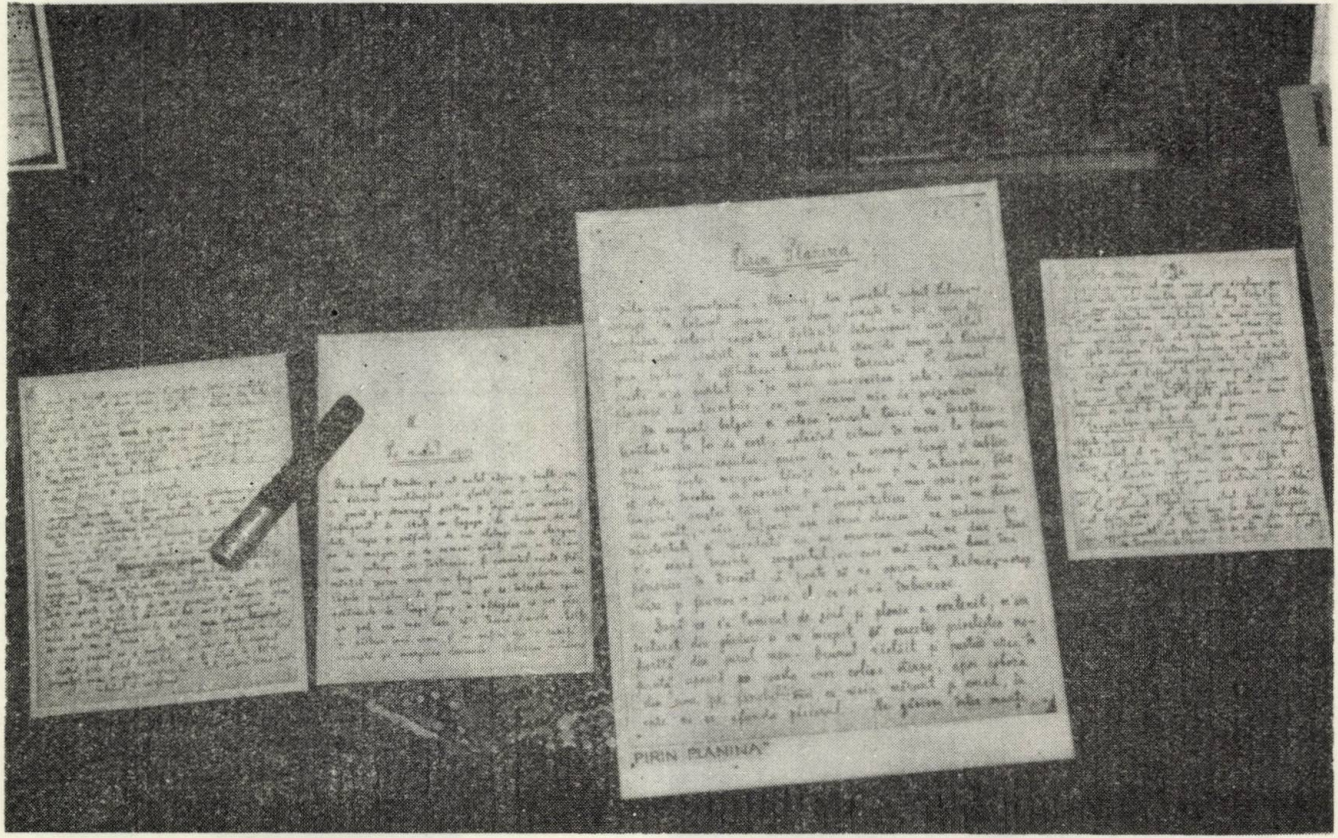

6. Pagini manuscris din opera poetului

19. CASA MEMORIALĂ OTILIA CAZIMIR – IAȘI

1. Intrarea în „Casa memorială"

2. Otilia Cazimir – portret și manuscris autograf

Zice-o fată de la ța

Zice-o fată de la țară
Către una de la târg:
— Fetișoară-surioară,
Uite, grâul dă în pârg!

Otilia Cazimir – manuscris autogra

1. Camera şi masa de lucru a poetului

2. Cărţi şi obiecte din colecţie

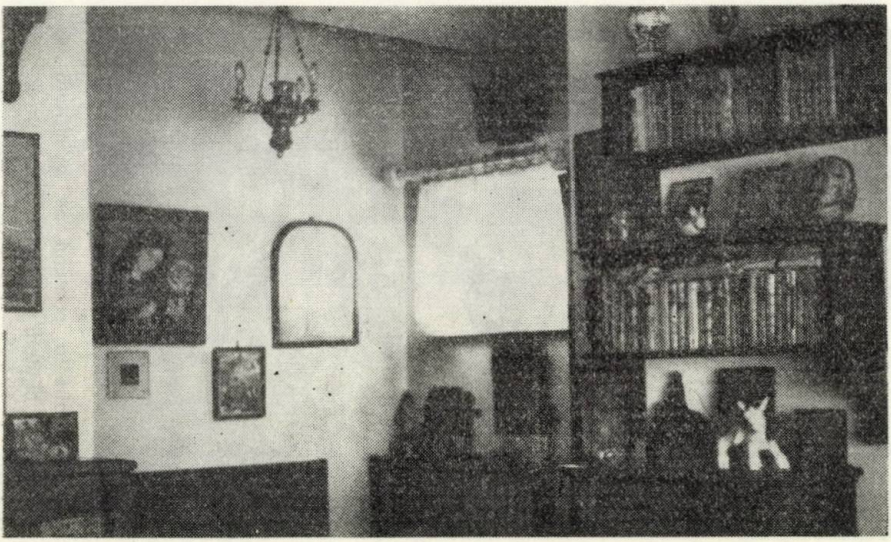

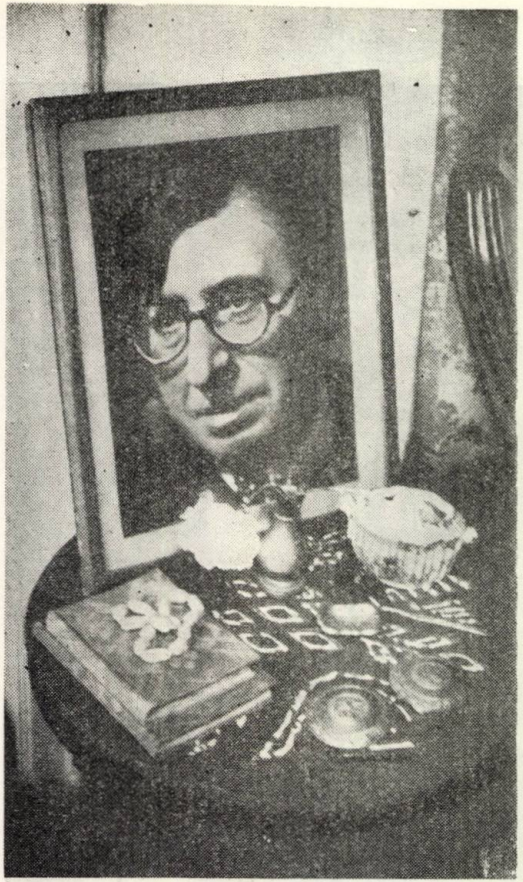

3. O fotografie a poetului pe o măsuță cu obiecte și bijuterii de familie

4. Colț din camera de lucru

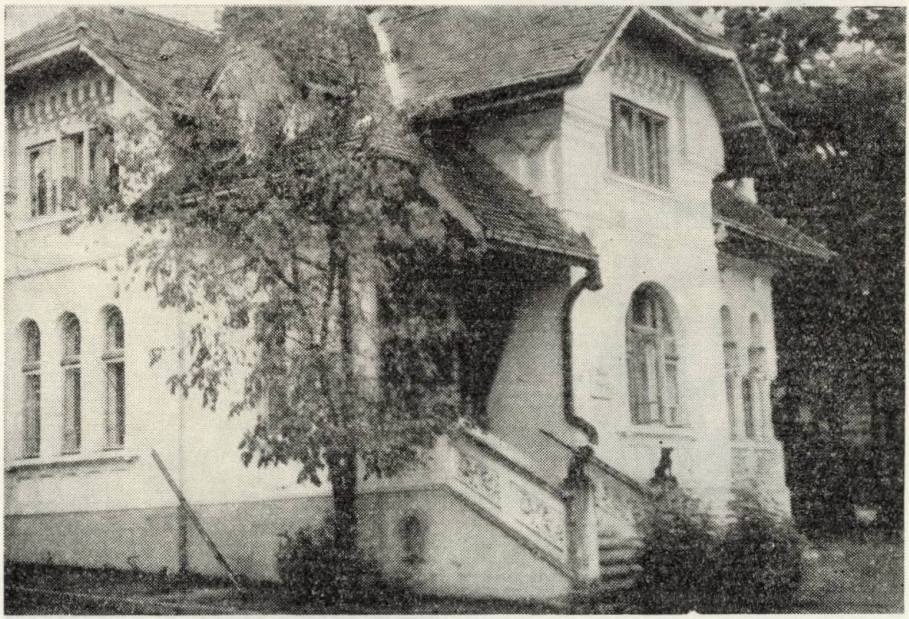

1. Vila „Sonet"

2. Coperta de la „Cirano de Bergerac"

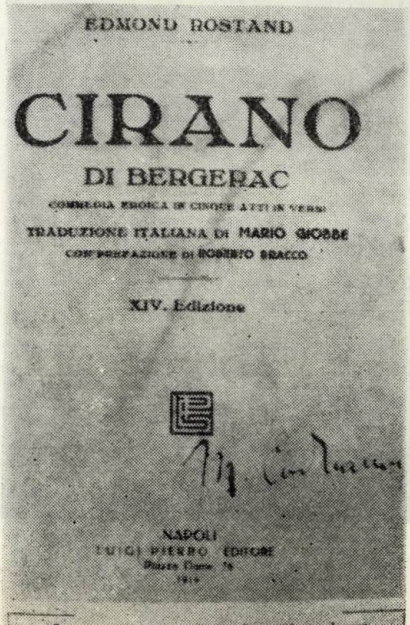

3. Volumul de poezii „Din cînd în cînd" (coperta)

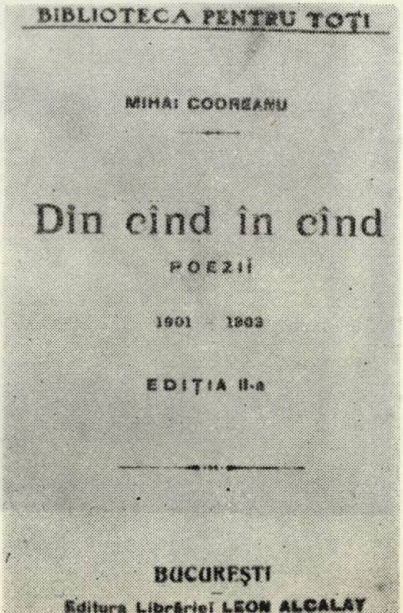

4. Poetul

5. Cîteva obiecte de lucru **ale poetului**

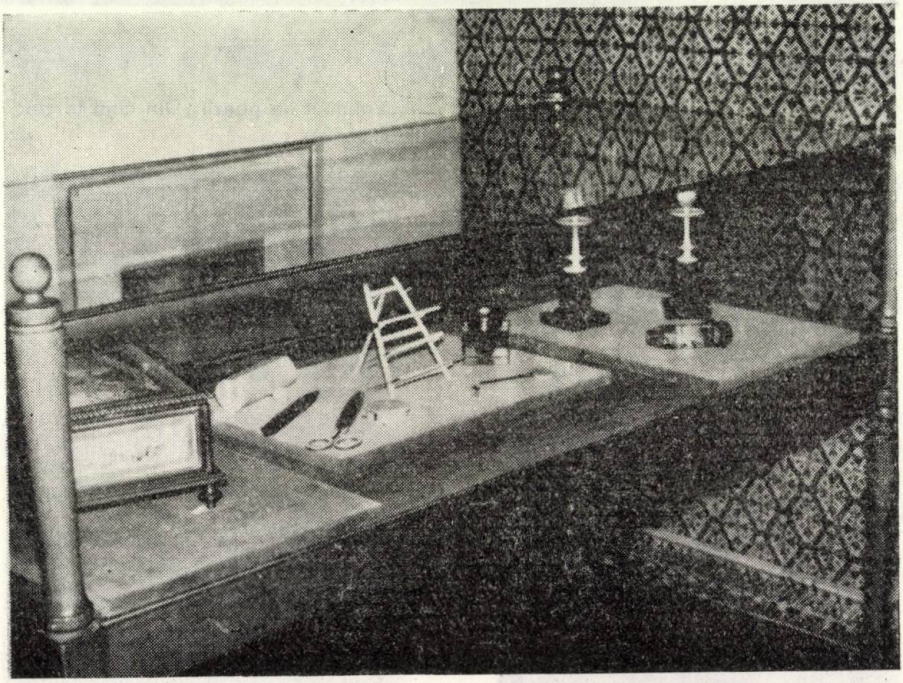

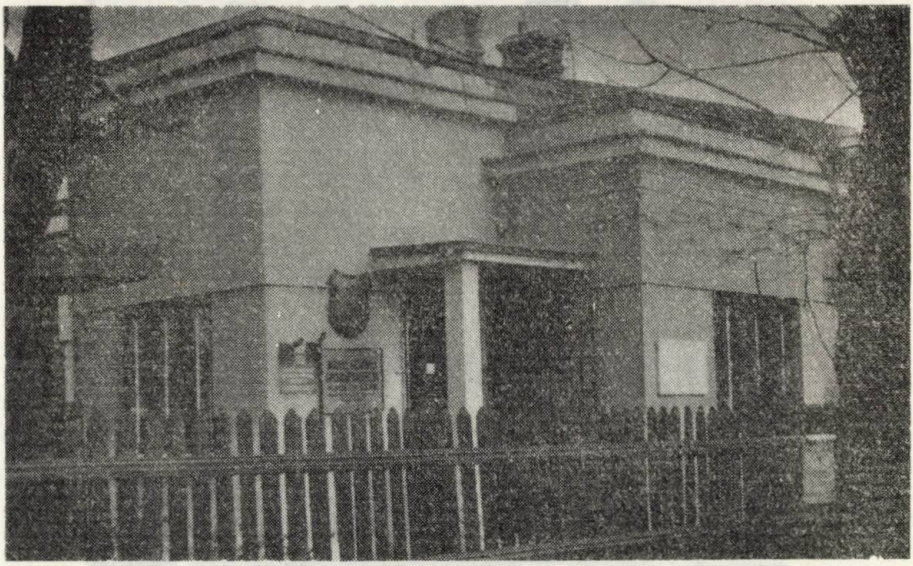

1. Casa – muzeu

2. Portrete ale poetului şi amintiri de familie

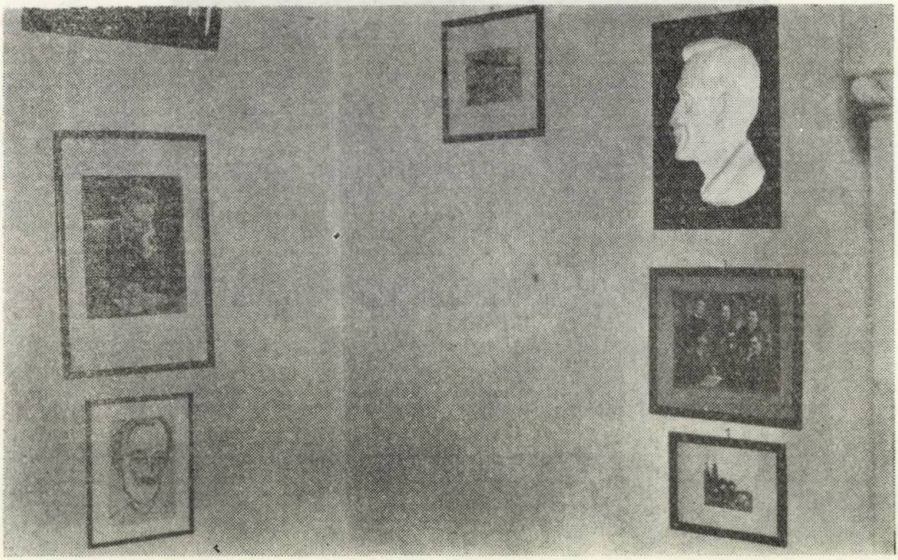

3. Parte din biblioteca poetului

4. Biroul poetului

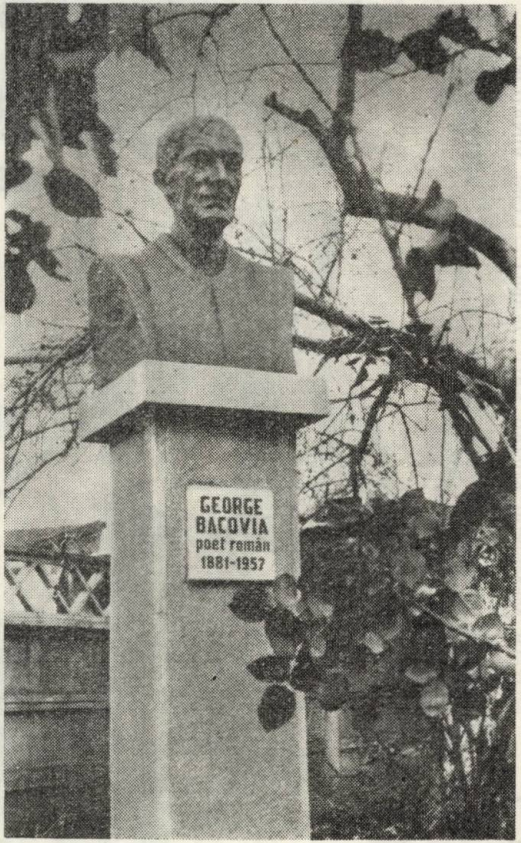

5. Bustul poetului din curtea muzeului

23. MUZEUL MEMORIAL MIHAIL SADOVEANU – COM. VÎNĂTORI

1. Clădirea

2. Muzeul Sadoveanu – Vînători – interior

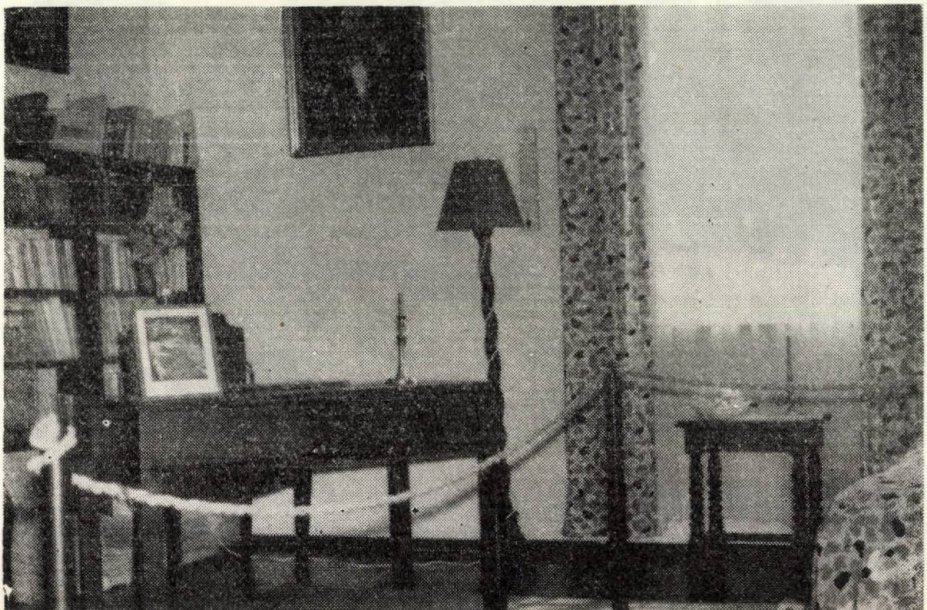

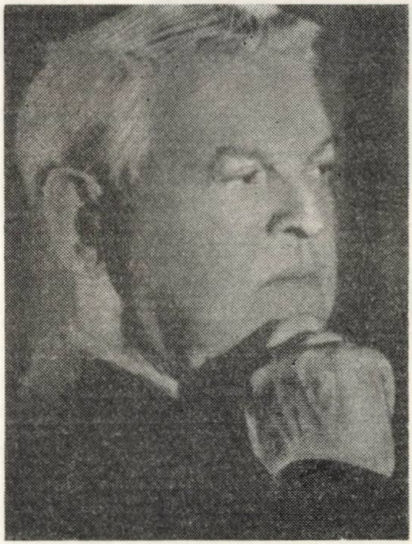

3. Portret

4. Profira Sadoveanu – mama scriitorului

5. Biroul

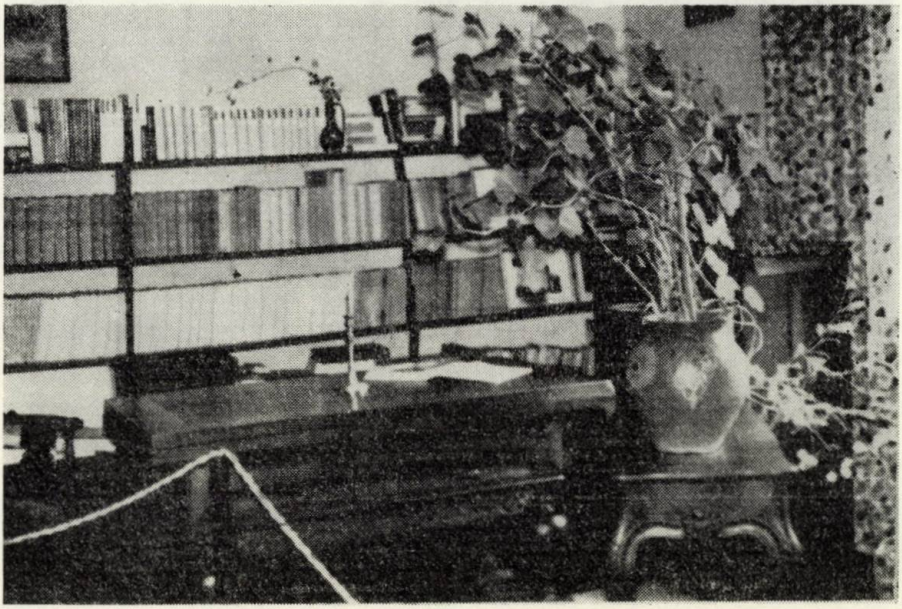

6. Salonaşul

7. Salonul de muzică

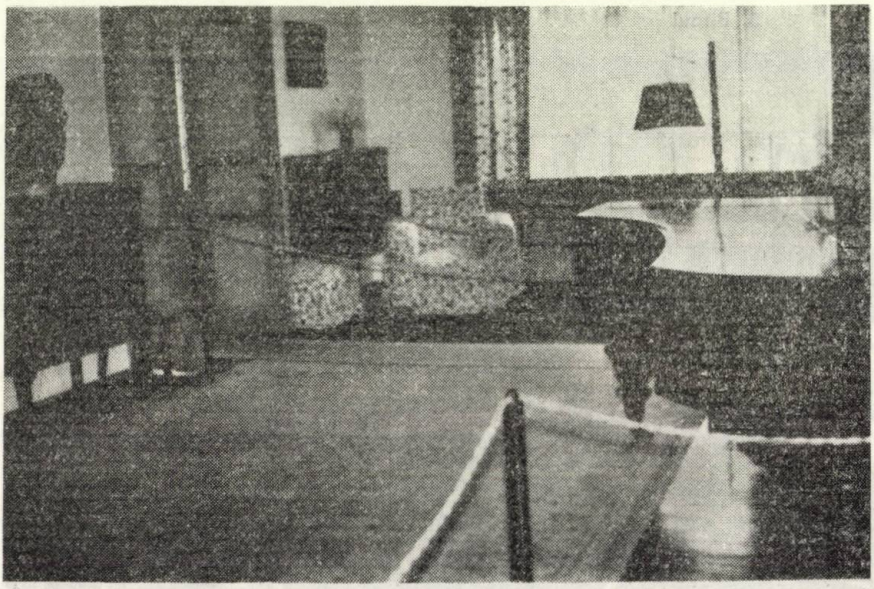

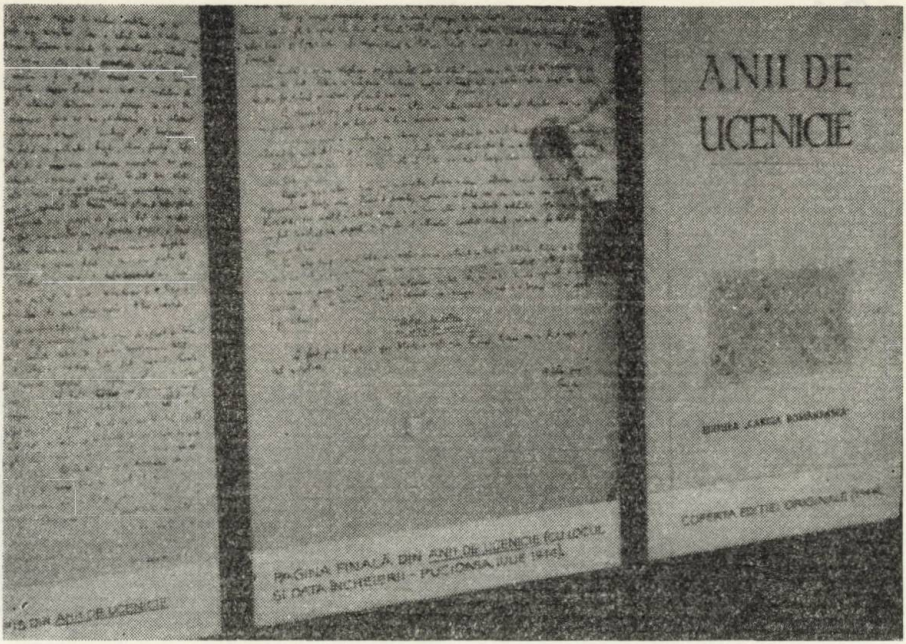

8. Coperta vol. „Anii de ucenicie" și pagini-manuscris

9. Coperta revistei „Dracu", unde Sadoveanu și-a făcut debutul

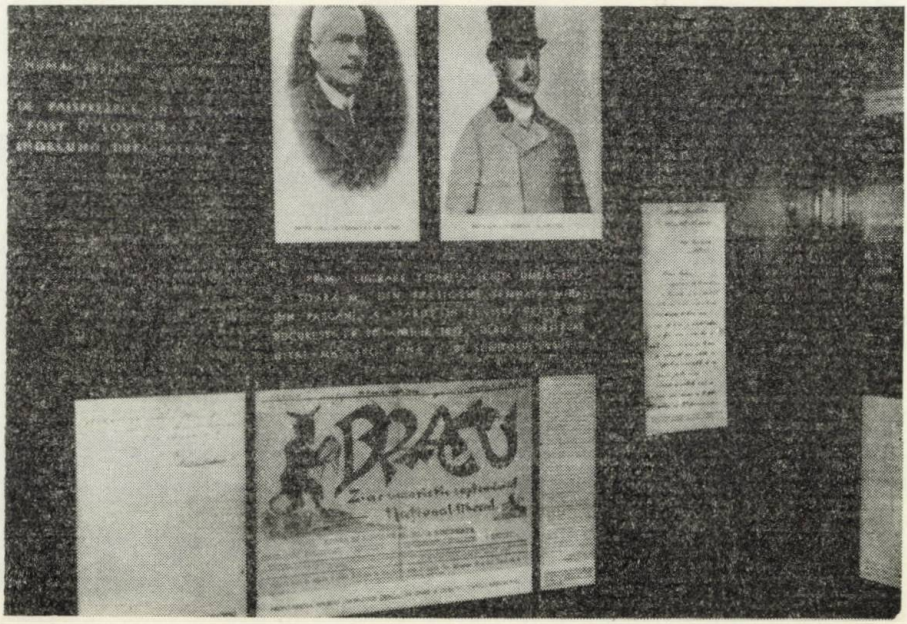

24. MUZEUL MEMORIAL TUDOR ARGHEZI – BUCUREȘTI

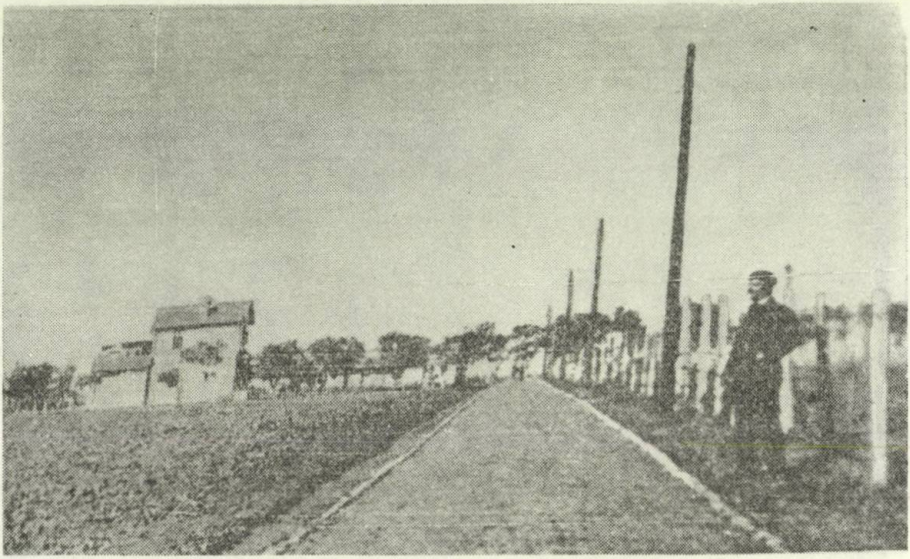

1. Arghezi la „Mărțișor"

2. Camera de lucru

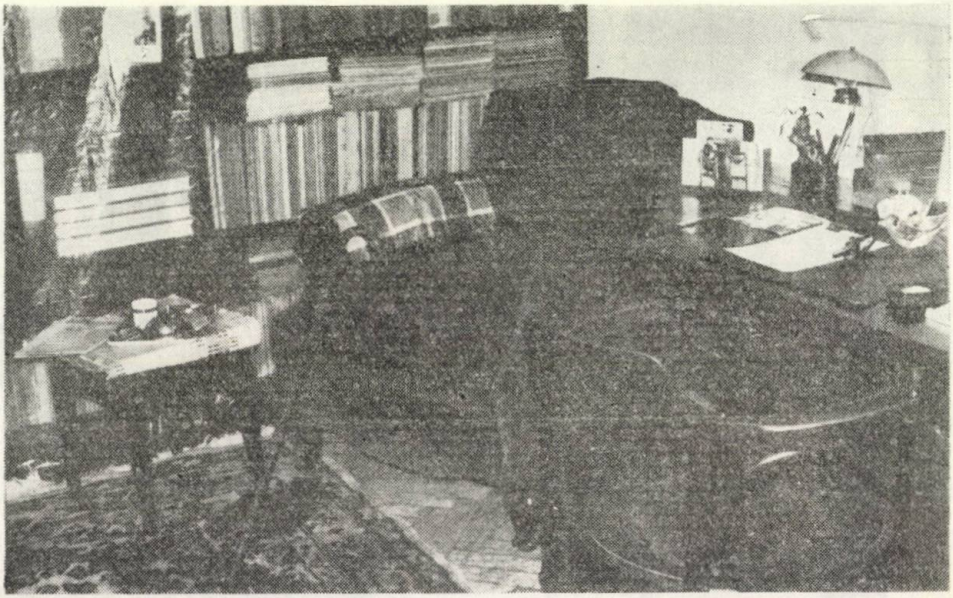

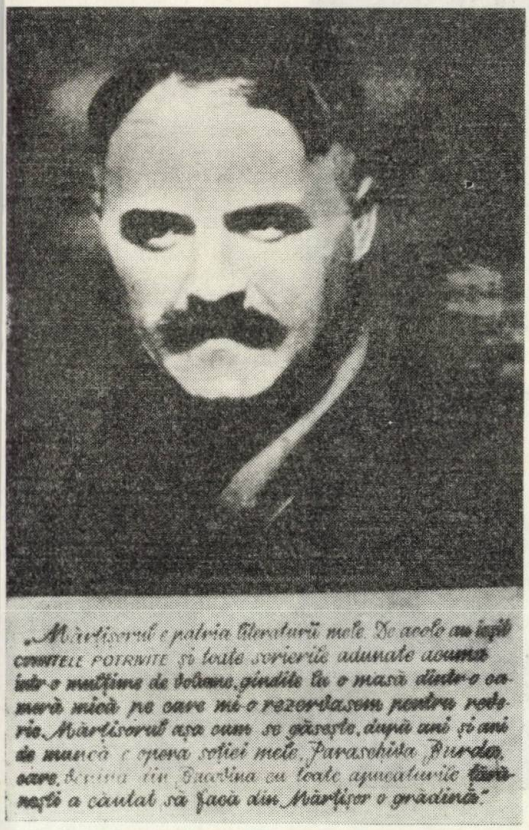

3. Fotografia poetului și „definiția" Mărțișorului

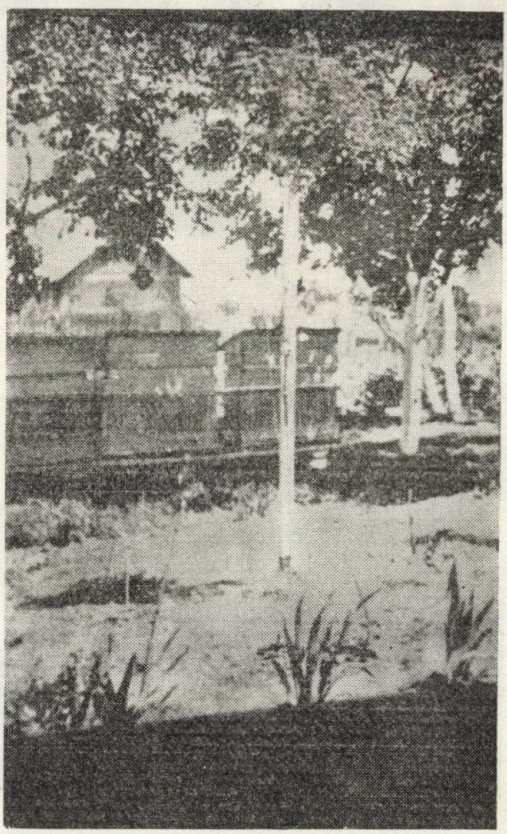

4. Prisaca

5. Poetul cu Zdreanță

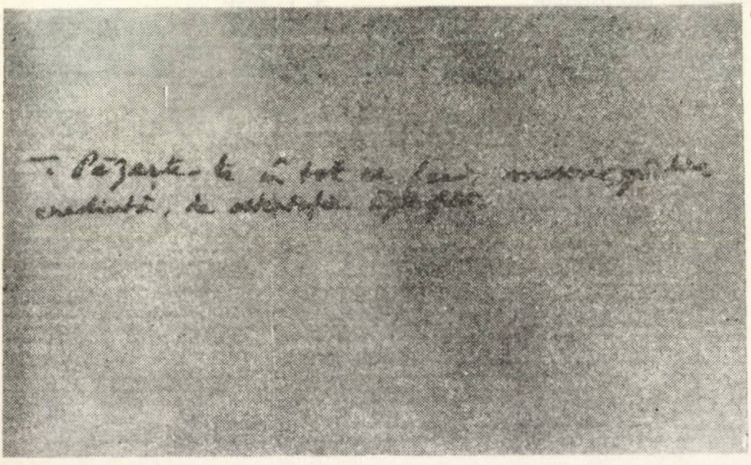

6. Ultima „sugestie" lăsată de poet pe biroul său

7. Valiza care l-a însoțit în toate peregrinările sale

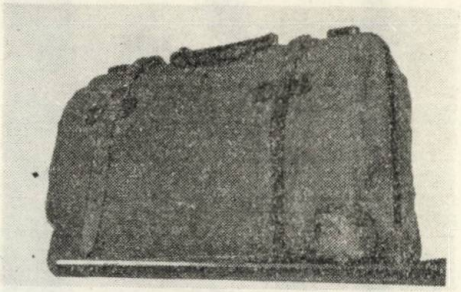

8. Bust lucrat de Ștefan Băieșan

9. Casa de la „Mărțișor" – macheta

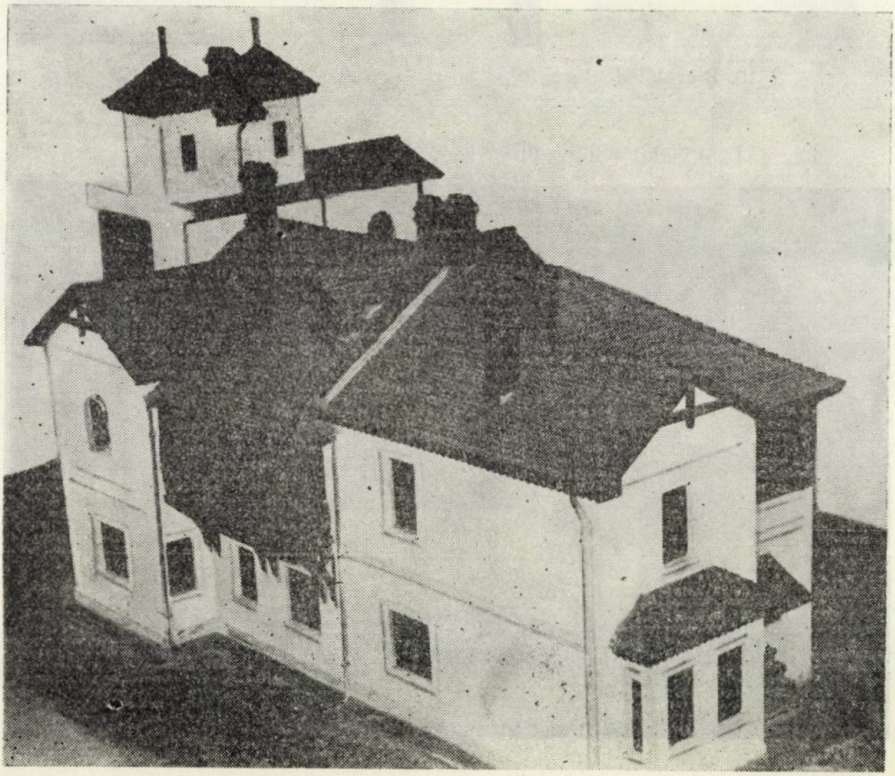

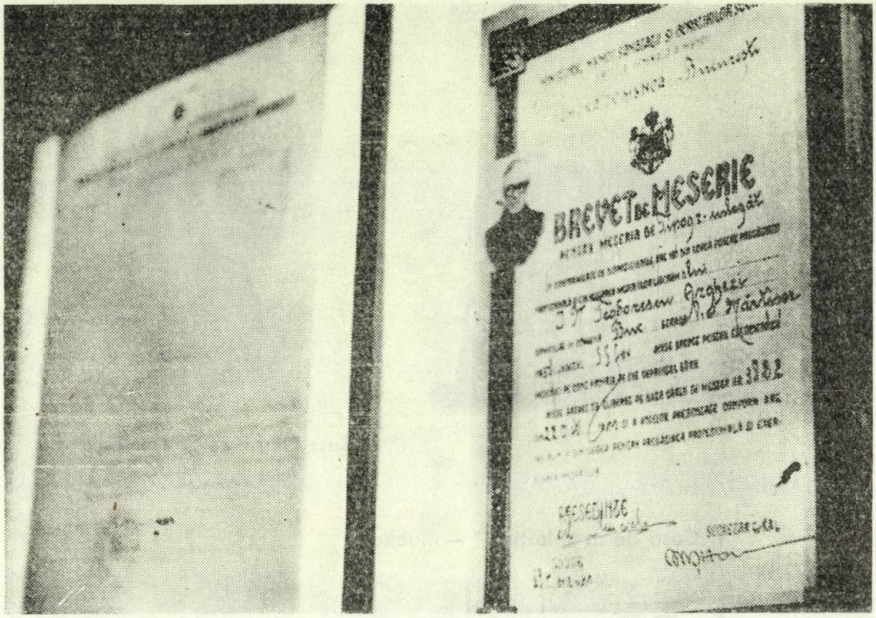

10. Brevetul de tipograf

11. Ordine, medalii, distincții acordate poetului

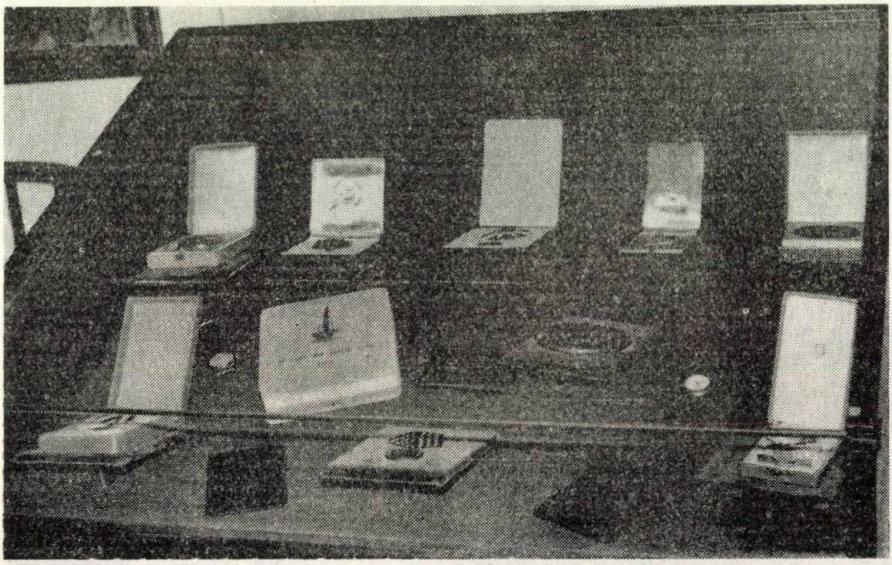

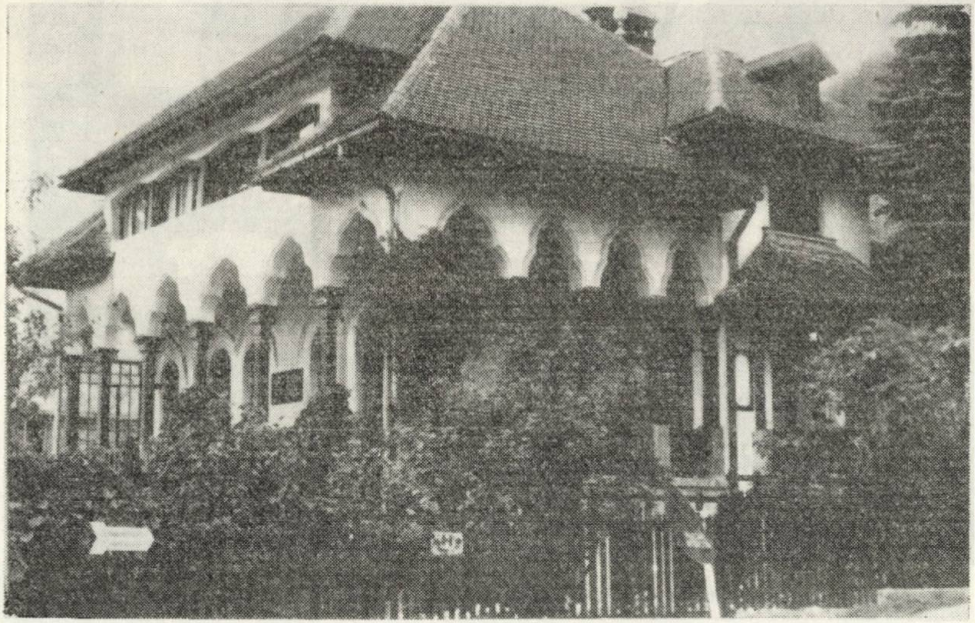

1. Imobilul

2. Interior (etaj)

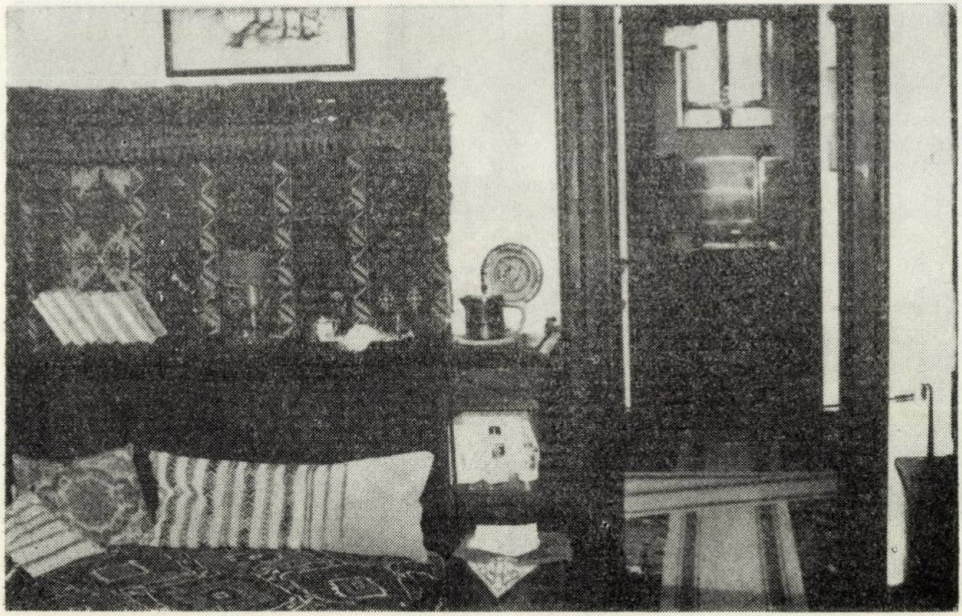

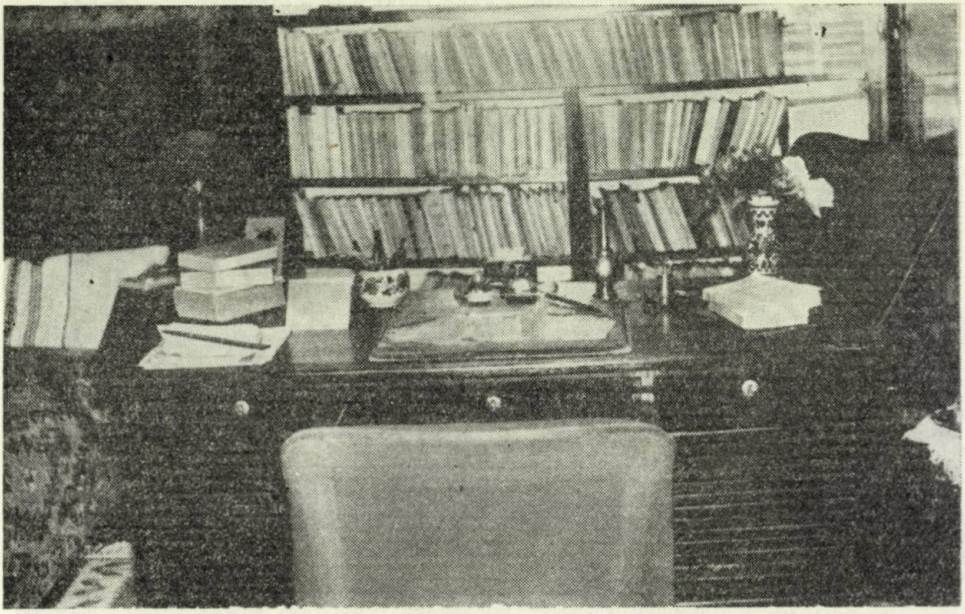

3. Biroul (de la etaj)

. 4. Biroul ; în dreapta, chipul în bronz al lui Eminescu

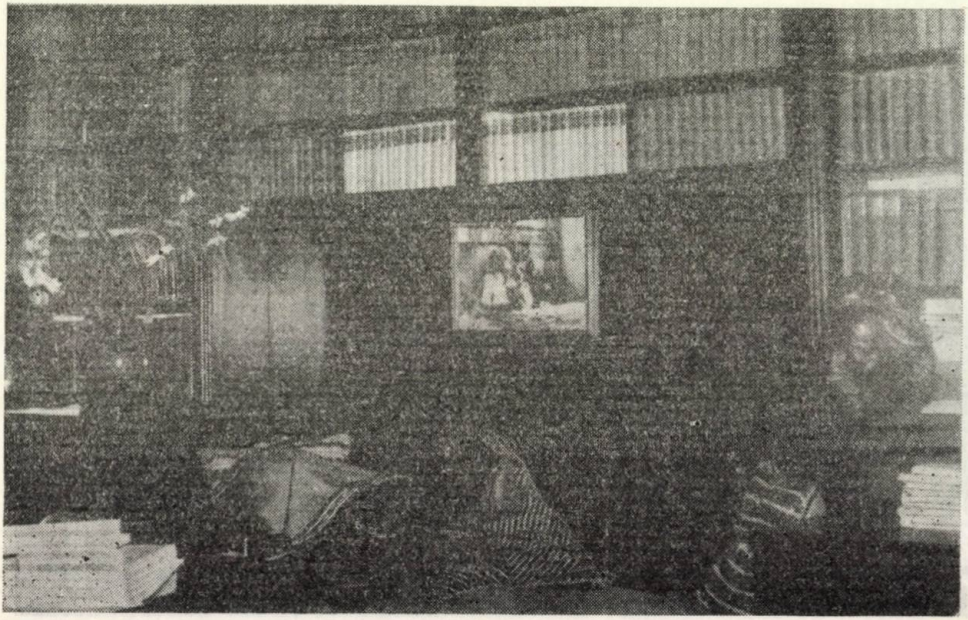

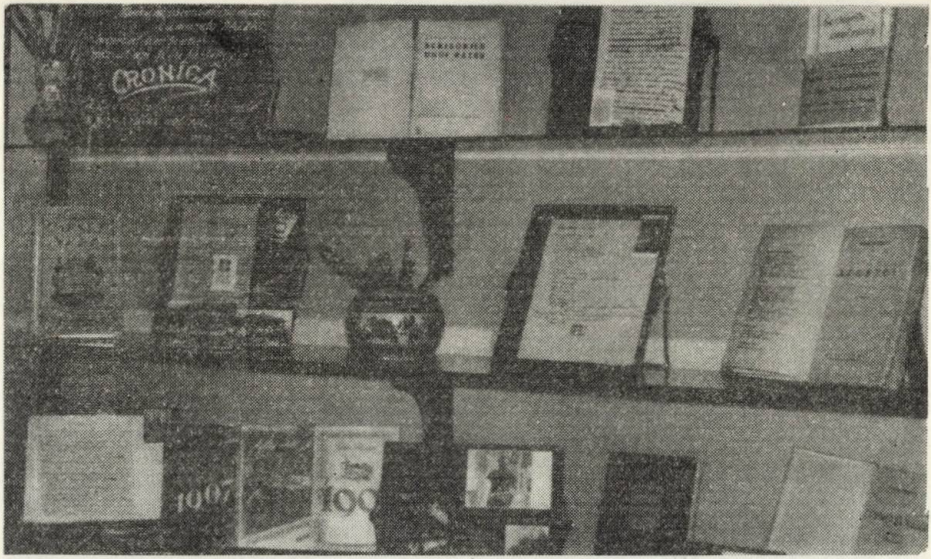

5. Vitrina cu o parte din lucrările scriitorului

6. Scriitorul și opera

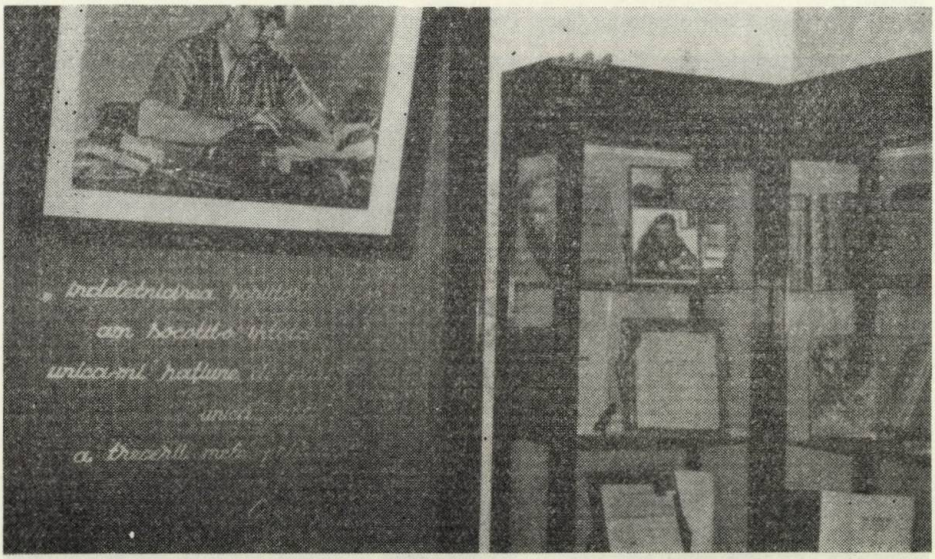

7. Mărturii din publicistica lui Cezar Petrescu

8. Cărți oferite lui Cezar Petrescu cu dedicații

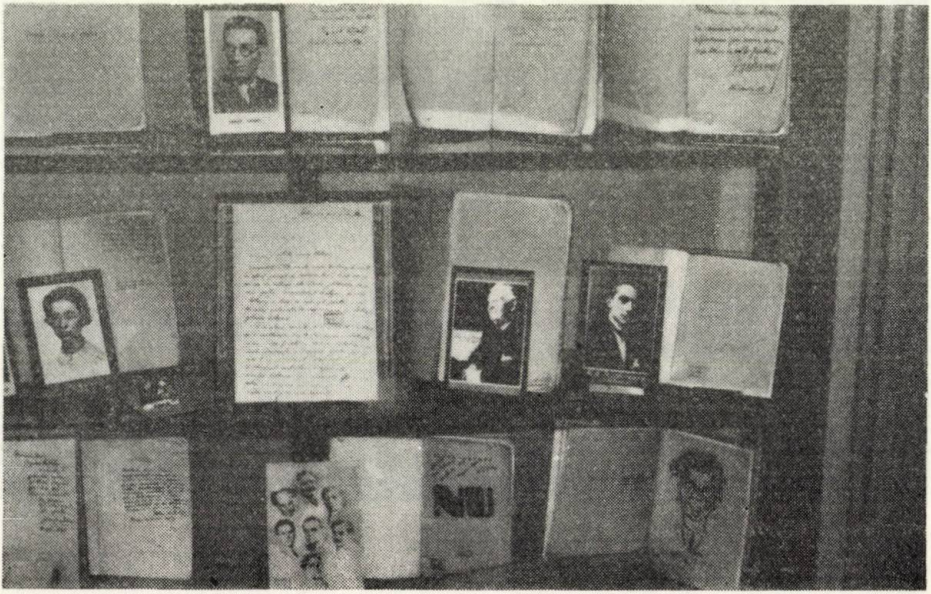

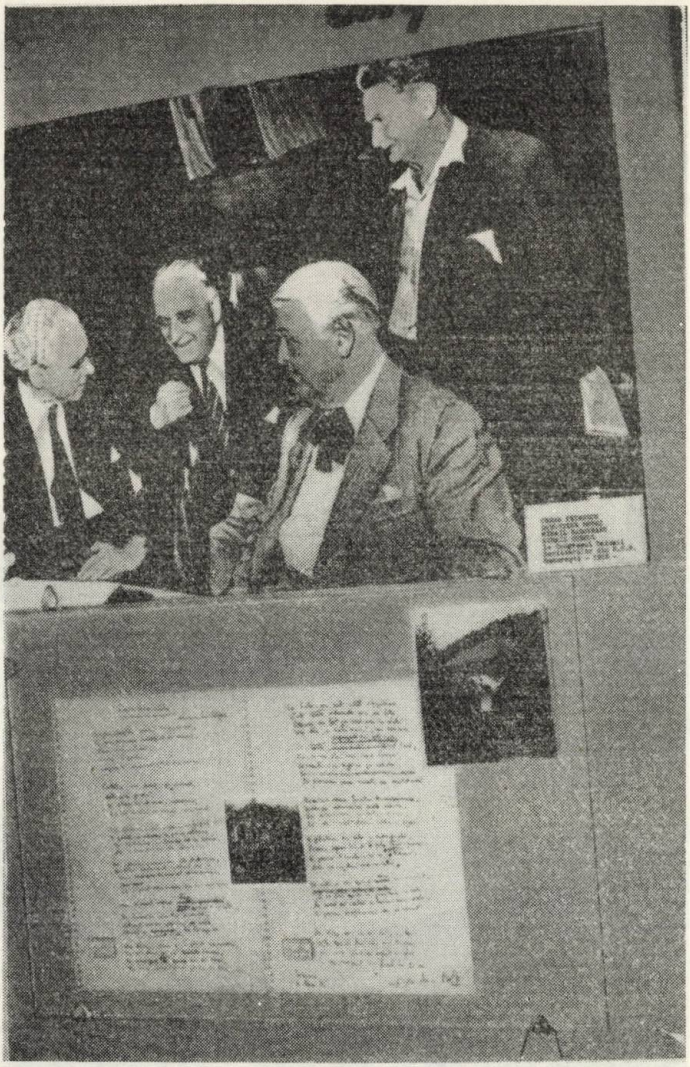

9. Scriitorul cu Demostene Botez, Sadoveanu, Mihail Sorbul (jos, poezia „Casa noastră" a lui Demostene Botez)

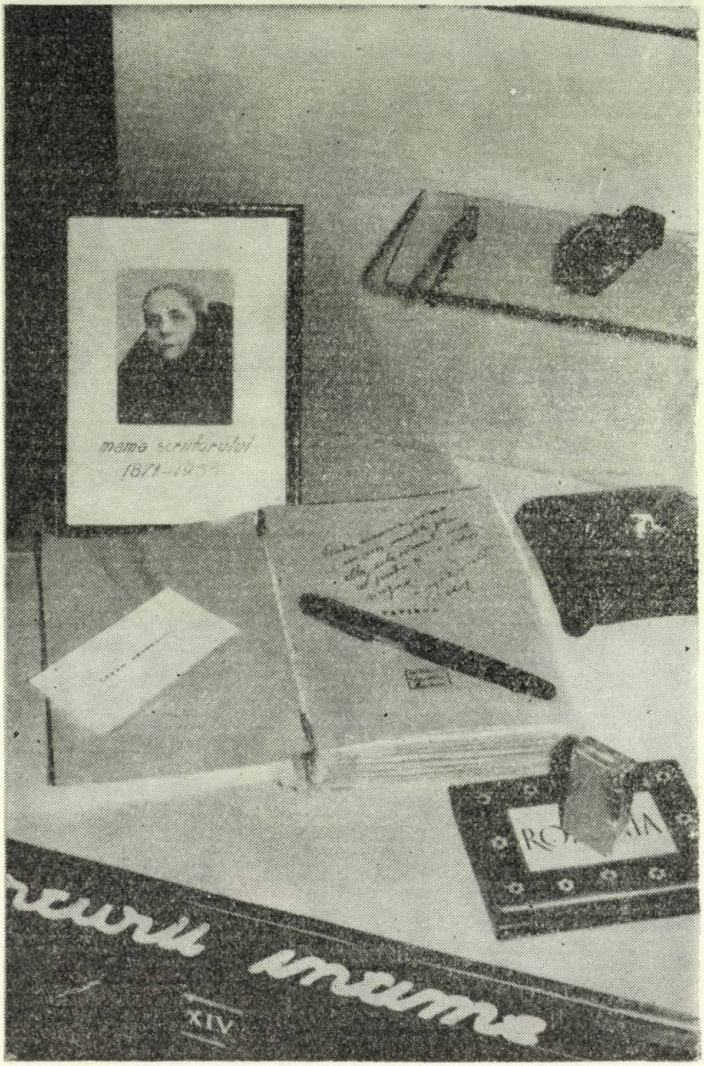

10. Mama scriitorului și autograful cu dedicație pe romanul „Tapirul"

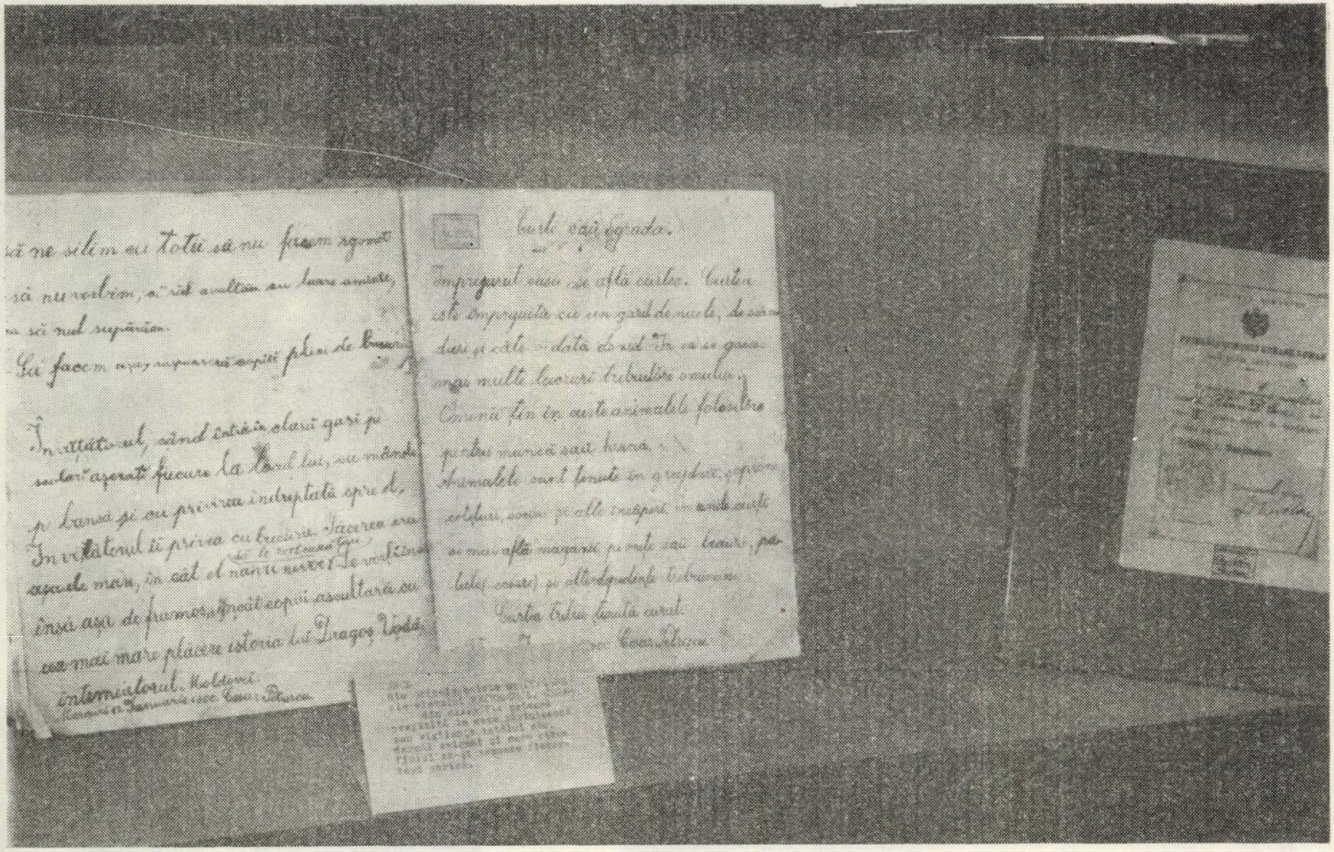

11. Caiet din clasa I primară al elevului Petrescu Cezar

26. MUZEELE MEMORIALE LIVIU REBREANU

1. Casa memorială din com. Rebreanu (fostă Prislop)

2. Liviu Rebreanu la Academie

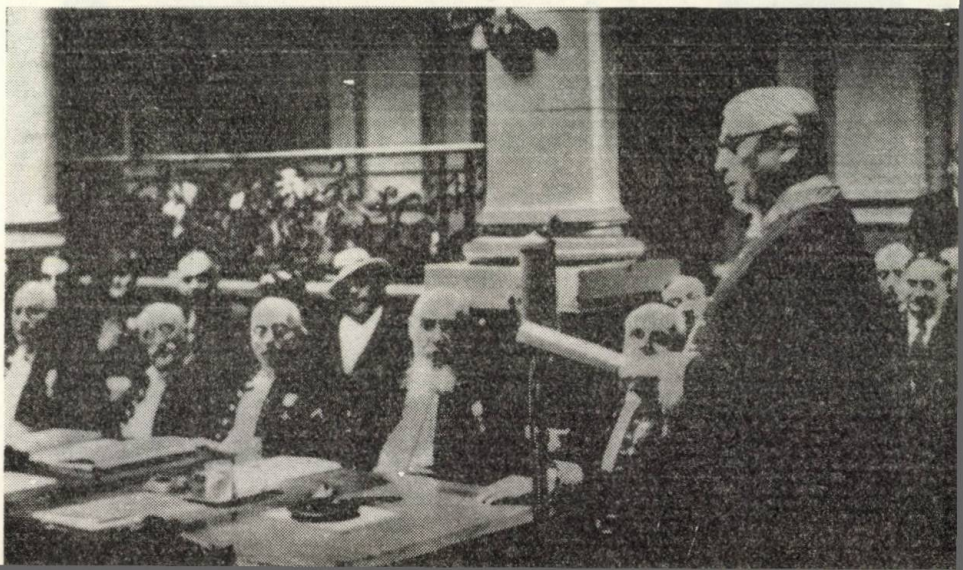

3. Rebreanu în costum de academician

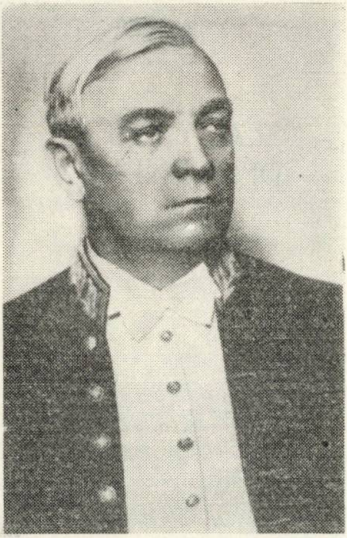

4. Biroul din casa memorială din com. Rebreanu (fostă Prislop)

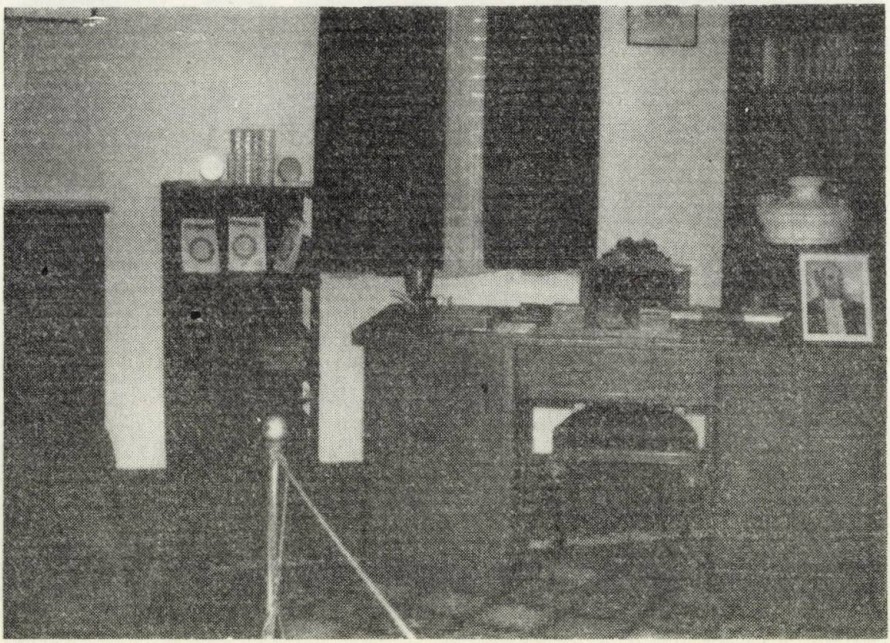

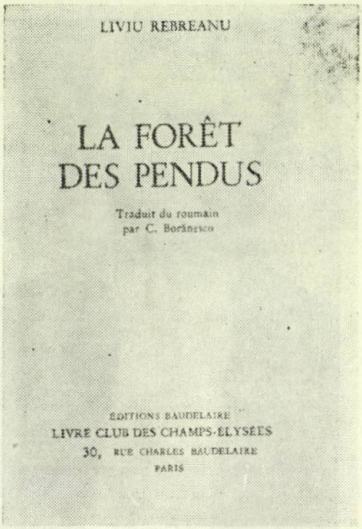

5. Coperta romanului „Pădurea spînzuraților" tradus în franțuzește (muzeul Valea-Mare)

6. Pe urmele romanului „Ion" (casa memorială din comuna Rebreanu)

7. Coperta romanului „Ion" tradus în englezește (muzeul Valea-Mare)

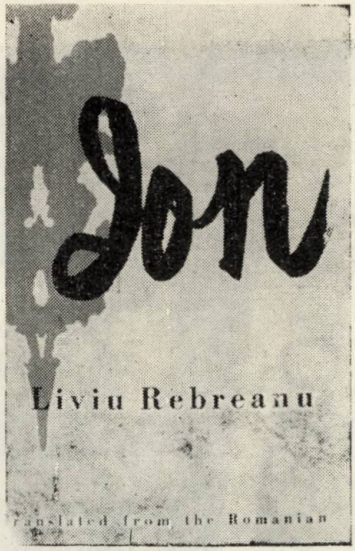

8. Pagina de început a romanului „Ion" (muzeul Valea-Mare)

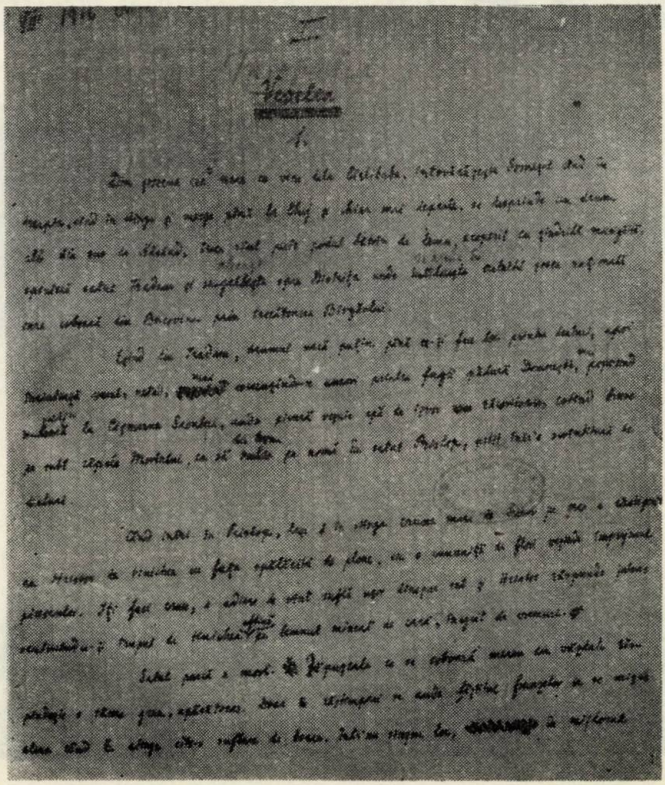

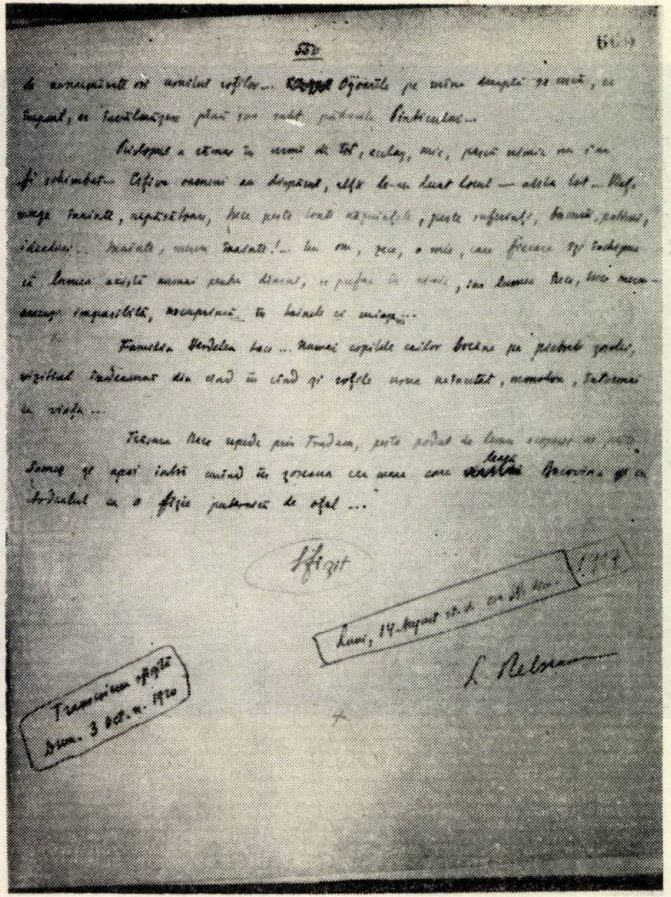

9. Pagina finală din „Ion" (muzeul din Valea-Mare)

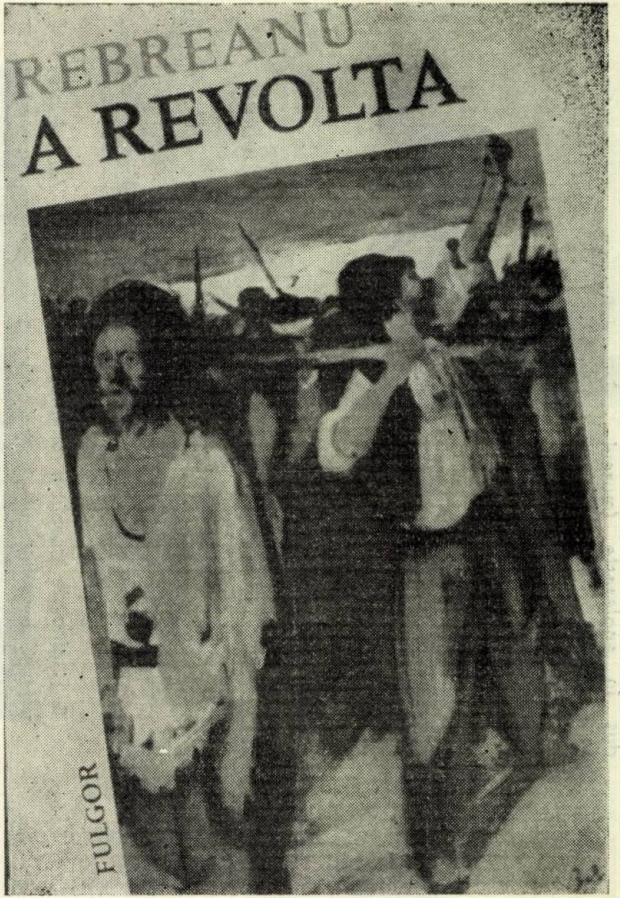

10. Coperta romanului „Răscoala" tradus în spaniolă (muzeul Valea-Mare)

1. Clădirea

2. Curriculum vitae la intrarea în muzeu

3. Panou cu texte și iconografie ilustrînd viața și opera lui Emil Isac

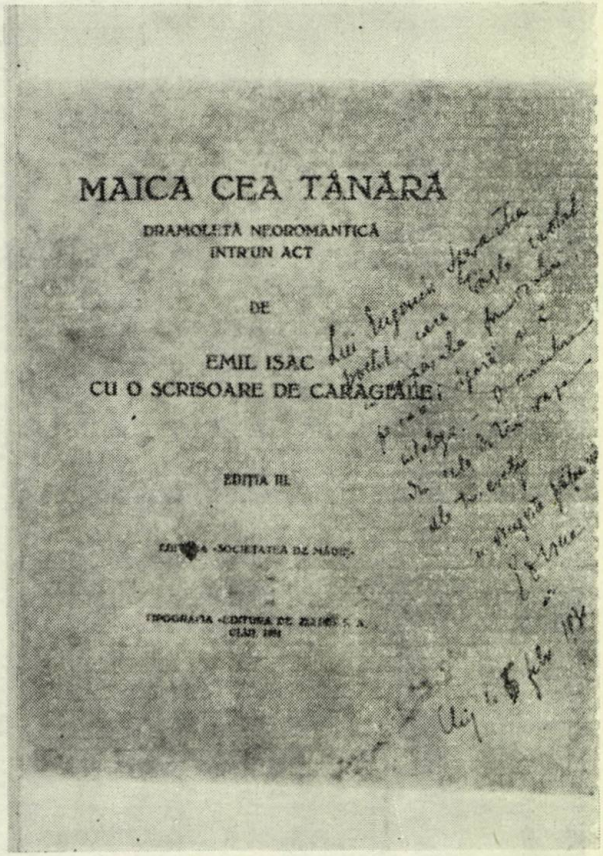

4. Coperta piesei „Maica cea tînără" cu o dedicație a autorului către Eugeniu Speranția

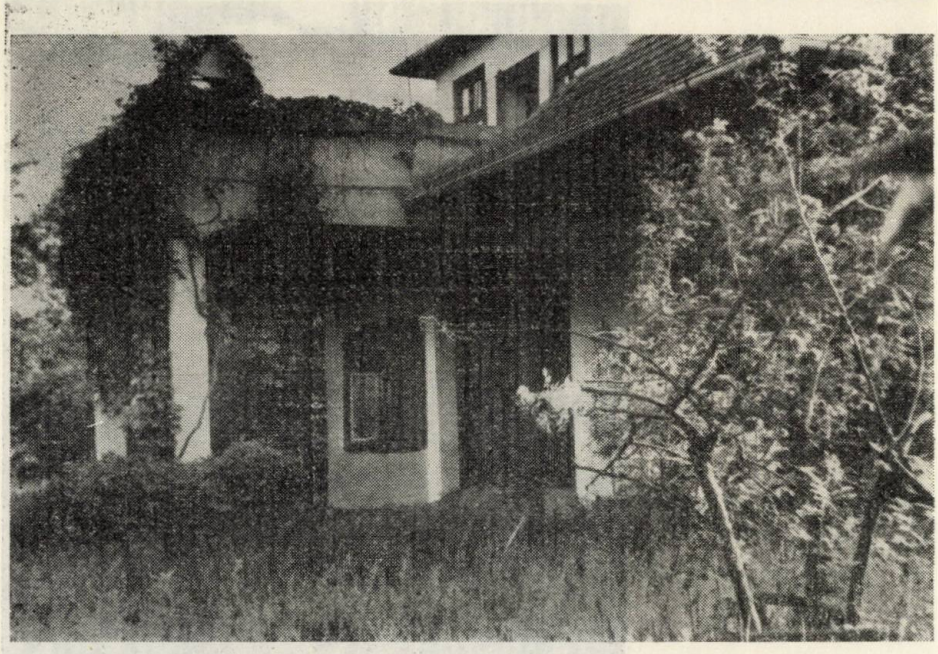

1. Casa de la Văleni

2. Fîntîna cu roată din curtea casei

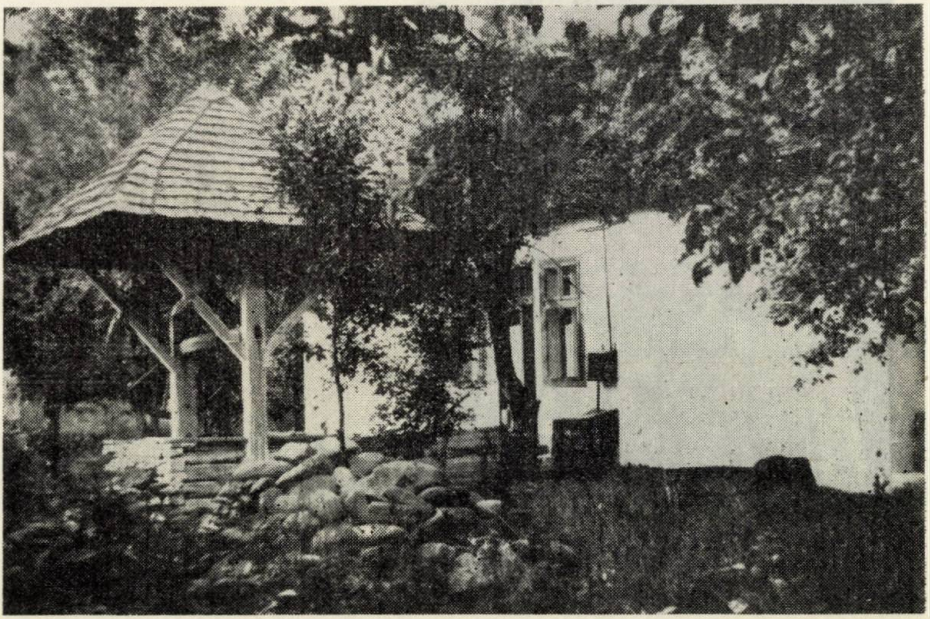

3. Miron Radu Paraschivescu

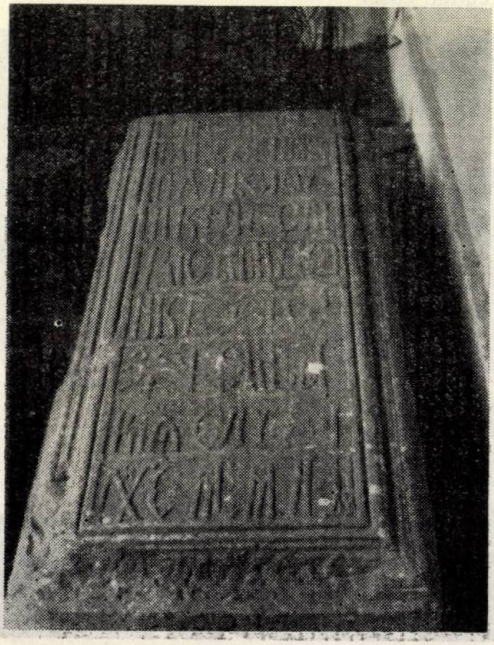

4. Piatra „încifrată" din grădină

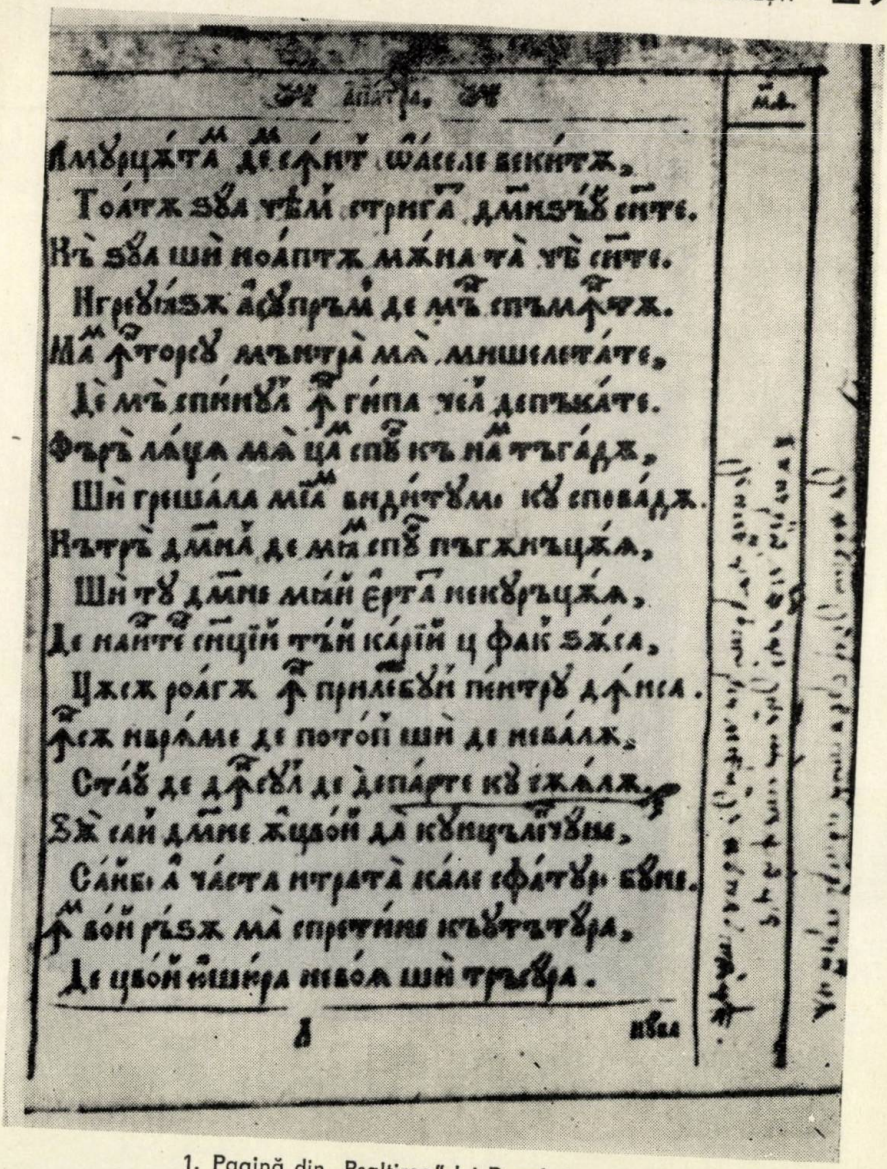

1. Pagină din „Psaltirea" lui Dosoftei

2. Panaitescu-Perpessicius, fondatorul muzeului

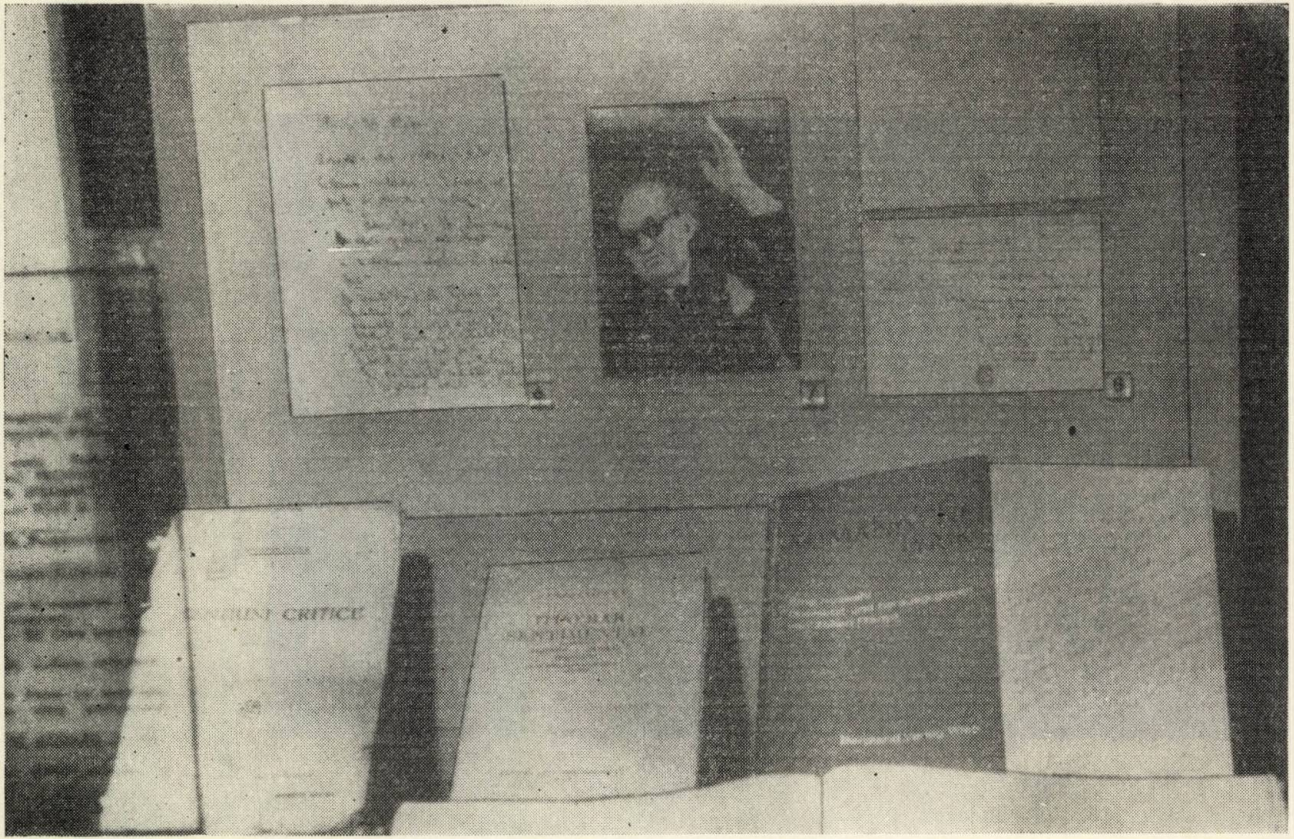

3. Perpessicius – lucrări și manuscrise

4. Ion Heliade Rădulescu

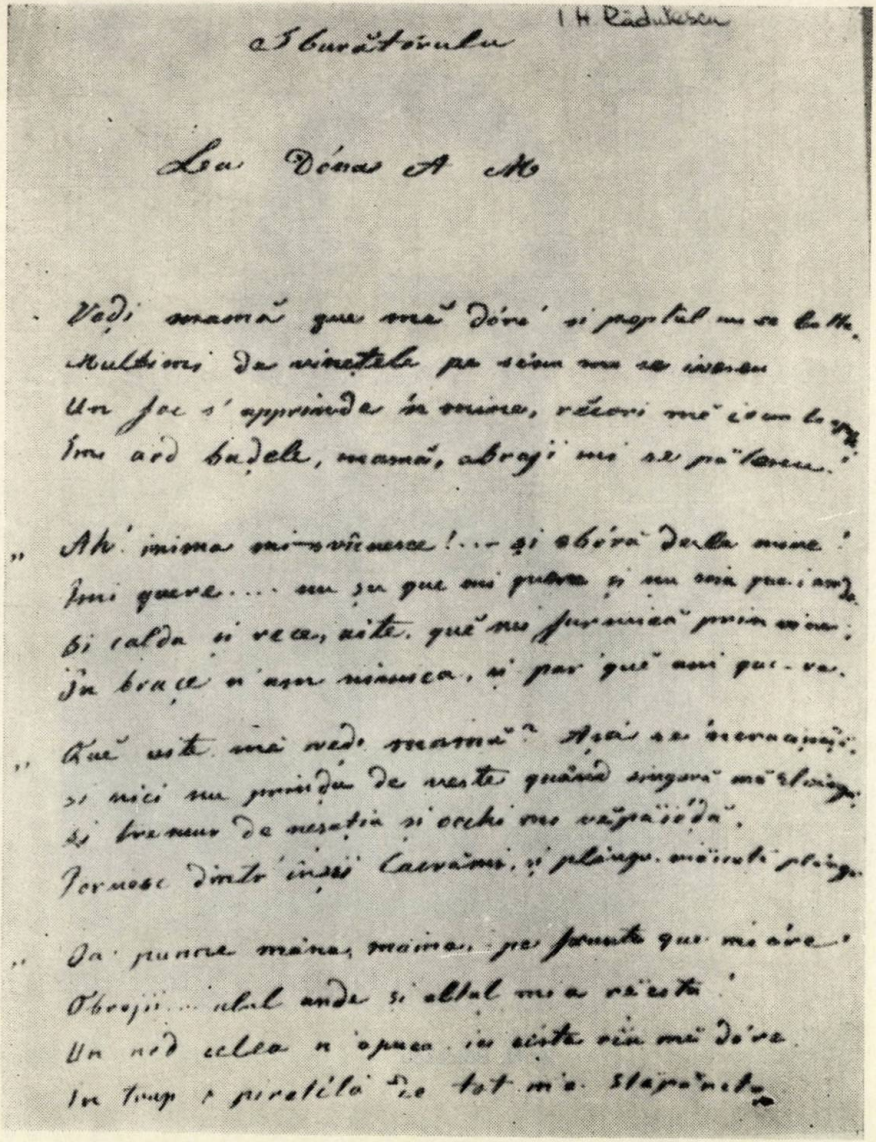

5. Ion Heliade Rădulescu – „Sburătorul" (facsimil)

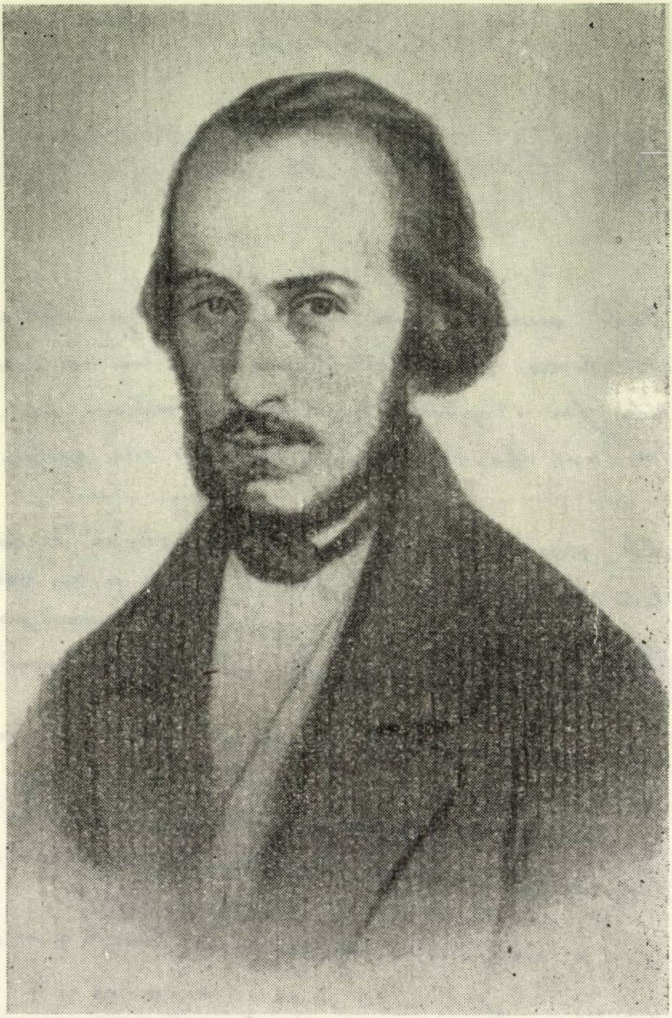

6. N. Bălcescu

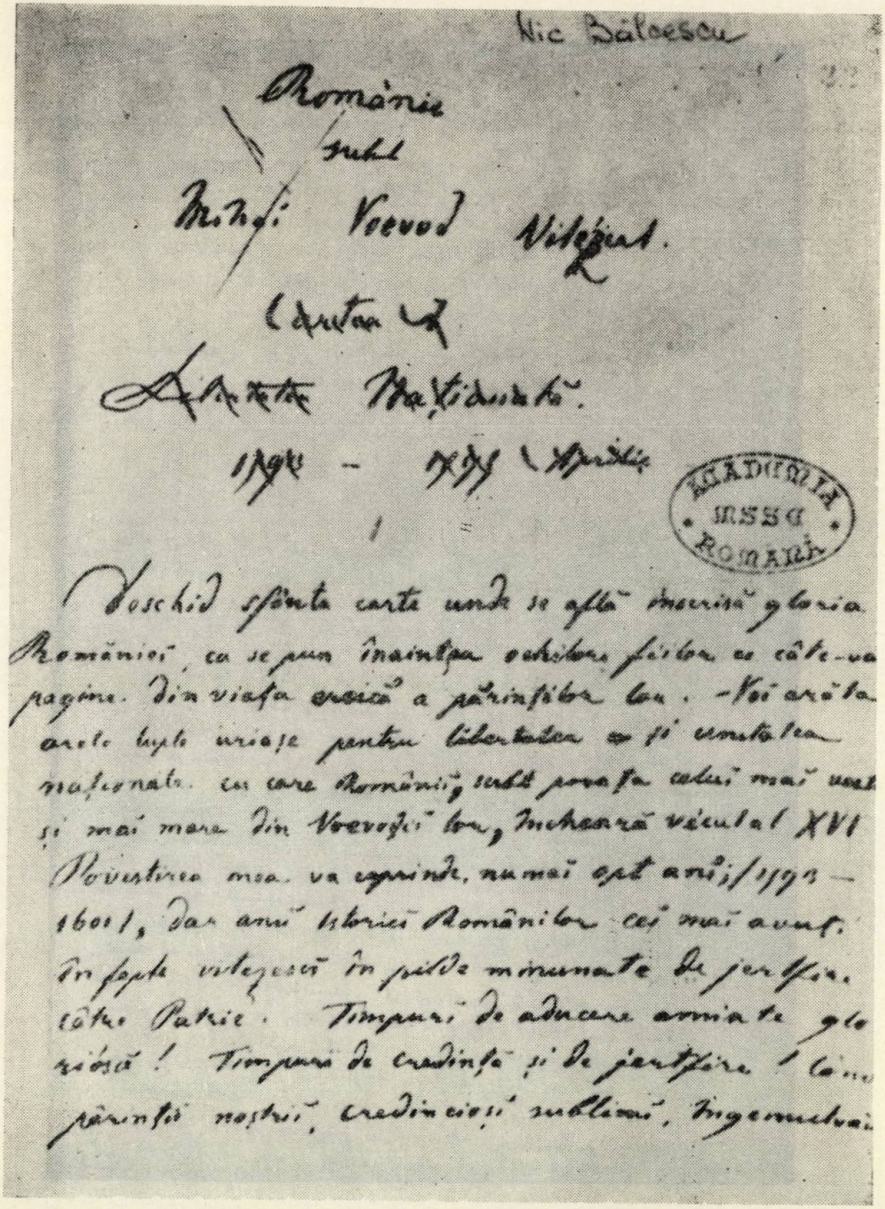

7. Pagină – manuscris din „Românii subt Mihai Voevod Viteazul" (N. Bălcescu)

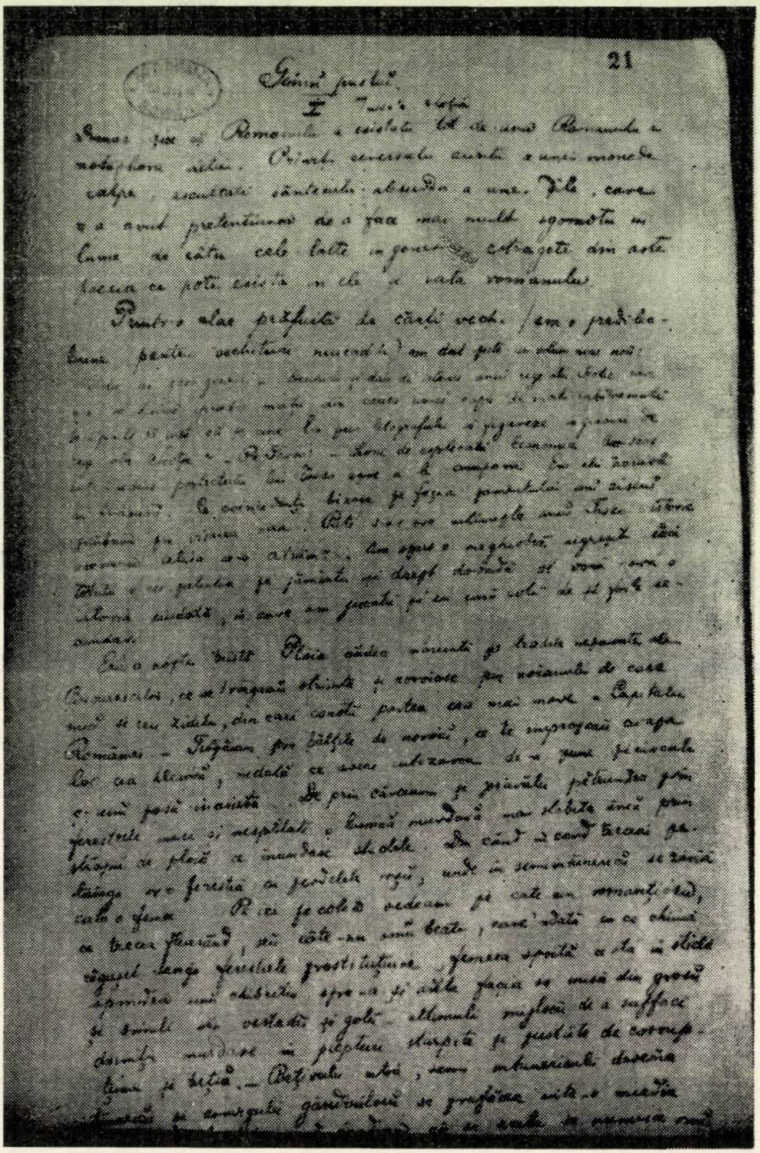

8. Pagină din romanul „Geniu pustiu" (Eminescu)

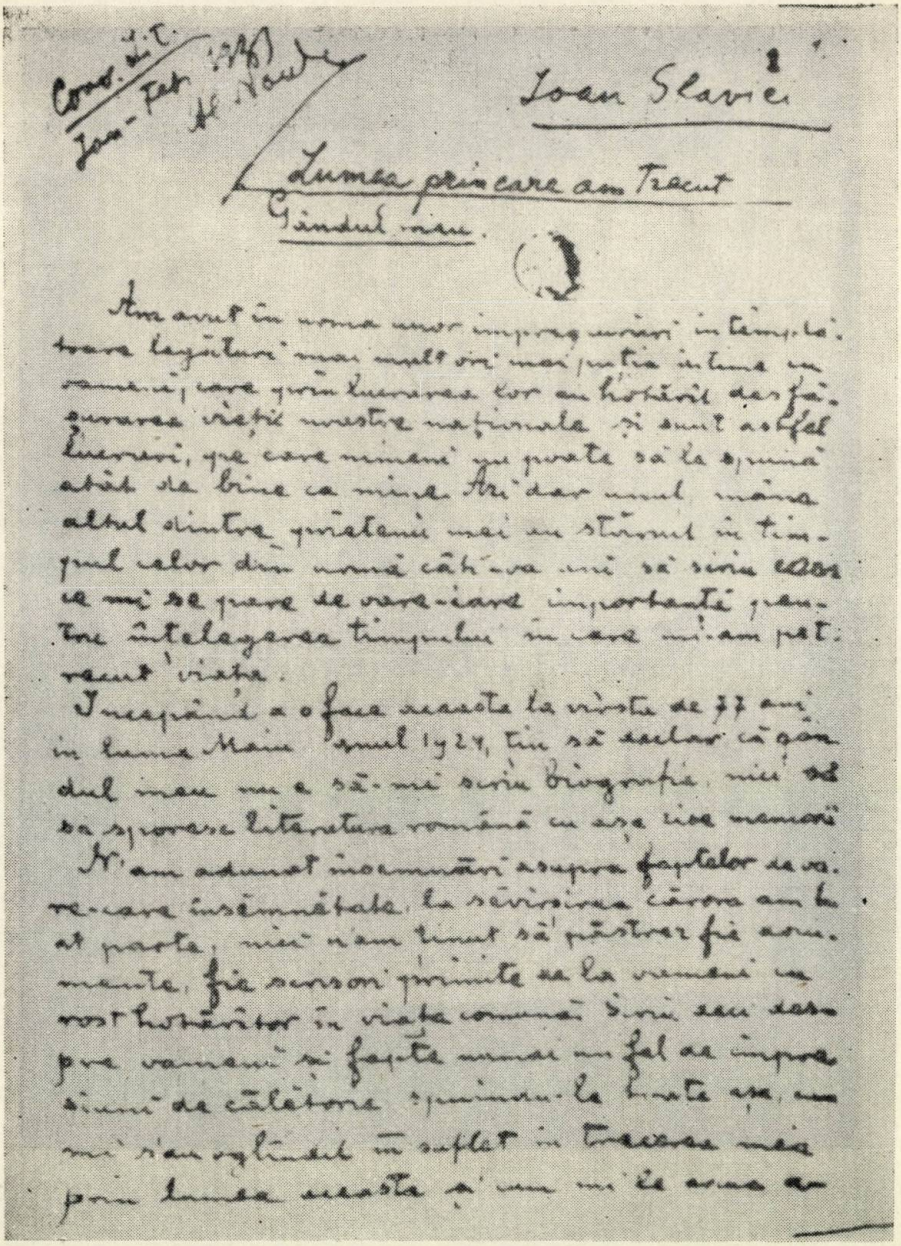

9. Pagină din „Lumea prin care am trecut" (Ioan Slavici)

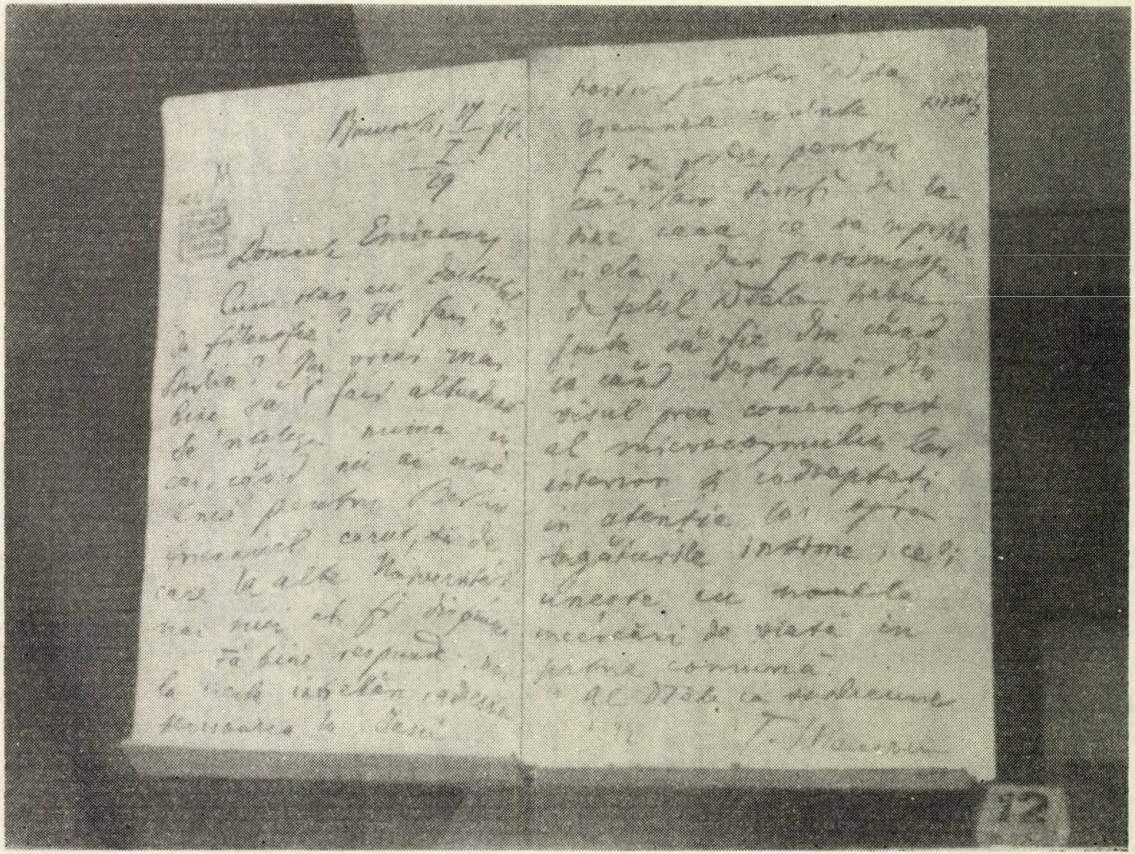

10. Scrisoare trimisă de Maiorescu lui Eminescu la studii în Germania

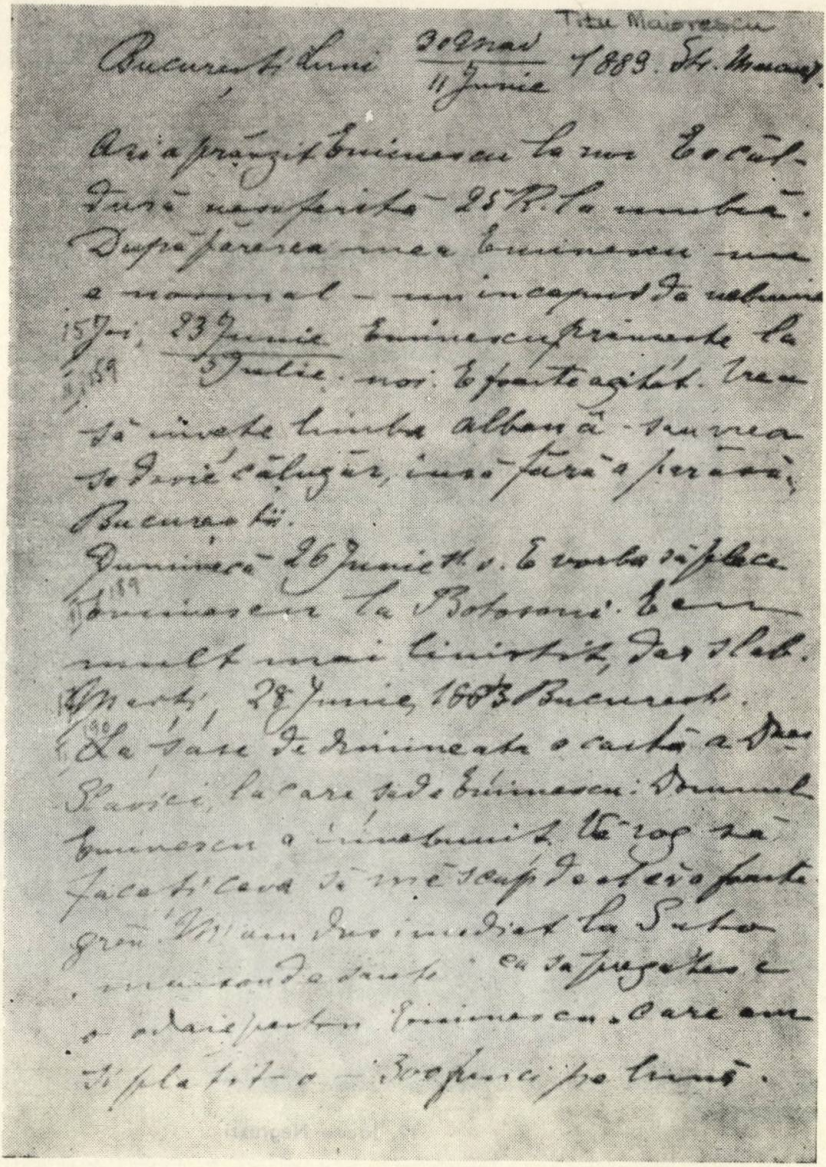

11. Fragment din „Jurnalul" lui Maiorescu

12. Iacob Negruzzi

13. G. Coşbuc şi I. L. Caragiale

34

Actul II

Acelaş tablou ca în actul întâi, cu deosebire că e vară şi
arborii încărcaţi cu fructe unele coapte, altele pârguite, altele verzi.
Se aud păsările cântând

Scena I.

Doamna Maria, Irina, Pavel Brocca, Ileana, Bălaşa, Vera,
Oleana, Oana, Ţugulea Moghilă, Dochia.

Doamna Maria

O! fetele mele iubite, mai lăsaţi lucrul... De-o lună
Ştefan nu dă semn de viaţă... Ce-a putut să i se
întâmple?... Dar ce n'a putut?... Bolnav... abia se
sculă din pat, şi porni cu coroana'n cap... Doamne!

Irina

Frumoasa mea Doamnă...

Doamna Maria

Până acum o lună primeam veşti peste veşti...
Bine... sănătos... zdravăn... aşează ţara... întocmeşte
Pocuţia... va sosi... biruitor ca totdeauna... îmi com-

14. B. Şt. Delavrancea – „Apus de soare" (fragment)

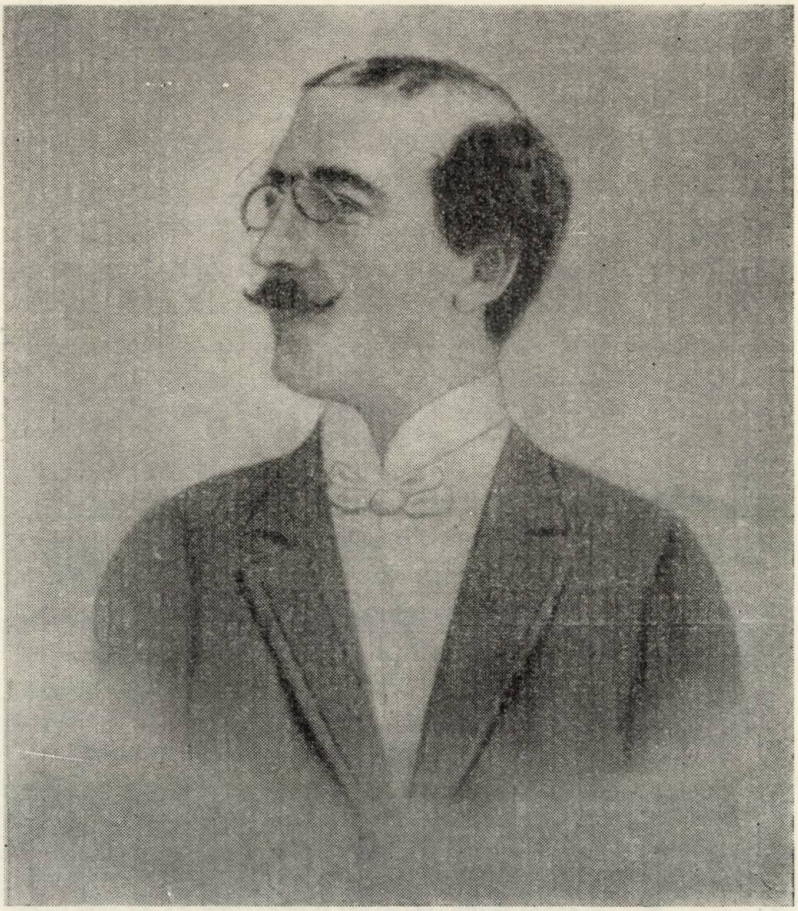

15. Al. Macedonski

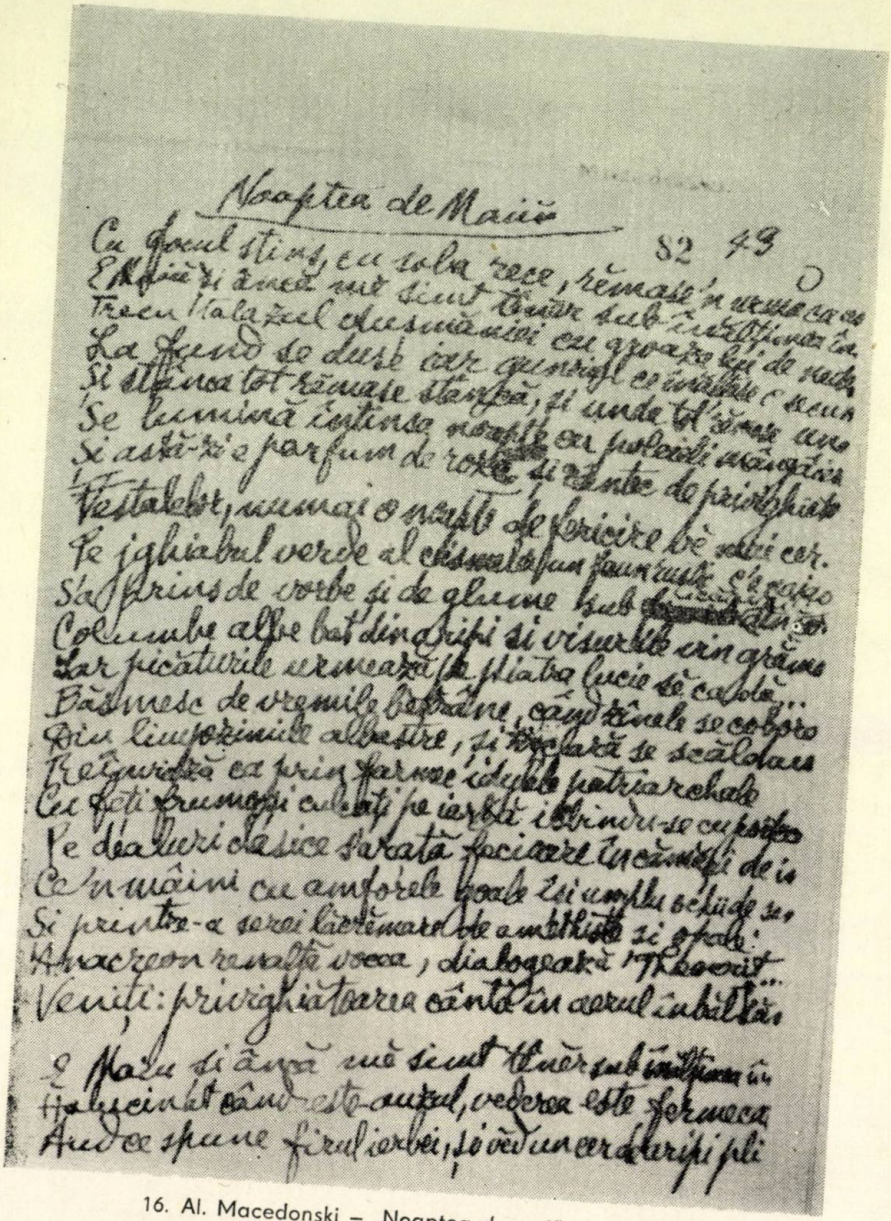

16. Al. Macedonski – „Noaptea de mai"

17. Const. Dobrogeanu-Gherea

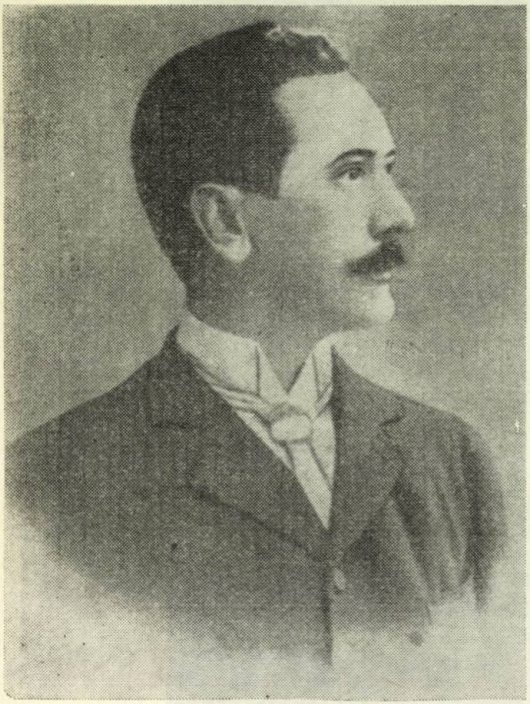

18. Duiliu Zamfirescu

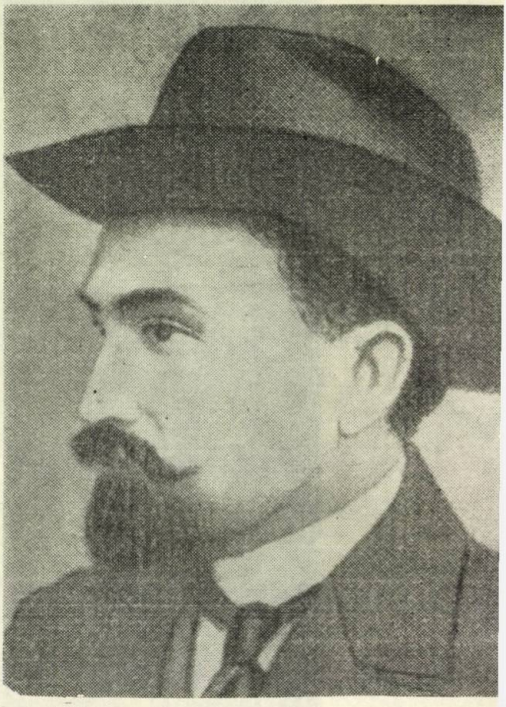

19. Criticul Ilarie Chendi

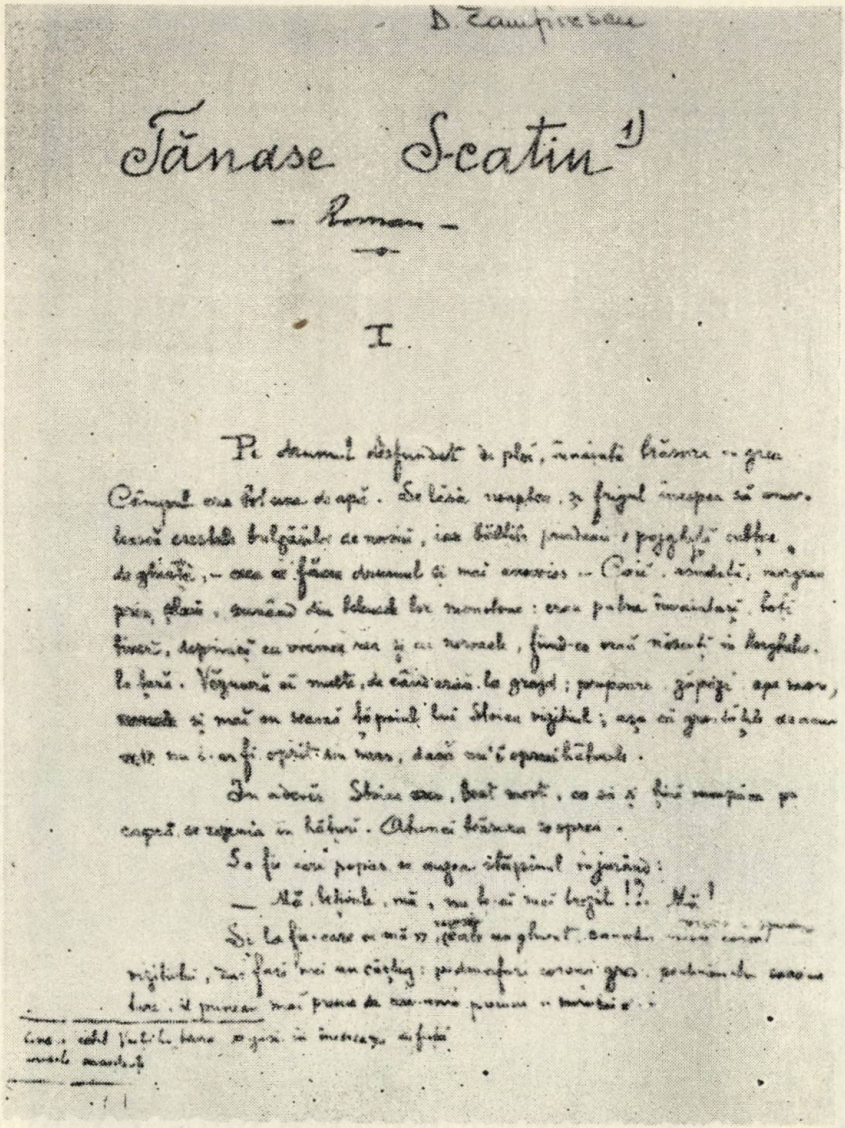

D. Zamfirescu

Tănase Scatiu[1]

— Roman —

I

Pe drumul desfundat de ploi, înnoiat bătrînul — greu Cîrnețul era tot ca de apă. De lîngă rumpturi, și frigul începea să muște, lucrul cocoșilor bulgărilor ce rămîn, iar bădiții jumulesc și pojghița subțire de gheață, — ceea ce făcea drumul și mai amorțitor. Caii, amărîți, mergeau pași, plecați, sumeșind din bărbile lor rumegătoare: ceea pe-o bună înțeleasă, toți fiorul, despinați ca vremea rea și ei rămîneau, fiindcă mai răsuflă în bătaia. La față. Văzînd că multă, de cînd eșiau la grajd; prepeleau zăpezi ape mare, rămîneau și mai în urmă țăpănd lui Stoica nițel; așa că gînditul de acum mă în-ar fi oprit în mers, dacă n'ar fi apucat bătrînul.

În adevăr Stoica era, fost vorbă, ca să și fiu rumpt pe capătul de răgaiu în hățuri. Acum bătrînul se opresc.

S-o fi vrut popasul să-mpace oțăpeiul răgaiului:

— Mă, băiete, mă, nu te-ai mai bagă!?. Mă!

Și la fiecare «mă» [illegible]

nițelul, nu fără trei ani cărăuș; pe-amîndoi cocoși gras, pe-amîndoi de-o vîrstă, îl puneau mai pune de-a-mi-mi pomul — mărturie.

Cine, cînd Vasile bătrînul a ajuns în hotarul cu fiul meu mai mare?

20. Fragment din „Tănase Scatiu" (Duiliu Zamfirescu)

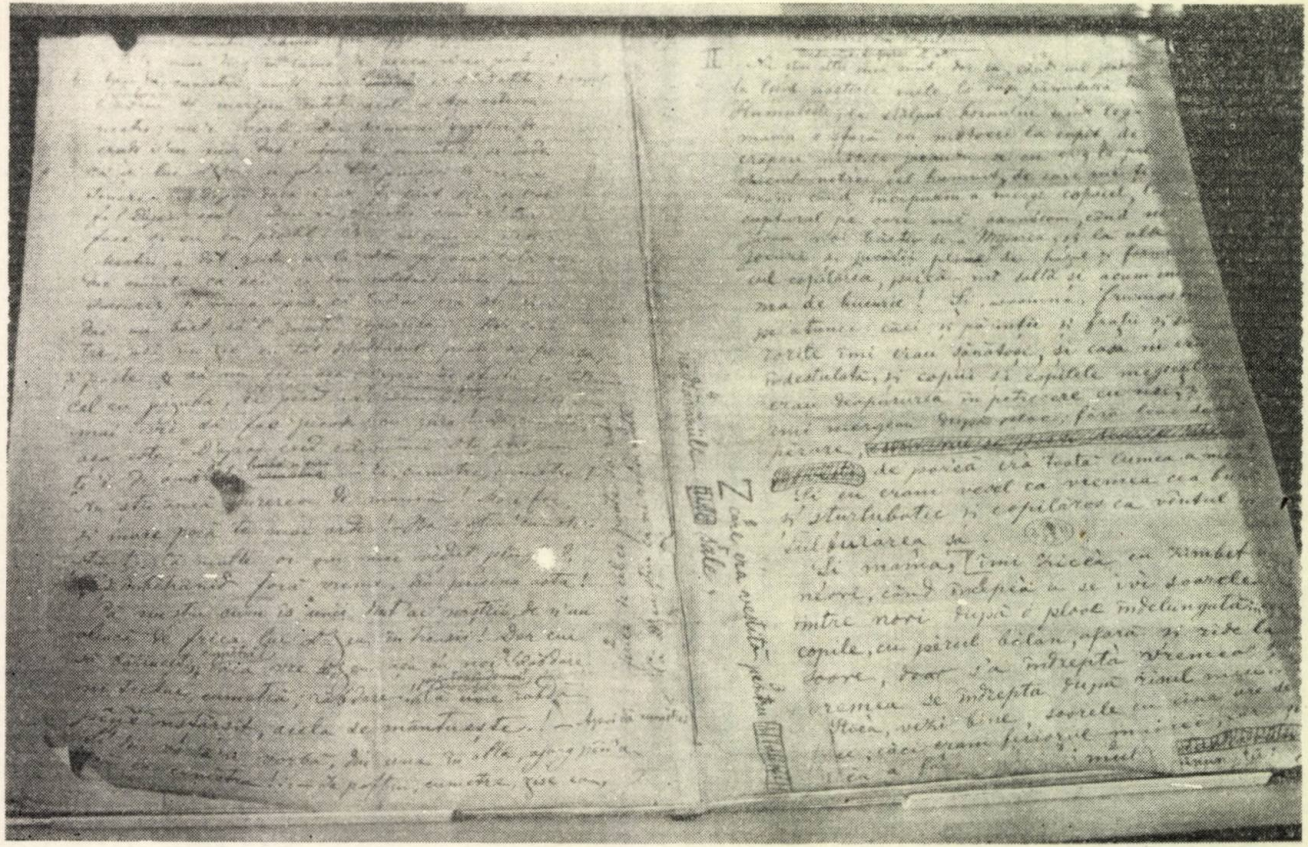

21. Ion Creangă – fragment din „Amintiri"

22. Coperta volumului „Fantome" de D. Anghel ;
la mijloc – fotografia lui D. Anghel și Natalia Negru
pe spatele căreia E. Gîrleanu a scris :
„Păstrați-o, că va deveni istorică"

Romanța fără ecou.

Iubire – bibelou de porțelan..
obiect fragil, cu viața efemeră,
Te regăsesc pe-aceeași etajeră
Pe care te-am lăsat acum un an!..

Îți mulțumesc!
Dar cum?.. Ce s-a întâmplat?
Ce suflet caritabil te-a păstrat
În lipsa mea,
În lipsa ei,
În lipsa noastră?..
Ce demon alb,
ce pasăre albastră
Ți-a stat de veghe-atâta timp și te-a îngrijit.
De nu te-ai spart,
Și nu te-ai prăfuit?..

Iubire – bibelou de porțelan
obiect de preț cu sufletul nepătat;
Rămâi pe loc, acolo unde ești

23. Ion Minulescu – „Romanță fără ecou"

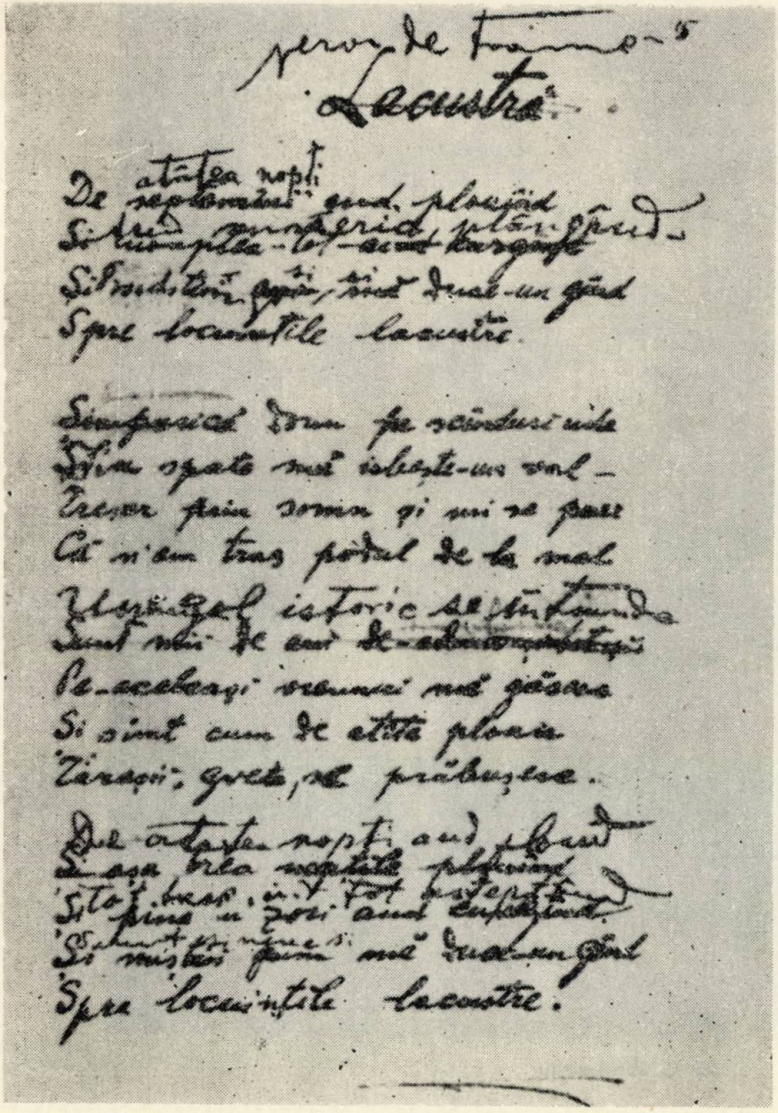

24. G. Bacovia – „Lacustră"

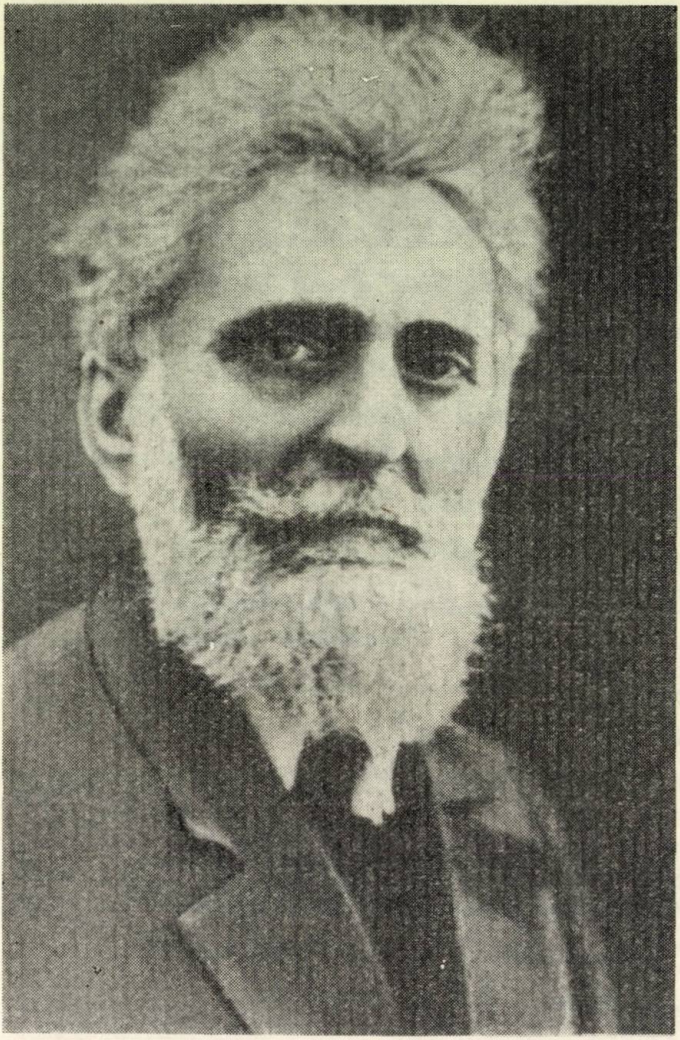

25. G. Ibrăileanu

I.G. Ibrăileanu

1)

Adela

— Fragment dintr'un jurnal —

(Băltăteşti, 4 Iulie, 189...) — Băltăteşti!

(vine dela Piatra)

O improvizare de Băile, pe şoseaua care

trece prin mijlocul satului

lume multă, care vrea să petreacă

şi nu ştie cum. Damele, ostentativ desoeuvrées:

umblă legere şi fără pălării. Domnii

cu ghete de piele şi şepci impermeabile,

trec la poştă peste drum de otele.

26. G. Ibrăileanu – fragment din romanul „Adela"

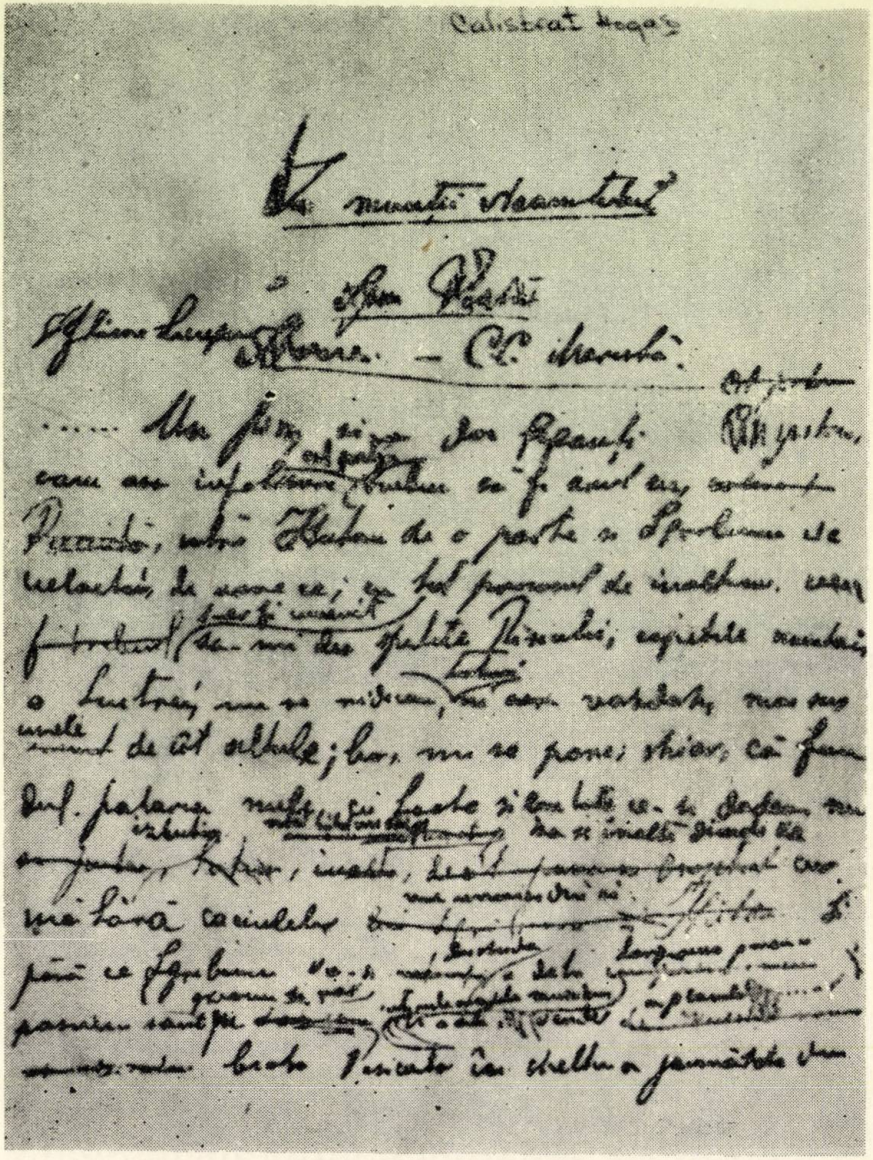

27. Pagină din „În munții Neamțului" (Calistrat Hogaș)

28. Ionel Teodoreanu

Ionel Teodoreanu

La Medeleni

Hotarul Nestatornic

Partea întîia

29. Pagină din „La Medeleni" (Ionel Teodoreanu)

30. E. Lovinescu

31. Tudor Vianu

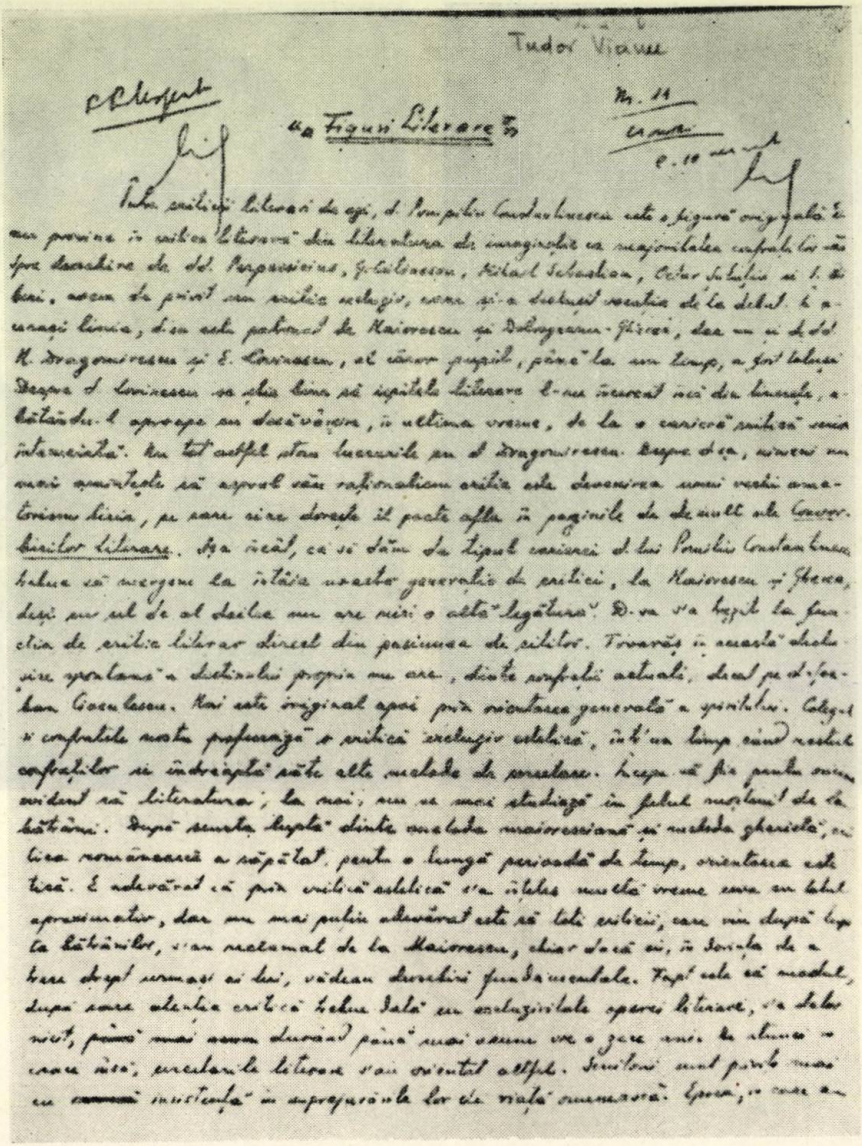
Tudor Vianu

„Figuri literare"

32. Fragment din eseul „Figuri literare" (T. Vianu)

34. Lucian Blaga

L. Blaga

Eu nu strivesc corola de minuni a lumii...

Eu nu strivesc corola de minuni a lumii
și nu ucid
cu mintea tainele, ce le-ntâlnesc
în calea mea
în flori, în ochi, pe buze ori morminte....

Lumina altora
sugrumă vraja nepătrunsului ascuns
în adâncimi de întuneric,
dar eu,
eu cu lumina mea sporesc a lumii taină
și-ntocmai cum cu razele ei albe luna
nu micșorează, ci tremurătoare
mărește și mai tare taina nopții,
așa îmbogățesc și eu întunecata zare
cu largi fiori de sfânt mister
și tot ce-i neînțeles
se schimbă-n neînțelesuri și mai mari
sub ochii mei...
căci eu iubesc —
și flori și ochi și buze și morminte.....

Lucian Blaga

33. Lucian Blaga – versuri

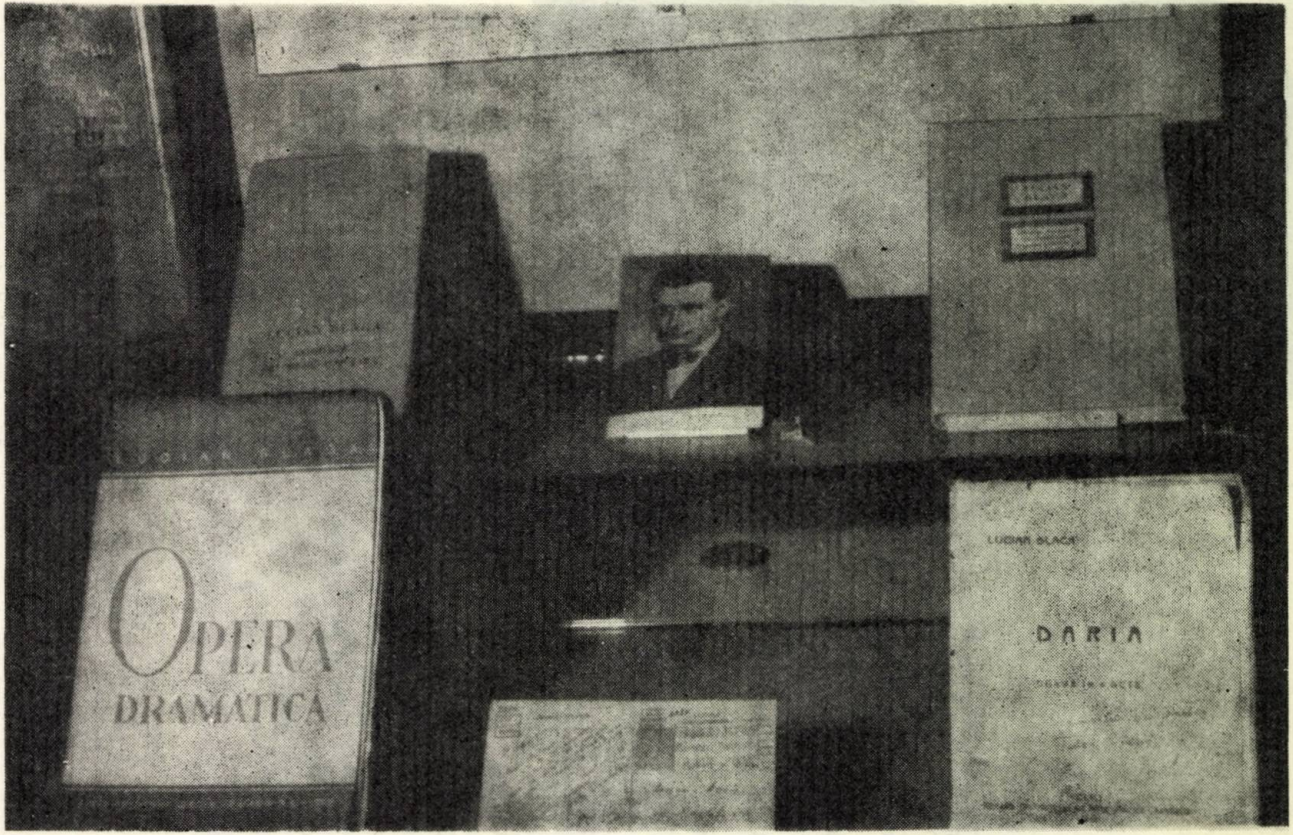

35. Fotografia lui L. Blaga în mijlocul lucrărilor sale ; pe vol. „Daria" – dedicația „Scumpului meu prieten T. Vianu"

36. Poetul Ion Pillat

37. Camil Petrescu

38. Ion Barbu

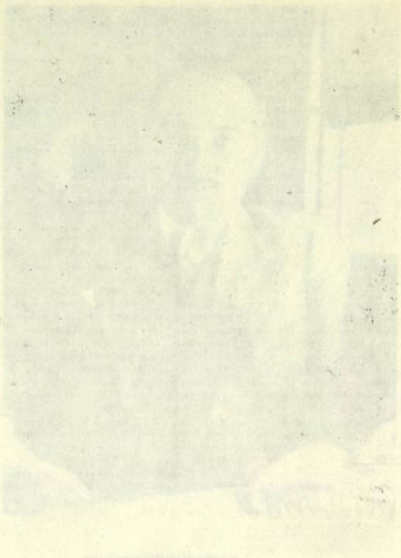

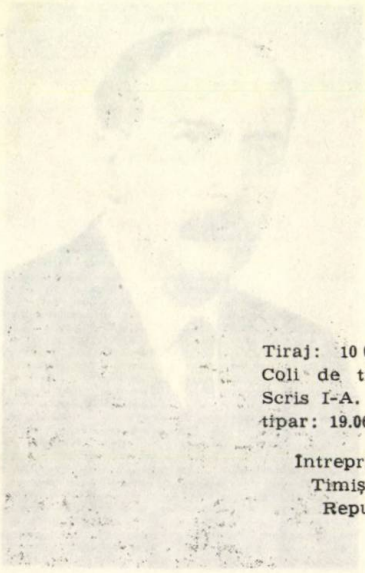

Tiraj: 10 000+S.P. 90 exemplare broşate. Coli de tipar: 11,25+136 planşe. Hîrtia: Scris I-A. Format: 61×86—33,05. Bun de tipar: 19.06.1978. Nr. plan 6273. Ediţia 1979.

Întreprinderea Poligrafică „Banat"
Timişoara, Calea Aradului nr. 1.
Republica Socialistă România.

Comanda nr. 205.

Lei 10,70

Editura didactică și pedagogică, București